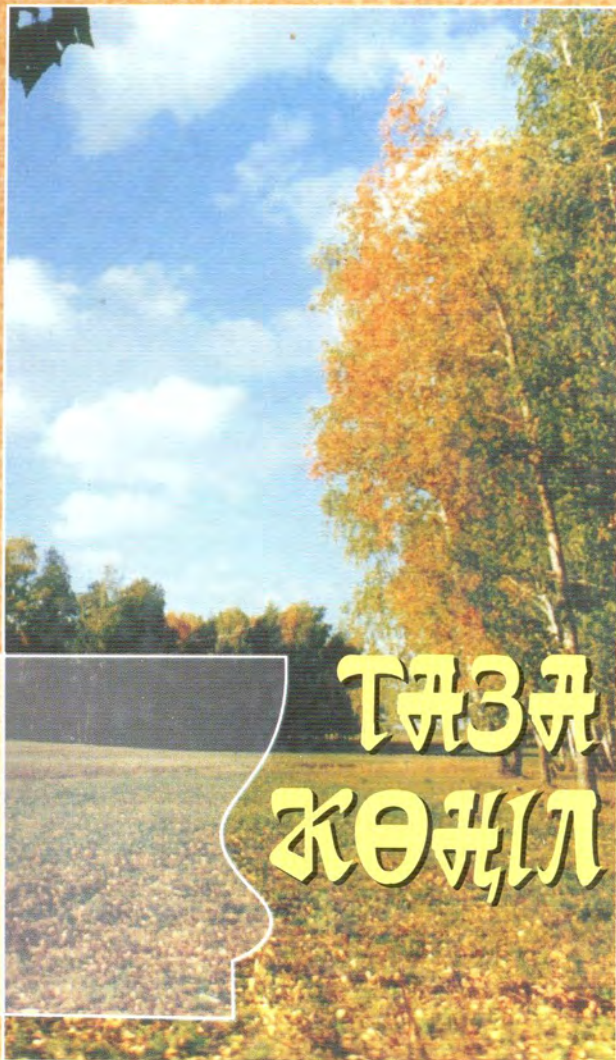

84.5603
М86

Бақыт МҰСТАФИН

ТАЗ
ЖӘЛ

84.5 К23

ББК 84 Қаз 7

М 86 Б. Мұстафин

М 86 Таза көңіл. - Петропавл, 2005 жыл.

- 312 бет

Белгілі жазушы, журналисты Бақыт Мұстафиннің бұл кітабына әр жылдардағы таңдаулы очерктері енгізілді. Олардың кейінкерлері республика, облыс өңіріне белгілі танымал тұлғалар. Бүгінгі нарық заманының қыр-сырын жедел меңгеріп, жетік үйренген іскер кәсіпкерлер, қанша қиындықтарға қарамастан ауыл өмірін қайта түлетіп жатқан шаруа қожалықтарының басшылары, қоғам қайраткерлері, кеңестік дәуірде ел басқарып, бүгін де қатардан қалмай жұртына жанашыр көмегін ұсынып, жастарға үлгі-өнеге көрсетіп жүрген ардагерлер, адал еңбектерімен жаңа заманның қатарынан қалмасқа қайрат қылған қарапайым жандардың ұмтылысын, қажыр-қайратын, ақыл-парасатын автор тартымды әңгімелеп, оқырманға ой салады, толғанып, игі істерден үлгі алуға үндейді.

Кітаптағы туындылардың тілі көркем, жеңіл оқылады.

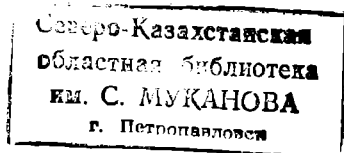
38696

М 4702250204
00(05)-04

ISBN 9965-27-319-7

@ Б. Мұстафин, 2004.

012

Бақыт МҰСТАФИН

МАЗА КӨҒІЛ

Петропавл қаласы

ТАЗА КӨҢІЛ

Жаңа 2005 жылдың қарсаңы болатын. Өтіп бара жатқан жылдың қорытындылары жасалып, халыққа сыйлаған жақсылығы, қол жеткен табыстары мен әттеген-ай дегізген олқы тұстары таразы талғаммен сараланып жатқан жөппелдеме тұс. Жұрттың сөз сыңайы жағымды. Өмірдің ағымына, тұрмыстың тұрпатына тәуба, шүкірлік білдірген рай шырайы шыншыл. Жергілікті ақпарат құралдарының хабарларынан көп құлағдар болған сергек қалыптары айдан айқын. Қоғам өмірінің қай саласынан болсын әңгіме қозғап, пікір пайымдауға парасаты да жетіп жатыр. Нарықтың қатал заңына ыңғайланып, тарам-тарам терең сырларын еркін меңгеру машығынан жалықпайтын жігер-жадысы нықталған нұсқа танытады.

Нақ осы Жаңа жыл қарбаласы қызулы мезетте қаланың орталық Конституция көшесінде қыстың қытымыр қабағы сынып жұмсақ мінез танытқан күндердің бірінде таза ауада сейілдеген ақсақалдар ортасындағы жарасымды әңгіме әуені менің де көкірегімде сондай бір жылы сезім нұрын маздатты. Жас жағынан ең үлкені Мәжкен Ғаббасов ағамыздың айналасына топтасып, көңілді үндері жарқын-жарқын естіледі. Сексеннің ортасын межелеп қалған Мәкең қай қиырдан сөз басталса да іркілмей еркін араласып, шежіредей шешіле жөнеледі. Өткеннің баян-дәттерін, бүгіннің тыныс-сәттерін сөйлесе де үйлесім-ырғақтан, дәм-тұзының татымынан жаңылмайтын жүйрік жорға. Сондықтанда ардагер тұстастары оның маңына үйіріле кетуге ықыласты. Жаңа сөз естиді, жаңа ойға шомылады.

Мәке, облыс әкімінің кешегі сөзін тыңдадыңыз ба?
деді қариялардың бірі қасына жақындай түсіп.

- Қайда сөйлегені?

- Облыстық мәслихат сессиясында.

- Тыңдадым. Ол кісінің сөзін, шынымды айтайын,
қазір тапжылмай тыңдайтын болдым.

- Менің ойымнан түстіңіз. Мен де солаймын.

Бұл сөзді басқалар да қостап, ойлары үйлескеніне
таңданғандай бір-біріне күлісіп қарасты.

Ал жаңа әкім істі сәтті бастау үшін алдымен сөзімен
түсіндірді, ұқтырды, осындағы жағдаймен танысты,
дегеніне жетті. Табандылық, қайрат-жігер, терең білім,
мен айтар едім, қажымас орасан ұмтылыс көрсетті. Мақ-
сатқа жету жолында күні-түні тынбады. Мен мұны ерлік
дер едім. Жоғарыдағы басшыға бұлай айтуға болмайтын
шығар. Бұл менің жеке түсінігім, жеке пікірім ғой. Артық
айтсам, өздеріңіз біліңіздер. Ал, алғашқыда аса сақтық-
пен сынай елеңдеген менің көңілімді бірте-бірте жаулап
алды. Айтатыны бос сөз емес, көкіректің нағыз тілеп тұр-
ған тұсына дөп тиетін дәнді, дәмді ойлар, жаңалықты
ұсыныстар айтады. Бұл кісінің қуаты асқан білімде,
әлемдік деңгейге көтерілген біліктілігінде. Бүгінгі
заманның басшысы осылай болуы керек. Мәскеуде елші
болғанда білім тереңіне, тәжірибе тұнығына бойлаған,
сөзінен, ісінен соны ұғамын. Сөзін түйіндеген ол көптен
айта алмай, осындай өзі қадірлейтін зиялы топтың
алдында ақтара алмай жүрген сырларын бір жеткізіп
тастағанына көңілі орныққандай болды.

- Бір газет тіпті не айтарын білмеген соң. Мансұров өр-
тенді! - деп те жазды-ау. Мұндай мысық мияу мысқылмен
сол газеттің өзі күлкіге қалған жоқ па?!

- Әне, Жақаң кетіп барады екен. Оны да ортаға қосып
алайық, - деп ардагерлердің біреуі Жақсылық Ысқақовты

шақырып алды. Солтүстік Қазақстан, Павлодар облыстарының басшылығында істеп, енді құрметті еңбек демалысындағы Жақаң да сәлем беріп өзіне жақсы таныс топқа тез араласты.

- Жақа, сіздің пікіріңіз де бізді қызықтырады, - деді ардагерлер әңгіме төркінін түсіндірген соң.

- Жаңа басшыға елдің алғашқыда сынмен қарайтыны ежелгі әдеті емес пе, - деді ол ой сабақтағандай аз-кем толғанып тұрып. Тайыр Аймұхаметұлын мен бұрыннан сырттан білетінмін. КПСС Орталық комитетінің экономика бөлімінде анау-мынау адам қызмет істей алмайды. Өткен мектебі мықты. Мамандығы құрылысшы, оның үстіне саясаттанушы, дипломат, экономист. Осы білімнің бәрі бір нүктеге шоқталғанда қандай қуат екенін аңғаруға болады. Ол осы облысты келер алдында бүкіл параметрлері бойынша терең зерттегені, әсіресе әлсіреп тұрған, ал қозғап жіберсе тез тиімділік төгетін тұстарды мүлтіксіз тауып, ғалымдық зерделеу мен ұйымдастыру шеберлігін үйлесімді ұштастырғаны көрініп тұр... Жаңа келдім, танысайын, байқап көрейін деп сабыр саясында толғанып алмай, бірден батыл кірісті.

- Батылдығының бір мысалын айтайын, Тайыр Аймұхаметұлы әкімдік қызметке кіріскен кезде облыста орташа жалақы 15 мың 300 теңге болатын. Ол бұл көрсеткішті 20 мың теңгеге жеткізу міндетін алға қойды. Бұл нағыз батылдық еді. Көп адам бұған сене қойған жоқ. Ал әкім білекті сыбанып тұрып кірісіп еді, халық шаруашылығының барлық саласында өрлеу байқалды. Соның нәтижесінде 2004 жыл қорытындысы бойынша орташа жалақы өсіп, ол 20 мың теңгеге дейін жетті. Ал құрылыста және ірі зауыттарда 26-28 мың теңге болды. Енді міне жаңа әкім белсенді іскерлігімен, творчестволық ізденісімен, адамдар үшін қызмет етуге берілгендігімен

алға қойған мақсатын адал орындау үстінде. Бұл өнеге басқаларды да сөзсіз ұйымдастырады. Міне біз де ниет, ықыласымызбен қолдап тұрған жоқпыз ба?!

Жақанның сөзі ардагерлердің жүздерін тіпті жадыратып жібергендей болды. Бір-біріне күлімсірей қарап, «дұрыс-ау!» дегенді мәз болысқан разылы кейіптермен білдіріседі.

Ия, осындай орнықты, ойлы сөздерді естігенде өз көңілің де орнығып, бір сәт ана-мына алаңнан адаланып, сергіп қаласың. Осыдан алты-жеті жыл бұрын осы Конституция көшесіндегі алаңда кездескендердің сөзін естуге қаймығушы едік. «Бос сөз көп, жұмыс жоқ, қайыршы болып барамыз, көшіп кетеміз, зейнетақы неменеге жетеді» деген тәрізді күйінішті көңілден ызалы, ызғарлы үндер суық соғатын.

Бүгін адамдардың көңіл-күйі өзгерген. Сөзі түзу, көңілі таза. «Жақсы лебіз жарым ырыс» деп халқымыз бекер айтпайды ғой. Адамдардың көңілі, пейілі түзелуге бет алғаны ырыстың бастау алғаны болар деп ойланасыз.

Өткен бір жылдың қорытындыларына зерделей ой жіберсеңіз оң өзгерістердің ден алғанына қанығасыз. Тағы бір ерекшелік көңілге қонымды, жанға жағымды: ол дегеніміз сол оң өзгерістердің көлемі ғана емес, сапасы сарапшы сынына сыр алдырмастай сенімді. Мұның өзі облыс әкімі күн сайын талап етіп отырған, тындырған іске тиянақтылықтың, жауапкершіліктің жемісі. Осы арада халық арасында жиі айтылып жүрген бір мысалды еске алған орынды сияқты. Ауыз су мәселесі маңызды проблемаға айналғаны баршаға белгілі. Дүниежүзінде ең ұзын топтық су құбыры бізде деп қуанып жүргенде заман өзгеріп ол тоқтап қалды. Үкіметтің көмегімен әупірімдеп құбырларды жөндеп су алатын болдық. Соған қуанып, бұрынғы әкімдерге алғысын айтты жұрт.

Бірақ, қуаныштың соңы ренішке ауысты. Құбырдан алынған су қымбат болып шықты. Тексере келгенде құбыр иелері судың бір текше метрін 40 теңгеден сататыны, ал оны ортадағы делдалдар халыққа 4-5 есе асырып қымбаттатып беретіні анықталды. Жаңа әкім бұл жолсыздықты да жөнге салды. «Жаңа әкім зер салмаса тонала береді екенбіз ғой» деп сонда елдің сүйсінгенін естісеңіз. Бұл міне басқару сапасының да жаңа деңгейге көтерілгенінің бір дәлелі. Тайыр Аймұхаметұлы оңтүстік аудандарға Көкшетаудан алынатын электр қуатының, дүкендерге түсетін нанның және басқа халық тұтынатын өнімдердің бағаларына талдау жасатты, олардың орынсыз көтерілмеуін тапсырды.

Бір жыл ішінде облысымызда оңынан тындырылған жұмыс жетерлік. Қорғаныс кәсіпорындары жаңа тыныспен серпіліп, халық шаруашылығының басқа салаларына арналған өнімдер шығаруды жолға қойып келе жатыр. Әсіресе, «ПЗТМ» акционерлік қоғамының еліміздің мұнайшылары үшін «Б-125М» бұрғылау қондырғысын шығаруы кәсіпорын конструкторлары мен инженерінің біліктілік деңгейінің биіктігін дәлелдеп берді. Бұл қондырғы дүниежүзілік үлгілерден асып түспесе, кем емес екенін мұнайшылар іс үстінде мойындап мақтан етті.

Өткен күзде Президент Н.Ә. Назарбаев облыс әкімі Тайыр Аймұхаметұлы Мансұровтың есебін тыңдап, жаңа қызметке кіріскен аз уақыт ішінде көп іс тындырғанына разылық білдірген еді. Нұрсұлтан Әбішұлы облысқа қамқорлықпен қарап әлеуметтік тұрғын үй құрылысына бұрын белгіленгеннен тағы 100 миллион теңгені артық, ал Петропавл қаласының инфрақұрылымын дамытуға 800 миллион теңге бөліп отырса, бұл облыс басшысының еңбегін бағалағандық белгісі деп түсінеміз.

Басшының еңбегі жанып, мақсаттары мен ойлары,

қолға алған істері мен жоспарлары жүзеге асып жатса, бұл оны облыс халқы қолдағаны, жақсы сөзін таза көңілмен қабылдап табысты еңбекті еселей түскені екені тағы айқын.

Кімді болсын сүйінішке бөлер шындық бұл, журналшы шабытына бөленіп мен де қуандым.

Еліміз егемендік алғаннан бері осы уақытқа дейін қаржы көмегімен демеп жіберер жанашырлар тапшылығынан жазғандарымды кітап етіп жарыққа шығара алмай шерменде болып жүріп, енді ғана очерктер жинағымды әзірлеп қойған едім. Мұндағы дүниеліктердің бәрі осы өңірдің тұлғалары туралы, олар кешегі аудан, кеңшар басшылары, әйгілі диқандар, бригадирлер, мұғалімдер, арасында бүгінгі нарық қағидасын жетік меңгерген қаһармандар бар. Қайсысының болсын: елін, жерін ойлаған асыл қасиеттері бүгінгі ұрпаққа өнеге-үлгі болсын деп ұсындым. Кешегі кеңестік кезеңде осы өңірдің бетке ұстары, айбын етері болған ерендерді, бүгінгі күннің терең білімі мен ғаламат техникасын мүлтіксіз меңгерген өрендерді көкіректің тұнығынан ескен таза көңілмен әңгіме етіп шерттім.

“Өкеден асып ұл туар, шешеден асып қыз туар” деген дана сөз дала емшегінің ақ-адал сүтін емген тастүлектерге арналып серттей сеніммен айтылған шығар. Жас толқын тастүлектер де бүгін нарық тетігінің зырқыраған доңғалағын ұршықтай үйіріп, білімімен, өнерімен, ізденісімен жедел меңгеріп, әлемдік деңгей, әлемдік стандарт биіктеріне құлаш сермеп талпынып жатыр. Бүгінгі өмір жасампаздық жемістерімен, жас жұлдыздарымен жайнап көрінері де кәміл. Ел-жұрттың көкірегіндегі үміті нық, көңілі таза. Ал таза көңілден тек жақсылық, бақыт нұры төгіледі.

Бақыт МҰСТАФИН.

СӘУЛЕЛІ САНАР

Кеше ғана жайнап жатқан өңірдің бүгін жым-жырт тыныштық құшағында қалғып бара жатқаны көңіл құлазытып, көкірекке қаяу түсіреді. Петропавл әуежайына келгенімізде осындай суық сезімнің сәулесі сынық шағылысып тұрды. Сән-сәулеті, сымбат-салтанаты әп-әдемі көрінетін өзіміздің көзге ыстық отауымыз сияқты еді. Енді міне теңіз айдыны тартылып қайраңда қалған кеме тәрізді тұнжырап тұр. Маңында қаптаған халық та, құжынаған көлік те, жанталасқан қауырт ырғақ та жоқ. Үнсіз. Көңілсіз.

- Нарықтың заңы осылай қатал. Қаңтарып тастайды, - деді әуежай басшыларының бірі.

- Мәскеуге, Алматыға, Астанаға ұшақтар ұшпай ма? - деп сұрап жатырмыз таңырқаған кейіппен.

- Мәскеуге үш рейс жасап едік, жолаушы жоқ болған соң тоқтаттық. Астанаға да баратын жұрт шамалы.

- Себебі не дейсіз?

- Астанаға дейін билет құны 45 доллар. Жұрт ұшақтан да поезды дұрыс санайды, немесе автомобильмен кетеді.

- Алматыға ше?

- Оған кейде билет жетпей қалады.

- Екатеринбургке?

- Оған рейс жоқ. Сіздерге арнайы ұшақ әзірленді.

Әңгіме осымен үзілді де, кеден қызметкерлері декларация толтыртып әбігерге түсіп, ұшу алаңына қарай беттедік. Ұшу алаңында жалғыз «ЯК-40» ұшағы. Бұрынғыдай бірі жерге қонып, бірі аспанға ұшып айнала төңіректі қақыратып гүрілдеп жатқан әуе кемелері көрінбейді. Тым-тырыс. Құлазыған көңіл осының бәріне жауап іздейді. Сабақталған сұрақтар сансыз. Бірақ тоқ етер, тиянақты жауап жоқ.

Көп сұрақтарға жауап іздеп жүрміз. Біздің осы сапарымыз да соның қамы. “Іздемесең, сұрамасаң, өзін ұсынбасаң ешкім сенің алдыңа келіп иілмейді. Ізденіс өмір талабы”, - деді жолбасшыларымыздың бірі.

15 маусым күні арнайы ұшақпен Екатеринбург қаласына аттанған Солтүстік Қазақстан облысының делегациясы Свердлов облысының әкімдігімен келіссөз жүргізіп, ынтымақтастық хаттамаларына қол қоймақ еді. Делегацияны облыс әкімі Д. Ахметов басқарады. Құрамында облыс әкімінің бірінші орынбасарлары А. Вербняк, Қ. Қалиев, орынбасарлары В. Никандров, И. Чиркалин, департаменттердің бастықтары Ф. Ваховский, О. Дойч, С. Ыбыраев, В. Лапухин, астық комитетінің төрағасы Б. Аханов және кәсіпорындардың басшылары, журналистер бар.

Айналасы біржарым сағаттың ішінде Орал тауының етегінде қалың орманның құшағында қанат жайған Екатеринбург қаласының әуежайына қондық. Жылы жүзді қарсы алу. Қонақжай көңіл, ыстық ықылас, ашық әңгіме. Бір кезде бір шаңырақтың астында болған күндерді ұмытпаппыз. Екі жақтың адамдары да көптен кездеспегендеріне, алыстап кеткендеріне өкініш білдіріп амандық-саулықты, елдің жағдайын, ауа райына дейін сұрасып мәре-сәре болысып жатыр. Біздің делегацияны қарсы алуға Свердлов облысының басшылары түгелге

жақын шығыпты. Осының өзі-ақ біздің сапарымызға ерекше мән-мағына, салмақ беріп тұрғанын аңғартты.

Делегация бірнеше топқа бөлінді де, сала-сала бойынша кәсіпорындарға, денсаулық сақтау, білім, мәдениет орындарына жүріп кеттік. Нақты әңгіме сол жерлерде болып, тығыз байланыстың тіні тікелей сол тұстардан тартылмақ.

Біз облыс әкімі Д. Ахметов бастаған топпен ұн үгу заводына бет түзедік. Заводтың бас директоры В. Спицин өз кәсіпорнын аралатып, өндіріспен таныстырды. Мұнда ұн үгеді және басқа да өнімдер шығарады екен. Әңгіме бірден астық арнасынан басталды.

- Сіздер бізге қанша астық сата аласыздар? - деп сұрады бас директор.

- Қанша қаласаңыздар сонша сата аламыз, - деп жауап берді Даниал Кенжетайұлы.

- Бізге қатты бидай керек еді?

- Оны да бере аламыз.

- Бағасы қанша?

- Ұсыныс пен сұранысты салыстырайық.

- Жобасын айтсаңыз.

Тоннасы 120 доллар, - деді біздің делегацияның бір мүшесі.

- Ол қымбат.

- Келісеміз ғой. Саудаласайық. Жағдаймен есептесейік. Бір-бірімізге тиімді болу жағын ойласайық. Әуелі 100-150 мың тонна астық сатсақ, арғы жағын тағы да көреміз.

- Шошқа етін, ірі қара мал етін бере аласыздар ма?

- Бізде мүмкіндік бар. Өзара байланыс күшейсе, тұрақты болса шошқа, ірі қара өсіруді де жолға қоямыз. Алдымен келісіп, нық табан тіреп алу керек, содан соң ең

күрделі мәселелерді шешудің мүмкіндіктері іздестіріледі, - деді біздің делегацияның басшысы.

- Туған күніңізбен құттықтаймыз. Сапарыңыз жемісті болсын, - деп біз Даниал Кенжетайұлының қолын қысып тұрып жолшыбай құттықтаған болатынбыз. Ресейлік достар да бұл қуанышты сәт сайын еске салып, біздің әкімге жылы лебіз арнасады.

Екатеринбург қаласын аралаған топтар екі сағаттан соң Свердлов облысының губернаторы Эдуард Эргартович Россельдің резиденциясында тоғысты.

Кеше кеңес өкіметі тұсында бәріміздің іс-әрекетіміз, жүріс-тұрысымыз, сөйлеу мәнеріміз, мәдениетіміз бәрі бір ыңғайлас, бір ізді, бір текті ұқсас еді. Енді қандай болдық? Қандай өзгерістер бар екен? Екі жақтың да көкейінде осы сұрақтар көлбеңдейтіні сөзсіз. Губернатор резиденциясына келгенімізде біз Ресейдегі өзгерістердің көп ілгері кеткенін аңғардық. Өркениетті елдердегі өзгеше үрдістер нышандары белгі береді. Облыстың өзі дербестігі жағынан шағын мемлекетті еске түсіреді. АҚШ-тың штаттарына ұқсастығы бар сияқты көрінеді. Губернатор резиденциясының өзі көгілдір экраннан жиі көріп көзіміз үйренген Вашингтондағы Ақ үйді елестетеді. Екі қабатты. Іші-сырты Оралдың жалтылдаған ақ мәрмәр тасымен текшеленіп көмкерілген. Ауласында түкті кілемдей құлпырған тып-тығыз, тып-тықыр жасыл шөп өскіні. Жұпар исі бұрқырап мұрынды жарады. Бұрын бір бай купестің мекені болса керек. Сән-салтанаты ғажап. Жасау-жиһаздары да биік талғамды танытады, мына орасан облыстың оралымы көл-көсір байлық берекесін паш етіп тұрғандай. Жергілікті суретшілердің, зергерлердің хас шеберлігін әйгілеген небір ғажап туындылар тізілген көрме де кең фойелерді көркейтіп таңырқатады. Інжу-маржан, лағыл тастармен, алтын, гауһармен көмкерілген

аса қымбат дүниеліктер қойылыпты. Орал қазынасы осындай деп қалың ойларға жетелегендей болады.

Губернатор Солтүстік Қазақстан облысының делегациясын қабылдап, аймақтың саяси және экономикалық жағдайын әңгімелеп берді. Одан кейін осы резиденцияның қауіпсіздік кеңесі залы деп аталатын аумағы аса үлкен орталық тұсында екі облыс делегациясының бірлескен мәжілісі өткізілді.

- Біз бұрын бір-бірімізбен тығыз қарым-қатынаста, байланыста болған аймақтар едік. Жеке-жеке мемлекет болған соң соңғы кезде бұл байланыс үзіліп қалды. Оны қайта қалыптастырып, жалғастыру екі жақ үшін де тиімді, пайдалы болмақ, деді келіссөзді бастаған Э. Россель. Біздің облыста сіздер үшін қажетті нәрсенің бәрі өндіріледі, ал біз сіздерден өз керектерімізді алып тұрайық. Жеріміз жақын, бір-бірімізді жақсы білеміз. Сондықтан ынтымақтастық сенімді, жемісті боларына күмәнім жоқ.

- Экономикалық байланыстың қажеттігін өмірдің өзі талап етіп отыр. Бұл халықтың тілегі. Мүдделі көзқараспен, ықыласпен қарсы алғандарыңызға ризамыз. Бұл байланыс ілгері дамиды, тереңдей түседі. Біз сол үшін келдік, - деді Д. Ахметов.

Экономикада ғана емес, мәдениет, білім, денсаулық саласында ынтымақ орнасын, халықтарымыз аралассын, деп нықтай түсті губернатор.

Осы бағыт дұрыс. Біз осы пікірді құптаймыз, деп келісті әкім де.

Келіссөз үстінде департаменттердің басшылары сөйлеп ұсыныстарын, пікірлерін білдірді, екі облыс ынтымақтастығы бүгінгі күн талабына жауап беретінін атасты.

Свердлов облысы үкіметі мен Солтүстік Қазақстан облысы әкімшілігінің біріккен мәжілісі аяқталған соң

Свердлов облысының губернаторы Э. Россель мен Солтүстік Қазақстан облысының әкімі Д. Ахметов сауда-экономикалық ынтымақтастық туралы хаттамаға қол қойды.

Э. Россель Д. Ахметовке ескерткіш сыйлық тапсырды, ал Д. Ахметов Э. Россельге қазақ дәстүрімен ұлттық шапан кигізді.

Сапар қорытындысы, қаншалықты пайдалы болары туралы ойлансақ, разылық білдірген дұрыс. Свердлов облысының экономикалық қуат-күші, мәдениет, ғылым, білім саласындағы деңгейі әлемге әйгілі. Мұнда темір рудасының табылған қоры 7,9 млрд. тонна. Облыс Ресей шикізаты балансында бокситтің 71, асбестің 61, темір рудасының 23, ванадийдің 97, мыстың 6, никельдің 2 процентін өндіреді. Халқы 4,7 млн. адам, Ресейде бесінші орында. Екатеринбургта 1,4 млн. адам тұрады.

Облыстың негізгі мемлекеттік құрылымы оның негізгі заңы Жарғысында белгіленген. Жарғыға сәйкес облыс үкіметінің жоғарғы заңды органы Заң шығару жиналысы болып табылады. Оның екі палатасы бар. Жоғарғысы өкілдер Палатасы, төменгісі Облыстық Дума. Облыстық Дума Свердлов облысының заңдарын шығарып, қабылдайды, ал өкілдер Палатасы Облыстық Дума қабылдаған заңдарды мақұлдайды.

Свердлов облысының жоғары лауазым иесі және атқарушы өкіметтің басшысы губернатор екен. Ол өкіметтің құрылымын белгілейді, өкімет Төрағасын және мүшелерін тағайындайды, облыстық заңдарға қол қойып, оларды жариялайды. Ресейдің ең үлкен 5-6 облысында өз өкіметі бар екен. Солардың бірі Свердлов облысы. АҚШ-тың штаттарына ұқсастау ма, қалай деп отырғанымыз осындай өзгешелік еді. Басқа да көптеген жаңалықтары бар, бірақ шағын жол жазбада оның бәріне тоқтала беруге мүмкіндік жоқ.

Халқының саны жағынан Ресейде екінші орын алғанмен Свердлов облысы өнеркәсіп өндірісінің көлемі жөнінде үшінші орында тұр. Облыс әлемнің 114 елімен сыртқы экономикалық байланыс жасап, өз өнімдерін 95 елге экспортқа шығарады, 103 елден импорттық өнімдер алады.

Бұл облыстың халықаралық беделі жылдан-жылға нығайып, сыртқы байланыстарының өрістері де кеңейіп келеді. Облыс губернаторы шетелдерге ресми сапарларға шығып Қытай Халық Республикасының Премьерімен, Өзбекстан Президентімен, Германия Вице-канцлерімен және басқа көптеген шетелдік саяси қайраткерлермен, мемлекет басшыларымен кездескен.

Шетелдік сапардан оралған соң сауалдар да самсайтыны сөзсіз.

Қалай қарсы алды, кешегі достарымыз өзгеріп шетелдік болып па?

Жақсылыққа қарай өзгерген, әлемдік өркениетке мықтап бет бұрған. Сөз аз, іске ұмтылыс басым. Уақытты ұту, уақытты үнемдеу бірінші кезекте тұр. Бір кездері мұндай сапарға екі-үш күн арнап, жата-жастанып, кең дастархан жайып, мол табақ тартылып, ара-арасында ән салып, билеп те қоятын. Енді міне ұшақтан түскеннен тізе бүгу жоқ, тік тұрып әңгіме-келіссөз, ұсыныс-пікір айту, өндіріспен танысу.

Дастархан жайылып, қонақасы берілмеді ме сонда?

Жоқ. Фуршет қана. Ресми хаттамада сол ғана көрсетілген. Шағын столдар. Ыстық тамақ ада. Салқыны ырымға ғана. Тік тұрып дәм тату. Негізінен минералды су, шырын. Алуан түрлі.

Арақ-шарап?

Толып тұр. Ырым жасап, ерін тигізу. Негізгі мақсат әңгіме-дүкен, сыр тарту, тамыр басу. Танысу. Жарасып-ақ тұрған жоқ па?!

Ия, осындай дастарханнан дәм татқанда бүгінгі нарықтың тақұл-тұқыл табағына сүйсінесің. «Келген шаруаң-дәмді дастархан емес, мәнді жұмыс қой, соныңды бітір, тамақ өз үйінде де тұрған жоқ па» деп нарық Әулиенің бос шыны, табақтары салдыр-сылдыр еткені де сергек ойға шақырады.

Әуежайда тағы да бір шетелдік мінезді танып таңырқадық. Кеденшілер декларация толтыртып, құжаттарды, бокшаларды түгел тексеріп шыққан болатын. Енді елге қайта тез ұшуымыз керек. Ұшақ өзіміздікі. Күн екінді тұсы.

“Сіздерге ұшуға Мәскеу рұқсат бермейді”, деді кеден бастығы. Сірә әуе жолы үшін де ақша төлеу қажет болса керек. Сондай күтпеген кедергілермен үш сағаттан аса әуежайда бос отырдық. Бізді шығарып салуға келген губернатор Э. Россель де осыншама уақыт бірге болды.

“Даниал Кенжетайұлы өте іскер басшы, қадірлендер, бағаландар”, - деді ол бәрімізбен қоштасып тұрып.

Ия, шетелдік қала Екатеринбургке түсте барып, кешке осылай разы көңілмен оралдық. Біраз шаруа біткен тәрізді. Сапарлас серіктерімізден сыр тарттым осы орайда.

“Біраз шаруаның басы қайырылды, тиянақталған тәрізді. Даниал Кенжетайұлы келгеннен бері жанталасып, ізденіс жасап жатыр. Құптаймыз, қолдаймыз, білек сыбана кірісеміз”, - деді әкімнің бірінші орынбасары Қ. Қалиев. Бұлар бізден 100 мың тонна астық сатып алатын болды. Біздің облыста астық өңдейтін бірлескен кәсіпорын салады. Ақша қаржысы жеткілікті. Теміржол вагондарын, цистерналар жөндеу жөнінде де келісім бар. Бұл бастауы ғана ғой, кейін өрісі кең боларына сенеміз. Өнеркәсібі де, ғылымы да, мәдениеті де мықты дамыған аймақпен байланыс бізге теріс болмас.

“Сөзден тікелей іске көшейік дегендері ұнады. 6 шіл-

деде біздің облысқа бір топ медицина өкілдері келетін болды”, - деді облыстық денсаулық сақтау департаментінің бастығы С. Ыбыраев. Олар облыстық денсаулық сақтау орындарында болады, көмектерін ұсынады, тәжірибе алмасады. Пайдалы кездесу болатынына сенемін.

... Біз сұхбат соңын қайырып үлгергенше ұшақ та Қызылжар топырағына табан тигізіп, ышқына гүрілдеген қалпы әуе вокзалына бет түзеді. Бір түнде қанша жолды ұшып өтіп, қаншама іс тындырылды десеңізші. «Ылайым оңынан оралсын» дедік ішімізден.

Бұл суыт сапар туралы біз ертеңіне Қызылжардағы әріптестерімізге ерекше әсермен әңгімеледік. Ашқұрсақ болғанымызды, әуежай залында көп уақыт қаңтарылып, қарап отырғанымызды да ұмытып кетіппіз. Орал тауының бөктеріндегі Ресейдің үлкен қаласының алып тынысы қатты қызықтырғанын тамсана дәттедік. Басшымыз Даниал Кенжетайұлының шетелдік болып кеткен достарымызды да риза еткен іскерлік келіссөздеріне, дипломаттық ұстанымдарына, біліктілігіне, жоғары мәдениеттілігіне сүйсінгенімізді сондай ақ көңіл ықыласпен жеткіздік.

- Осындай басшылар көбейсін, қадамы құтты. Батыл, турасын бір-ақ айтады. Біліп айтады.

- Бос сөзі жоқ. Сұңқылдаған зар жақ та емес.

- Халықты қуантты ғой.

- Жарық пен жылуға зар болған халықты бір-ақ күнде жарылғап тастады. Жарайсың!

- Қияңқы депутаттарды жөнге салғанын айтсайшы. Бір ауыз қатты сөз де, ұрыс-керіс те болған жоқ. Тәртіп өзінен-өзі жөнге келе кетті. Міне бұл басшының мықтылығы. Бір-ақ ауыз сөз айтты ғой.

Осындай құтты қадамды құптау лебіздері облыстың қала, даласында көп естілді. Шаруашылықтың қай қыры

болсын құлдырап, қабырғалары қақырап, қирап жатқан шақта білекті сыбанып тастап іске қату қайратпен кіріскен жаңа басшы бірден күрт қимыл танытып, жарық пен жылуды жүргізіп жіберді. Үйдің іші жарық пен жылуға толған соң көңіл шіркін шалқымай ма? Қай жерде болсын жұрт Ахметовты аузынан тастамай алғысын айтып жатты.

Ал, облыстық мәслихаттың депутаттарын жаңа әкімнің дауыс көтермей-ақ тәртіпке бағындырғанына тіпті тәнті болғандарды айтсаңызшы.

Демократия деп кім болса соның орнынан ұшып тұрып, аузына не келсе соны айтып жатқан тәуелсіздіктің алғашқы кезі, қоғамда қандай тәртіп орнату қажет екенін әлі анықтап түсінбей жатқан тұс. Тіпті кейбіреулер айғаймен жеңбек болып жұлқынса соны демократия жетістігі деп кеуделейтін де сияқты. Көшелерге шығып митинг ашып жатқандар да болды.

Сондай апақ-сапақ тұста депутат болып кеткендер облыстық мәслихат сессияларын билеп-төстеуге айналып бара жатты. Көкшетау облысының Солтүстік Қазақстан облысына қосылған мезгілі. Оппозиция дегенді керемет кеудемсоқ көретін қоқималар бізде де бар еді, оларға Көкшетаудан келген бір топ көсемсымақтар қосылып мәслихат сессиясын әбден сілікпелеп алды. Сессияның күн тәртібін бекітуге жарты күн өткізіп, дау-дамаймен қызылшеке болатын қызылкеңірдектер шықты. «Сессия аса маңызды мәселелерді талқылайды, оған бір күн жетпейді, екі күн керек» дегендердің сөзін естісеңіз. Әдеп-тәртіп, қол көтеру, кезек сұрау деген сыпайылықты сақтауды ұмытқан жұлқыма ерекше оппозиция орындарынан ұшып-ұшып тұрып кеңірдектей жөнеледі.

Облыстық мәслихат сессиясын өткізуде осындай аса

ұнамсыз қылық шаңдатып, қияңқылардың қылықтары басқаларды ығыр қылған қысталанда жаңа әкім Даниал Ахметов қызметіне кірісіп кезекті сессияға қатысты.

Әдеттегідей ол облыстық сессия төрағасының ұсынысымен сахнаға көтеріліп төралқаға жайғасты. Зал іші тым-тырыс, шыбынның ызыңы естілетіндей тыныштық орнаған. Бұрынғыдай емес, күбір-сыбыр да сап. Жұрт назары жаңа әкімде. Сырт тұлғасы көңілге қонымды. Жас көрінеді. Сымбатты. Орнықты. Залға тура қарайды. Ештемеден жасқанбайтын өткір ажары зал ішін жіті шолады. Қасындағы сессия төрағасы мен мәслихат хатшысына да бұрылып, сыбырласып, бірдеме сұрап жатқан жоқ. Төс қалтасынан қаламсабын алып алдындағы қағазға бірдемелерді түртіп қояды.

Сессияның күн тәртібі тағы да бұрынғысынша біраз тәлкекке түсіп екі сағаттан асып барып зорға бекітілді. Мінбеге жүгіріп шығып, орындарынан ұшып тұрып микрофонға бармай-ақ айғайға басып жатқандар бұрынғы шуылдақ қияңқылар. Сессия төрағасы мынадай бос мылжыңнан қысылыңқырап ақырын-ақырын дегендей қолын көтеріп, ишарат жасап басқандай болады. Ондайда кейбіреуі: «Аузымды жаппаңыз!» деп тіпті тасырланып шаңқ ете түседі. Төраға сасқанынан жаңа әкімге қарайды. Ахметов үндемейді. Сабыр сақтаған қалпы. «Айта берсін, аузын қақпаңыз, сөзінде дән бар ма, жоқ па, тыңдайық» дегендей қарсылық та, құптау да білдірмеген пішінде. Сөйлеушінің сөзінен бір дені дұрыс ой, пікір тыңдағысы келген ықыласпен ынта қоя құлақ түреді де, пікірінің төркінін ұққан соң басқа бір жаңа ой күткендей қалыпқа көшеді.

Ол қанша тосқанымен сессия жаңа арнаға ауыса қойған жоқ. Өздерінше оппозициямыз деп тұрмыстың, экономиканың қаптаған қиыншылықтарын өршелене

айтып қарапайым халықты дүрліктіріп жақсатты көрінгісі келген әлгі сөйлемпаз депутаттар жалпылама сөзден әрі аса алмады. Жаңа әкім бәрін де тыңдады. Қарсы уәж айтқан жоқ. Кешкі сағат алтыға дейін отырды. Енді әлгі депутаттар сессияны ертең жалғастырайық деген әуенге басты.

Осы тұста жаңа әкім орнынан көтерілді де:

- Сіздер мәселелеріңізді талқылай беріңіздер, біз іспен айналысайық. Бізде уақыт жоқ. Істер тосып тұр, - деді де шапшаң басып, сахнадан түсіп жүре берді. Аудан әкімдері, облыстық ведомстволардың басшылары оның соңынан еріп бірге кетті.

Залда селдіреп депутаттар ғана қалды. Тым-тырыс. Манағы айғайшылардың біреуі де үн қатпады...

Біз де шығып кеттік. «Бізде уақыт жоқ. Істер күтіп тұр» деген бір ауыз сөз бәріміздің санамызға жарқ еткен сәуле түсіріп, селт еткізіп, сергіткендей болды.

Ия, депутаттар да қысталаң заманның талабымен айтылған шыншыл сөздің сырын ұқты-ау деймін. Олардың дені жоғары білімді, ұстамды, негізінен халық сыйлаған, құрметтеген азаматтар ғой. Содан былай облыстық мәслихат сессиялары екі сағаттан аспай, іскер, тиянақты, сабырлы, салмақты қалыпта өтетін болды.

«Жылу, жарық жоқ» деп шулаған жұрттың тілегінен шығып, бәрін де жарқыратты, жылытты. Тәртіп те орнатты. Жаңа заманның жаңа басшысы осылай болу керек, деп облыс жұртшылығы Даниал Кенжетайұлы Ахметовтың алғашқы қадамдарының өзін аңыздай айтатын болды.

1998 жыл.

ӘЛІ ДЕ АЛҒЫ САҢМА

Ежелден үлкенін сыйлаған, ақсақалын ардақтап, асылы санаған даланың дана дәстүрлері егемендік алып, еңсесі биіктеген елмен бірге жаңғырып, ортамызға оралып жатқаны қандай ғажап десеңізші. Қызылжардан Конституция көшесін бойлап Достық үйінің алдынан өте бергенде ара-тұра осы қаланың қадірменді жандарын - бір топ ақсақалдарын көріп бір қуанып қалатынымыз бар. Сол жерде анадайдан бұрылып келіп қол беріп жатқан жастарды да көреміз. «Ассалаумағалуйкум» десіп әндете ауыз толтыра дауыс көтеріп, сыйласты пейілмен ықыласты сәлемін беріп, иіліп-бүгіліп жатады. «Сіздерді көрген соң әдейі сәлем берейік деп...» сыпайы ғана тіл қатады жастар. «Ақсақалдар алқасына келіп едік...» десіп үлкендер де олардың жөн білген жақсы ізетіне разылы жүзбен бастарын изеседі. «Рахмет, айналайындар, сәлемі түзудің жолы да түзу деген бар», десіп ақ тілектерін арнасады. Ақсақалдар осы арада бір-бірімен амандық-саулық сұрасады, естіген жаңалықтарын айтысады, әзіл-қалжың да араластырып, мәз болысып, күлісіп те алады, бір шаруаны ыңғайластырып, мәселе талқыланып, ақылдасуға келгендеріне көңілдері толып, жүздері жылып мәз-мәйрам. Жарасымды...

Облыс әкіміне бір мәселемен кеткен Ақсақалдар алқасының төрағасы Жақсылық Қабдоллаұлы Ысқақов шапшаң басып орталарына кіргенде жапа-тармағай қол алысып, көптен көріспегендері құшақтасып та жатыр...

«Қандай жақсы дәстүр, үйренерлік үлгі...» деді осы кісілерге қарап сүйсініп тұрған сырт көз егделердің бірі даусын естіртіп. Басқа ұлт өкілі. Ол да ақсақалдардың құрметке бөленген қарттығына, мынадай қоғамдық іске белсенген қалыптарына қызыға қарайды.

Ақсақалдар ақыл-кеңесімен көмектеседі. Тамаша емес пе?!

Әне кезекті мәжіліске кіріп кетті.

Төрағаның келуін тосып тұр екен.

“Болсаң осындай ақсақал бол. Жұрт алдыңнан тосып тұрсын, қақжарылып, жол берсін, құшағына алып құрмет көрсетсін”, - дескен үндер разылық райда естіліп Ақсақалдар алқасының мүшелеріне арналып жатты. Жаңағы жылы лебіздер арасынан үлкенді де, кішіні де, әр ұлт өкілдерін де көруге болатын. Ал кейбіреулер таңырқайтын. Ақсақалдар алқасы?.. Қариялар жиналатын қоғам ба? Не істейді олар? Міндеті не? Әрине қазақ халқының ұлттық дәстүрінен, ділінен бейхабар жандар оның мәнін ұғына қоймайтыны да рас. Кеңестік кезеңнің қасаң қабақты қазақ қарттарын «ақсақалым» деп арқасынан қаға қоймағаны да аян. Алқа құрып ақыл қоспақ түгілі алқа-қотан отырса да күдікпен күбірлейтін көздерін де көрдік.

Енді міне Қызылжардың қақ ортасында Ақсақалдар алқасына жиналды.

Дауыстары қатты естіліп, көшені жаңғыртады. Шіркін, тәуелсіздік нұры қандай шапағатты едің. Осынау қарттардың жүзіне шырай кіргізген, жүріс-тұрысын да, сөзін де, үнін де түзеген жаңа заманның самалы емес пе?! Сырттарынан қарап қызығып қарттықтың ауылы

олардан әлі бір баспалдақ биікте тұр-ау деп қаласыз.

Ия, Ақсақалдар алқасы соңғы жылдары дүниеге келіп, өзінің құтты қадамдарымен қуантқан қоғамдық құрылым. Оның бүкіл қуат-күші, бедел-абыройы ұлттық қасиеттерден нұр алады. Елге сыйлы, өмірден көрген, білгені мол ақсақалдар топтасқан онда. Қайсы болсын кеше елге адал еңбегімен қызмет көрсеткен, бүгін құрметті демалыста жүрген қоғамдық істен қалыспай әлі де халық қамын ойлаудан жалықпаған жандар.

Ақсақалдар алқасының төрағасы Жақсылық Қабдоллаұлы республикаға есімі кең таныс мемлекет және қоғам қайраткері болған адам. Оның өмір жолына көз салсаңыз бүгінгі ұрпаққа да үлгі-өнеге болар биіктерді байқауға болады. Халыққа қызмет етудің ақ жолынан жаңылтпай тек ілгері ұмтылдырып, асыл мұраттарды нысана еткізген қымбат қасиеттер: еңбекқорлық, білімге құштарлық, тынымсыз ізденіс, жоғары интеллект, адамдарға арналған сүйіспеншілік, мейірімділік, адалдық, жан тазалығы оның бойынан сарқылмастай мол табылады.

Еліміздің өмірінде елеулі із қалдырған сонау атышулы 1954 жылы Алматы ауыл шаруашылығы институтын бітіріп, ғалым-агроном мамандығын алып шыққан Жақаң «тыңға шабуылға» жастық жалынмен араласып кетті. Еңбек жолын Полудин МТС-інде агроном болып бастады да, бір жылдан соң Октябрь ауданындағы Ворошилов атындағы МТС-тің бас агрономы болды. Алғыр жас қайратымен, біліктілігімен көзге түскен ол өсу баспалдақтарымен тез өрледі. Алдымен Солтүстік Қазақстан облыстық комсомол комитетінің екінші, одан кейін бірінші хатшысы болып сайланды. Мәскеуде Жоғары партия мектебінде оқыды. Бескөл, Тимирязев ауаткомдарының төрағасы, Сергеев аудандық партия комитеті-

нің бірінші хатшысы, Солтүстік Қазақстан облыстық атқару комитеті төрағасының бірінші орынбасары болды. 1985-1991 жылдары зейнетке шыққанға дейін Павлодар облыстық атқару комитетінің төрағасы болып қызмет істеді. Республиканың экономикасы мен мәдениетін өркендету ісіне барынша үлес қосты. Еселі еңбектің белгісіндей болып оның омырауына Ленин, Октябрь революциясы, Еңбек Қызыл Ту, Халықтар достығы, «Құрмет Белгісі» ордендері және бірнеше медаль тағылды.

Заманымыздың ұлы жазушысы Шыңғыс Айтматов өзінің бір әңгімесінде аңқылдаған ақжарқын ақсақалды көргенде алыстан бұрылып сәлем бергісі келіп тұратынын аса әдемі суреттеген еді. Сол сияқты ардақты ақсақал атанған Жақанды көшеде көрген кісінің көбі, бұрылып қол алысып, амандық сұрасып жатқаны да айырықша құрметті аңғартып тұрады. Оның адамдарға жақын, бауырмал, кішіпейіл, ашық-жарқын жүзі кімді болсын бірден тартып алады. Әңгімесі үйлесе кетеді.

Наурыз мейрамы қарсаңында облыстық Ақсақалдар алқасының төрағасымен кездесіп, бірнеше сұрақ сабақтап, сұхбат құрдық.

- Жақа, сіз өміріңіздің күш-қуатқа толы, нағыз қайрат-жігер қызулы шағын кеңестік дәуірде өткіздіңіз. Ел басқардыңыз, республиканың, облыстың өркендеуіне барынша үлес қостыңыз. Ал, енді бүгін қоғам өзгерді. Осы тұрғыда не айтар едіңіз?!

- Орыстың атақты жазушысы Антон Павлович Чехов өткен ғасырдың басында: «Біздің орыстар өткенін мақтайды, бүгінгісін даттайды, келешегінен қорқады» деген екен. Осы хал біздің жасымыздағы адамдар басында да болды. Тәуелсіздіктің алғашқы кезінде өткенді социализмді мақтап, бүгінді даттадық, келешектен қорықтық. Неге? Жетпіс жыл социализмге етіміз үйреніп, комму-

низмге жетеміз деген бос сөзге имандай сеніп қалған едік. Төбеден түскендей оп-оңай қолға тиген тәуелсіздікке таңырқап қарағандай болдық. Халық алғашқы қиындықтардан шошыды.

Шошитын да жөні болды: жылу мен жарық болмады, кәсіпорындар қаңтарылып, тоқтап қалды, кеңшарлар тарап жатты. Әрине алғашқы қадамдарда қателіктер болғаны рас. Жаңа мемлекет құру, жаңа қоғам орнату оңай емес қой.

Енді міне халық нарықтық экономиканы түсіне бастады. Экономика тұралаған орнынан тұра бастады. Бүгінгі жағдай түзелуге бет бұрды, үрей де сейіле бастаған сияқты. Бүгінгі қоғамды, тәуелсіздікті ата-бабамыз аңсаған болатын, бәріміз оны көркейтудің, нығайтудың қамын ойлауымыз керек. Бірлік болсын дейік.

- Бір кезде өзіңіз басшыларының бірі болған облыстың бүгінгі әлеуметтік-экономикалық жағдайы туралы ішке түйген ойларыңыз да бар шығар?

- Сұрағыңның сырын түсініп отырмын. Егін көлемі, мал басы азайып, завод, фабрикалар тоқтап еді. Сол жағдай тұрақты түрде түзеліп кетер деп ойлайсыз ба дегің келіп отыр ғой?

- Соны айтамын.

- Түзелуге тиіс. Қазіргі беталыс жаман емес. Облыс басшыларының жұмысына жұртшылық разы. Жылу мен жарық түзеліп, азық-түлік, коммуналдық қызмет бағалары күрт көтерілмей тұрса, зейнетақы уақытында берілсе бізге бірінші керегі осы емес пе?!

Былтыр облыс диқандары үлкен жеңіске жетті. 5 миллион 100 мың тоннадан аса астық жиналды. Мал басы өсіп келеді. Әр үйдің ауласында мал көбеюіне бағыт ұсталып отыр. Өте жақсы бағыт. Аулада өндірілген ет пен сүтті, жүнді сатып алу, ұқсату ұйымдастырылып, оның

ақшасын қолма-қол беру жолға қойылып келеді. Сондай-ақ ауыл-селода жұрт шағын кредит алып, жағдайын түзеп жатыр. Осындай оң сыпаттар адамдар психологиясын да өзгертуде.

- «Қазақ тілі» халықаралық қоғамы жанындағы Ақсақалдар алқасын басқарасыз. Осы қоғамдық құрылымның рөлі жайлы бір сөзбен әңгімелеп берсеңіз. Қызылжарда қазақ мектептерін, кластарын ашуда ақсақалдардың тіпті мекемелерді, үйлерді аралауға дейін қатысқанын білеміз.

- Біздің халқымыз жасы үлкен қарияларды керемет құрметтеп сыйлайтыны белгілі. Жасы үлкеннің бәрін бірдей ақсақал дей бермейді әрине. Сөзі дұрыс, ісі түзу, жасы кішілер үлгі-өнеге алар қасиет, қылықтары бар үлкенді ғана ақсақал деп алақанға салады, оның ақыл-кеңесіне бас иеді, сөзіне тоқтайды. Ал мұның өзі ақсақалға да үлкен жауапкершілік жүктейді.

Осы дәстүрді жаңғыртуға, жаңа мазмұнға толтыруға тырыстық. Оның алғашқы төрағасы қадірлі ағамыз марқұм Ніл Әдіғамұлы Болатбаев болған. Соңғы алты жылдан бері мен басқарып келемін. Мақсатымыз: жас ұрпақтың көкірегінде ұлттық дәстүрлерді нық қалыптастыру, оларды ұлтжандылыққа тәрбиелеу, зейнеткерлерді шама-шарқынша қоғамға пайдалы істерге араластыру, үйде бұйығып отырып қалмайтындай қозғалысқа тарту, ұсыныстарын, өтініштерін тыңдау, оларды тиісті орындарға жеткізу.

Біздің ақсақалдар осы қалада қазақ мектептерін, кластарын ашуға белсене араласты, түсінік жұмыстарын жүргізді, ата-аналармен әңгімелесті. Қазір қалада төрт қазақ мектебі ашылып, жақсы жұмыс істеп жатса бұл игі іске біздің ақсақалдар қосқан үлес те бар.

Мемлекеттік органдармен де ынтымақтаса жұмыс іс-

тейміз. Мәселен, мәдениет департаментінің есебін тыңдадық. «Солтүстік Қазақстан» облыстық газетінің таралуы мәселесін қарадық, істі жақсарту жөнінде пікірлер айттық, ұсыныстар жасадық, қолдан келген көмегімізді көрсеттік.

1990 жылдың басында Супрунюк деген әумесер шығып, Солтүстік Қазақстан Ресей жері деп қопырсыды. Оны құлағы шалып қалған Тараз қаласының жастары аттан салып поезбен бізге қарай жөнелді. Қақтығыс болып қалмасын деп оларға қарсы шығып, алдынан тосып, амалын тауып кері қайтаруға Ніл Әдіғамұлы бастаған ақсақалдар кірісті.

Облыстық ақсақалдар алқасы аудан әкімдеріне хат жазып, әр ауылда ақсақалдар алқасын, селода совет старейшин құру жөнінде ұсыныс жасады. Оның мақсаты: елді мекендердегі ұсақ-түйек бұзақылықты сотқа апармай-ақ билер, үлкендер ақылымен тоқтату болатын. Бұл ұсыныс әзірге қолдау таппай отыр, бірақ ілгеріде оған қажеттілік туатыны анық.

- Жақа, Сіз облыстарды басқарып жүріп Сәбең, Ғабең сынды алыптармен кездестіңіз, әңгімелестіңіз. Облысымыз қазір Ғабеңнің 100 жылдығына әзірленіп жатыр. Сол әзірлік жұмыстарының ортасында өздеріңіз де жүрсіздер. Осындай ұлыларға арналған тойларды біреулер пайдасы шамалы деп ұнатпай жатады. Осынысы қалай?

- Сәбеңнің, Ғабеңнің мерейтойларының ЮНЕСКО шешімімен әлемдік деңгейде өткізілуі біз үшін мақтаныш болуы тиіс. Бұл мерейтойлар қазақ халқын дүниежүзіне танытады. Сәбең, Ғабең сынды ұлылары бар халық осал емес екенін басқа жұрт ұғады, Қазақстан Республикасының даңқы ұлы тұлғалары арқылы биікке көтеріледі.

Ал осы мерейтойлардың арқасында біздің орыс тілді

облысымыз әжептәуір қазақыланып, жазушылардың есімдері мәдениет орындарына, мектептерге, көшелерге беріліп өңіміз өзгеріп, қазақ тілінің өрісі кеңейіп қалған жоқ па?! Бұл пайда емес пе? Қазақ кітаптарын қазақтармен бірге басқа ұлттар өкілдері де оқи бастады. Мектептерде орыс тілді оқушылар Сәбит өлеңдерін қазақша тақпақтап, Ғабиттің маржандай төгілген көркемсөзін сахнадан мәнерлеп оқитын болды. Мұндай үрдістердің орасан пайдасын жоққа шығара алмайсыз.

Мерейтойға Ресей, Өзбекстан, Қырғызстан, Түркменстан, Тәжікстан, Монғолия, Қытайдан қонақтар келеді. Яғни ел мен елдің ынтымағы, бірлігі, татулығы, байланысы нығая түседі. Осының өзі ғажап қазына ғой.

- Халқымыз дінге ден қоя бастады. Имандылық, адалдық, тазалық, жан сарайының сымбаты, сұлулығы, ізгілік, мейірімділік сияқты асыл қасиеттер діннен бастау алады. Дінге бетбұрысты құптап, бұл жолдың әруақыт қылау түспей тап-таза, жап-жарық болуына қамқоршы болу әрбір мұсылман баласының парызы емес пе?! Ақсақалдар алқасы осы мәселені қадағаласа дұрыс болар еді.

- Бұл мәселені еске салғаның орынды. Шынында да халқымыз дінге шын пейілмен ден қойып, жан-тәнімен бет бұра бастады. Ауылдарда мешіттер ашылып жатыр. Оған қуану керек. Мешіт адамды имандыққа шақырып тұрмай ма?! Ал, бірақ сол мешіттердің есігі ашылмай көбіне жабық тұратыны да айтылып жүр. Мешіт ашқаннан кейін оның жұмыс істеуін де ойластырған жөн. Бұл мәселеге ауыл ақсақалдары басшы, қамқоршы болып айналысып жүр.

- Қызылжарда салынатын жаңа мешіттің құрылысына Ақсақалдар алқасы қамқоршылық көрсетуде. Оның қаржысы қайдан түседі?

- Жаңа мешіт салу көптен көтерілген. «Шапағат» қоры Сауд Арабиясының елшілігіне көмек көрсету туралы хат жазған болатын. Мәселе біразға дейін шешілмей жүрді. Бір рет Сауд Арабиясының елшілігіне барып келдік, жағдайымызды айтып таныстық, қаржы көмегі болса құрылыс жедел жүргізілетінін жеткіздік. Олар «мә» деп ақшаны салмайды ғой, біраз зерттеген шығар, ойланған шығар. Арада біраз уақыт өткеннен кейін барып, мені шақырды. Құжаттарыңды алып кел деді. Алматыға Сауд арабиясының елшілігіне барып келгеніме бірер күн ғана болды. Қаржы бермекші. Ендігісін «Шапағат» қорының есеп-шотына ақша түскенде білеміз.

- Өз облысымыздан да, кәсіпорындардан, кәсіпкерлерден, жеке адамдардан да ақ ниет білдіріп, жаңа мешіт құрылысына ақ-адал тапқан-таянғанынан шама-шарқынша өз көмегін бағыштағандар бар болар?

- Халық та жиған-терген қорынан шамасынша жолдап жатыр. «Солтүстік Қазақстан» газетінде ол туралы жазылды. Ондай қолдауларына ризамыз.

- Қазір жастардың басты мақсаты нарыққа ыңғайласу, кәсіпкерліктің көзін тауып пайдаға қарық болу. Осы жолда ешкімге бұрылмайды да, тіпті сөйлеспейді де. Жақа, нарықтың жолына түсіп, жүгіріп, пайда табамын деп жүргенде жұрт мәдениеттен, білімнен кенде қалмай ма осы?

- Менің өз ойымша мұндай құбылысқа ренжуге болмас. Жастарды, жалпы жұрттың нарықтың амал-тәсілдеріне үйреніп, ретін тауып, табыс, кіріс көзін адал жолмен іздеуін құптау керек. Елбасы осыған үндеп отыр, облыс басшылары осыған жағдай жасауда. Бос сөзге бұрылмайтыны, сөйлеспейтіні уақыт қымбат. Американдықтар: «Уақыт ақша» дейді екен. Жастар бір минут уақытты текке кетірмей жүгіріп жүрсе жақсы емес пе?! Масыл болып жатып алмасын дейік.

Ал, жағдай түзелсе білім де, мәдениет те ұмытылмайды. Оны өзіміз бүгін көріп отырмыз. Ә дегенде нарық қысымынан жабылып қалған мектептер, мәдениет ошақтары, фельдшерлік пункттер облысымызда қайта ашылып жатыр ғой. Соларды қолдаушылар, демеушілер жас кәсіпкерлер екенін де көріп отырмыз. Алғашқыда ақсақалдар да «бәрі қирады-ау» десіп айнала жүгіріскен, басшылардың есіктерін сығалаған, енді көңілдеріміз орныға бастады.

- Ақсақалдар алқасына да өтініш айтып, ақыл-кеңес сұрап келетіндер бар шығар?

- Әрине болады. Қай жерде болсын кемшіліктер бар шығар. Ал, соңғы екі жылда облыстың әлеуметтік-экономикалық жағдайы тұрақты түрде түзелуге бет бұрды. Біз түсіндіру, сендіру, иландыру әңгімесін осы негізде сабақтаймыз. Қажеттігіне қарай тиісті орган-дарға өтінішін жеткіземіз, көмектесуге күш саламыз.

- Жақа, Сіз аудандарда, одан кейін облыс басшылығында қызмет істеген кездеріңізде, қазірдің өзінде «Солтүстік Қазақстан» (бұрынғы «Ленин туы») газетімен байланысыңызды бір сәтке бәсеңдеткен емессіз. Газеттің таралуына қамқорлық жасап жүресіз, редакцияға телефон шалып пікір-ұсыныстарыңызды айтып, ақыл-кеңес беріп тұрасыз. Бүгінгідей қуанышты күні жетпіс жастың жотасына көтерілген мерейтой үстінде Сізді «Солтүстік Қазақстан» газеті редакциясының ұжымы және мыңдаған оқырмандары атынан шын жүректен құттықтап, денсаулығыңыз мықты, отбасыңыз аман-есен, Гүлнәз жеңгей екеуіңіз балалардың, немерелердің қызығына бөлене берулеріңізге тілектестік білдіреміз.

- Рахмет, айналайын. Редакция ұжымының барлық мүшелеріне рахметімді жеткіз.

Жақамен әңгімелесу әрқашан оңтайлы, оңай, оңды. Ол алдымен өзі жүзі жылып, жайлы ыңғай танытып,

кімді болсын жатырқатпай жақын тартып бірден баурап алады. Қай тақырыпты қозғасаңыз да айтар ойы, шертер сыры нәрлі де нұрлы, терең де толымды. Оқымаған кітабы, газет-журналы қалмаған сияқты. Телевизор, радионы да мүлт жібермейтіні әр сөзінен аңғарылады. Облыс өмірінің кешегі, бүгінгі жайы алақанында. Қандай цифрды айтсаңыз да тарқатып, сабақтап беруге іркілмейді. «Ағаның алды ақжайлау» деп Мұхтар Әуезов осындай ақсақалдарды айтқан болар. Мұндай ағалардың алды да, бауыры да інілеріне, баршаға ақ жайлау асқар таулар емес пе?!

* * *

Тың және тыңайған жерлерді игерудің 50 жылдық мерейтойына байланысты газетке арнап материал ұйымдастыруды ойлап Жақаңа телефон шалып едім орнында болмады.

Облыс әкімі шақырып алды, деген жауап алдым.

Облысымызға жаңа әкім болып Тайыр Аймұхаметұлы Мансұров келіп, іске кірісіп жатқанын білеміз. Ақсақалдар алқасының төрағасын шақырып әңгімелесіп жатқанына ішіміз жылып қалды. Қазақы дәстүрдің бұзылмағаны, үлкеннің ақыл-кеңесін де сырт қалдырмайтын қадамы ұнады. Оған дейінгі облыс әкімдерінің қайсы болсын В. К. Гартман да, Д.К. Ахметов та, Қ.Ы. Нағманов та, А. В. Смирнов та Ақсақалдар алқасына сәлем беріп, құрмет көрсетумен бастаған облыс зиялыларымен танысуды, танысып қана қоймай қоғамдық істен де қалдырмаған. Ресейдің көршілес облыстары түрлі салтанаттарына шақырғанда көпті көрген, талай белестерден өткен абыройлы ақсақал ретінде алға салып құрметтеп ала кететін.

Келесі күні тағы телефон соққанымда қасында отыратын адам ол кісінің қолы тимейтінін түсіндірді.

- Жақсылық Қабдоллаұлы облыс әкімі Тайыр Ай-мұхаметұлы Тайыров бастаған облыс делегациясы құрамында Омбыға жүріп кетті. Сонда Шоқан Уәлихановтың ескерткіші ашылмақ. Сол салтанатқа қатысады, - деді.

- Қай кезде оралады? Уақыты қай кезде болар екен?

- Оншасын білмедім. Ал уақыты тығыз екенін білемін. Ол кісі Омбыдан келе сала Астанадағы тыңның 50 жылдық салтанатына жиналады, сонда сөйлейтін көрінеді, соған дайындалады.

- Рахмет сізге, - дедім. Жақанды ұстау қиын. Бұл да бір бақыт емес пе?! Әлі де сапта. Әлі де кеңесі, үлгі-өнегесі, ғибрат-жолы қымбат. Қызыға қарап, мақтануға тұрарлық тұлға!

ӨМІРІ ӘНГЕЛІ

Осыдан бірер жыл бұрын облыстық әкімдікте облыс әкімінің орынбасары Куат Есімханұлы Есімхановтың кабинетінде шағын топтың кеңесі өткізіліп, бір маңызды мәселе турасында ой бөлісу, пікір алысу болды. Қазақстан тарихында елеулі із қалдырып, еліне көп еңбек сіңірген халқымыздың бір перзенті, көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Жұмабай Шаяхметовтың туғанына жүз жыл толады екен. Сол күнді қалай атап өткізуге болады. «Заман - ескен жел» деген кешегі даналардың айтқаны рас. Бірде оңынан, бірде солынан соғады. Міне соның айқын бір дәлелі. Желі оңынан соққанда Жұмабай Шаяхметов ұзақ жыл елімізді басқарып, даңқы дүрілдеп тұрды, ал солынан соққанда тіпті есімі де ұмытылып кетті. Әйтеуір тәуелсіздік таңы атқан соң міне енді ғана тарих парақтарын ақтарып ірі тұлғаның өмірі мен қызметінен деректер іздеп, еске түсірген жай бар.

Арыстарымыз бен асылдарымыздың есімдерін іздеп тауып, жарыққа шығарып жатқан бүгінгі күнге де тәуба, шүкіршілік дейік. Ал, енді осы қалада, облыста Жұмабай Шаяхметовты білетін, көрген, кездескен адам бар ма? Ондай кісі бізге жарамды әңгіме айтып бере ала ма? Осыны ойлайықшы? - деді кеңесті басқарып отырған әкім орынбасары. Бұл сұраққа бәрі ойланып қалды.

- Осында көпті көрген қарттар бар емес пе?
- Бар ғой әрине.
- Бірақ, Шаяхметов туралы сөйлейтін қарт осал болмауы тиіс.
- Дана болуы тиіс. Кешегі қызмет деңгейі де, бүгінгі тұлғасы да сайма-сай болсын.
- Бүгінгі тұлғасы дегеніміз қалай?
- Жасы келсе де қартайдым деген сөзді әлі аузына көп алмай бүгінгі ұрпаққа ұлағат, ғибратын айта білетін асылдарымыз бар емес пе? Соларды айтамыз.
- Ондай адамның бірі Мәжкен Ғаббасұлы Ғаббасов ағамыз деп айтуға болады, - деді отырғандардың бірі.
- Ол кісінің өмірбаяны бай.
- Ұлы Отан соғысының ардагері, еңбек майданындағы қызметі де жастарға үлгі-өнеге боларлық.

Балаларының, немерелерінің, шөберелерінің қызығын көріп отырған бүгінгі өмірі де жарасымды, - дестік бәріміз. Менің үнім көтеріңкі шықты-ау деймін. Отырғандар маған қарады. Оның да бір себебі бар еді. Осы әңгіменің алдында Шаяхметов туралы менің бір үлкен материалым «Солтүстік Қазақстан» газетіне шығып, маған ол кісінің мерейтойына арналған салтанатта баяндама түрінде бірінші сөз алу тапсырылған-ды. Және де мен Мәкеңді көптен білетінмін. Әкем Бәужан мен шешем Гүлсім Мәкеңмен және ол үйдегі Назиха апамызбен бірге қызметтес болған адамдар. Соңғы отыз жыл бедерінде осы қалада бірге тұрып, күнде көрісіп жүрген қалыптамыз. Оның үстіне бес жылдан бері бір үйде көршіміз. «Жақсы көрші» туыстай» деген халық нақылы бар емес пе?! Мәкең мен Назиха апамызды қалай мақтасаңыз да сыйымды, лайықты, жандары таза, көңілдері ақ, пейілдері адал адамдар, нағыз таптырмайтын көршілер, туыстай табысқан үлкендер.

Өркениетке нық бет бұрған заманның бір ғаламат

белгілері бар. Соның ішінде ақпарат кеңістігінің дамуы орасан. Қазір ақпараттың қамтымайтын өрісі кемде-кем. Соның нәтижесінде тіпті көз алдымыздағы адамдардың өмірбаянын да күні бұрын біліп, хабардар болып отырмыз. Жаңағы мен айтқан кеңеске қатысушылардың Мәкең туралы деректерді жете білуі де ақпарат кеңістігінің жемісі. Ол кісінің өмір жолы жарқын да айқын, көлеңкелі, қалтарысты тұстары жоқ. Мектептен кейін 1939 жылы Петропавлға келіп, бір жылдық мұғалімдер даярлайтын курсқа түседі де, 1940 жылы Октябрь ауданындағы (қазіргі Шал ақын) Ленин орта мектебіне мұғалім болып орналасады. 1941 жылдың желтоқсан айында әскер қатарына шақырылған жас жігіт Мәжікен Ғаббасов Ақмола қаласында құрылған 29-шы атқыштар дивизиясында екі жарым айдай жаттығудан өткеннен кейін ұлы Отан соғысының майданына аттанады.

Енді ғана ауыл құшағында бой тартып, буыны бекіп келе жатқан бозбала жігіт қанды қырғынның отжалынында, жаңбырдай жауған оқ өтінде шыңдалып шынықты. Мәкең - жауынгер құрамында шайқасқан 29-шы атқыштар дивизиясы Сталинград майданының бел ортасында қас дұшпанмен бетпе-бет соққыласып, бір сүйем жер үшін беріспей жұлысқан асқан ерлігімен көзге түсіп, оған «72-ші гвардиялық дивизия» атағы берілді. 1942 жылдың 17-ші шілдесінен басталып 1943 жылдың 2-ші ақпанында жеңіспен аяқталған Сталинград шайқасы Ұлы Отан соғысының тарихына шешуші кезең, кеңес әскерлерінің үстемдігін айқындаған бетбұрыс ретінде бүкіл әлемге жария болды. Мәкең осы орасан ұрыс майданында алдыңғы шептегі атқыштар ротасы командирінің орынбасары болып саяси қызметкер ретінде жауынгерлерді жеңіске жігерлендіре білді.

1944 жылы 4-ші Украин майданы командованияесінің

бұйрығымен 138-ші атқыштар дивизиясы саяси бөлімі бастығының комсомол жұмысы жөніндегі орынбасары болып тағайындалған. Мәкең Молдавияны, Украинаны, Словакияны жаудан азат етуге қатысып, ұлы Жеңісті соңғы Прага операциясының ойдағыдай аяқталуымен қарсы алды.

Мәкең елге оралғанда оның омырауында жауынгерлік ерліктері үшін наградталған Қызыл Ту, Қызыл Жұлдыз, екінші дәрежелі Отан соғысы және көптеген медальдар жарқырады.

Соғыстан кейінгі ауыл өмірі де оңай емес еді. «Бәрі де майдан үшін!», «Неміс фашистерін талқандау үшін!», «Жеңіс үшін!» деген айбынды ұрандар тылда қалған қарттарды, әйелдер мен әжелерді де, бала-шағаларды да күндіз күлкі, түнде ұйқы көрсетпей жанталастырып, құлап түскенше қайрат қылуға шақырып, тек қана алға ұмтылдырды. Майданнан оралғандар осы жүдеу-жадау ауыл өмірін қалпына келтіру, қираған шаруаны түзеп жолға қою жорығына кіріскенде Мәкең де өз орнын тауып, еңбекке араласты. 1945 жылдың тамызынан 1949 жылдың қыркүйегіне дейін облыстық партия комитетінде мектеп және кадрлар жөніндегі бөлімінде нұсқаушы болды. Қызмет істей жүріп Петропавлдың мұғалімдер институтын, одан кейін Семейдің педагогика институтын сырттан оқып бітірді. Петропавл қаласындағы №5 қазақ орта мектебінің, Ленин (Есіл) ауданындағы Явленка орта мектебінің директоры болды.

Өмірбаян беттеріне көз жүгірткенде адамның тұлғасын, қабілетін, іскерлігін, тіпті адамгершілік келбетін танытатын, жан дүниесіне үңілуге мүмкіндік беретін цифрлар, деректер болады. Олар кейде ең сұлу, көркем, даналықты білдіретін сөздерден де терең ұғымды, өсу жолын айғақтайды. Ондайда бір сөйлемнің өзі өмірдің біраз кезеңін аңғартады. Мәкеңнің еңбек жолында

сондай кезеңдер көп. Оның басшылық қызметке, ұйымдастыру жұмысына ыңғайын таныған облыстық партия комитеті 1955 жылы Совет аудандық (қазіргі Аққайың) партия комитетінің кеңшарлар жөніндегі аймақтық хатшысы қызметіне жібереді. Бұдан кейін Мәкен Ғаббасұлы Ғаббасов бірте-бірте аудандық, облыстық деңгейдегі басшы қызметтерге көтерілді. Приишим, Преснов (осындай аудандар болған) аудандық атқару комитеттерінің төрағасы, облыстық жергілікті өнеркәсіп басқармасының бастығы болды. Осы қызметтердің бәрінде Мәкен адал қызметімен, іскерлігімен, біліктілігімен танылып үлкен беделге ие болды. Еңбекшілер депутаттары облыстық, аудандық кеңестерінің депутаты болып сайланды. Осы еңбек майданындағы қызметі үшін оның омырауына Еңбек Қызыл ту, Құрмет Белгісі ордендері тағылды, Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің 4 Құрмет Грамотасымен марапатталды. Тынымсыз еңбек толқынында қайнаған қызмет жылдары зырқырап тез өткенін де адам аңғармай қалады екен. Әсіресе ол жылдар керуенінде ел игілігі үшін тындырған істері, қуанышы, мән-маңызы мол қызықты сәттері жарқырап көрінсе жүректе жылы нұр толқиды. Мәкен қызметтің қай өрісі өзіне тапсырылса да оны тиянақты орындауды аса жауапты міндет, халық алдындағы асыл парыз санайтын мүлтіксіз мінезінен айнып көрген емес. Аупарткомның аймақтық хатшысы, ауатком төрағасы, облыстық басқарма бастығы сияқты басшылық деңгейлерінде басқаруды ұйымдастыру шеберлігін, іскерлік, біліктілік қырларының алуан жолдарын үйлесімді де тиімді тауып, пайдалана білді, сол ізденістерімен халық құрметіне бөленді. Ол басқарған өңірлерде, салаларда жақсы істері, өсу, өрлеу өрістері, ізгілік іздері сайрап жатыр...

Құрметті еңбек демалысына шыққанына да жиырма жылдай болып қалыпты. Бүгіндері сол өзі қызмет істеген

жақтардан жылы лебіздер жетіп, «Мәкеңнің басшылығымен ананы істедік, мынаны жақсылап орындадық» деген сөздер естілгенде көкірек шіркін бір бұлқынып, сол қиырларға көз жібергендей болады. Қуанып қалады.

Құрметті еңбек демалысы жаңа бір қайрат қосқандай болып Мәкең Қызылжар ішінде жаңа қырынан танылып, қоғамдық қозғалыстың, қоғамдық істердің бел ортасынан көрініп, сөзі ұстамды, ойы орнықты, айтары нық ақылман ақсақал тұлғасымен танылды. Әсіресе Кеңестер одағы құлап, жұрт бағыт-бағдарынан айырылған әрі-сәрі сәтте оның даусы салмақты, сабырлы шықты. Халық бір тұстарда абыржып алаңға қарай сапырылысқанда Мәкеңдер сасқан да жоқ, сескенген де жоқ. «Ақылдан айырылмайық, кеше ғана бір дастарханның басында әңгіме-міз жарасып, ән салып та отырдық, бүгін кеңірдек жырытып айғайласпайық. Сабыр сақтайық. Бәрі сабасына түседі. Ақылдан адаспайық», деп Мәкең ақсақалдық сөзін айтып, дүрліккендерді сабасына түсіріп тоқтатуға қатысқан.

Облыстық ардагерлер кеңесі төрағасының орынбасары, Ақсақалдар алқасының мүшесі ретінде өзінің ардагер достарымен бірге Мәжкен Ғаббасұлы қаладағы қазақ отбасыларын да аралады, тартынбады, шаршамады. «Қазақ тілі ана тілі, мемлекет тілі, қазақ тілінің мәртебесін көтерейік, балаларыңды қазақша оқытыңдар. Қалада қазақ мектептері ашылады», деп ағайындарына, қандастарына ағалық ақыл айтты, тіпті үйді-үйге бірнеше рет барып өтініш білдірді. Қазақ мектебін, қазақ балабақшасын ашу, қазақ отбасылары ауылдардан көшіп келіп жатқаны туралы облыс басшыларына айтты, ақсақалдардың ұсыныстарын жеткізді.

Тәуелсіздік туы аспанымызда желбіреген аз уақыт ішінде, тіпті алғашқы жеті-сегіз жылдың ішінде Қызылжарда қазақ тілінде оқытатын төрт орта мектеп ашылды.

білдірді. Нұрсұлтан Әбішұлы ардагердің қолын қысып, қоғамдық істе алғы саптан қалмай жүрген белсенді еңбегі үшін рахметін айтып, ақ тілегін арнады.

Біз, көршілер, қазақ дәстүрімен бір-бірімізді соғымның омыртқасына, яки тағы бір басқа атаулы күнге шақырысып дастархан басында гуілдесіп әңгіме қызығына кенеліп қаламыз. Сонда көбіне Мәкеңнің ғибратты сөздері бәрімізді баурап алады. Кешегі өткен даналардың ғажап сөздерін келтіре отырып, бүгінгі күн мысалдарымен шебер қабыстыра біледі, сонысының өзімен бәрімізге тәрбие ұқтырады, үйренерлік үлгі көрсетеді, өнеге алар ойларды көкірекке жеткізеді. Облыстың, қаланың бүгінгі өмірінен: экономика, мәдениет, оқу, білім саласынан сан жаңалықтарды тізбектеп айтып, отырғандарды түгел хабардар етіп тастайды.

- Шіркін Мәкеңдер алтын қазына емес пе!

- Бір тыным таппайсыз ғой. Бірде мәслихатқа, бірде қалалық әкімдікке кіріп бара жатасыз.

- Ағай қызметке баратындай күнде таңертең сағат 9-да көшеге шығып бара жатады, - десіп дастархан басындағылар үлкен кісінің белсенділігіне разы болысады.

Жұмабай Ильяхметовтың жүз жылдығын өткізу кезінде Мәжкен ағамыз осы қоғамдық іске көтеріңкі көңілмен белсенді араласты. Салтанатта естелік айтты, көгілдір экраннан сөйлеп, кездесулерге қатысып ірі мемлекет қайраткерінің өмір жолы мен қызметі туралы әсерлі де мазмұнды әңгімелер айтып берді.

Бір күні, сенбі еді, таңертең сағат 10 кезінде телефон шылдырлап, трубканы алсам Мәкеңнің даусы естілді.

- Бақыт, қолың бос па, ана ауырып жатқан ағаңа барып, амандығын біліп келсек, - деді де көптен ауырып жатқан ағайдың есімін айтты.

- Қазір шығайын, - дедім де тез киініп далаға шықтым.

Жолшыбай келе жатып, үйде айта алмаған ойымды ақырын жеткіздім.

- Мәке, ауырып жатқан адам үй ішіндегілерден басқа сырттан кісі келгенді ұната ма? Осы бір ойланатын жай?

- Шаңырақтың иесі ұзақ ауырғанда отбасының адамдары да қажып, іштерінен иман айтып күбірлеп, күрсініп отырады. Қастарына барып тілектес көңілімізді білдірсек жеңілдік жеткізгендей болмай ма? Ата-бабамыздың салты ғой бұл. Қиын кезде қасында болайық. Жалғызсырап, жабығып, жұқарып жатпасын дегенім ғой. Ұната ма, ұнатпай ма ол өзінің ісі. Біз азаматтық парызбен барамыз. «Құдай-ау, ел көшіп кеткен бе, тірі жан жоламайды ғой» деп еңіреп етегі жасқа толғанды да көргенбіз. Барып жақсы сөзімізді айтып, жанашыр көңілімізді білдірсек деймін, - деді Мәкен.

Айтқандай-ақ Мәкен кіріп барғанда әлгі үйдің жандары сырқаттың жайына алаң көңілсіз жүздерін көтеріп, келгенімізге разы райларын білдірді.

- Көзі ілініп кетсе оятпаңдар, дәрігерлер келіп тұра ма, қандай көмек қажет бола қалса, қысылмай айтыңыздар, біз де қолымыздан келгенше жоғарғы жаққа айтып, құлақ қағыс қылайық, деп ол кісі жылы сөйлеп жағдайды сұрап жатыр.

- Келгендеріңізге рахмет, сіздердің келгендеріңізді оған айтамыз. Мәке, үлкен басыңызбен жұрттың жайын біліп жүгіріп жүргеніңіз сырқатқа шипа әкелгендей болды. Аман болайық, - десіп аурудың туыстары да разы.

Нарықтың заңы қатал. Қиындықта адамды жалғыз тастауға болмайды. Дәрменсіз болсақ та қарандап қасында болайық. Ақ көңіліңізбен, таза көңілімізбен қасында тұрсақ аурудың біразын жеңілдеткендей болатын шығармыз.

Ол кісінің әр сөзінде тағлым, ғибрат, нақыл бар. Көкірекке құйып ал, көңілге тоқып ал дегендей кейде

сөзін нықтап түйіп, сұқ саусағын көтеріп шегелеп қойғандай болады.

Мәкеңмен бірге еріп барып, ауырып жатқан үлкен кісінің көңілін сұрап қайтқаныма мен де бір парызды өтегендей сезіммен жеңілейіп қалдым.

Кеңестік дәуірде діннен безіп, молланы көрсек тұра қашып жүрдік-ау, ол бір заман ғой, енді міне дінімізді тапқанымыз, молланың оң тізесінде отырғанымыз дұрыс-ау деймін. Ол маған қарап күлімсіреп қояды, өткен күндерде кемшіліктер болған шығар, Алла оны да кешірер деп тұрғандай кейпі. Жүзінде иман нұрланып, көкірегіңде бір Құдайға сенім тереңдеп орныққаны аңғарылады.

Сексеннің сеңгірінен асып кетсе де ардагер тұлғасын тік ұстай білетін Мәкең ақсақал қашанда еркін, орнықты қалпынан айнымайтын, әдетінен жаңылмайтын маңғаз. Сол сабырлы қалпы айналасына алаңы жоқ жайлы тыныштық таратып тұрады. Сондай бір сәт еді. Қаладағы бір қадірлі адамды жерлеп келіп, мейрамханаға жаназасына жиналған жұрт көп. Тып-тыныш. Біраз уақыт өтіп қалды. Даяшылар абыржып үлкен үстелде отырған Мәкең ақсақалдың қасына келісіп күбірлеседі. «Молла кешікті, жұрт тосып қалды, ыңғайсыз болды-ау. Ана бастық та асығып отыр» десіп күйіп-пісіп жатыр. «Сабыр сақтаңдар, асықпаңдар. Молла да ойнап жүрген жоқ шығар. Біледі ғой. Оған кінә тақпайық. Қазір келеді», деді де Мәкең орнынан көтеріліп бір сәт жан-жағына көз тастап, халайықты тыныштыққа шақырғандай болды да, бапты қоңыр даусымен сөз бастап кетті. «Бұрынғыдай жиналыс ашып, жамырап сөйлеуді бастайын деп тұрған жоқпын. Қазір молла келеді, ол да тағы бір жаназадан шығады екен. Өне-міне келеді. Мен өмірден мезгілсіз өтіп кеткен азаматымыз туралы лебізімді айтсақ артық болмас деп ойлаймын. Оның елге сіңірген еңбегін, асыл бейнесін

мына жұрты ұмытпайтын болсын» деп ретін тауып марқұмның атына жылы лебіздер айтты. Одан кейін тағы екі-үш кісі орнынан көтеріліп Мәкеңді қостап көңілдерін білдірді. Сөйткенше молла да кіріп келді. Кешірім сұрап жатыр. «Мәкең дүниеден өткен марқұмның атына тамаша сөздер айтқан екен, оның ешқандай артықтығы жоқ, жарасып жатыр, халқының айтқан ақ тілегі марқұмның жанын жұмаққа бастайды» деді молла.

Мәкең мана тебіреністен туған кейбір кестелі сөздерді келістіріп нәшімен жеткізгенде марқұмның от басы: зайыбы, балалары көздерінен жас сорғалап, жылап тұрды. «Мәке, сізге рахмет, қайғымызды жеңілдеттіңіз, марқұмның елге сіңірген еңбегі елеусіз қала ма деп едім, мына жұртқа соны айттыңыз. Аруағы риза шығар», деп өксіп-өксіп солқылдап жылады марқұмның зайыбы. Жаназада отырғандар да мына жаңа үрдіске алғашында «тағы жиналыс па» дегендей үрпиісе үрке қараған сияқты еді. Енді басқаша реуішті. «Бұл да жөн сияқты. Мәкең жол тауып кетті. Тосып қалған жұрт қозғалақтай бастап еді. Мәкеңнің сөзі қайғылы отбасына медеу болғандай». Осындай ойды отырғандардың жүзінен тану қиын емес-ті...

Атеист болып қатып-семіп қалдық қой. Бүкіл салт-дәстүріміз, діни жол-жораларымыз да ұмытылып кетті. Солардың бәрінде имандылық, ар-ұят тазалығы, қайырымдылық, ұлтжандылық сияқты асыл қасиеттер тұнып тұрушы еді-ау. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан, деді әңгіме арасында Мәкең. Сол ғажаптар кеңестік кезеңде үзіліп қалған. Енді-енді еске түсіріп жалғап жатырмыз. Әйтеуір арақ әзәзіл біраз жерде дастархан үстінде жетімсіреп тұратынын көріп жүрміз. Оған қол созатындар азайып келеді. Соған шүкіршілік дейік. Заман түзелуге бет алды...

* * *

Ия, мен Мәкең сынды асыл қарттардың әңгімесін

тыңдауға құмармын. «Жақсы сөз жарым ырыс» деген дана нақылы бар қазақтың. Жақсы сөз айтқан адам маған ырыс сыйлаған сияқты болып көрінеді.

Сәлем беріп үйіне кіріп барсаңыз да жүректі жылытатын жылы леп соғады жүзіңізге. Ұзақ жыл ұстаздық еңбек етіп құрметті демалысқа шыққан Назиха апамыз да ғажап жан. Балалардың бәрі өмірден өз орындарын тапқан, өз алдына бір-бір отау. Үлкен ұлы Марат Мәскеуде әуе институтын, Майра Алматы политехника институтын, Марс Алматы ауыл шаруашылығы институтын, Зайра Алматы энергетика институтын бітірген. Бәрі де өз мамандықтары бойынша абыройлы еңбек етіп жүрген мықты қызметкерлер.

Мәкең мен Назиха апамыз балалардың, немерелердің, шөберелердің қызығын көріп, елінің, ағайын-туғандардың құрметіне бөленіп отырған бақытты жандар. Оларға біз ұзақ ғұмыр, денсаулық тілектестігімізді білдіреміз.

10 ақпан 2004 жыл.

Қалалық бақшаның дәл іргесіндегі төрт қабатты үйлердің бірінен шыққан Қасекен таңғы самалды сіміре жұтып көкірегі шайдай ашылғандай болып рахатқа батқан бойы ақырын аяңдап күндегі әдетімен көп жылдан бері қалап алған машығымен серуен жолына түсті. Ұзақ жылдан бері қалыптасқан әдеті. Қызмет істеп жүрген кезде таңертең ертерек тұрып спорт киімімен жүгіріп тартушы еді, ал зейнетке шыққан соң жортақтай жөнеліп асықпайтын, жетпістің ортасын еңсергенде елгезек аяңға көшті. Енді міне сексеннің екеуіне аяқ басқанда табаны сүйретіле қозғалса да жаны қалаған осы жолынан жаңылып жүрген жоқ. Бұл кісінің осы таңертеңгі дене шынықтыру жаттығуын осы арамен өткен жұрттың көбі ертеден біледі.

Осы жерден табармын деп әдейі іздеп келгенімді көзі шалып қалды да, қасынан өтіп бара жатқанда: “Сағат сегізде шығып едім, тоғызда мені ана орындықта тос. Әлі жарты сағат сейілім бар” деп ол кісі тоқтамай ілгері тартты.

Уәделі жерде тосқанымда дәл сағат тоғызда Қасекен де орындыққа келіп жайғасты.

- Таңғы самалдың кәусарынан жұтып рахатқа батып, бір сағат дене жазып жүгіріп алу көптен қалыптасқан үйреншікті дағдым еді. Қазір жүтіруге аяқтарым көне

қоймайды. Сонда да мен де жаяу өңмендеп бой бермеймін, - деп ол күлімсіреді.

- Қасеке, Жеңістің 60 жылдық мерекесі жақсы өтті, соғыс ардагерінің бәрі де риза шығар? - деп отставкадағы қарт полковник Қасым Жұнысұлы Жұнысовтың көңіл-күйін білгім келді.

- Өте жақсы тойладық. Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлына да, облыс әкімі Тайыр Аймұхаметұлына да алғысымызды арнаймыз. Біздің қазақтың бір әдемі сөзі бар. “Әлпештеп алақанда көтерді” дейді құрмет көрсеткен адамына сүйсінгенде. Дәл солай болды. Сол құрмет пен қошамет мерекеге он күндей қалғанда басталды ғой. Мектептер шақырды, еңбек ұжымдары қонақ етті. Бір ғаламат сайранға айналды. Бір жасап қалдық, сонау қаһарлы күндерді, майдан даласында құрбан болған достарды еске алдық.

Соның бәрі бүгінгі ұрпаққа өнеге-үлгі, ұрпақтар сабақтастығын шындай түсетін тәрбие мектебі, - деді де ол бір сәт ойға шомып, өткен өмір жолынан үзік сыр шерткісі келгендей ыңғай танытты...

Ал бұл қадірлі қарттың, мемлекеттік қауіпсіздік қызметі полковнигінің өмірбаян парақтарына көз жүгіртіп өткеннің өзінде ғана еліміздің тарихында бейнеленген талай-талай қиын кезеңдердің шырғалаң суреттері елес бергендей болады.

Жиырмасыншы ғасырдың басында әлемді дүрлік-тірген қазан төңкерісі Ақ патшаны тақтан қуғанмен қазақ даласына бостандықтың берекесін әкеле қойған жоқ. 1924 жылы жазда кедей бақташы Жұныстың құрым киізбен көмкерілген жапыраш отауында шыр етіп дүние есігін ашқан сәбидің атын Қасым қойып қуанғанда шілдехана қызығын көркейтетін дастархан да жазылған жоқ. Бұл шаңырақты тарыншылық, жоқшылық қысталаңы құрсауынан босатпайтын.

Ал, 1932-1933 жылдардың дүниені жалмаған аштығы қалтыраған қазақ ауылдарын жалмағандай жұтып, бет-аузы ісіп, аштықтан көзі қарайған құр сұлба адамдар қыбырлаған жәндік, жүн-жұрқаға дейін талғажау етіп, қайыс қамыт-сайманды да суға сартылдатып қайнатып тіске басты. Міне сондай сұмдықта әкесі мен екі қарындасы аштық құрбаны болды.

Аштықтың азабынан енді бой жаза бергенде 1936-1938 жылдардың қуғын-сүргіні тағы да апат, азап әкеліп жұртты қан қақсатып, ел басқарған еті тірілерді түрмелерге тоғытты.

Балалығы мен жасөспірім шағы осындай жан түршігерлік аласапыран арасында өткен жас Қасым енді бой тартып бозбала атанғанда қайран жастықтың қызығына да қол созып үлгере алмай тағы бір сұмдықтың қою кара бұлтты бұрқ ете түсті. Туған ауылы Аралағаштағы бас көтерер азаматтар топ-тобымен әскерге аттанып, колхоздың кара жұмысына қарттар, әйелдер, 16-17 жасар Қасым сияқты жасөспірімдер жегілді. Көктемде өгіз, сиыр жегіп жер жыртты, тұқым септі, жазда шөп шапты, күзде лабогрейкаға отырып егін орды. “Қаршадай балаларды карадай азапқа салып сіңіріне дейін созып сілікпесін шығарған соғыстың сұмдығы-ай” - деп шешелері сонда бұлардың соңында сорлап бірге салпандап жүріп зар жылаушы еді.

Ұйқы, күлкі көрмей аш-жалаңаш жанын сүйреткен сол бозбала балғындарды бір күні әскерге шақырып, Қасым Ташкент қаласына аттанып кетіп, пулеметшілер мектебінен бірақ шықты. Онда үш ай оқыған соң Ауғанстанмен шекарадағы Термез қаласында біраз жаттығудан өтіп, кіші лейтенант атағы берілген жас офицер Қасым Жұнысов 1943 жылдың маусым айында Курск иініндегі қанды шайқастың ортасына күп ете түсті..

- Біз лапылдаған жас курсанттармыз ғой, оқып жүргенде майданға қашан аттанамыз, фашистерге соққыны қашан береміз деп құлшынушы едік, - деп Қасекең сол бір жер мен аспан тұтасқан аласапыран шайқас күндерін еске алып. - Неміс фашистері Сталинград түбінде тұмсығы бұзылып ауыр соққы алғаны белгілі, соның есесін Курск түбінде қайтармақ болып өршелене шабуылға басты.

Курск иініндегі тарихи шайқас фашистердің мысын басқанын білесіндер ғой, осы от пен оқ нөсерлеткен сұмдықта біз де шынығудан өттік. Өздерің де тарихты жақсы білесіндер ғой, оның бәрін, өткен жолымды тәптештеп жатпайын, - деп Қасекең қысқа қайыруға асықты. - Мен екі соғысқа қатысқанымды айтсам соның өзі біраз жайды аңғартпай ма?" Харьковты, Полтаваны, Кременчукті азат етуге қатысып, Кировоградқа жеткенде 1944 жылы сақылдаған қатты суықта екі аяғымнан жараланып, қансырап далада ессіз қалдым. Әйтеуір құдай сақтайын деген ғой санитарлар тауып алып, өлдімталдым дегенде госпитальға жеткізіпті. Есімді жинап, алғашқы көмектерін көрсеткен соң санитарлық поезбен Читаға жөнелтті. Онда сегіз ай емделіп, аяғым жүруге жарағанда, тағы да жауынгерлік қатарға тұрып, Жапонияға қарсы соғысқа қатыстым.

Еуропа мен Азияны кесіп өттім, қыдырып емес, қанды қырғынның ортасында атысып, шабысып, жараланып, окқа ұшып жүріп. Сол қиындықтардың бәрі "Жеңіс" деген бір сөзбен ғана жүрегімізден жуылып, шайылып кетті ғой, шіркін. "Ол күндердің өшпес даңқы деген аталы сөз бар емес пе?" Біздің балаларымыз сол сөзді жаттап өсті. Енді немерелеріміз оны ұмытпаса, аталарының ерлігін аңыздай айтып жүрсе біздің бақытымыз сол болмақ.

Қасекеңнің әңгімесін тыңдап отырғанда менің де жанарымда ыстық жас үйіріліп, тамағым кептеліп, қыл-

ғынып қалғандай болдым. Сұрақтарымды жалғай алмай үнсіз тұншықтым. Қасекең өткен жерлердегі Украина-ның Суммы қаласы түбіндегі аласапыранда менің әкем де оққа ұшып елін, жерін, бізді қорғау жолында құрбан болды ғой. Біз онда жаңа былдырлап жүрген сәбіміз. Бейнесі де есімде жатталмапты. “Аталардың ерлігін аңыздай айтып жүрсе немерелеріміз” деген әлгі бір ауыз сөз жан жүрегімді шымырлатты.

- Тағы сұрағың... - деп ол маған қарады. Менің толқыған түрімнен не ұққанын қайдан білейін, үнсіз қалды.

Қасекең майданнан оралып, бейбіт күнге араласқан өмірі маған белгілі. Осы Қызылжарда жарты ғасырдан аса қызмет істеп келе жатқан соң жақсы ағамызды, халқына еңбегі сіңген қадірлі ардагерді мақтан тұтамыз. Талай әңгімелерін тыңдағанбыз, ғибраттарын ұққанбыз, ақылдарын жүрекке тоқығанбыз. Кеңес әскерлері Манчжурия шекарасынан өтіп, Хайлар, Харбин қалаларын алғаннан кейін бұрын өздері тұрған Чита облысындағы 31-ші бекініс ауданына қайта шегінеді. Онда Даурия өзенінің бойындағы бекіністе Қасекең 1947 жылғы сәуірге дейін әскери қызметін өтеп елге оралады.

- Құдайға шүкір, бақыттымын деп айта аламын бүгін, - деп бір сәт ойға шомғандай болды да, жүзі қайтадан жадырап күлімсіреді. - Оны неге айтып отырмын? - Енді маған тура қарап жауабымды тосты.

- Ақылман адам осылай айтуы керек. Бақыттысыз, қалған өміріңіз де осылай нұрлы болуына шын жүректен тілектеспін.

- Айналайын, рахмет. - Ол көңілі толып отырғанда осылай дейтін. Жеңіс мерекесінің шапағаты ардагерлерді жақсы серпілтіп тастағанын сездім. Ақырын жөткірініп алды да сөзін әрі жалғады. - Мен дүниеге шыр етіп келген күнінен бастап соғыс біткенге дейінгі өзімнің нағыз

өмірді армансыз сүйіп балалық, жастық қызыққа тоймайтын шағымда адам баласының біріне бермесін деп тілейтін сұмдықтардың бәрін бастап кешіппін. Есіме түсіріп отырғаным жасығаным емес, Құдай өзі кешірсін еске алғаным, ол да Құдай өзі жазып берген бір көрешегім шығар. Құдай өзі “бір азап, бір бақыт беремін” деген шығар. Мықты болсаң екеуіне де шыда дейтін де шығар. Міне, оған да шүкір деймін бүгін. Қиындық көрдім деп бүгіндері айта берудің де реті болмас, мен солай түсінемін. “Қиындықты мен көтердім ұрпағым үшін, бақытымды енді соларға бер” деймін.

Әр сөзі санаңа сәуле төгіп, жүрегіңе жылу құятын осындай дана қарттарды тыңдау да бір ғанибет емес пе?!

Екі соғысты бастан кешіп, жараланып, одан жазылып қайта сапқа тұрып жеті жылдан соң елге оралған кешегі балаң жігіт әбден шыңдалу шырғалаңынан өтіп соқталдай азамат болып оңы мен солын айқын таныған қалпымен бірден білімге ұмтылды. Петропавл мұғалімдер институтының бірінші курсына оқуға түсті. Оны ойдағыдай бітірген соң Ленин ауданындағы (қазіргі Есіл) Ильинка жетіжылдық мектебіне оқу ісінің меңгерушісі болып орналасты. Арада аз ғана уақыт өткенде майданның от-жалынынан өткен пысық жігіт облыстық партия комитетінің назарына ілігіп Мемлекет қауіпсіздігі комитетінің облыстық комитетіне қызметке жіберілді. Онда іскерлікпен көзге түскен Қасекең төрт жыл өткен соң облыстық партия комитетіне қызметке шақырылды. Міне осылай партиялық жұмыстың ұзақ кезеңі басталды. Білім көтеруден де жалыққан жоқ. Омбы педагогика институтын, Алматы жоғары партия мектебін бітірді. Қалалық партия комитетінің нұсқаушысы, облыстық партия комитеті үгіт-насихат бөлімі меңгерушісінің орынбасары, жиырма жыл ғылым және оқу орындары бөлімінің меңгерушісі болды.

Қызмет жолының партиялық кезеңі туралы әңгіме қозғалса Қасым Жұнысұлы осы салада еңбегі жанған адамның бейнесімен жадырап қызыға сөз сабақтайды.

Партия органдарында отыз жыл қызмет істеген екенмін, дейді ол. Облыста оқу-ағарту, денсаулық сақтау және әлеуметтік қамсыздандыру салаларында болған үлкен өзгерістер, даму мен ілгерілеу, жетілдірулер менің көз алдымда өтті, соған өзім тікелей араласып, басқарып, қолдан келгенше үлес қостым. Соңғы жиырма жылда облыстың колхоздары мен совхоздарының орталық қоныстарында 150 дерлік жаңа типтік үш қабатты тамаша мектептер салынып пайдалануға берілді. Біз оқыған мұғалімдер институты педагогика институты болып үлкейді. Оны ғылыми кадрлармен толықтыруда және ғылыми-техникалық базасын нығайтуда ректорлар Қ. Шәкенов, В. Цатурян көп еңбек сіңірді. Институт республикадағы беделді білім орындарының қатарына қосылды.

- Облысымызда сол кезде қазақ мектептерінің жабылуын қалай түсіндірер едіңіз, - деп сұрадым.

- Облыс өміріндегі бұл бір қиғаш мәселе, - деп Қасекең көзілдірігін түзеп, тура қарап алуымен-ақ осы жайдың өзін де мазалайтынын аңғартқандай болды. Облыста қазақ мектептерінің жабылып қалуы әрине үлкен қателік. Ал, қазір кейбіреулер сол тұстағы үкіметті кінәлап сынап жүргеніндей мектептерді жабындар деп жоғарыдан бір де бір нұсқау болған жоқ. Бұл арада мектептер халықтың сұрауымен орысшаға ауыстырылды.

Мәселен, сол кездегі оқу бөлімінің бастығы Сакун екеуміз өзіміздің Аралағаш мектебіне барып осы мәселе бойынша мұғалімдермен әңгіме өткіздік. Сонда мектепте бір орыс мұғалімі жоқ, түгел қазақтар орыс тіліне көшейік деп сөйледі, ата-аналар оларды қостады.

Бұл сол кездегі білім жүйесіндегі қателіктен туын-

даған үлкен кемшілік деп білемін. Ауылдарда мектептер қазақша, ал жоғары және орта оқу орындары түгел орысша оқытылды. Ауыл балалары ілгері оқи алмады, тығырыққа тіреліп қалды. Бұл мәселені жоғарыға жеткіздік, бірақ олар мән беріп қимылдай қоймады.

- Ал, қазақ тілінің бүгінгі халі қалай деп ойлайсыз?

- Облысқа Тайыр Аймұхаметұлы Мансұров келгелі қазақ тіліне мемлекеттік мән беріле бастады деп білемін. Қазақ тілі мұғалімдерінің еңбегі бағаланып отыр, оларға грант берілуде. Орыс мектептерінде де қазақ тілі тиісті деңгейде жүргізілуде. Беталыс дұрыс. Экономика түзеліп еді бәрі де түзеле бастады. Тұрмыс жаман емес.

- Мына бақшаның да өңі өзгере бастапты.

- Оның рас. Бұрын осының ішінде ит өріп кеткен. Қала басшыларына соны айтып едім өзім жексұрын болуға айналдым. Бақшаны түзетейін деп бір ұсыныс айтсаң ақша жоқ деп өзіңе ренжиді. Ақшаның билігі менде ме? Міне Мансұров келді де осы бақшаны жөнге келтіруге 40 миллион теңге бөлді. Енді ажары күннен-күнге әдеміленіп келеді. Міне бұл сыннан нақты қорытынды деп білемін.

...Таңғы самалға жүзін тосып айналасына өмірге разы көңілмен көз салған ардагер “бақыттымын” деп әншейін әдемі сөз үшін айта салған жоқ. Елу бес жыл бойы өмірдің ащы-тұщысын бірге көріп келе жатқан асыл жары, қымбат қосағы Иранбағы Жазитқызы екеуі бүгінгі күні балалар мен немерелердің қызығына бөленіп отыр. Үлкен қызы Жаңылжан саясаттану ғылымдарының докторы, астанадағы Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Дипломатиялық Академиясының кафедра меңгерушісі, Болат жоғары сыныпты дәрігер-кардиолог, қаладағы №2 аурухананың кардиореанимация бөлімінің бас маманы, Ботагөз биология ғылымдарының кандидаты, доцент, Павлодардың С. Торай-

ғыров атындағы мемлекеттік университетінің кафедра меңгерушісі. Мұрат Алматыда республикалық теміржол басқармасында экономист. Болаттан туған немерелері: Ақбота Біріккен Ұлттар Ұйымының Қазақстандағы уәкілдігінде қызмет істейді, Қарлығаш Омбы университетінің студенті. Шөбере сүйген адам жұмаққа барады деуші еді, Қасекең Ербол немересін бір сүйгенде бір жасап қалады.

Осындай еселі еңбекке толы өмірі бар ардагердің омырауында жауынгерлік Қызыл Жұлдыз, екінші дәрежелі Отан, “Халықтар достығы”, “Құрмет” ордендері мен 16 медаль жарқырайды. Бүгінгі өмірдің өзі тәуелсіздіктің таңғы самалындай көкірекке кәусәр сезім төгеді. Ардагер ағаның маңғаз кейіпінен мен соны аңғардым.

АСЫЛ МҰРАТ

Осыдан жеті-сегіз жыл бұрын шамасы. «Қазақ тілі» қоғамы құрылып, бәріміз мәз-майрам болысып, көзіміз күлімдеп, жүзімізге қан жүгіргендей қуанысып қалғанымыз бар. Қазақ тілі үйірмелері қала кәсіпорындарында, ұйымдарында құрылып, әжептәуір серпілістің сыңайы сезілгені жүрегімізді жылытты. «Қазақ тілі» үйірмелері құрылып жатыр» деген сөздер қазақ тілінде болмаса да орыс тілінде биік мінберлерден естіліп, кейбіреулер күпіндеседі. Үлкен қозғалыс еді бұл. «Тіл туралы» Заңның екпіні кеулеп, көкірекке кең даланың самалындай есті. Қазақ тілі мемлекеттік мәртебе алып, ауызға іліне бастады. Тәуелсіздік таңы түрілген тұс қой.

Дүйсенбі сайын таңертең облыстық әкімшіліктің шағын мәжілістер залында дәстүрлі кеңес өткізіліп, өткен аптаның тыңдырылған істері тілге тиек етіліп жатады. Әрине алдымен экономика жайы айтылады да, соңына қарай әртүрлі мәселелердің басы шалынып, арасында мемлекеттік тіл туралы да мәселе қозғалады.

- Қазақ тілі үйірмелері әрбір ұйымда, заводта, фабрикада құрылды.

- Қазақ тілі үйірмелеріне басшы да, қосшы да қатысады.

- Арнайы бағдарлама бар.

- Сөздіктер, оқулықтар алдық. - Осы тәрізді салмақты

да салиқалы сөздер естіледі. Үндері де нық. Кеңесті басқарып отырған үлкен бастық та басын қайта-қайта изеп, «дұрыс екен, дұрыс-ақ» дегендей жан-жағына разылықпен көз жүгіртеді.

«Тіл туралы» Занды орындау керек, оны орындау бәріміздің міндетіміз. Үйірмелерді тағы да көбейту керек. Екі есе арттырыңдар, бұл мәселе назардан тыс қалмасын. Талапты күшейтеміз. Тіл туралы мәселені күнде сұрайтын боламыз. Енді сұрақ, пікір бар ма? - деп әкім шағын залды шолып шықты. Көңіл орнықты. Біраз тақырыптар тиянақты тұжырым тапқан сынды.

- Жоқ па? - деді тағы да. «Осымен тәмамдалды» дегендей алдында үстел үстінде жатқан қағазды жиыстырмаққа қолын созды.

- Менде, - деп біреу қолын созып орнынан көтеріле берді. Бәріміз жалт қарадық. Бізден алысырақтау еді. Өзіміздің ағалардың бірі екен. Жиналыстардан жауыр болған жұрт емес пе, біреу қол көтеріп, белсенділік белгісін берсе бәрі ұнатпай қалады.

- Ә, «Қазақ тілі», - деп үлкен бастық жымиып жаңағы жылы сөздерге риза болған ыңғайын танытып қалды.

- Әлгі сөздерді тыңдадыңыз ғой. Қалай дейсіз?

- Шығарып салма сөздер! - деді «Қазақ тілінің» төрағасы. Бастықты қостап жымия қоймады. Кірпігін де қақпай тура қарап, қоңыр үнмен толғандырған ойын әрі дәттей бастады. - Үйірмелердің саны бар да сапасы жоқ. Әншейін тізімдеп қойғаны болмаса, үйірме сабағына үзбей қатысып, қазақ тілін үйреніп жатқан кісілердің қарасы шамалы.

- Жаңағы сөздердің бәрін жоққа шығарасыз ба? - деп бастық енді ыңғайсызданып қалды. Жаңағы көтеріңкі көңілі де су сепкендей басылды.

- Көбі қағазға жазылған үйірмелер деп ойлаймын.

- Енді не істеу керек сонда?

- Сөз емес, іс керек.

- Өзіңіз бір кезде осы қалада идеология жұмысын басқардыңыз ғой. Енді не істеу керек, сіз айтыңызшы. Сіздің ақылыңызды тыңдайық, басқа жұмыстың бәрін жауып қойып, тіл үйренуге отырамыз ба? Күштеу, қысым жасау қиын ғой. Ол заңға қайшы.

- Науқанға айналдырмайық. Науқанмен басын дүрілдеткен соң аяғы сұйылып кетеді.

- Ұсынысыңыз қандай? Науқанды қояйық онда.

- Жаңадан қазақ мектебін ашу керек. Орыс мектептерінде қазақ тілін оқыту керек. Бұрын оқытылған, қазір тоқтаттық.

- Қаржы жоқ. Кадрлар жоқ.

- Жоқ деп алақан жаюға болмайды. Үкіметке айтайық. Президентке хат жазайық. Қазақ тілін, мемлекеттік тілді мектептерде оңдап оқытпай үйірмелермен іс бітпейді, деп «Қазақ тілі» әр сөзін шегелеп, қадап айтты.

- Үлкендерді мектепте оқыта алмаймыз, үйірмелер де керек, - деп үлкен бастық жанары салқындап, қолындағы қаламсапты ақ қағаздың үстіне тастай салды. Баяғы заман болса дәл бұлай қарсы келгендерді қайырып-майырып тастар ма еді, кім біледі. Заманның өзгергені емес пе. «Демократия, сөз бостандығы» деген дүркіреме дүбір-дүбір етеді кейде.

Келесі кеңестерде бастық шаруашылық мәселелеріне уақытты көбірек бөліп, мемлекеттік тілді үйрену, оқыту туралы әңгімені жауып қоюға айналды. «Қазақ тілінің» төрағасы бірде сәтін тауып тағы да орнынан көтеріліп сұрау салды:

- Қазақ ата-аналары балаларын қазақ мектебіне бергісі келеді. Қазақ мектебін ашу мәселесін ойланайық деп едіңіз. Сол ойланумен қала ма? - деп ақырын айтып еді бастық сөз салмағын түсінді.

- Өтпелі кезең емес пе? Қаржы жоқ. Үкіметтен сұрап жатырмыз. Бір шешімін табамыз, деді ол.

- Біз де көмектесейік. Қиын екенін түсінеміз. Бірақ өтпелі деп отыра беруге болмас. Үкіметке делегация жіберіңіз. Біз де барайық. Жағдайды айтайық. Қалада, облыс орталығында бір қазақ мектебінің болмауы сұмдық емес пе, ойланып көріңіздерші.

- Бір мектеп бар ғой, деп күбірлеп қалды отырғандардың бірі.

- Ол облыстық қазақ мектеп-интернаты. Оған ауыл балаларын қабылдайды.

- Әзірге қала балаларын да қабылдайтын етсе.

- Ол қаланың шетінде, бірінші сынып балалары қалай жетеді? Әзірге деп «Ұзын арқан, кең тұсау» салуға болмас.

- Бір амалын іздейік, деп бастық желкесін қасығандай болды.

- Бірер сынып ашумен шаруа бітпейді. Балабақша, екі-үш мектеп ашу керек. Перспективаны ойласақ.

- Алдымен бүгінгі тілекті орындайықшы. Қазақ мектебін де, қазақ балабақшасын да ашамыз. Тек оқушылар, балалар бола ма?

- Жетеді. Тілек білдірушілер көп.

- Ұйымдастырыңыздар онда, - деп бастық міндеттің бір ұшын бұған да іліктіріп жіберді. «Болмайды екенсің» дегендей іштен тынды.

- Бұл кім өзі?

- Қайдан келген?

- Бұрын не істеген?

- Үлкен бастықты састырды ғой, дескен сұрақтар да отырғандар арасынан күңкілмен естіліп жатыр. Бірен-сараң ғана. Жастар жағы. Әйтпесе шағын залға жиналғандардың бәрі «Қазақ тілі» төрағасын жақсы біледі.

- Қосыл Әбдірахманұлы ғой.

- «Қазақ тілі» қоғамының облыстық филиалының төрағасы.

- «Қазақ тілі» қоғамына қалай кіріп кеткен? Ол қазақ тілінің маманы емес қой. Қазақ тілін біле ме екен өзі? Арасында шымшыма әзілі, сұрау, жауабы аралас осындай гу-гу сөздер кеңес аяқталған соң да қалың топтың ортасында естіліп бара жатты. Біреулер ашық айтылған сынды іштен ұнатады, бірақ үндемейді, екіншілері жанына майдай жағып, бұрын бұқпантайлаған еңсесі жазылғандай болады, бірақ сыртқа сыр шашпайды. Әйтсе де әлгі сөздер әйтеуір ой тастады бәріне.

Қосыл Әбдірахманұлы қазақ тілінің маманы, әдебиетші, ақын, - деп едім мен, кеңестен бірге шыққан қасымдағылар түгел таңырқады.

- Солай ма?

- Әзіл шығар?

- Шыны сол, дедім.

- Редактор айтқан соң сенбеске болмайды.

- Ендеше «Қазақ тілінің» тұтқасын кешегі қалалық партия комитеті басшыларының бірі, бүгінгі қоғамдық саясатшы, ақын, әдебиетші, тарихшы ұстап отыр екен ғой. Сенімді қолда, - дескен құптаулар айтылды.

Бұл құптауларға, жылы лебіздерге менің де ішім жылып сала берді. Қосыл Әбдірахманұлымен танысқаным қырық жылдан асып барады екен. Содан бері ол кісінің атына тек қана осындай жылы сөздер естіп келеміз. Мұндай марапат бізге де, соңына ілескен інілеріне де мерей.

1959 жылы күзде Алматыда университетті бітіріп, екі айлық әскери дайындықтан өтіп, Преснов ауданындағы «Жамбыл» кеңшарына келсем әкем Баужан партком хатшысы, шешем Гүлсім мұғалім, Қосыл Әбдірахманұлы мектеп директоры. Екі үй көрші, аралас-құралас екен. Көп ұзамай әкем Преснов аудандық партия комитетінің екінші хатшысы, Қосыл Әбдірахманұлы осы

аудандық партия комитеті үгіт-насихат бөлімінің меңгерушісі болып сайланды. Екі үй тағы да көршілес болып, ағайындай араласты. Қосекең жасқа тән жолымен одан әрі өсу баспалдақтарын бойлап, облыстық партия комитетінің нұсқаушысы, он үш жыл Петропавл қалалық партия комитетінің екінші хатшысы, одан кейін облыстық партия комитетінің ғылым және жоғары оқу орындары бөлімінің меңгерушісі болды. 1991 жылғы ақпан айынан бері халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының облыстық филиалының төрағасы. Ұзақ жыл бір мақсат жолында бір өрісте қызмет істеп келеміз. Жиналыстарда, кеңестерде, бюро, алқа мәжілістерінде бірге отырамыз. Қосекеңнің терең білімі, жоғары мәдениеті, биік адамгершілік қасиеттері өзіне тапсырылған қай қызметті болсын іскерлікпен, біліктілікпен, творчестволық ізденімпаздықпен атқаруға мүмкіндік берді.

Қосыл Әбдірахманұлы қалалық партия комитетінде басшылықта болған он үш жыл бойына көз жіберсек Петропавлдың көркі мен ажарына, мәдениеті мен сәулетіне қосылған бедерлерді атап-атап көрсету қиын емес. Қалада жаңадан он мектеп, үш аурухана кешені салыныпты. Октябрь алаңындағы көп фигуралы ескерткіштер кешенін салу ісімен айналысып Мәскеуге үш, Ленинградқа екі рет барып, сәулетшілермен талай пікір-таласына түскені де ұмытылмайды. Қаланы көгалдандыру, көркейту ісі де Қосекеңнің белсене араласқан жұмысы.

Қосекең қазақ тілінің жетік маманы. 1946 жылы ол Алматыда қазақ ер балалар мектебін бітіріп, 1948 жылы Солтүстік Қазақстан облысы Октябрь ауданындағы Семиполка орта мектебінде орыс сыныптарына қазақ тілінен сабақ берген, 1949 жылы Балуан ауылында кітапханашы болып, әдебиетке сүйіспеншілік осында басталды. Сол жылы жазда Алматыға аттанып Абай атындағы қазақ педагогика институтының қазақ тілі мен әдебиеті фа-

культеті бөліміне оқуға түсті. Қажым Жұмалиев, Темірғали Нұртазин сынды әйгілі профессорлардан дәріс алып, білім кәусарынан сусындады. Ол қатардағы студент емес, үздік көрініп көзге түсті. 1952 жылы «Әдебиет және искусство» журналының төртінші санында студент Қосыл Омаровтың «Наурыз шығарма» атты мақаласы жарқ ете түсті. Жас сыншы онда әжептәуір жазушы Қалмақан Әбдіқадіровтың «Қажымұқан» атты повесін қатты сынға алды. Әдебиеттегі ұлтшылдық сарынды әшкерелеп әуреленген дау-дамайлы, шулы кез емес пе. Қазақстан компартиясы орталық комитетінде әдебиетке арналған үлкен кеңес болып, соған студент сыншы Қосыл Омаров арнайы шақырылды. Бірінші хатшы Жұмабай Шаяхметовтың баяндамасын тыңдайды. Сол кеңесте Қаныш Сәтбаев пен Сәбит Мұқанов ұлтшылдығы үшін қатты сыналып, біреуі Ғылым Академиясының Президенті, екіншісі Жазушылар одағының төрағасы қызметтерінен босатылады.

Ғылым мен әдебиеттің алып тауларын шайқалтқан осындай шайқастардың, қақтығыстардың жалынына жастық шағында шарпылып шыныққан Қосекен «Қазақ тіліне» келген соң да пікірлер таласына, ойлар қақтығысына, ар-намыс шайқасына білекті сыбанып, омырауды ашып тастап, маңдай терге шомылып, дауыс қарлыққанша керілдесіп кірісті. Қаймыққан жоқ, шайлыққан жоқ. Ел намысы, жер намысы жебеді, қуат-күш берді. Жиналыстарда, көгілдір экранда қазақ тілінің мәртебесін көтеріп, беделін ту етіп қайта-қайта сөйледі, таласып топқа түсті, дәлелін, дерегін, ғылыми-тарихи тұжырымдарын алға тосты. Қазақ тілі қызыл империя тұсында мүшкіл мүгедек халге ұшырағанын, енді биікке қанат қағар кезі келгенін бар дауыспен айтты.

«Қазақ тілі» қоғамының белсенділері Қосекеннің бастауымен балаларын қазақ тілінде оқытқысы келетін ата-

аналармен әңгіме жүргізді, қазақ отбасыларын аралады, қазақ тілінде жұмыс істейтін балабақшаның, сыныптардың, мектептердің ашылуын тездетісті. Бұл жол жеңіл, оңай болған жоқ. Супрунук, Плешаков сияқты шовинист арандатушылармен айқасуға тура келді. Олар Мәскеудің, Омбының, Түменнің бұқаралық ақпарат құралдарында Қазақстанда қазақ тілі жандана бастап, орыстiлділер қиыншылық көре бастады деп байбалам салды. Горбачев, Солженицын, Жириновскийлердің көкімелерін құдай сөзіндей көріп «Солтүстік Қазақстан ежелден орыс жері» деп сандырақтауға дейін барды. Қосыл ағамыз «Қазақтың нанын жеп, суын ішіп, құдығына түкірген» осындай зымияндарға тойтарыс беріп, соққы жасағандардың алғы сапында жүрді. Сол кездегі оның еңбегін республикалық «Ана тілі» газеті өзінің «Теріскейдегі тірегіміз» деген мақаласында (1998 ж. 11 маусым) жоғары бағалап, ерекше атап көрсетті. Қосекеннің суретін басқан және тақырыптың (заголовок) өзіне үлкен мән берген. Енді шағын үзінді келтірейік. «Ормандай орыстар мен орыстiлділер арасынан шыққан ат төбеліндей ғана қазақ зиялыларының бел ортасында біздің Қосекен де жүрді. Екі тілде бірдей облыстық газеттерге мақалалар жазып, тіпті бұл үшін «Казак орыс жерлестігі», «Орыс қауымдастығы», «Лад» қозғалыстарының белсенділерінің қаһарына да ұшыраған кезі болды. Кінәлады, жала да жапты. Ақыры, Қосекен соңына шырақ алып түскен А. Плешаков деген журналист өзі ресми түрде кешірім сұрап, облыстан кетуге мәжбүр болды.

«Ана тілі» газеті 1997 жылғы 20 наурыздағы санында «Ана тілінің» саңлақтары деген тақырыптың астында бір топ авторлармен бірге Қосекен суретін басып: «Мұндайда теріскей тұстағы қадау-қадау қазақтың үнін апта аралатпай жеткізіп тұратын штаттан тыс тілшіміз Қосыл

Омаровтың аты ауызға алдымен ілінеді» деп жазды. Мұндай мақтауға біз де қуанып қалдық. Өйткені Қосыл Әбдірахманұлы қаламын біздің газеттің беттерінде ұштаған. Оның алғашқы көлемді мақаласы (кәсіби тілде айтсақ: екі подвал) «Абай және орыс классиктері» деген атпен «Ленин туы» (қазіргі «Солтүстік Қазақстан») газетінде 1954 жылғы 4 маусымдағы санында жарияланды. Содан бері газетімізде үзіліссіз жарияланып жүр. «Перғауын еліне саяхат», «Көгілдір айдындар, алыс көкжиектер», «Үнді еліне саяхат» атты жолжазба, очерктері газетіміздің бірнеше санында жарық көріп, оқырман ықыласына бөленді.

Қосекеннің ақындық жолда да олжасы олқы емес. Көптен бері жүрек түкпіріндегі сырларын жыр жолдарында ақтарады, оның әдеби бүркеншек аты: Асхат Әбдірахманұлы.

Өмір сыйлап, тіл үйреткен анадан,
Ең қымбатты дүниеде бар ма адам.
Ақ сүтімен бірге сіңген қанына,
Жан азығы туған тілден табылған.
Сондықтан ол ана тілі атанған,
Мирас болып қалған атау анаңнан.
Күш аласың үш бұлақтан Антейдей:

Анаң, тілің, туған елің Отаннан, - деп жырлады Қосекен. Осы жолдарда оның бүкіл өмірінің асыл мұраты жатқан тәрізді. Анаңа, ана тіліңе, туған еліңе шексіз де мінсіз қызмет етуден асқан асыл мұрат бола ма азаматта?! Жоқ қой әрине. Қосыл ағамыз сондай асыл мұрат биігінде әрқашан.

«Қазақ тілі» қоғамы не бітірді? деп қомсынуы да мүмкін кейбіреулер. Ана тілі ана сүтіндей екенін түсінбейтіндер, түсінгісі келмейтіндер осылай қыңыраяды-ау. Қынжыласың. Ал, Қосыл Әбдірахманұлы бастаған «Қазақ тілі» біздің қалада, облыста біраз іс тындырды. Пет-

ропавлда қазір төрт қазақ мектебі бар, бұрын орыс тіліне көшкен 30-дан аса қазақ мектебі қайтадан қазақ тілінде оқитын болды. Аралас мектептер екі есе өсті. Университетте, арнайы орта білім оқу орындарында қазақ бөлімдері ашылды. Соның бәрінде Қосекең қосқан үлес мол.

Біз Қосекеңмен бірге облыс делегациясының құрамында Түмен, Омбы, Қорған облыстарында, Абайдың 150 жылдық, Әуезовтың 100 жылдық тойларында болдық. Сол сапарлардың бәрінде Қосекең «Қазақ тілінің» туын көтеріп, облыс атынан сөйлеп жүрді. Ресей өңірінде қандастарымызбен әңгіме өткізіп «Қазақ тілі» қоғамдарының бөлімшелерін құрды.

Ия, «Жақсының жақсылығын айт нұры тасысын» дейді дана халқымыз. Бүгін Қосыл ағамыз жетпіс жастың асқарына көтеріліп қазақ тілін асылым, ардағым деген қалың жұртының құрметіне бөленіп отыр. Қазақ тілінің кешегі мүшкіл халіне шыбын жаны шырылдап, қанатымен су сепкен қарлығаштай арпалысқан ағамызға күш-қуат берген қара шаңырақтың көркі, нық тұғыры Мәриям жеңгеміз, балалары мен келіндері, немерелері деп білеміз. «Қазақ тілін» көркейте беріңіз» - дейді бүгін Қосекеңе ана тілін ардақтаған барша қауым.

* * *

Қосекеңнің жетпіс жылдық мерейтойы екі мыңыншы жылы өте жақсы аталып өтті. Газеттерде ол кісінің еңбегіне арналып мақалалар жарияланды, мен де шын көңілден ақтарылған очеркті «Солтүстік Қазақстан» газетіне басып шығардым. «Есіл» мейрамханасында өткен салтанат үстінде жылы-жылы лебіздер білдіріліп, көп құттықтаулар айтылды.

Демалыс күндерінің бірінде Қосыл ағамыз екеуміз қалалық бақшада сейіл құрып, әңгімелесіп жүргенімізде,

ол кісі өзінің бір сырын айтып, сұраулы жүзбен қарады. «Осы ойымды құптайсың ба? Шыныңды айтшы» дегендей сауал тұр жанарында.

- Қосеке, шаршаған сияқты емессіз, құдайға шүкір, қажыған қалпыңыз білінбейді. «Қазақ тілі» қоғамын дәл сіздей елге танытып, жұмысын жүдетпей алып жүретін адамды өз орныңызға дайындадыңыз ба? Бар ма біреу? дедім мен де ойланыңқырап. Расында да үмітті біреу ыңғайланған шығар деп жормалдағанмын.

- Үміт еткендер, сұрағандар бар ғой, деп ол күле қарады.

- Жалақысы бар ма - деп сұрайтын шығар?

- Дәл солай. Тіпті бос жүргенше, аз-мұз болса да тиын-тебені болса, жұмыс тапқанша дегенім ғой деп қолқалайды. Өтініштерінің түрі осы. Жұмыстың жайы қалай деп те сұрамайды-ау. Жалақы алмаймын, қоғамдық негізде істейміз десем мүлде нанбайды...

- Оныңыз рас. Бұл мәселені менен де сұрағандар болды. Қоғамдық негізде қызмет істейді десем көбі нанбайды тіпті. Мүмкін емес десіп бастарын шайқайды... Қосеке, денсаулық барында жүре тұрыңыз, - деймін.

Бұл сөзді мен ғана емес, көп кісілер қазақ тілінің облыстағы әлі әлсіз жайына қанық жанашыр ағайындар айтып жүргенін білемін. Ия, «Қазақ тілі» қоғамының негізгі тізгіні қазақ тілінің өзіне жүйрік, қай ортада болсын оны қорғай алатын, өрісін кеңейтуге күш салу қолынан келетін, қалың қауымның ортасында, шаршы топта оның жоғын жоқтап жарып тұрып орыс, қазақ тілінде мүдірмей мүлтіксіз сөйлеп тыңдаушысын түсінікке идіре білетін іскер адамның қолында болғаны дұрыс. Осы талап тұрғысынан келгенде көпшілік Қосыл Әбдірахманұлын сөзсіз қолдайтыны да айқын.

Облыс әкімдігінің, қазақ тілінің қалың жанашырларының тілегін қимаған Қосекең қоғамдық жұмыстан

қашқандай болып, Достық үйіндегі «Қазақ тілі» отауының бөлмесін кілтке тапсырып кете алмады. Ал, республикалық баспасөздің хабарларына сенсек, «Қазақ тілі» қоғамы біраз облыстарда өз жұмысын тоқтатқан. Оның негізгі себебі қаржыландырудың жоқтығы болып отыр. Осыдан он жылдан аса бұрын тәуелсіздік таңы жаңа атқан тұста «Қазақ тілі» қоғамына облыстық әкімдік те, басқа демеушілер де ретін тауып көмек қолын созып тұратын. Қоғамда төрағаға көмектесіп жоғары білімді екі келіншек қызмет істеді. Қазір олар да өз жөндерін тапты. Төраға жалғыз. Қоғамдық негіздегі ақсақалдар алқасы көмектесіп тұрады. Әйтеуір есігі ашық, оты сөнбегені көңілге медеу. Жұрт келіп, кетіп жатады. Ақыл-кеңес сұрайды, ұсыныс-пікір айтады, өтініш-шағымын да әкеледі. Төраға оларды да қабылдап, мемлекеттік органдарға, жоғарғы жаққа жеткізеді, ізсіз-түссіз қалдырмайды. Келгендер сондай қамқорлыққа да разы, алғысы шексіз.

Түмен, Омбы, Қорған облыстарына достық сапарымен барғанымызда өзің бірге болдың ғой, оларда «Қазақ тілі» қоғамының бөлімшелерін құрдық, дейді Қосекең. Солардан өкілдер келіп жүреді. Есігімізде кілт тұрса ұят қой. Телефон да соғып жатыр олар. Жақында Түмен облысынан телефон шалып, сұрау салды. Ондағы қазақтар менің жалғыз отырғанымды қайдан білсін, таудай қорғаны сияқты көреді. Әйтеуір оларға білдірмейміз, жалымызды күдірейтіп, даусымызды нық шығарып жатамыз.

Осы тұста ол күліп алды. Әлі сергек, отырысы нық қалпы. Түмен облысындағы Ялуторовск қаласының басшысы В. Д. Зимневтен шақыру хат келгенін, олар бірнеше рет телефон соққанын айтты. Онда біраз қазақтар тұрады екен, солар құрылтай өткізіп, біздің облыс делегациясы барып қайтыпты. Ялуторовск ауданында

қазақтардың «Жұлдыз» атты ұлттық-мәдени автономиясы құрылыпты. Оны Кенесары Қуанышұлы Қойшы басқарады. Оның жанында «Достық» қазақ қоғамдық ұйымы, «Бірлік» жастар қоғамдық ұйымы бар. Міне осы ұйымдар облыстық әкімшіліктің қолдауымен Қазақ мәдениетінің күндерін өткізген. Оған облыстың 14 ауданынан делегаттар шақырылған.

Осы Ялуторовск қаласындағы «СервисТ» ААІ-тың бас директоры Ғабит Хамитұлы Тыштыбаев қазақ мәдениеті күндеріне демеушілік жасап, «Бірлік» атты газет те шығарылған, оның редакторы Қанат Ауғалиев.

Түмен облысының солтүстігінде өткен Қазақ мәдениетінің мерекесі ұмытылмас әсер қалдырды. Сонау солтүстікте өз қатарының біреуінен де кем түспейтін қазақтың керемет іскер нар жігіттері бар екен. Қазақ мәдениетінің мерекесін «Единая Россия» партиясының өкілдері де құттықтады, деді Қосыл Әбдірахманұлы. Біздің облыстан барған «Асыл мұра» фольклор ансамблі, «Әдемі-ау» бишілер тобы тамаша өнерімен мерекені жарқыратып жіберді. Түмен облысының газеттері біздің сапарымызға ерекше көңіл бөліп, достық лебізбен жазды.

Бұл байланыс жемісті болды. Ялуторовск ұлттық-мәдени орталығының директоры Ирина Петровна Васильеваның ұсынысымен «Қазақ тілі» халықаралық қоғамының Қосыл Әбдірахманұлы Омаров басқаратын облыстық филиалы олармен бір бағдарлама бойынша «Сорос» қоғамының «Өзара түсіністік көпірлері» атты ашық конкурсына қатысып, жеңімпаз атанды. Ия, бұл да көршілерден қалыспай қоғамдық істің жұлдызын жандырған «Қазақ тілі» қоғамы үшін, Қосекен үшін үлкен мерей емес пе?!

2003 жыл.

ҮЛКЕН ЖЕОЛДА

... Көктемнің тамылжыған қоңыр салқын түні. Қала үстінде тылсым тыныштық демі енді-енді еркін жайылып, күн ұзаққа шулы қарбаластың тынымсыз ырғағы қою қараңғылық құшағына тұншығып бара жатқандай бірте-бірте әлсіреп, дәл терезенің тұсынан анда-санда зулап өткен бірен-саран машинаның даусы ғана естіледі. Көшелерде қараңдаған жұрт та сейілген. Тек самсаған самала оттар жайнай түсіп уақыттың шамасын ұмыттырып жібергендей болады. Туған қаласының осы түнгі келбетіне өз үйінің балконынан көз жіберген Оразбике Жанқожақызы бүгінгі демалыс өз отауының аясында «от басында» өткеніне қуанышты еді. Үй шаруасын да біраз тындырып, балаларының оқуын да тағандап тексеріп алды. Енді ғана көңілі жай тапқан соң балконға шығып, тыныс тапқан беті осы. Жоғарғы қабаттың балконынан қарағанда қаланың оттары қызықтырып, жанар жаулайды екен. Қасына балалары да келіп, олар да шешесінің мына шырайлы қабағынан өзгеше ыстық жылу дарыған кейіппен еркелей үн қатты.

- Мама, анау жыпырлаған жарық қай завод? - деп ең кенжесі түстік бетті нұсқайды.

- Шағын литражды двигательдер заводы.

- Ал, одан бергі мол жарық ше?

- Киров атындағы завод.

- Анау, әне, қай цех?
- Бесінші цех.
- Одан бергісі?
- Алтыншы цех. Мұндай таусылмайтын сұрақтардың иесі кенже қызы болатын. Шешесінің қолы бос сәтін пайдаланып балалық әуесқой қылықпен түрлі-түрлі тосын сұрақтарды жаудырады келіп. Ең соңында барып:
 - Мама, соның бәрін қайдан білесің? - деді.
 - Қалайша білмейін, бұл біздің аудан ғой, - деді Оразбике Жанқожақызы аналық мейірмен қызын бауырына баса түсіп.
 - Біздің аудан? - деп қызы сұраулы кейіппен қарады.
 - Ия, біздің аудан, біз тұратын аудан. Әркім өз ауданының патриоты болуы тиіс. Сондықтан да бәрін білуі керек, деп мамасы бала ұғымы жете бермейтін арғы жайды қарапайым түсіндіруге тырысады.
- Осы кезде телефон ұзақ шылдырап, трубканы жолдасы Ғалымжан Нұрғалиұлы алған еді.
- Заводтан телефон соғып тұр. Сені сұрайды, - деп ол трубканы жұбайына ұсынды.
- Тыныштық па екен?
- Білмедім. Тыныш болса демалыс күні түнде сені дүрліктірмейді ғой.
- Алло, ия, мен Сақтағановамын. Тыңдап тұрмын...
- Арада аз уақыт өткенде Оразбике Жанқожақызы гараждан машина шақыртып «төтенше оқиғаның» анықтанығын білмек болып, шағын литражды двигательдер заводына тартып кетті.
- Жаныңа бір дамыл жоқ, демалыс күні де дамыл тауып тынықпайсың, - деп кәрі әжей күңкілдеп жүр.
- Апа-ау, партия қызметі осылай ғой. Күні-түні жауынгердей жасанып тұрасың, - деп оны да жұбатып күлімсірейді.

- Мама, қашан келесің? - дейді балалары.

- Қазір заводқа барады да қайтады, деп оларға папасы жауап береді. Есік алдында орнынан қозғалып кеткен машинаның гүрілі де естілді.

- Үлкен жолдың үстіндегі жолаушы сияқты өздері. Асыққан, қарбаласқан өмір. Бәрі де от алып жүгіреді, дейді немерелеріне өз-өзінен сөйленген әжесі. Даусында кейістіктің күңкілі емес, ұлының, келінінің, мына немерелерінің үнемі ілгері ұмтылған жігерлі қайратына сүйсінген пейілі танылады. Үні ашық. Жүрісі жеңіл. Осынау өз шаңырағында бақытқа бөленіп, жаны жаз нұрындай шуаққа шомылған әжесінің кіл кірбіңсіз кейіпінен өміріне разылық лебі есіп тұрады.

Үлкен жолда! - деді үлкен кісі. Ия, бұл әжейдің тауып айтқан сөзі сияқты. Расында да Оразбике Жанқожақызы Сақтағанова коммунистік құрылыстың үлкен жолында өзіндік улес қосып жүрген қатардағы партия солдаты, әр күні қайнаған еңбекке толы қайраткер жан еді. Ол міне педагогика институтын бітіріп, еңбекке араласқан жиырма жылдан бері туған қаласының қоғамдық өміріне белсене араласып, дәйім алғы шептен көрініп жүр. Институт комсомол комитетінің секретары, қалалық комсомол комитетінің секретары, мектепте мұғалім, институтта оқытушы, қалалық Совет атқару комитетінің орынбасары... Осындай баспалдақтар оны партиялық қызметтің қызулы ортасына әкелді. Қазір Оразбике Жанқожақызы Петропавл қаласындағы Киров аудандық партия комитетінің бірінші секретары. Бұдан төрт жыл бұрын қалада екі аудан құрылып, жаңа отаудың жаңа қадамы басталғанда Киров ауданының коммунистері Сақтағановаға жауапты қызметті сеніп тапсырды. Оразбике Жанқожақызы бүгіндер сол сенім биігінен көрініп, жауапты учаскеде жарқылдаған талантымен, ұйымдастырушылық шеберлігімен танылғаны бәрінен де сүйінішті еді. Аудан өткен мерекелі жылы Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің, Қазақ ССР Министрлер Советінің, қазақ республикалық кәсіп-одақтар советі мен Қазақстан комсомолы Орталық Ко-

митетінің ауыспалы Қызыл туын жеңіп алып, республикалық социалистік жарыста үздік көрінді. Аудан еңбеккерлерінің осы табысында бірінші секретарь қосқан үлес те қомақты екені әркімге аян.

Оразбике Жанқожақызын заводтарда, фабрикаларда, қайнаған еңбектің қалың ортасында жиі көресіз. Әрине кәсіпорындарға барған әрбір сапар игілікті із қалдырғаны, бірінші секретарьдың өндіріс экономикасының әрбір қалтарысына дейін жіті үңіліп, парасатты ақыл-кеңес бергені, жаңа серпінді жігерлендіргені бәрінен де жақсы. Ауданның еңбек коллективтерінде Сақтағанова туралы осындай пікірлерді жиі естисіз.

... Бірінші секретарьдың кең де жарық кабинетінде бір қабырғаны тұтасқа жақын алып, қатар-қатар ілінген диаграмма, кестелер тұр. Солардың беті толған жыпыр-жыпыр цифрлар, тіпті көз тұндырғандай. Әлгі кестелердің кейбір бағаналары күн сайын, ал екіншілері аптасына бір толтырылып, аудандағы әрбір кәсіпорынның тыныстірлігін сан қырынан бейнелеп, деректермен дәйектеп береді. Әр кәсіпорында ақаудан болған шығын, аурулы себепті жұмысқа шықпай қалушылық, еш себепсіз жұмысқа келмеу, әкімшіліктің рұқсатымен жұмыстан кету сияқты түрлі себептердің бәрі де есепке алынып, мына кестелерге сағатына дейін түсіріліп отырады. Оразбике Жанқожақызы әр цифрдың арғы сырында қандай күнгейлі, яки көлеңкелі көріністер бар екенін жазбай таниды.

Сол қанаттағы кішкентай стол үстінде тізілген телефондардың бірі безілдеп қоя берді.

- Алло, мен тыңдап тұрмын. Бірінші тоқсанның көрсеткіштеріне түгел қанықпын, Мидхат Усманович, сіздің завод бүкіл қаладағы озық кәсіпорынның бірі. Ендігі мәселе сапада. Сан көрсеткіші жаман емес екенін бәріміз де білеміз. Енді сапа деңгейімен сөйлесетін болдық. Солай. Бүгін заводтарыңызда боламын. - Ол Киров атындағы заводтың директоры Мидхат Усманович

Сүтішевпен сөйлесіп болып, телефон трубкасын орнына қойғанда секретарша қыз қоңырауды тағы да дыз еткізді.

- Сізбен Байсарина сөйлескісі келеді.

- Жақсы онда. Сақтағанова телефон трубкасын тағы да құлағына тосты. - Ә, Сәруармысың? Телефон соқсын деп тапсырған мен едім. Бюрода жергілікті өнеркәсіп товарларының сапасы туралы мәселені ерекше қойсақ деймін. Соған сіздің көмегіңіз қажет. Келіңіз. - Бұл хабарласып тұрған Петропавлдағы әйгілі тігінші Социалистік Еңбек Ері, Киров аудандық партия комитетінің бюро мүшесі Сәруар Мұхамедияқызы Байсарина болатын.

...Партия қызметінің жауынгер шебінде тұлғалана танылған Оразбике Жанғожақызы тұрмыста аяулы ана, сүйікті жар, тамаша семьяның мәуелі шынары. Жолдасы Ғалымжан Нұрғалиұлы Петропавл педагогика институтында кафедра меңгерушісі, тарих ғылымдарының кандидаты, үш ұл-қызы өнегелі мектеп оқушылары. Еңбек зейнетінің белгісі болып оның омырауында Еңбек Қызыл ту ордені жарқырайды.

... Аспан аясы көк мөлдір нілдей тұнып тұр. Күн нұры да жарқырап мол құйылады. Аудандық партия комитетінен шыққан Оразбике Жанқожақызы Сақтағанова Ленин атындағы алаңды кесіп өтіп облыстық партия комитетіне беттеп барады. Алаң ортасында биікке қол созып көсем ескерткіші тұлғаланған еді. Қарапайым қазақ әйелінің партиялық қызметтің үлкен жолында еркін адымдап бара жатқаны да көсем нұрының қасиетті шапағаты болатын.

1978 жыл.

Аспан шайдай ашық. Күн жаңа ғана көкжиектен иек артқан тамаша бір таңғы мезет. Табиғат маужырап тұр. Жақсылыққа жоритын сондай ғажап сәт сияқты. Ал көңіл шіркін мүлде олай емес. Көкіректе қара бұлттар жөңкіліп, айнала дүние аласапыран, астан-кестен тәрізді тұтқиыл ойлар торлап бұлқынғандай болады. Заманның желі бұзылып бара жатқандай ма қалай. Түсініксіз тұспалдар...

- Қайда жиналып жатырсың? Ерте ғой әлі, - деді күндегі әдетімен ас бөлмесінде шәйнекті салдырлатып әбігерге түсіп жатқан жұбайы.

- Бүгін облыстық партия комитетінің пленумы. Қызылжарға барамыз, - деді терезеден сыртқа үңіліп таңғы суретке қызыға көз салған кейіпте тұрған жолдасы. Ол аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы еді.

- Радионы қояйын ба? Мәскеу хабарын тыңдайсың ба?

- Түнде тыңдағанмын. Кремльдің алтын жұлдызы деп сол жаққа қараумен жүрдік-ау... - деді де ол сөзінің соңын жұтып қойғандай күмілжіп келте қайырды...

Ол жұбайы жасап қойған шәйден бірер шыныаяқ ішті де, шапшаң жиналып, облыс орталығына тартып кетті. Сыртта манадан машина да күтіп тұрған еді. Жолшыбай ой толқынымен арпалысып, әлек болған ол облыстық партия комитетінің ғимаратына кіргенде пленумға

жиналып қалған жұрттың қарасыны да көбейіп қалғанын аңғарды. Тоқсаныншы жылдың жазы ғой. Екі кісінің басы қосылса болды, Мәскеу жақтан жеткен қилы-қилы сөздерді қаузап, күдік, дұдамалдар айтылып жатады. Әйтеуір бұрынғыдай емес, әңгіменің астары өзгерген, түсініксіз тұс.

Облыстық партия комитетінің пленумы әдеттегідей күн тәртібіндегі шаруашылық мәселелерін қарап, тиісті қаулыларын түгел қол көтеріп қабылдады да, соңында әртүрлі мәселелерді келісіп алуға көшті.

- Талдықорған облысында Қабанбай батырдың, әлде басқа ма әйтеуір бір батырдың тойы өтеді, соған делегация жіберу керек. Қандай ұсыныс бар? - деп бірінші хатшы Медведев бүкіл залға көз жүгіртіп шықты.

- Не қылған той?

- Мән, мәнісі қандай?

- Маңызы бар ма, әлде әншейін той ма? - дескен сұрақтар әр тұстан селсоқты үн беріп қалды.

- Бір батырдың туғанына 280 жыл, - деді пленумды жүргізуші.

- Қаптаған батырлар жаңа шығып жатыр. Демократия дегенің осы ма? Олардың бәрін тойлауға ақша қайда? - деп гүжілдеген бір гүрілдек дауыс жұрттың бәрін жалт қаратты.

Медведевке осы сөз майдай жағып кетсе керек, әлгі дауыс шыққан жаққа бұрылып, дұрыс-ау дегендей басын изеді.

- Біз білмейтін батырлар, - деп сөзін одан әрі қосақтап қаладағы ірі әскери зауыттың әлгі бас директоры жуан дауыспен гүжілдеген қалпы қоқырайып қойды.

Бұл сөздің ұшқыр айтылғанын ұққандай зал тым-тырыс бола қалды. Қас қағым сәтті өткізіп барып, сілтідей тұнған тыныштықты дүр еткізіп дырау қамшымен салып қалғандай саңқ еткен үн естілді.

- Мен сөз сұраймын! - Жамбыл аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Шаймұрат Смағұлов түсі бұзылып, жанары от шашқан қатулы қалпымен ұшып тұрды. Мана ертелеп үйінен шыққанда Кремльдің алтын жұлдызына кейіп шығып еді, соның әсері де бар сияқты шалт құлшынысында.

- Сіздер қазақ батырларын қайдан білесіздер. Кеңес өкіметі қазақ батырларын тарихтан өшіріп тастады. Мына сөзді мен қазақ халқын қорлау деп білемін. Қабанбай батыр қазақ жерін қас дұшпаннан қорғап қалған батырлардың ең мықтысы, ұлысы. Ол ұлттық батыр. Оны неге мазақ қылып тұрсыздар? Біріншіден, сіз пленумға дұрыс хабар бермедіңіз. Екіншіден, ана асқақтаған директор мысқылдап мазақ етеді. Асыңды ішейін, құдығыңа түкірейін деген осы. Оның тәртібін осы пленумда қарау туралы ұсыныс жасаймын. Жауап берсін сөзіне.

Қурап тұрған қауға тиген оттай болды бұл сөз. Зал ушу болып дуылдап кетті. Қорқынышты жай еді. Обкомның біріншісі не істерін білмей сасқалақтап, орнынан тұрып екі қолын көтеріп тынышталуды өтінді. Әйтеуір жиналған жұрттың дені ел басқарып жүрген салиқалы жандар, қиын жайларда да жаңсақ солқылдамайтын сабыр иелері емес пе, толқып барып тынышталды. Әлгі бас директордың өзі жүгіріп барып мінберге көтерілді де, кеудесіне қолын басып, иіліп тұрып қателік жібергеніне кешірім сұрады...

Пленум аяқталып, оған қатысушылар орындарынан дүркірей көтеріліп сыртқа беттегенде жаңағы дүрбелең сап басылып, іштен тынған үнсіз қалыппен ақырын жылжып бара жатты. Осы жым-жырттық бір түрлі салқын леп соққандай болды. Әдетте олар бір-біріне тіл қатысып, қаралған мәселе туралы қысқа-қысқа пікір алысып, арасында әзіл-қалжындарын да қосақтасып, дабырласып бара жататын. Бұл жолы мүлде басқа райлы.

Әлгі бас директор мен Шаймұрат Смағұлұлының шалт шарпысуы тереңдегі тұнықты шайқалтып жібергендей оқшау ойлар оқталып қалғаны жұрттың жүздерінде әпсәтте көңілсіздік көлеңкесін түсіргені байқалғандай еді.

- Бас директор қалай-қалай шалқақтайды?

- Біріншінің өзі солқылдап соның сойылын соққандай еді, әйтеуір Шаймұраттың шаңқ еткен даусы шошытты өзін.

- Жарайсың, Шаймұрат! Обкомның бірінші хатшысына осы уақытқа дейін дәл осындай дауыс көтерген ешкім болмап еді. Қазақтың да қаны қайнайтынын көрсін. Батырлардың аруағынан бірдеме қалған шығар бізде де. Бір жағы осылай ақырын ғана өзара күбірлесіп, басқаға білдірмей бір-біріне құлақ қағыс еткен болады.

- Іші қазандай қайнап жүр екен бір-ақ бұрқ ете түсті.

- Жайшылықта моп-момақан көрінеді. Енді міне сөзі сойқан.

- Жоқ ол момақан емес, тентек, бұрын білмей жүрген екенсіз ғой.

- Бас директордың басы кекжеңдей беруші еді, өзіне сол да керек.

- Сын дұрыс. Нағыз коммунистік сын, - дескен екінші жақтың сөздері де естілер-естілмес болып бықсып жатыр. Біреулердің ұлттық сезімнің уы ушықпаса деген дүрегей секемі де осылай бірлі-жарым тілдесудің астарына сіңіп сейілгендей сыңайлы...

* * *

Бұрынғы кездері қатаң партиялық тәртіппен тізгінделіп обкомның пленумында айтылған оқшау ойлы «большевиктік сындар» сыртқа шашылмай темір сандықтағы қағаздар сарғайғанша бастырылып жатушы еді. Бұл жолы олай болмады. Жамбыл аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы айтқан өткір сын әп сәтте ауыл-ауылға тарап кетті.

Сүйсінген ел оның атына жақсы сөздер арнап, алқа қотан отырыста, гу-гу әңгіме үстінде оның еңбек жолына да шолу жасап, жас шағындағы жалынды жігерін, ел басқарған тұстағы алымды ақыл-парасатын, дәйім ізденіс үстіндегі іскерлігін дәттеп, дәріптегені естілді.

- Ол Омбыда оқыған кезінде студенттердің атаманы болды. Қазақстанға кетеміз деп СССР ауыл шаруашылығы министріне дейін хат жазыпты. Неге жаздың - деп институт ректоры ұрсыпты.

- Жақсылық Ысқақовтың кадры ғой. Өзі обком комсомолдың бірінші хатшысы болып тұрғанда алып келіп өсірді де, өзі жоғарылап кеткенде орнына қойып кеткен.

- Сергеевкада Ніл Болатбаевтың тәрбиесінде болды. Онда кеңшарды басқарды. Іскер еді. Орақта, көктемгі егісте күні-түні механизаторлардың ортасында жүретін. Осындай оң тілекті көңілдің азамат ажарын жарқыратқан жарасты жақсы лебіздері айтылды.

- Ғылым кандидаты болғысы келіп талпынған екен, облыс басшылары шылбырдан қағып жібермепті.

- Ойбай-ау, ірі бастық өзінен кейінгінің ұмтылғанын ұната ма?! - деп те қызды-қыздымен жөппелетіп соғып та жіберетін. Әйтеуір мақтауын келістіретін.

Халық пікірінің дені шындық болатын. Шаймұрат Смағұлұлы Смағұловтың білімге, еңбекке талпынған өмір жолы Омбы облысынан басталады. Шарбақкөл ауданындағы Үлкен Боранқұм ауылында туған. Әкесі Уфада «Ғалия» медресесінде оқып, молла болған, ауылында Есілкөл, Шарбақкөл, Азов, Мариянов аудандарындағы қазақтарға арнап мешіт салдырған. Қазақтың біртуар ұлдары, жақсы-жайсаңдары Омбыға бет түзегенде осы қаладан 60 шақырым жердегі Боранқұм ауылына соғып, Смағұл моллаға сәлем бермей өтпеген. Ахмет Байтұрсынов, Сәбит Мұқанов, Ғабит Мүсірепов,

Міржақып Дулатов, Қошке Кемеңгеров Смағұл молла шаңырағының құрметті қонағы болып, өмір жайлы, тұрмыс туралы, халқының мұң-зары хақында терең сырлы сұхбаттарды талай-талай толғаған. Сол даналармен танысқан, жұғысқан қымбат сәттері кейін өзіне қырсық болып шықты, қуғын-сүргін зобалаңында Шаймұраттың әкесі де «халық жауы» деген қара таңба маңдайына басылып 1937 жылы атылып кетті.

Әкеден бір жаста, шешеден он жаста жетім қалған қаршадай бала 6-7 сыныпта оқып жүргенде лабогрейка сүйреген өгізге мініп шөп шабады. Қанша қиындыққа карамастан мектепті алтын медальмен, одан кейін Омбы ауыл шаруашылығы институтының механизация факультетін қызыл дипломмен бітіріп, Мәскеуге жазған хаттың арқасында өзімен бірге 15 жас маманды ертіп Қазақстанға келеді.

Жас маман еңбек жолындағы алғашқы қадамын «Тоқшын» кеңшарында бөлімше механигі болып бастады. Осында қызмет істеп жүргенде облыстық комсомол комитетінің бірінші хатшысы Жақсылық Ысқақов келіп жас жігіттің жұмысымен танысып, кеңшар басшыларының пікірімен есептесіп, оны комсомол жұмысына шақырды. Шаймұрат Смағұлұлының комсомол, партия қызметі міне осылай басталған. Полудин аудандық комсомол комитетінің бірінші хатшысы болып сайланған ол облыстық комсомол комитетінің бірінші хатшысына дейін көтерілді. Кейін «Марьевка» кеңшарының директоры, облыстық ауыл шаруашылығы басқармасы бастығының орынбасары, Возвышен аудандық атқару комитетінің төрағасы, Жамбыл аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы қызметтерін атқарып, осындай лауазымды орындардың қайсында болсын ол іскерлік, ұйымдастырушылық шеберлік, творчестволық

ізденіс танытты, халық қалаулысы атанып, облыстық Советтің депутаты, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты болып сайланды.

* * *

Еліміз тәуелсіздік жолына түсіп, Қазақстан атты жас мемлекеттің көк байрағы көтерілген жаңа заманда да Шәкең біліміне, тәжірибесіне, ұйымдастырушылық талантына лайықты орнынан табылды. Ол бірнеше жыл Жамбыл ауданының әкімі болды. Шәкең басқарған тұста аудан экономикасы мен мәдениеті өркендей түсті. Аудан орталығы Благовещенка селосында көп құрылыс салынып, ол шын мәнінде көрікті елді мекенге айналды. Аудан әкімдігінің ғимараты, жаңа мектеп, жаңа мәдениет үйі сән түзеді. Жаңа салынған аудандық аурухана кешені қандай десеңізші. Оның қасында дәрігерлерге арналып тоғыз тұрғын үй бой көтерді. «Ауыл арайы» аудандық газеті қазақ тілінде шыға бастады.

Жамбыл ауданы қазақ әдебиеттің ұлы тұлғалары Сәбит Мұқанов, Ғабит Мүсірепов, Иван Шухов, классик жазушы Сафуан Шаймерденов туған топырақ. Шаймұрат Смағұлұлы Сәбит пен Ғабиттың 90 жылдық, Сафуанның 70 жылдық мерейтойларын тамаша салтанатпен, әдемі сәнмен өткізді. Осы мерейтойларға орайласып Сәбең мен Ғабеннің туған ауылдарында оларға арналып мұражай-үйлер салынып, олар той үстінде ашылды. Облыстағы әдебиет мерекесіне арналған осы шараларды ойдағыдай өткізуде Шәкең биік біліктілік, асқан ұлтжандылық, мәдениет пен әдебиетіне сүйіспеншілік, қамқорлық таныта білді. Мәскеуден, Ленинградтан, Украинадан, Белоруссиядан, Өзбекстаннан, Қырғызстаннан, Түркіменстаннан, Ресейдің көршілес облыстарынан келген жазушылар ортасында тұрып оның Сәбең мұражай-үйін таныстыруы әлі есімде.

Елу шақты шаңырағы бар шағын ауылдың үйлері

қандай сәнді, көшесі асфальт, айнала қалың орман, іші толған жидек, қарақат, шие, саңырауқұлақ, дәл іргеде айдын көл. Үсті толған қаз, үйрек, мөлдір суында шоршып сыңсыған балық, - деді сонда ғажап табиғатқа тамсана сөз мәнерлеген Шәкең. Ал мына мұражайдың жанындағы екі қабатты қонақүйді әдейі әдемілеп тұрып жазушыларға арнап салдық. Қасында әне қазақтың шошаласы тұр. Осы атырап әбден жап-жасыл болып, балбырап толысқанда, жеміс-жидек піскенде, саңырауқұлақ қаптағанда, шілденің ортасында жазушылар демалысқа келіп өз үйіндей тынығады. Балық аулайды, құс атады, жеміс-жидек тереді, орманның шәрбәт ауасымен сауығып дүниенің рахатына батады. Жаңа шығармалар жазады. Осында келіңіздер.

Тыңдап тұрған ақын-жазушылар қол шапалақтап, күлісіп, мәз-майрам болысты.

- Рас айтасыз. Мынау жұмақ жер ғой.

- Тамаша табиғат!

- Сәбеңнің атына лайық! - десіп жатты қалам иелері.

СССР сынды үлкен елдің ыдырап, республикалар жеке-жеке мемлекет болып аралары шекара сызығымен бөлінгенде бұрыннан бір-бірімен туыстасып, бауырласып қалған адамдар екі жаққа айырылғандай қимастықпен жанарлары жасқа шалынғаны белгілі. Түмен облысында Солтүстік Қазақстан облысының күндері өткізілгенде сол сағынысқан жандар құшақтасып қауышып, ойларын бөліскен, тәжірибелерін алмасқан. Бір-бірінен ештеме аяспаған, достарша табысқан.

Ол бір өтпелі кезең деп аталған қиын-қыстау шақ болатын. Социализмнің іргетасы ыдырап, қабырғалары сәгіліп жатты. Енді қоғам капитализмге өтіп, ауыспақ. Алды бұлдыр, арты ор алмағайып, тәуекелге тіреліп көз жұмған бір хал еді. Бір кезде Самотлордың мұнайы атқылап гүрілдеп тұрған Түменде кездескен екі об-

лыстың делегациясы да, қатардағы әкім-қаралары да бір-бірінің жайын сұрап, тығырықтан шығудың амалын қалайша ойластырып жатқаны жөнінде тәжірибе алмасты. Кеңестік дәуірде қалыптасып қалған ырғақты әлі ұмыта қоймай бір-біріне көмектесуге, бірін-бірі қолдауға ұмтылысты. Омбы туған жері, Түмен нағашы жұрты дегендей Шаймұрат Смағұлұлы осы сапарда білікті басшылар, ғұлама ғалымдар, мәрт мұнайшылар арасынан көп таныстар тауып, екі облыс арасындағы ынтымақ көпірін нықтауға күш салып, нәтижелі іс тындырып облыс басшылығы тарапынан қолдау тапты. Оның қызметі облысты қамтамасыз етуге де өкілдік алып, облыс атынан да мәселелер шешуді дайындау үшін артынан Түменге іссапармен жиі барып жүрді.

Оның ақыры Түмен облысында Солтүстік Қазақстан облысының күндерін өткізгенде барынша нығыздала түсіп, тіпті сетінеп бара жатқан байланыстың арқауы тағы да ширатылды. Бұл сапар бес күнге созылып, оған екі жүзден аса адам қатысқан еді. Олардың арасында аудан, кәсіпорын, кеңшар басшылары, кәсіпкерлер, артистер, журналшылар, халық таланттары, мәдениет қызметкерлері болды. Келіссөздер, кездесулер, ықыластар, уәделер кейін өз желісін берді де. Шәкең сол байланыстың жібек желісін таратушылардың бірі болды. Жанар-жағармайдың тапшылығын тартып Түменге алақан жайған тұста облыс басшылығы ол жаққа Шаймұрат Смағұлұлын жіберетін. Ал, ол барса бензиннің де, дизель отынының да мәселесі шешіліп, біздің жақта комбайн да, трактор да, машиналар да жанданып, еңбек дүбірі қайта қызатын.

Сол бір тұста, «бизнес, кәсіпкерлік, қатал нарық» деген доң сөздерді естігенде жұрттың жанары жыпылықтап қалатын күдігі көп кезеңде Шаймұрат Смағұлов білекті сыбанып жіберіп, кәсіпкерліктің бас-

қаға беймәлім көк теңізіне күмп беріп, құлашты сермей тартты. «Тәуекел түбі жел қайық, өтерсің де кетерсің» деген қазекемнің дана сөзі қайратына қамшы болды-ау деймін. Тайынбай тартты. Түмендіктерден алған тағылым, тәжірибе, ақыл-кеңес, демеу-қолдау қанат болғаны анық еді. Аз уақыт ішінде ол Жамбыл ауданында шағын кәсіпкерлікті дүрілдетіп Аманкелді ауылында мал терісін өңдеу цехын, Троицк селосында аудандық мамандандырылған ауыл шаруашылығы бірлестігінде шағын ет-консерві зауытын сала бастады. Оларға құрал-жабдықтар шетелдерден келіп жатты.

Сол ауданда болған бір сапарымда бірінші хатшылықты әкім қызметіне ауыстырған Шәкең шағын және орта бизнесті ауданда дамыту перспективаларын әсерлі баяндап берді. Болашақта аудан орталығы Благовещенкада қант зауытын, шағын спирт зауытын, өсімдік майын, түрлі жарма өндіретін кәсіпорындар салу көзделген. Кейбіреулер бұл жоспарға сенімсіздікпен қарап, күбірлеп жүргенде тері өңдеу цехы, минералды су құю цехы, Троицк ет-консерві зауыты салынып, алды іске қосылып жатты.

Жасынан комсомол қызметінде жалындап, лапылдап өскен Шәкеңнің бұл бастамалары кедергіге де кездеспей қойған жоқ. Жоғары басшылар тарапынан да сын естіп қалды. «Бар мақсатым халықты нарыққа үйрету, мына шағын зауыт, цехтарды көріп, соларда жұмыс істеп кәсіпкерлік сырына жаттықсын» деп ұмтылған оның жанталасқан әрекеттеріне тосқауыл да қойылғаны болды. Сондай бір тұйыққа тірелген тұсында аудан тізгінін облыс басшылығының өздеріне тапсырмақ та болды. «Жоқ, аудан әкімінің қызметі өзінде болады. Орынбасарларың бар емес пе, әзірге соларға жүкте. Орынбасар аты бар, орныңды жоқтатпайды. Елдің мүддесі үшін Ресейдің де айтқанына көнуге тура келеді.

Олар байланысты нықтау үшін қызмет ұсынса орналас. Екі жақта да қызмет атқар. Нұрсұлтан Әбішұлы қарсы болмайды. Сен жеке бастың емес, ел мүддесі үшін қызмет істейсің Ресейдің мұнай компаниясында», деп сол кездегі Премьер-министр шегелеп айтты. Сөйтіп Шәкең «Седанка» Павлодар мұнай өңдеу Ресей-Қазақстан бірлескен кәсіпорнының президенті болып шыға келді. Мұның үстіне тағы бір міндет жүктеліп, Ресейдің «Седанка» және «Юкос» мұнай компанияларындағы Қазақстан және Орта Азия Республикалары өкілдігінің куәлігі қолына қоса тапсырылды. Енді ол Ресей сынды алып елдің мұнай алпауыттарымен тікелей тең сөйлесетін мәртебеге ие болды. Мұның бәрі өтпелі кезеңнің қатал қиындықтарынан елді амалдап алып шығу әрекеттері екенін жақсы түсінді. Қатардағы аудан әкіміне осыншама міндет жүктелуі артықтау да сияқты көрінуі ғажап емес. Бірақ бұл сол тұстың, тірелген тығырықтан шығудың соқпақтары сияқты еді. Шәкең оны да абыроймен атқарып орындап шықты.

Бір әңгіме үстінде Шәкең сонау студенттік кезеңде, Омбыда оқып жүрген шағында жас жігермен ұмтылған арманы болғанын, сол ісіне мықтап кірісе алмай жүргенін айтқан еді.

- Омбыда бізге Ресейдің ірі ғалымдары сабақ берді, оларды тыңдау да бір ғажап еді. Ғылым жолына түс деп қолқа салғаны да болды. Ғылым мен тәжірибені біраз ұштастырдым осы облыста қызмет істеген жерлерімде, - деді ол. Сонау 1972 жылы «Марьевка» кеңшарында директор болып істегенде Сібір ауыл шаруашылығын механикаландыру және электрлендіру ғылыми-зерттеу институтымен байланыс жасап «Элита» диспетчерлік байланысын бүкіл кеңшарда орнаттық.

Бірақ, ия бірақ дейміз ғой қынжылып. Ғылыммен айналысқаныңды жоғарғы басшылар ұнатпады ғой.

Бірақ соған қарамастан Мәскеудің Басқару академиясына, басқа ғылыми орталықтарына барып жүріп «Экономикалық реформа және АӨК-тегі кәсіпкерлік» деген ғылыми кітап шығарып, соның негізінде докторлық диссертация жазып, Мәскеуде қорғап шықтым.

Өзім қызмет істеген жерлердегі тәжірибемді жинақтап, кейін қол бос кезде ғылыми қорытындылап, зерттеп, тұжырымдап жүрген едім. Бір керек боларсың деп андасанда парақтап, көз жұмып ойға шолатынмын. Әйтеуір соған түйін жасап, ұзақ жылғы мақсатымды орындаған сияқтымын.

- Кандидаттық диссертацияны қай кезде қорғап үлгердіңіз?

- Аттың жалында жүріп дегендей, оны да ұмытпадым. Ол болмаса докторлық диссертацияға қол соза аламын ба?!

- Шәке, сізді сол кезде Ресей мұнай компаниясының президенті болып кетті деп жұрт шуылдады, соны қысқа айтсаңыз?

- Ол міндетті маған Назарбаев пен Терещенко жүктеді. Павлодар мұнай өңдеу зауыты мұнай болмай тоқтап қалды. Бізде төлейтін ақша жоқ, Ресей компаниялары мұнайды ақшасыз бермейді. Бартерге келісіп, біз астық беретін болдық. Соны мүлтіксіз орындау үшін бірлескен кәсіпорын құрып, сонымен айналыстым. Әйтеуір Ресейге 120 мың тонна астық беріп 120 миллион тонна мұнай алдық. Қазақстан мен Орта Азия республикалары жанар-жағармаймен осылай қамтамасыз етілді. Аса үлкен проблема осылай шешілді. Президентіміз бен Премьер-министр маған алғыстарын айтты.

- Осыншама қиын шаруаны, оңай шешкен сияқтысыз.

- Соның қандай жолын таптыңыз?

- Қиын шаруа екені рас. Бірақ оңай шешілген жоқ. Шаруа тындырамыз деп Түменнің қалың орманды бат-

пағында талай малтақтап сілікпеміз шықты ғой, шаршадық та, қалжырадық та, сонау солтүстіктегі Нефтеюганск мұнай мұнараларына дейін бардық. Әйтеуір проблеманы шешу кілтін таптық.

- Соны айтсаңыз?

- Ресми қарым-қатынас кейде жеміс бермей сырдаң, суық, боссөзділеу, сыпайы сылдырлау болатыны бар. Мұндайда кәдуілгі адами қарым-қатынасты ойластыру дұрыс. Сол жол сенімді болады. Мен осы жолды қаладым.

Оның да себебі бар еді. Мен Ресейде туып, сонда оқып, өстім, орыс жолдастарым көп болды. Солар қазір Түмен, Омбыда басшы қызметтерде жүр. Солармен тіл табысып, проблемаларды шешуге көмек сұрадым. Солар көмектесті.

- Түменнің губернаторын әбден билеп алыпты, Шәкен үйіне дейін әкеліп, қонақ қылыпты деседі жұрт, сол рас па?

- Рас болса несі бар, ол досым, - деп күлді де ол сөзін әрі жалғастырды. Түмен облысының губернаторы Ракецкий Леонид Ульянович бір әңгімелесіп отырғанымызда аңшылық туралы сөз етті. Осы сәтті пайдаланып мен оны достарымен аңшылыққа қонаққа шақырдым. Екі айтқан жоқ бір демалыста екі джиппен достарын ертіп келіп қалмасы бар ма? Жақсы демалыс болды, көп мәселелер де жақсы шешілді. Жұрт оны біраз сөз қылып, сан саққа жүгіртті. Бірақ оның не ерсілігі бар? Достықты, байланысты күшейте түсті. Тек облыс басшылары естіп қалып, бізді неге шақырмадың деп өкпеледі. Ал аналардың шарты басқа болды. «Бір-екі қоян атамыз да, жерлеріңді көріп тез кетеміз, өзің ғана боласың, басқа кісіні киліктірме, достар арасында саясат мәселесі сөз болмасын» деген. Шартты қалай бұзайын, демалыс күні тез келді де, тез кетті. Риза болысты. Бары

осы. Сөз қылатын нәрсе ме?... Есесіне мұнай ағылып бізге келіп жатқаны тамаша емес пе?!

Өтпелі кезең кейде ойлануға да мүмкіндік бермегені бар емес пе?

Дәл солай. Шапқылап жүріп бір-ақ күнде тәйкемнен түстім, - дейді Шәкең қазір күлімсіреп. Ал ол кезде расында да қатты құлап түсті, жүрек талмасымен ауырып, тоғыз ай төсек тартты. Кірпігі ғана қимылдап жатқан күндер айлап созылды. «Өзін-өзі аямаған. Әбден діңкесі құрығанша жұмыс-жұмыс деп шапқылауға бола ма?» Омбының, Алматының аса білікті дәрігерлері осылай түйін жасап, емнің барлық амалдарын жасап бақты. Зайыбы Рима тоғыз ай бойы қасынан бір сәт те алыс кетпей аялы алақан жылуымен де күте білді. «Жанына дамыл болмады расында да. Түмен-Мәскеу-Алматы-Қызылжар» арасында қаншама сабылды. Мұнай, бензин, астық деп шапқылады. Одан Қазақ ССР Жоғарғы Советіне депутат боламын деп талас-тартысқа түсті, ал депутат болған соң сессия мәжілісіндегі дау-дамай, айқай-сүрең, аштық жариялау да жүйкесін құртқан шығар. Әйтеуір Парламентте қазақтың маңдайына біткен жұлдызы ұлы ақын Олжас Сүлейменовтың қасында отырғанына қуанатынымын. Сонымен бірге аштық жариялады ғой. Ал, Парламент таратылған соң тағы да таласып-тіресіп сайлауға түсті. Одан сүріндім, өте алмадым деп үйде отыратын адам ба бұл. Салып-ұрып Мәскеу тартты да, алты ай күн-түн демей сонда көз майын тауысып әбден жүдеп-шаршағанша сарылып докторлық диссертациясын жазып шықты да, оны қорғаудың соңында тағы арпалысты. Әйтеуір алған бетінен қайтпайды, - дейді Рекең сол күндерді еске алып. Ал Шәкең ауруға ырық беретін адам сияқты емес тіпті.

- Ресей Президенті жанындағы Басқару ғылым академиясында қорғадым докторлық диссертацияны, ол

бұрынғы қоғамдық ғылымдар академиясы ғой, - дейді ол.

- Жетекшім экономика ғылымдарының докторы профессор Анатолий Николаевич Спицын болды. Жақсы өтіп шығып едім, бір кезде бұл кісінің диссертациясының тақырыбы ауыл шаруашылығына жатпай ма, Тимирязев атындағы Ауыл шаруашылығы академиясында қорғауы керек деп біреуі шықты. «Жазған құлда жазық бар ма» дегендей оған да көндім. Әйтеуір абырой болғанда онда да қарсы сөз айтылған жоқ. Нағыз нарықтың бүтінгі тәжірибесі емес пе, кітап оқып өскен академиктер емес пе, тәжірибені айтқанда, тәжірибеден ғылыми тұжырым түйгенде бас шұлғып қалды. - Шәкең Қазақстандағы нарық тәжірибесі Мәскеу Академиясында қолдау тапқанына разы кейіппен қуанышты жүзбеге қарайды.

Ол енді академиктердің тың төсіндегі жаңалықты тәжірибеге ден қойып, елендеп, құмарта қызығып қалғанына разылықпен сүйсінеді. “Мен дән даласынан келдім ғой, оның үстіне омырауыма екі Еңбек Қызыл Ту, екі «Құрмет Белгісі», алты медальды жарқыратып тағып алдым. Егіннің ортасында тұрғандай маңыздандым. Мұндай да мінез керек екен. Жетекшім айтқан. «Қанша айтқанмен ғалым адамдар емес пе, жаңа тақырыпты батыл қозғағанымды құптасып отырды» дейді.

Докторлық диссертацияға пікір айтқан оппонент Ресейдің Г.В. Плеханов атындағы Экономика Академиясының профессоры, экономика ғылымдарының докторы М. Я. Иоффе байламды түйінін былай қорытқан: “Ш.С. Смағұловтың диссертациялық жұмысы өзекті тақырыпқа жазылған, Қазақстан АӨК-дегі кәсіпкерлікті дамытудың ғылыми және тәжірибелік мәселелерін шешуге арналған. Автордың ғылыми тұжырымдары мен қорытындыларының Қазақстанда ғана емес, сондай-ақ

ТМД-ның басқа елдерінде ауыл шаруашылығын реформалау үшін айтарлықтай маңызы бар”.

Қазақ мемлекеттік аграрлық университеті “Агробизнесі ұйымдастыру” кафедрасының меңгерушісі, экономика ғылымдарының докторы, профессор С. Ә. Әбділдин мәскеулік әріптесінің пікірін одан әрі толықтырып былай дейді: “Диссертант Ш.С. Смағұлов республикада ірі басқарушы ретінде ғана емес, сондай-ақ ауылдағы аграрлық қатынастарды дамыту проблемаларын шешуге елеулі үлес қосқан көрнекті ғалым ретінде де белгілі”.

Осы пайымды пікірлердің арғы тереңіне ой жібергенде екеуі де Шәкен диссертациясының бүгінгі аграрлық ғылымның құнарлы тұсын қопара зерттеп, бүгінгі ауыл өміріне дәрі болар құнды ұстанымдар ұсынғанына бас игендерін, разылықпен қолдағандарын аңғарып қуанамыз. Екеуі де әділ, шыншыл, Шәкеннің ауыл шаруашылығындағы басқарушылық тұлғасы ғалымдық мәртебесімен жарыса жарасып, басқа докторлардан осы қасиетімен де басым тұрғанын биік бағалаулары айқын танылады. Жарайды-ақ!

Ия, мен Шаймұрат Смағұлұлын қырық жылдан аса жақсы білемін. Сонау комсомолдағы жалынды күндерінен бүгінгі Солтүстік Қазақстан мемлекеттік университетіндегі ұстаздық жолына дейінгі өмір жолы көз алдымызда өтіп келеді. Бүгін оны университеттің алтыншы корпусында екінші қабаттағы кабинетінен табамыз. Есік сыртындағы маңдайшада «Халықаралық Ғылым Академиясының корреспондент мүшесі Ш. С. Смағұлов» деген жазу тұр. «Жарайсың, Шәкен» дедім ішімнен. «Әкем Мағжан Жұмабаевпен бірге Уфаға барып «Ғалия» медресесінде оқып еді. Алаш партиясына кірген. Ауылда колхоз басқармасы болды. 1937 жылы халық жауы деген жаламен атылып кетті. 1920 жылы ауылда «Жер өңдеу серіктестігін» құрған. «Туған жерге

жайқалған егін пісіп келе жатқанда уызы буазып дән ісі бұрқырайды-ау, балам. Соны есіңнен шығарма», - деген әкесін еске алады ол дәйім. Міне мен кабинетіне келгенде тағы да сол әңгімесін сағынышпен есіне алды.

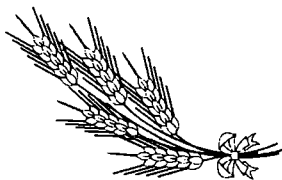
* * *

Шәкең бұл күндері Петропавл қаласындағы қоғамдық өмірдің де қайнаған ортасынан тыс қалған емес. Өзі Жамбыл ауданында әкім болғанда қолға алған Сегіз сері, Қожаберген жырау өмірі мен шығармашылығын зерттеу жұмыстарын одан әрі жалғастырып, Қожаберген жырау қорын басқарды. Жекекөл маңындағы зиратта оның басына кесене салу ісіне араласты. Сегіз сері, Қожаберген жырау шығармаларын кітап етіп шығару ісіне де үлес қосты.

Әттең дегізетіні, өзінің ізін басып «Седанка-Павлодар» Троицкдегі ет-консерві зауытын жүргізіп ілгерілеткен үлкен ұлы Нұрлан қапыда жол апатына ұшырап қайғы жұтқызды, ендігі сенері екінші ұлы Мұхтар облыстық тәртіптік кеңестің бас маманы. Немерелер өсіп келеді, қызы Динара Алматыда.

Шәкең мен Рекең құдайдың бергеніне шүкір көңілде.

2002 жыл.

ӘДІЛЕТ ЗЫНЖА

Қызылжар өңірінде ғана емес, еліміз көлемінде есімі қадірмен аталып өткен белгілі ғалым, ұстаз Қанаш Шәкенов ағамыз бірде әңгімелесіп отырып: “Тәуелсіздік алып жаңа таңымыз атқандай болды. Тарихтың өзі жаңаша жазылып жатыр ғой. Осы өтпелі кезеңнің, бір қоғам қирап, екінші қоғам шаңырақ көтеріп жатқан шытырман шақтың тұлғаларын ұмытпаңыздар. Кешегі партия табанымен таптағандар бүгін дүр сілкініп, тік тұрып жатыр. Солардың қайта жанған қайрат-жігері қызықтырады. Құрыш қой олар. Міне соларды құрыш қалай шынықты деп жазбайсыңдар ма?! Соны бір ойланшы...” Маңғаз қалпы баппен сөйлеп отырды да, жақсы теңеу есіне түсіп мәз болып күлді. Тез басылды да, ойлана түсіп әлгі айтқанына лайықты көрген бірнеше кісілердің аттарын санамалап, соңын сол сияқтымен сілтей салды. Сталиннің соңғы еңбегі “СССР-дегі социализмнің проблемаларына” да сыни көзқарастарын сыналап соғып, соны дәлелдеу мақсатымен том-том ғылыми еңбектерді ерінбей сарыла ақтаратын жаужүрек ізденгіш емес пе, еменнің қарсы біткен шор бұтағындай оқшау ойлы, соны соқпақты, адал сөзі, өткір жүзі өзгермейтін адамдарды ұнатушы еді.

Көрші тұратын тетелес досы Ніл Әдіғамұлы Болатбаев екеуі қалалық бақшада “құрметті демалыстың”

сейілді сағаттарын серуендеген сәттерде облыстың үмітті азаматтарын саралап, салмақтап сындарынан өткізіп жүрді ғой. Сонда Нікең көптен көзге ілініп, шымырланып келе жатқан Амантай Бөкілбайұлы Құдасбаев деген жігіттің кейбір мінездерін, әзілдерін, тапқыр да күлкілі өткір сөздерін еске алып, іскер болмысына риза көңілін білдіреді екен. Ол жігіт Қанекеннің де бір бүйірінде болып шыққан. Ол да үстемелеп жылы лебізін қосқан. Ғалым ағамыз енді маған қарап: “Амантай, ия Амантай...” деді

Кейін ол ағаларымыз дүниеден өтіп, “Өнегелі өмір” атты Нікең туралы естеліктер кітабын таныстыру рәсімінде және ол кісінің 80 жылдығында, Қанекеннің туғанына 80 жыл толуында Амантай Бөкілбайұлы болып, ол осы екі қайраткер адамдармен достығы, кездесулері, ұмытылмас әңгімелері жайлы толғана сыр ақтарды.

Сол жиындарда тоғысқан қалың топ зиялы қауым Құдасбаевқа айырықша ықылас арнап, көңіл түкпірінен сыйластық сезімінің лебін білдірісіп жатты. Үлкендердің өзі құшағын ашып, кішілер жағы жүгіріп барып, иіліп ізет көрсетіскен бұл кісіні танымайтындар “мынау бір керемет қой, кім өзі” дегендей сұрау белгісін қабақтарымен ұғысып иек қағысқандай болысады.

- Баяғы обкомның ығына көнбеген осы кісі емес пе?

- Дәл өзі.

- Обкомның біріншісімен тірескен.

- Сол заманның құдайы емес пе еді обкомның біріншісі.

- Қайтесің, жүрегі адал болған соң қаймықпады ғой, десіп осыдан он бес жылдай бұрын болған оқиғаны жаңғыртып, еске алысты.

Ортадан төмендеу, кеспелтек денелі, қараторы, жігіт ағасы жасынан асқан деп ойлар, нық жүрісті Амантай

Бөкілбайұлы әзіл-қалжыңымен жарасып, жарқылдап үн қататын ақжарқын мінезінен айнымай қай ортаға жақындаса да гүжілдей жөнеледі.

- Нешеде өзі?

- Алпыста.

- Апырмау, шашында қылау жоқ. Ширақ. Елудің есігіне жете қойған жоқ деп ойларсың.

Көп соққы көріп еді обкомның жұлмалауынан. Қажымапты, қайратты қалпында.

Халық айна ғой шіркін. Осынау қысқа ғана айтылған бірер сөздердің өзінде оның бүкіл тұлғасынан елес берер сурет көз алдымызға келгендей болады...

Ия, сол тұстағы “Ленин туы” (қазіргі “Солтүстік Қазақстан”) облыстық газеті редакторының міндетін атқарушы, кейін редакторы бола жүріп Возвышен аудандық атқару комитетінің төрағасы Амантай Бөкілбайұлы Құдасбаевтың мәселесі облыстық партия комитетінің бюросында бірнеше рет қаралғанының куәсі болған едім. Расында да компартияның дәуірлеп тұрған кезі емес пе, обкомның бірінші хатшысы болар-болмас қателігі үшін тізеге салып, “сындырмақ” болды. (Әрине, ол кездегі бюро мүшелерінің біразы о дүниеге жүріп кетті, бірінші хатшының өзі қаңғалақ ұшып қайдан шыққанын да білмей қалды, қазір күнін зорға көріп жүр деп естиміз, фамилияларын атамай-ақ қойдық). Бірақ төраға да оңай жаңғақ емес екен, шағыла қоймады. Бұл текетірес айқас үш жылға созылып, бүкіл республиканың баспасөз беттерін шулатты...

Оқырманға түсінікті болу үшін шегініс жасайық. Амантай Бөкілбайұлы Омбы облысы Есілкөл ауданындағы Торат ауылында туып, бастауыш мектепті қазақша бітірді. Әкесі Бөкілбай, шешесі Дәметай қатардағы колхозшылар болатын. Бөкең Ұлы Отан соғысына қатысушы, коммунист, бірнеше орден, медальдардың

иегері. Амантай мектептің қалған кластарын орысша Ресейде, одан кейін Қазақстанда оқып бітіреді. Мектептен кейін Молодогвардейск астық қабылдау пунктінде жұмысшы, қойма меңгерушісінің көмекшісі болады. Петропавлда есепшілердің алты айлық курсын бітіреді. Жасөспірімнің зирек қабілетін, оқуға ынтасын байқаған саяси экономика пәнінің оқытушысы Қабдірахман Мұратұлы Жарылғапов ҚазМУ-дің экономика факультетіне сырттан оқуға түсуге ақыл береді. Оған қабылданып, оны 1967 жылы үздік дипломмен бітіріп шығады.

Алдымен арнаулы орта, кейін жоғары біліммен қаруланған жас маман Құдасбаевтың өсу жолы достарын, тілеулес жақындарын шынында да сүйіндірді. “Жданов” совхозының директоры Марк Павлович Николенко 1961 жылы трактор-егіс бригадасының есепшісі етіп жұмысқа алып еді, жап-жас Амантай лапылдаған жалынымен, жұртпен тіл табыса білетін ұйымдастырушылық қабілетімен, білімімен бірден көзге түсіп, үш жылдың ішінде есеп қызметінің барлық баспалдағынан өтіп, бас бухгалтер болып шыға келді. “Марк Павлович жанашыр ақыл-кеңесімен, ұстаздық тәрбие-үйретуімен мені баласындай қамқорлыққа алды. Ғажап адам еді. Құлазып жатқан мидай далада тың игерушілер тамаша село салды, ол селоның даңқы бүкіл СССР-ға жайылды. Л. И. Брежневтың “Тың” кітабында “Жданов” совхозы туралы жазылды. Сол совхозда жалғыз қазақ маманы мен едім. Бәрі, директордан бастап мені жасыма қарамай құрметтеді, қатты сыйлады. Шаруаның қыр-сырын сонда үйрендім”. Сол кезде облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының бас бухгалтері болған Ахметжан Аханұлы Аханов ағамыздың үлгі-өнегесі, ақыл сөзі, қамқор көңілі, көмегі мені қанаттандырып жіберетін. Ұлы Отан соғысына қатыс-

қан, есеп-қисап жұмысын өз бетімен үйреніп, тіпті арнаулы оқу орнында оқымай-ақ игеріп, үйіріп әкеткен, өз саласында облыстық деңгейге көтерілген сол кісінің білім қуған жастарға, бізге ықпалы, әсері орасан еді. Ол кісіге қарап тұрып ақыл-кеңесіне, есепке зиректігіне, зерде-жадына таң қалатынбыз, «осы кісідей болсақ» деп арман ететінбіз. Техникумды бітіргенде мемлекеттік емтихан комиссиясының төрағасы Ахаң болып, бізге кеңшарларға жолдама беретін. Осы облыстағы бухгалтерия жұмысының бүтінгі ардагерлері сол кісінің шәкірттері деуге болады. Ахаң есеп жұмысының тума таланты, ғажап дарын еді, деп еске алады Құдасбаев. Ол 1969 жылы Возвышан өндірістік ауыл шаруашылығы басқармасының бас бухгалтері, 1975 жылы “Ұзынкөл” совхозының партком хатшысы, 1976 жылы “Андреев” совхозының директоры, 1981 жылы Жамбыл аудандық ауыл шаруашылығы басқармасының бастығы, 1981-1987 жылдары Возвышен аудандық атқару комитетінің төрағасы болып істеді. Осы қызметтердің қайсында болсын ұйымдастырушылық қабілет, іскерлік, творчестволық ізденіс таныта білді. Абыройы биіктеп, қолға алған шаруасы дүрілдеп-ақ тұрды. Республикалық, облыстық жиналыстарда мінберлерге көтеріліп, жарқылдата сөйлеп, озық, өнегелі істерін ретімен, мәнімен жеткізе айтып жатты. Оның қадамы құпталып, “осындай үлгіден үйреніндер” дегендей сол кездің партиялық ұстанымымен көпке ұсынылып, жақсы ишарат білдірілді.

Бәрі жақсы еді, азаматтың бағытына, беделіне ел-жұрты қуанып жүрген 1987 жылдың маусымында күтпеген жерден қырсықтың құрығына ілікті. Осы маусымда жергілікті советтердің сайлауы өтіп, А. Б. Құдасбаев облыстық және аудандық советтердің депутаттығына кандидат болып, сайлауда дауысқа түсті.

Алғашында бәрі ойдағыдай болатын. Сайлаушылармен кездесулер, олардың қолдауы, аудан экономикасы мен мәдениетінің көтерілуі бәрі айтылып, Құдасбаевтың еңбегінің бағасы ретінде дәлелге келтіріліп жатты. Тек сайлаудан соң урналарды ашқанда бір бюллетеннің сыртына: “Оның әкесі баласының қызмет бабын неге пайдаланады?” деп жазылғаны анықталды. Алғашқыда бұл жазудың зәрі бола қоймас деп ойлады сайлау маңында жүргендер. Өйткені Бөкілбай ақсақалдың ауырып жатқанын жұрт біледі, қақ-соқта жұмысы жоқ, баласының қызметін пайдаланбақ түгілі төсектен тұруға жағдайы зорға келіп жүр.

Көбі осылай ойлаған. Ақ көңіл, адал ниеттің ойы осылай-ау. Ал басқаша бұзық жоритындар да бар екен. Бұл хабардың жоғары жаққа жетуі мұң екен қара жалыны өрттей лаулап, өршіді де кетті.

Тексеру, тергеу машинасы дүр ете түсіп, алашапқын басталды-ай келіп. Әуеліде бірер нұсқаушылар аудандық партия комитетінен келіп жүр еді “Писарев” совхозына. Оны-мұны деректерді анықтап сұрайтын. Бара-бара комиссиялар, ірі бастықтар облыстан ағылды.

Бюллетенге пәлелі сөйлемді Н. И. Федоряко деген сайлаушы біреудің өсегін құлағы шалды ма екен ойланбастан әншейін жаза салыпты. Артынан санын соғып, Құдасбаевтан кешірім сұрады, екеуі оңаша отырып сөйлескен, түсініскен. Кейін ол кешірім сұраған хаты аудандық газетте жарияланды. Бірақ, бұл түсіністікті, қателікті мойындауды облыстық партия комиссиясындағылар, облыстық партия комитетінің бюросындағылар “сынға қысым” деп қасарысты да қалды. “Жоқ, сен қысым жасадың, партиялық тәртіпті бұздың” деп бюрода есеп карточкасына жазылған қатаң сөгіс жариялап, аудандық атқару комитетінің төрағасын қызметінен босатты.

Сөйтіп кешегі үлкен мінбелерден екпіндеп сөйлеп, жалындап саңқылдаған Амантай Бөкілбайұлы бір-ақ күнде тағдырдың тәлкегіне түсті. Бюродан үйге оралған қара түтек түрін көріп әкесі жыларман халмен ыңқылдап отырып зорға сөйлеген еді сонда. “Апырмай, балам-ай, бір аяғым төрде, бір аяғым көрде жатқанда сенің мына қалпыңды көрсетпей Алла Тағалам жанымды неге ала қоймады екен. Мынадай пәле, мынадай қара таңбамен о дүниеге күнә арқалап кететін болдым-ау. Сұмдық екен. Ақтал, ізден, Алматыға шап. Құлақтың бәрі керең болып қалған жоқ шығар. Еститін біреу болар. Сен адалсың. Арыл мына сұмдықтан. Әкенің аманаты осы”, - деп ауруға ашу-ыза да қосылып демігіп қалып еді.

Жақын достары, тілеулес жұрты қабырғалары қайыса бірге қынжылыс, өкініш білдірісті. Жоғарғы жақтың қатал кесіміне қайран қалысты. Обком бюросы Әбекеннің сөзіне тіпті мән де бермеді деуге болады. “Сенікі бос сөз. Жазған кісіге жан керек. Қорқытқан соң қалам алып кешірім сұрай салған. Түсіндің бе? Бізді алдама. Қызметтен босатылдың” деп бірінші хатшы суық жүзбен шегелеп түйіндегенін бюроға қатысып отырған мен де естіп, бетімді басқандай болып едім.

Бюро қаулысы қалыңдап кетіпті, таспен бастырғандай кінәларды балалатып, енді қайтып тұра алмастай етіп қосақтап-қосақтап жапсырыпты. “Қазақ ССР халық депутаттары жергілікті Советтері сайлауы туралы Заңды бұзғаны, сынға қысым жасағаны, кадрларды жоғарылатқанда протекционизм жасағаны, ауатком аппаратының жұмысына нашар басшылық жасағаны үшін” деп тіпті тіркестердің арасынан жел шықпастай бекітіпті бюро қаулысында. Біреуінің желі шығып кетсе қалғаны да тырп еткізбес дегендей оның үстіне зілшоқпар “бюро мүшелерінің сөздерімен” соққылады. Кейін тағы да тексеріп, соттар, редакциялар зер сала зерделегенде осы

кінәлардың ішінде "жон арқадан жосылта сойып салатындай" ауыз толтырар ештеме табылмады. Протекцианизм дегендері тіпті шатпақ. А. Құдасбаев Омбы облысында туған, енді сол жақтан келгендерді қызметте жоғарылатты деп арнайы тізім жасапты. Жиырмаға жуық кадрдың тізімінде оның бірде-бір туысы болмай шықты. Бәрі де қиын кезде бас сауғалап қашқан қазақтар. Енді еліне қайтып келгенде қара жұмысқа жегіліп, күн көріп жүргендер. Ең ірі қызметтегісі бригадир. Бюрода ол тізімді де тексергендерін талдап оқыды. Аппарат жұмысындағы кемшіліктерге де қисынын келтіріп пәлелерді жаба бергені көрініп тұр.

Амантай Бөкілбайұлы кеше ғана арқасынан қағып өзін мақтап жүрген адамдардың бүгін дымын қалдырмай даттап, істен алғысыз етіп жатқандарына жаны ауыра таңырқады. Бұл айтқан дәлелдердің бірі де еске алынбайды, тіпті тыңдауға тұрмайтын сияқты. «Сіз өтірік сөйлеміз, шындықты айтып мойындап, қолмен істегенді иықпен көтеріңіз, азамат болыңыз, ардан аттамаңыз. Сіздің былшылығызды тыңдап отыратын уақыт жоқ. Бұл обком бюросы!" Осындай қатқыл сөздер жүз қайталанып маңдайынан соққылады, аузын аштырмады. Қиын еді. Амалы таусылып үндей алмады. Шыным деген бір сөзі де тыңдалмады. Миын мәңгірткен осы қаталдық еді.

Бәрінен де әл үстіндегі әкесінің аманат сөзі ауыр соқты. "Қара таңбадан жуылып, ақталу керек. Адалдықтың түбіне жетпей қоймаймын" дегендей сертті байламы ауыр сынға сыр білдірмеген қабағынан аңғарылып тұрды. Оңаша қалып ойға шомуды әдет қылды. Алдағы ақталу қадамдарын көп кесіп-пішті, шахмат жүрісіндей дәл есептеп, жаңылмай ең дұрыс жол табудың амалдарын іздеді. Өз қайратын, өз білім-білігін, тәжірибесін, көрген-білгенін, естіген-оқығанын ой елегінен өткізіп толғанған сәттері қаншама. Қайғырды, қайысты, қапаланды, на-

лыды... Қызметтен қуылған мұндай соққы өліммен бірдей көрінуі мүмкін кейбіреуге. Әділетсіздік әлсіздерді мұрттай ұшырады. Ал, Құдасбаев ондай осалдар ортасынан емес еді. От қайраққа жанылғандай қайратпен құрышталды. Тек осы шырғалаңның шарпуы шалды ма, сырқаты ауырлап әкесі о дүниеге аттанып кеткенде солқылдағаны бар. Сонда обкомдағы мықтылар адамгершілік әлібін сақтап, көңіл айтуға да жарамады...

Обкомның қаулысынан кейін "Құдасбаевтың қылығын" масқаралап республикалық баспасөзде мақалалар шыға бастады. Әсіресе, "Партийная жизнь Казахстана" журналы белсенділік көрсетіп, 1988 жылғы 5-ші нөмірінде "Демократия мен жариялылық көбірек болсын", үш жылдан соң 1991 жылғы 6-шы нөмірінде "Номенклатураны аңсау" деген мақалалар жариялады. Аттарынан аңғарылып тұрғанындай бұлар да Әбекенді сілкілеп жатты.

Ал, әділет оны қорғайтынын заңгерлер бірауыздан айтты, тек партиялық номенклатура заңға пысқырмады да. Обком бюросының өз қаулысымен оны ауатком төрағасы қызметінен босатуы мүлде заңсыз еді, оны тек аудандық советтің сессиясы ғана босата алады. Амантай Бөкілбайұлы өзінің ар-намысын қорғау мақсатында журналды сотқа беріп, өзінің бір нөмірінде орынсыз кінәлауға жол бергені үшін кешірім сұратқызды. Сөйтіп А. Б. Құдасбаевтың ақ, адал адам екені сот арқылы дәлелденді. Журнал редакциясы бұл шешіммен келіспей кассациялық шағым беріп еді, Алматы қалалық сотының алқасы бірінші соттың шешімін күшінде қалдырды.

"Халық кеңесі" газеті бұл жолсыздық туралы екі рет жазды. Бірақ Солтүстік Қазақстан облыстық партия комитеті оларға жауап та бермеді.

Совет аудандық "Колос" газетінің бұрынғы редакторы В. Кошеленко сол кезде басталған үрдіспен өзі шығарған

жекеменшік газетінде осы оқиға арнап "Аппарат шарықтата орындаған номенклатуралық оратория" деген тақырыппен берген бір бет мақаласында былай деп жазды: "1987 жылы шілдеде КПСС Орталық комитетінің "Қазақ ұлтшылдығы туралы" жексұрын қаулысы жарыққа шыққаны дәл келе кетті. Кейін, Қазақстан Компартиясының XVI съезінде жасаған есепті баяндамасында Н. Назарбаев осы "масқарашылық құжатты" ақтап идеологиялық шу көтерілгенін еске салды.

КПСС Орталық комитетінің қаулысынан кейін басталған қуғын-сүргіннің батпан доңғалағы ондаған адамдардың тағдырын таптап езгілеп кетті. Солтүстік Қазақстан облыстық партия комитеті Құдасбаевты осы жойқынның құрбандығына шалуға ұйғарды". Тәуелсіз газет кейде есіп-есіп жазып артық кететіні болатын. Ал мына жерде бір шындықтың көлеңкесі сезілетін сияқты. Компартия 1986 жылғы желтоқсанның қорытындысын 1987 жылы "қазақ ұлтшылдығы" деп түйіп тастағаны бар еді ғой. Расында да Құдасбаевтың шекесіне тиген де сол қаулының қамшысы болуы сөзсіз.

Бір қызығы сол, партияның жоғары басшылығы қаһарын төгіп, құртпақ болып кіжініп, қуғын-сүргінге салып жатқанда төменгі буын, өзі өскен ортасы бауырынан босатпай қорғап жатты. Ауаткомнан аластатылған соң Амантай Бөкілбайұлы халықтық банктің аудандық бөлімшесінің басқарушысы болды. Мұндағы коммунистер оған сенім артып, "біз сіздің адалдығыңызды, адамгершілігіңізді жоғарғы жақтан гөрі жақсы білеміз, күнде көріп, бірге қызмет істеп жүрміз" деп қолдарын бәрі бірдей көтеріп, бастауыш партия ұйымының хатшысы етіп сайлап жіберді. Мұны естіп қалған обком бюросы тағы шапқыншы жіберіп, "саяси қырағылықтарың жоқ" деп әңгір таяқ ойнатып оны бастауыш партия ұйымының хатшылығынан босаттырды.

Жоғарыдан келген тексерушілер мінездеме, түсініктеме сұратқанда солардың бәрі дерлік А. Б. Құдасбаевты тек қана жақсы жағынан атапты. Облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының бастығы А. М. Показаньев қол қойып берген өндірістік мінездемесінде Амантай Бөкілбайұлы басқарған "Андреев" совхозы алты жылда адам танымастай өзгеріп, артта қалған шаруашылық озаттар қатарына қосылды, бір жылда 1,9 млн. сом табыс алды, директор "Құрмет Белгісі" орденімен наградталды деп жазыпты. Мұндай дәлелді дәттеушілер көп. Өттең обком біреуін де назарға алмады...

Жақында бір кездескенімізде екеуміз сол бір қуғын күндерін еске алдық.

"Өтті, кетті ол күндер", - деп қашанғы мойымайтын ер жүректі мінезімен Әбекең күлді.

Соншама қудалағанды қалай түсіндіңіз сол кезде?

Желтоқсан оқиғасы обкомды түршіктірді, оның үстіне "қазақ ұлтшылдығы" деген қаулы май құйды. Владимир Кошеленко өз мақаласында соны дұрыс айтыпты. "Партийная жизнь Казахстана" журналы тіпті 1991 жылы тағы да сотқа кассациялық шағым берді, Алматы қалалық сотына, бірақ одан түк те шықпады. Соның бәрі енді есіме түссе төбе шашым тік тұрады. Әйтеуір қалың көпшілік, қарапайым адамдар қолдағаны қуат берді. Әкем айтқандай адалдық жеңбей қоймайтынына сендім. Әкем аманаты орындалды, сол медет маған.

- Сол сізді қолдаған көпшілік, қарапайым адамдар қазір Амантай Бөкілбайұлы қайда, немен айналысып жүр екен деп сұрайды ғой. Не айтар едіңіз?

- Сұраса сыйлағаны деп білемін. Заман аударылып, төңкеріліп жатқанда оңай олжа, жылы жер іздеп елді тастап басқа жаққа сырғығамын жоқ. Возвышенкадамын. Аудан тарап, бәрі қирап, кешегі өзіміз салған

ғимараттар құлап жатқанда еліммен, жұртыммен солардың ортасында отырмын.

- Немен айналысасыз?

- Әрине, жай отырған жоқпыз. Мына қирап жатқан дүниені түгел құртпайық, бірдемесін сақтап қалайық дейміз. Бұрынғы ауданның осы орталығында "Возвышен" совхозы болған. Облыс басшылары соған ие болып, сақтап қалуды сұраған соң соны қолға алғанмын. Бар дүниесі быт-шыт болып та кеткен екен, қалғанына ие болып осындағы халықтың басын құрап, елді бытыратпайық, жан-жаққа жосылтпайық деп жатырмыз.

- Қадамдарыңыз қалай, ілгері басатын жайыңыз бар ма?

- Ілгері басқан аяғың кейін кеткен заманды да көрдік қой. Өзім обкоммен айқасып жүріп сотқа да үйреніп алсам керек, - деп ол күлді. - Сот мені қолдайды, ескі досым дегендей кеуделеп сотқа да кіріп кетемін. Қолды болған дүниені қорғаймын деп соттасып та қоямын. Бұрын обкоммен қорқытушы еді, қазір сотпен қорқытады. Бұл жерде әйтеуір заң деп қағазды көрсетеді. Бұрысы қайсы, дұрысы қайсы, оны да біраз оқып түсіну керек. Бірде жығылып, бірде тіріліп жатамыз.

- Қазір жағдай түзеліп келе жатқан шығар?

- Құдайға шүкір түзелуге бет алдық. Алдымен шаруа қожалығы болғанбыз, осыдан үш жыл бұрын шаруа-фермерлік тұқым өсіру шаруашылығы болып қайта құрылды. 13 мың гектар егістік жеріміз бар, «Омбы 19», «Омбы-18» элитті бидайын себеміз. Жақында ұсақ шаруа қожалықтарына бір мың тонна тұқым саттық.

- Материалдық-техникалық база қалай?

- Ұстағанның қолында, тістегеннің аузында кетіп жатқан кезде жанталасып жүріп бірдемелерді сақтаған болдық. Қысқаша айтайын. Шеберхана, гараж бұрынғы қалпы, қысы-жазы жұмыс істейді. 24 "Кировец", 40

тұқым себу агрегаты, 60 астық комбайны бар. Ескі болса да жамап-жасқап жатырмыз. Жаңадан 10 "Енисей" комбайнын сатып алдық. 200-дей адам жұмыс істейді, бәрі дерлік механизатор. Минералдық тыңайтқыш, гербицид сатып алдық. Осындай жанталасудың, ұйымшылдықтың нәтижесі мынау: шаруа қожалығы құрылғаннан бері әр гектардан орта есеппен 15 центнерден астық алып жүрміз. Бұл жаман көрсеткіш емес.

- Мал бар ма?

- Оны да қолға алдық. Қазір 300 қазақтың ақбас сиыры, жүзден аса жылқы алдық. Қоралар жөнделіп, қалпына келтіріліп жатыр. Жылқыны жазбасақ қайтеді, жер астынан жік шықты, екі құлағы тік шықты деген бар емес пе, естіп қалып бесбармақ, қымызды аңсайды ұлтшыл деп жүрсе тағы да, - деп ол қарқылдап күлді. Бұл жолғы күлкісі ашық, аңқылдаған жарқын. - Осымен болар, әлі мақтануға болмас, халықты ренжітпей тиісті жалақысын, көмектерді бәрін беріп жатырмыз, мектепке, ауруханаға, балабақшаға көмек береміз. Бара-бара қираған дүниелерді де қалпына келтірерміз. "Біз басшы болсақ, балаларымыз қосшы болар. Протекционизм деп енді ешкім басымызды ауыртпас. Бұрын Омбыдан қандастарымызды бір-бірлеп жетелесек, қазір керуен көшімен ағылып жатыр ғой. Ендігі тілейтініміз бірлік. "Бірлік түбі тірлік" деп халқымыз тегін айтпаса керек.

Мен үлкен еңбек жолында "Жданов" совхозының директоры Марк Павлович Николенко, облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының бас бухгалтері Ахметжан Аханов, Қанаш Шәкенов, Ніл Болатбаев сынды ұстаз ағалардың ақыл-кеңесін тыңдап, тағылым алып, үлгі үйреніп өстім, үлкен мектептен өттім. Осы мектептің сабақтары қайрат беріп, қолдап келеді.

Амантай Бөкілбайұлымен көп әңгіме өрбіттік. Тәуелсіздік заманының еркін тынысы жүзіне бұрынғыдан да

ашық реңк сыйлапты, қоңыр үні көтеріңкі, сөзі салмақты, әзілі әдемі, күлкісі де келісті - тіпті алпыс жастың асқарына көтерілді деп айтуға да бөгеліңкіреп қаласыз. Үлкен шаңырақтың бәйтерегі. Үлкен ұлы Сәкен шаруа-фермерлік қожалығының атқарушы директоры, ортаншы ұлы Кәкен полиция майоры, құқық қорғау органдарында, кенжесі Бәкен дәрігер. Зайыбы Дәмеш Қазақстан сауда-кооператив қызметінің үздігі, қазір алты немеренің әжесі.

...Ғалым ағамыз Қанекен айтқандай, Амантай Бөкілбайұлының үш жылдан аса обкомның қуғын-сүргінімен тәлкекке түскен тағдыры ғана емес, ел қамын ойлаған ерен еңбегі де осы өңірдің шежіресіне жазылары сөзсіз деуге әбден болды.

2002 жыл.

Аялы Алақанда

Ұлы Отан соғысының ардагері, облыс көлемінде бір кезде есімі жақсы таныс болған Қожа Сибанов ақсақалды былтырғы жаз бойы үйінен таба алмадық. Қыстың алғашқы қары жапалақтағанда ғана қалада екенін естіген соң арнайы іздеп барып пәтеріне қоңырау шалдық.

Ақсақалдың өзі есік ашты.

- Жаз бойы үйде болмадыңыз, елге оралған сапарыңыз құтты болсын, - деп жатырмыз.

- Айналайын, Президентке рахмет. Міне тәуелсіздіктің рахатын көрдік деп бүгін айта аламын. Расында да ала жаздай біраз жерді аралап қыдырдық, жалғыз емес, бәйбішеммен бірге, рахаттанып демалдық, емделдік. Саялы да аялы алақанда болдым десем асырып айтқандық болмас. Бурабайда курортта, Алматыда “Ардагер” санаторийінде... - деп диванға жайғасқан соң Қожекең ақсақал көзілдірікті кісінің басын көтере беретін әдетімен шалқая түсіп әңгіме тиегін ағытуға ыңғайланды...

Ия, осыдан алпыс жылдан аса бұрын неміс фашистерімен қанды шайқасқа аттанып, Ұлы Жеңіске өз үлесін қосқан сол жас ұланның жауынгерлік жолы бүгінгі жас ұрпаққа да үлгі-өнеге боларлық.

Жасөспірім Қожа Сибанов соғыс зобалаңының қара дауылы соғып, ел басына қауіп төнген қатерлі күндерде

Преснов ауданындағы (қазіргі Жамбыл ауданы) Майбалық орта мектебінде оқып жүрген. Ауылдың бас көтерер азаматтары майданға аттанып, қанды шайқасқа араласып жатты. Майдан жақ беттен амандықты жеткізген үшбұрышты жауынгер хаттарымен бірге қайғылы хабардың “қара қағазы” да есік қақты. Ауыл көшесі күңіреніп, әйелдердің зарлы үндері бір-біріне ұласқанда қабырғаны қайыстыратын. Міне осындай күндердің бірінде тоғызыншы сыныпты бітіріп, енді ғана 17 жасқа толған Қожаға да әскерге шақыру қағазы келді. Шын жасы әлі он сегізге толмаса да шақыру себебі сол: бала комсомол қатарына кіруге құмартып, бір жасты қосып жіберген екен. Сөйтіп, комсомол билетінен басқа ешқандай құжаты жоқ оқушы әскери комиссиядан өтіп, майданға аттанатын болып шыға келді. Жас жауынгерлер алдымен Ақмола қаласында кіші командирлер даярлайтын полк мектебінде алғашқы әскери даярлықтан өтті. Бәрі де мектеп оқушылары десе де болғандай, кілең 18-ге жаңа толғандар. Кейбіреулері Қожа сынды жігіт болуға асығып, жасын өздері өсіріп жібергендері де танылып тұрды. Лапылдаған жалын емес пе, Отан қорғауға, қанды шайқастың қалың қақтығысына асығады. Соны түсінген командование әлі буыны бекіп, бұғанасы қата қоймаған балғындарды бірден отқа түсірмей әлде болса да шынықтырып алуды ойласа керек, бұларды Ақмоладан Семей, Тәшкент, Андижан қалаларындағы әскери училищелерге бірте-бірте ауыстырып, әбден шыңдаудан өткізгендей болғанда Қырғызстанның Ош қаласына апарып резервке қойды. Мұндай кідіріске көндіккісі келмеген жас жауынгерлер, бәрі майданға сұранады. Қожекен де солардың ортасында.

- Бәріміз жаппай сұранғасын бізді бөгесін бе, 1944 жылы Белоруссиядан бірақ шықтық, - дейді ардагер.

Екінші Белорус майданы 70-ші армиясы 160-шы дивизиясы 1295-полкының пулеметшілер взводының командирі болып тағайындалып Гомель қаласының түбінде алғашқы шайқасқа да кірісіп кеттік.

Жер мен көк тұтасып кеткендей аласапыран қырғын жан түршіктіреді. Алғашқы айқас оңай емес екен, жас жауынгерлердің кейбіреулері аңғалдықтан оққа ұшып жатты. Қайсысы болсын “Отан үшін! Сталин үшін!” деп тек алға ұмтылды. Совет әскерлерінің жойқын күші міне осылай Отанға сүйіспеншілікте болды деп білемін.

Қожекең өзінің взводымен бірге Польша, Венгрия жерлерін жаудан азат етуге қатысты. 1944 жылы қаңтарда Совет әскерлері Висла өзенінен өтуге зор шабуыл жасап, Берлин қаласына 45 километр ғана жерде табан тіреді.

- Берлин төбесінде жеңіс туы желбірейтін күн жақын еді. Сондай бір тұста 7 ақпан күні қарсы шабуылға шығуға әзірлік жасап жатқанбыз. Сәті туғанда мен атып тұрып “взвод, алға!” деп айғайды салдым да, кенет сылқ ете түстім. Снайпердің оғы кіндіктің түбінен тиіп құйымшақтан шыққан. Екіге бөлінгендей болып құладым, дейді соғыс ардагері, содан госпиталға түсіп Украинаның Сумы облысындағы Конотоп қаласында бес ай жаттым. Одан 3-ші топтағы мүгедек болып, екі балдаққа сүйеніп, ауылға аттандым.

Жаралы майдангер екі аяғын сүйретіп, ауылға оралғанда тылдағы тұрмыс та оңып тұрған жоқ еді. Жетпістен аса үйі бар әжептәуір ауылдан елу шақты азамат майданға аттанса, солардың 33-нің соңынан “қара қағаз” келіпті. Белі бүгілген қариялар да, қызыл сирақ балалар да, жылап-сықтаған әйелдер де жұмысқа жегіліп, күні-түні титықтап дамыл таппаған, шаршап-шалдыққан шамада екен. Біраз үйлердің оты өшіп, түндігі жабылып, жетім-жесірлері басқа ауылға туыстарын паналап көшіп кеткен, 23 ұй ғана қалыпты.

Ауыл адамдары Қожа Сибановты “Айтуар” колхозының төрағасы етіп сайлады, соғыс жарасы жанын сыздатқан майдангер жас жігіт туған ауылының жағдайын жақсарту жолында енді еңбек майданына араласты.

- Аяғым балдақсыз жүруге жараған соң ауылды қалпына келтіруді мақсат етіп алдыма қойдым, дейді ол. Алдымен Айтуардың көшіп кеткен отбасыларын қайтаруды қолға алдық. Үйлерін жөндеттік. Шаруасын жолға қоюға көмектестік. Кейін Киров және Айтуар ауылдары бір колхозға бірікті, көп ұзамай совхозға айналып кетті. Өзім Айтуар бөлімшесінің басқарушысы болып ауылда қалдым. Тың және тыңайған жерлерді игеру жорығы басталғанда білекті сыбанып тастап, белсене араластым. Бүкіл ауыл болып жұмылды.

Осы кезде Айтуар ауылының басына бұлт үйіріліп, болашағы жоқ ауыл қатарына ілекті. Қожекең ауаткомның бұл шешіміне келіспей, аудандық партия комитетінің бірінші хатшысына барды. “Бәрі өзіңе байланысты, егер ауылды өркендетіп, көркейте алсаң Айтуардың халқын ешкім басқа жаққа көшіріп әкетпейді. Бәрі басшыға, халыққа байланысты”, деді ол.

Аудан орталығынан оралған бөлімше басқарушысы ауылға келе сала жұртшылықты жиналысқа шақырды. Ауылдың тағдыры шешілетін болған соң сол жиынға жұрт тайлы-таяғына дейін тегіс жиналған еді. Кеңсеге сыймайтын болған соң мектепте өткізуді ұйғарысқан.

Халық гуілдесіп қуанышты хабарды тосқан қалыпта болатын. Басқарушының жайдары жүзі соны сездіріп тұрды.

- Жақсылық хабар келеді сірә?

- Жұрттың жүгіруі шапшаң, жайшылықта ырғалып-жырғалып, бір-екі сағатта зорға шұбалып жүруші еді, бүгін тіпті бәрі емпелендеп қалыпты, ақыры қайырлы болсын.

- Бәсе, өзіміздің асыл топырақтың тумасы емес пе. Жарайсың, Қожа! - десіп қариялар жағы қауқылдасып, сөздері желпіне естіледі.

- Жиналысты ұзаққа созбаймыз, ауданнан әкелген хабарымды қысқа айтайын, - деді ол жиналғандардың тыныштануын өтінгендей отырғандарды бір шолып өтіп. Жиналған жұрт кластың бірінде сығылысып отыр еді, ілезде тым-тырыс бола қалды. Қожекең сөзін сонан соң сабақтап, дауысына салмақ беріп, “ең түйінді ой осы” дегендей әр сөзін ашық, анықтап жеткізді. Аудандық партия комитетінің бірінші хатшысының сөзін айтайын: “Ауылдарыңды көркейтіп, шаруаны шалқытып, дәулетті молайтсаңдар сендерді атамекеннен ешкім қозғап, көшірмейді, бәрі өздеріңе байланысты” деді. Сөздің тоқ етері осы. Бәрі өзімізге байланысты.

Отырғандар қол шапалақтап жіберді. Дуылдасып, мәз болысып жатыр. Қожекең қолын жоғары көтеріп тынышталуды тіледі.

- Қуаныштарыңыз қайырлы болсын, - деп күлімсіреп қарады ол айналасына. “Алмақтың да салмағы бар” деген, енді айтқан сөзді орындауымыз керек. Бір кісідей жұмылайық. Туған ауылдан көшесіңдер дегенде бәріміздің қабырғамыз қайысқан. Енді міне қозғалмауға, копарылмауға мүмкіндік беріп отыр. Бәрі өзімізге байланысты. Ауданның талабы дұрыс. Ырғалып-жырғалып, ұйқылы-ояу жүрмейік, анау орыстардан үйренейік. Қараңыздаршы үйлері қандай, айналасы қандай, жайқалып, жеміске, көкөніске тұнып тұрған жоқ па?! Біздің олардан неміз кем. Үлгі алайық, қалыспайық!

Осылай қысқа да нұсқа ойлар ортаға салынған жиналыста ауыл адамдары ғажап бір серпіліспен бірлікке, еңбекке, ұмтылысқа серт байласқандай болысты.

Қожекең бастаған ауыл адамдары айырықша жігермен белсеніп екпінді еңбек етті, бәрі жұмылып ұйымшылдық

көрсетті. Соның нәтижесінде көп уақыт өтпей-ақ Айтуар келбеті көркейіп келісті ауылдар қатарында аталды. Клуб, мектеп, дүкен, кеңсе, фельдшерлік пункт үйі салынды, көшелер түзелді, үйлердің алдында жасыл желектер жайқалды. Бөлімше 5,5 мың гектарға егін салып, әр гектардан мол өнім алатын озаттар қатарына қосылды. Мал шаруашылығы да табысты салаға айналды. Қожа Сибановтың омырауында 1-ші және II-дәрежелі Отан соғысы ордендері, жауынгерлік медальдермен қатар Еңбек Қызыл Ту ордені жарқырды.

Денсаулық сыр берген соң 1984 жылы құрметті еңбек демалысына шыққан Қожекең бәйбішесі Сақыш екеуі қалаға қоныс аударып, бұл күнде Қызылжарда тұрып жатыр. Балаларының бәрі жоғары білім алып, әр салада еңбек етуде. Теңдігі мен Розасы дәрігер, Орынбай, Құрымбай, Майра ауыл шаруашылығы мамандары, Зәуреш, Зайра, Айгүл мұғалімдер. Немерелері де жоғары білім алып, үлкен өмірден жолдарын табуда.

“Құдайға шүкіршілік, Айтуардағы менің жолымды ұлым Құрымбай жалғастырып, шаруа қожалығын басқаруда”, - дейді Қожекең бүгінгі өміріне разы көңілмен.

Петропавл қаласы.
2005 жыл.

МАҒЫЛАДЫ ҚАСЫҢЖАН

Осыдан бірер жыл бұрын облыстық білім департаментінің мәдени орталығында қалың қауымды тоғыстырған үлкен бір жиын болды. Кең залдың алдыңғы қатарындағы орындықтары алынып тасталды да, оған құрметті қонақтарға арналған столдар дастарханымен жайылып, сайдың тасындай іріктелген ығай мен сығай, жоны қалың, жалы күдірейген кәсіпкер бизнесмендер, ірі кәсіпорындардың гүжілдеген басшылары орналасты. «Бөбек» қорының Президенті Сара Алпысқызы Назарбаеваның облысқа арнайы сапармен келіп, балаларға көмек көрсетуге арналған телемарафоны осында өткізіліп жатты.

Сол жиынды өткізуші бір кезде: «Колос» акционерлік қоғамының» президенті Сайлау Ғаббасұлы Өтеев дегенде кең зал тола көрермендер дуылдата қол соқты.

- Ер азамат.

- Балалардың нағыз қамқоры.

- Полудин балалар үйін осылар ұстап тұр.

- Қиын заманда көмек көрсетудің қыбын тапқан азаматтан айналып кетсең болмай ма? - Осындай жан жылытқан ыстық лебіздер күбір-күбір үнмен әр тұстан естіліп жатты.

Ортаға шығып, микрофонды қолына алған Сайлау

Ғаббасұлы өзінің көп сөзді жаны сүймейтін әдетінен жаңылмай тоқ етерін түйіп бір-ақ қайырды.

- Біздің «Бөбек» қорына көмегіміз 500 мың теңге!

Бұдан артық қандай сөз болушы еді. Нарық заманында сөздің ең көркемі де, кестесі де, кемелі де осындай цифр емес пе?! Енді дуылдап емес, залдың күмбезін кернеп дүркірете қол соғылды.

Өтеев нар тұлғасын тік ұстап, ақырын-ақырын маңғаз басып Сара Алпысқызының қасына келді де, жаңағы атаған қаржының құжатын қолына ұстатты.

- Көп рахмет. Балалардың алғысы өмір жолыңызды көркейтсін, - деді С. А. Назарбаева сүйсінген үнмен.

Мен де қуанып қалдым. Қырық жылдан аса жақсы білетін дос жар адамның атына айтылған, шынайы сезім толқыны араласқан әдемі сөздер толқытады екен.

Сайлау Ғаббасұлының еңбек жолы көз алдымнан елестеп өтті. Бұрынғы Ленин ауданындағы Николаевка орта мектебін бітіргеннен кейін ол білекті сыбанып еңбекке араласты. Сол кездегі дәстүр, талап бойынша еңбек стажының міндетті түрде қажеттігіне қарай бірер ай бой көрсетіп емес, табаны күректей алты жыл маңдай терді сыпырып, шофер болып Боголюбово автобазасында, Приишим тұтынушылар қоғамында, Ильич атындағы кеңшарда еңбек етті. Әбден еңбекте шыңдалған соң барып Алматы ауыл шаруашылығы институтына оқуға түсіп, 1969 жылы агроном мамандығын алып шықты. «Николаев», Ильич атындағы кеңшарларда бөлімше агрономы, «Бұлақ» кеңшарында бас агроном, кейін үш жылдай осында кеңшар директоры болды. 1976-1994 жылдары он сегіз жыл бойы бұрынғы Мәскеу ауданындағы XXV партсъезд атындағы кеңшарды басқарды.

Жаңадан ұйымдастырылған кеңшардың іргесін қымтап, уығын шаншып, керегесін керіп, түндігін көтеру оңай шаруа емес екені белгілі. Бұл шаруашылықта

негізінен немістер тұратын еді. «Немістер шаруақор, мықты халық, қазақ жігіті басқарып кете алса жарар еді. Қарауындағылардан білімнің, өнерің асып тұрмаса, басшылық тоқпағымен төпелеп ұзаққа бармайсың» десіп күдік айтқандар да болған. Жас басшыға жаны ашып, іштартып қыпылдаған көңілдер ғой бұл.

«Жортқанда жолың болсын, жолдасың Қыдыр болсын, ата-балаларыңның аруағы қолдап жүрсін» деп қариялар бата берген еді басшылық арғымағына ырғып мініп, нар тәуекелдің үлкен жолына ер қайратпен құрсанып тартқан сол бір тұста. «Баталы жігіт арымас» деп халқымыз бекер айтпаған екен. Сайлау Ғаббасұлы басқарған кеңшар ұжымы алғашқы қадамынан-ақ нық қарым танытып, ұйымшылдық, бірлік, еңбекке ерекше ұмтылыспен көзге түсті. Мұндай екпін жемісті нәтиже берері сөзсіз. Арада көп уақыт өтпей Новоузенка, Леонидовка селоларының бейнесі де өзгере бастады. Еңсесі биік, сырты көрікті тұрғын үйлер салынды, сәнді көшелер тізілді, мектеп, мәдениет үйі, сауда орталығы бой көтерді. Аудан орталығына, бөлімшелерге асфальт жол төселді, Новоузенканың алты көшесі, Леонидовканың көшелері асфальтталды. Селоларға су құбыры тартылып, әр үйге газ келді. Леонидовка селосында үш қазандық орнатылып, әр үйге түгел жылу жүйесі жеткізілді.

Тұрмыс түзеліп, селолардағы еңбек адамдарының ауласында жеңіл машиналар пайда болды, телевизор, телефон, электр, газ, жылы су пәтер үйлерге әбден сіңісті, үйреншікті құбылыстар қатарында қалыптасты.

Егіншілік пен мал шаруашылығы қатар өркендеп, екі сала да табыс арнасын толтырды. Егін алқаптарының әр гектарынан 25 центнерден алтын дән алған, әр сиырдан жылына 5 мың килограмға дейін сүт сауып облыс бойынша озық көрініп жүлдеге ие болған жылдар қаншама десеңізші. Шаруашылық талай жарыстарда озып шығып

Одақтық, Республикалық, облыстық, аудандық Қызыл Тулардың бірнешеуін жеңіп алды. Кеңшар директоры Сайлау Ғаббасұлы Өтеев «Құрмет Белгісі» орденімен, бірнеше медальдармен, Құрмет Грамоталарымен марапатталды.

Бұл кісімен жұмыс істеу жақсы. Тәртіпті қатаң сақтайды. Жұрттан бұрын кабинетінде отырады, жұрттан соң кетеді. Көп сөзді ұнатпайды, іс қана керек. Көп сөйлемейді, нағыз салауатты өмір салтын ұстанады. Өмірі аузына арақ алып көрген емес, басы ауырып көрген емес, бізге осындай басшы керек, - десті кеңшарда болғанымда әңгімелескен неміс ағайындар.

Осындай халық арасына тараған әңгімелердің әсері басшының беделін көтерді. Абыройын асырды. 1990 жылы Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің он екінші сайлауы өткізілгенде осы ақиқатты анық аңғардық. Сайлау Ғаббасұлы Өтеев депутаттыққа кандидат болып баламалы негізде аудандық партия комитетінің бірінші хатшысымен қатар ұсынылған болатын. Сонда сайлаушылар өз қалаулысы етіп кеңшар директорын сайлады. Бұл шын мәнінде шаруашылық басшысының еңбегін жоғары бағалағандық белгісі болатын.

Журналист жолы сан тарау. Облыс өңірінің түкпір-түкпірін көп шарлаған сол сапарларда мен Сәкең атына арналған алғыстарды көп естідім. Оның адамгершілігі, іскерлігі, қайырымдылығы жылы лебіздермен аталады.

Осыдан бірер жыл бұрын «Солтүстік Қазақстан» газетінің бірінші бетіне «Басшылардың бәрі осындай болсайшы» деген хабар шықты. Онда мен Сәкеңнің аса ғаламат тағы бір адамгершілік қасиетін айтып бердім. Ол керемет ұлтжанды, қазақ бауырларына аса құрметпен қарайды. Қазақ тілі, қазақ салт-дәстүрі ұмытылмаса дейді. Өзі басқаратын кеңшарда тұратын қазақтарды (50 отбасы) түгел «Солтүстік Қазақстан» газетіне жаздырып,

квитанцияларын конвертке салып маған шоферінен беріп жіберетін жыл сайын. Сол дәстүрінен «Колос» АҚ-сына президент болғанда да айнымапты. Бұрын бір дана да «Солтүстік Қазақстанды» алмайтын «Колоста» 42 адамды осы газетке жаздыртып тізімін маған жіберіпті. Осы хабарды оқығандар қуанып, Сәкеңе алғыс айтып, дамылсыз телефон соқты. Сәкеңнен үлгі алған облыстық статистика басқармасының бұрынғы бастығы Алтай Қожахмет (қазір зейнеткер), ұлттық Банктің облыстық филиалының директоры Жомарт Қажырақымов, Халықтық банктің облыстық филиалының директоры Алма Қоспанова өз ұжымдарын облыстағы жалғыз қазақ газетіне жаздыруды азаматтық парызы санады.

Қысылғанда қасыңнан табылып, қол ұшын берген азаматты кім болсын қымбат бағалайды. Бірде газетті басып шығаратын қағаз болмай қалып Сәкеңе бардым ұяла-ұяла.

- Қағаздың тоннасы қанша? - деді.

- 50 мың теңге, - дедім. Ол кезде осылай болатын, қазір ғой 90 мың болып кеткені.

- Ақшаны қайда жіберейін?

- Редакция есепшотына.

- Бір тоннаға ертең аударылады. Бір айдан соң тағы бір тоннаға.

Басқа сөз жоқ. Шіркін-ай, айтылар сөзім таусылып қалды-ау. Мен де уақытын алмайын деп үндемей тез шықтым. Кейбір қазақ басшыларының қоржыны қалың тұрып (оны біліп келеміз ғой) заманның қиындығын айтып өзінді қажытып тастайтыны қандай қиын екенін түсінеміз, Сәкеңнің алдынан қандай қуанышпен шыққанымызды ұғынарсыз. Міне, Сәкең біздің редакцияның бүкіл қызметкерлері аса қадірлейтін, ұлтын сүйген, ұлтының газетін сүйген асыл азамат.

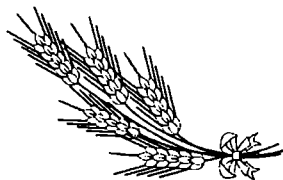
Іздегенде табылатын қасыңнан,

Қызғалдақтай таң нұрымен ашылған,
Көріскенше сағыныштан жүдейтін,

Кім бар жақын бала күнгі досыңнан, - деген тамаша ән әуені көкіректе толқып бүгін Сәкеңе арналып тұрғандай. Сәкеңді үлкен де, кіші де, жас та, кәрі де іздегенде қасынан табылатын досындай көреді. Адамға тек қана жақсылық, бақыт, қуаныш шуағын төккісі келіп тұратын Сәкең бүгін алпыс жастың асқарына көтерілді. «Қуаныш құтты болсын» дейді «Солтүстік Қазақстан» газеті редакциясының ұжымы.

Осы құттықтау жұбайы Күләшқа да арналады. Қарағанды университетін бітірген қызы Аида № 6 мектепте мұғалім, күйеу баласы Әлімжан «Колос» АҚ-ында заңгер, ұлы Ерлік Астанада Ұлттық қауіпсіздік комитетінде қызметте. Ермегі сегізінші сыныпта оқушы, екі жиені бар. Сәкеңнің қара шаңырағында қуаныш нұры шалқи берсін ылайым.

1999 жыл.

АУЫЛЫ - АЛТЫН БЕСІК

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын жаппай жекешелендіру басталған жылдары Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Жарлығымен кеңшарда жиырма жылдан аса үзбей директор болған ірі шаруашылық ұйымдастырушыларына көп жылғы жемісті еңбегі ескеріліп өзі басқарып отырған өндірістің негізгі қорларының оң пайызын тегін беру жарияланған болатын. Сонда біздің облыстан бұл санатқа төрт адам ілекті. Солардың бірі Ленин ауданындағы (қазіргі Есіл) “Дружба” кеңшарының директоры Қайырбай Қожбанұлы Сәдуақасов еді. Қос “Құрмет Белгісі” орденінің иегері болған Қайрекең қазір “Жанғали” шаруа қожалығының басшысы. Біз оны әңгімеге тартып бірнеше сұрақ берген едік.

Сұрақ. Қайреке, сіз ауылда туғансыз, бүкіл еңбек жолыңыз ауылда өтіп келеді. Балаларыңыздың келешегін ойлағанда да олардың орнын ауылда болжағансыз. Балаларыңыздың бәрі жоғары білімді: Жамбыл зоотехник, Қайрат пен Серік агроном, Софья экономист, Сәуле механик. Ауыл тағдыры сізді әрқашан қатты ойлантатын шығар?

Жауап. “Ауыл - алтын бесік” деп қазақ жұрты жайдан-жай айтып жүрген жоқ қой. Расында да балаларымды жоғары оқу орнына бағыттағанда маман болып ауылға

оралуларын ойлаған едім. Жамбылым Совет Армиясының 50 жылдығы, “Баян” кең шарларында бас зоотехник, Қайратым “Заречный”, “Мереке” кеңшарларында бас агроном болды. Заман өзгеріп, бәрі қирап, қанырап жатқанда қалған балаларым қаладан орын тапты.

Өзіміз маңдай терді төгіп, қолымызбен салдырған қаншама құрылыстар қирап тып-типыл болып жатқанда жүрегіміз ауырғаны рас. Жарық жоқ, жылу жоқ, халықтың қабырғасы қайысқан күндер өтті-ау. Әйтеуір, құдайдың ондағаны сол, өтпелі кезең тез өтті. Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың басшылығы арқасында қиындықтардан аман өтіп, енді жарқын күндердің көкжиегіне көз тігеміз.

Мен 1995 жылы жазда директорлық қызметті басқа кісіге тапсырдым да, өзім Президент Жарлығымен берілген үлесімді бөліп алып “Жанғали” атты шаруа қожалығын ұйымдастырдым. Жанғали үшінші немерем еді, ілгеріде қожалықтың тұтқасын ұстар қожа болсын деп ырымдадым.

- Президент Жарлығы бойынша алған үлесіңіз қожалыққа біраз күш болған шығар?

Президентімізге мың алғысымды арнаймын. Шаруашылық басқару оңай емес. 1973 жылы “Николаев” кеңшарынан бөлініп шыққан Спасовка, Тауағаш, Сарман ауыл-селоларын біріктіріп тәп-тәуір шаруашылыққа айналдырып едік. Дәнді дақылдардың әр гектарынан 24-25 центнерден астық алған жылдар болды. Құрылыс қандай, мал қаншама. Күні-түні шапқылап жанталасқан еңбек қайтты. Үкіметтің еңбегімді бағалап берген үлесі де жаман болған жоқ.

- Айтуға болады ғой деймін.

- Е, не деп отыр. Жасырын нәрсе емес ол. Ақ-адал малым. Өзіме деп атап, құжатын толтырып берген сый. Мақтана да аламын. Бір “Кировец-700”, үш “ДТ-4”, екі

“Беларусь” тракторы, үш “СК-3” комбайны, бір КамАЗ, бір ЗИЛ, бір ГАЗ-53 жүк машиналары, бір УАЗ жеңіл машина, екі астық қоймасы, екі трактор гаражы және тағы басқа, ештеп мал. Жарап жатыр.

- Қайырлы құтты болсын, игілігін көріңіз. Ал жер ше?

- Жер өндірістік негізгі қорға жатпайды. Біраз пай үлестерін жинақтап келесі жылы 550 гектар егістікке бидай септім. Әр гектардан 15 центнерден астық жинап, оның әр тоннасын 100-120 доллардан саттым. Ол кезде астықтың сапасы жақсы болды. Сөйтіп алғашқы жылдың өзінде жағдай жаман болған жоқ.

- Шаруа қожалығына механизаторларды қалай тарттыңыз?

- Шынын айтайын, біздің қожалыққа кіруге тілек білдірушілер көп болды. 550 гектар жерге бәрін кіргізе беруге қиын. Өзім жақсы білетін 15 механизаторды іріктеп тұрып қатарыма алдым. Нарық заңы қатал. Жалқаулар, ішкіштер өздері де сұранған жоқ. Сол 15 механизатормен бүгінге дейін ұйымшыл, ынтымақпен жұмыс істеп келеміз. Негізгі жұмысты жүргізетін екі балам Жамбыл мен Қайрат, мен жалпы басшылық жасаймын.

- Ауылды жаңғырту үшжылдық бағдарламасының алғашқы жылындағы жағдайыңыз қалай?

- Қазір 2000 гектар жеріміз бар. Биыл 120 гектар арпа, 40 гектар сұлы, 1330 гектар бидай септік, қалғаны пар. Агротехникалық шаралардың бәрін мүлтіксіз орындадық, көктем жаңбырлы болып, тұқым себуді 1 маусымда аяқтадық. Бірақ одан ұтылған жоқпыз. Әр гектардан 15-18 центнерден аламыз деп отырмыз.

- Пай үлестерінің иелері ренжімей ме?

- Оларды ренжітпейміз. Келісім бойынша беретінімізді мүлтіксіз орындаймыз. Реніш болған соң жұмыс ілгері баспайды. Отын, шөбін, суын, астығын апарып береміз. Бір “Беларусь” тракторы су тасуға бөлінген, ол

жеміс, көкөністеріне дейін су тасып береді. Оның ақшасы да көп, емес. Жұрт разы. Он қарт адамды қамқорлыққа алғанбыз, оларға да солай.

- Егін орағын бастаған боларсыздар?

- Бір-екі күн болды бастадық. Биылғы егінді сақтаған көктемгі мол ылғал, одан кейінгі жаңбыр. Тіпті басылмаған соң суда қалдық деп қорыққанымыз да болды. Міне біржарым ай бойы ыстық, жаңбыр болмады. Әйтеуір оның алдындағы ылғалдың күшімен егін жаман емес. Орақтың ұйымдастырылуы жайлы айтсаңыз?

- Алты комбайн егін шабуға кірісті. Астық тасымалдайтын шоферлар бар барлығы 15 адамға ыстық ас дайындаймыз. Кешкі ас тегін. Түскі тамақ та қымбат емес. Механизаторлар көктемде өздері сепкен егінді өздері жинайды, сапа үшін өздері жауапты.

- Олармен келісім-шарт жасалған ба?

- Әрине, ол келісім-шартта егер әр гектардан 10 ц өнім алынса, орақта 90 мың, 18 ц болса 120 мың, 15-20 ц болса 200 мың теңге еңбекақы төленеді деп жазылады. Осылай айқын жазылған соң, ол жыл сайын мүлтіксіз орындалған соң механизатор алаңсыз адал жұмыс істейді. Жауапкершілігі күшейеді.

- Еңбекақы науқаны қорытындысымен бірақ беріле ме, әлде..?

- Аванс беріліп отырады.

- Жанар-жағармай тапшылығын тартпайсыз ба?

- Жоқ. Мен қыста дизель отынын әр литрі 24 теңгеден қорлап алғанмын, қазір 35 теңге. Оның өзі жоқ, комбайндардың тоқтап тұрғандары бар көрінеді кейбір қожалықтарда. Осы қиын-ақ. Жыл сайын осылай. Реттелмей-ақ қойды.

Енді қазір реттейміз, түзетеміз деп жүргенде біраз уақыт өтіп кетеді. Ал орақта уақыт өтті деген сөз сабақта тұрған біраз дән шашылды деген сөз емес пе.

- Сіз сияқты алдын ала қамдануға шамалары жетпейді ғой. Несие ақшасы қолға ерте тимей ме?

- Бұл сөзіңіздің де жаны бар. Тереңірек ойласа бір жөнін келтіруге болады ғой. Мәселен, мен екі рет несие алдым, залогқа қаладағы пәтерімді салдым. Оны 15 қарашаға дейін қайтарамын. Мәселен, биыл Үкімет біздің облысқа 950 млн. теңге несие бөлді. Толық игерілген жоқ, біразы банкте жатыр. Шаруа алғысы келеді, бірақ залогқа салатын мүлік жоқ. Міне несие ақшасы бөлінді, бірақ берілген жоқ. Дардай аты бар да, заты жоқ, қолға тимейтін несие.

- Астықтың сапасы нашарлап кетті деп жүр...

- Бұл өткір мәселе енді-енді қолға алынуда. Оның мәнісі мынада: бір ауылда 15-20 шаруа қожалығы бөлініп 40-50 гектарға жеке-жеке егін септі. Ешқандай техника болмаған соң жинай алмай әлекке түсіп, төгіп-шашты. Көктемде жерді жыртпай асығыс себе салғандар болды, күзде қалай болса солай жинады. Соның салдарынан сапа төмендеп, бидайдың бағасы құнсызданды. Бір кезде әлемге жайылған Қазақстан бидайы осылай нарықтың базарына кіре алмайтын болды. Қатты налитын, күйзелетін жағдай.

Қазір агротехника талаптарын сақтауға ұмтылып жатыр, минералдық тыңайтқыш алады, арамшөпті химиялық жолмен құртады, тұқымды жаңартады. Өзім “Омбы-19” бидай сортын себемін. Биыл облыстық тәжірибе станциясынан 60 тонна тұқым алдық. Жерді, тұқымды тоздырмау керек. Бұл Терентий Мальцев айтқан ақиқат, өнім, сапа сонда болады.

- Техникалық қызмет көрсету жағы қалай ұйымдас-тырылады?

- Әзір өзіміз жөндеп амалдап жүрміз. Бұл ойланатын жай. Қазір МТС-тар құрылуда, бірақ қызметі өте қымбат. Оған шаруалар шыдай алмайды менің ойымша.

- Ауылда әлі де проблемалар көп қой.

- Әрине. Ауылды жаңғыртудың үшжылдық бағдарламасын жариялап Президент халықтың еңсесін біраз көтерді. Президенттің жолдауында үш жылда ауылға 150 млрд, ал 2004-2005 жылдары бұған жыл сайын 10 млрд. теңге қосыла қаржы бөлінетіні айтылды. Бұл дұрыстап игере білсек, орасан мол күш, көмек.

Ал проблема көп. Біздің Спасовка, Тауағаш, Сарман ауыл-селоларында ең үлкен проблема ауыз су мен жол мәселесі. Осы мәселе жөнделсе ауыл едәуір көтеріліп қалар еді. Миллиардтаған ақша ауылға дұрыс бағытталса.

- Қазір ауыл түзеліп келе жатыр деуге бола ма?

- Әрине, 2000 жылдан бері ілгерілеуге қарай бұрылды деуге болады. Мәселен, біздегі 15 механизатордың ауласында бұрын 1-2 сиыр ғана болса, қазір 4-5 сиыры, 2-3 жылқысы, 10-15, кейбірінде 20 қойы, үйрек, қаз, тауығы бар, жемі, шөбі жеткілікті. Ауласынан алатын табысы, қожалықтан алатын еңбекақысы бар, тұрмысы жаман емес қазір.

Спасовкада орта мектеп, фельдшерлік-акушерлік пункт жұмыс істейді, екі дүкен бар, телефонды кім қажет етсе соның үйіне қойып жатыр. Жаңа автобус сатып алғанбыз, қалаға, ауданға жолаушылар тасиды, мектепке беріп тұрамыз, оқушыларды экскурсияға апарады. Мұғалімдерге малына жем, шөп береміз, оларды, отынды тасып алуға трактор бөлеміз.

Жұрттың психологиясы өзгерді, нарық заңдарына бейімделу жедел. Мәселен қазір аула шаруашылығы жақсы дамуда, картоп, жеміс, көкөніс егеді. Өзін-өзі азық-түлікпен қамтамасыз етуге ұмтылыс бар.

- Жердің сатылуына көзқарас қандай?

- “Жер кодексіне” Президент қол қойды. Енді оны жүзеге асыру механизмдері ойластырылуда. Жалпы мен өзім жердің сатылуын аса жақтамаймын. Мәселен, біздің

жер жақсы, сатылса бір гектары 54500 теңге екен. 500 гектар жерді сатып ала алмаймын. Ал он жылда өтеуге берсе алуға болады. Осындай мәселелер ойлантады. Жалпы жердің күтімін білетін, құнарын жоймайтын, байлығын ала білетін нақты қожасы болуы керек деген қағида дұрыс.

- Орақты қашан бітіресіздер?

- Орақты 15 қыркүйекте аяқтаймыз.

- Табысты аяқтауға тілектеспіз. Әңгімеңізге рахмет.

* * *

Алматы ауыл шаруашылығы институтын бітіріп, туған жерге оралған Қайрекеңнің бүкіл өмірі осы өңірде өтіп келе жатыр. Алғашқы қадамын сәтті бастап, қай жерде еңбек етсе де жақсы атын жиі еститінбіз. Совхозда бас зоотехик, ауыл шаруашылығы басқармасы бастығының орынбасары болды. Соңғы жиырма жылдан аса өз елінде “Дружба” совхозында директор болып, шаруашылықты дәулетіне сәулеті сай озаттар қатарына қосқан еңбегі бар. Президент Н. Назарбаев өз Жарлығымен атап берген қомақты үлес сол еңбектің зейнеті емес пе?!

Біздің жоғарыдағы әңгімеміз Ауылды жаңғыртудың үшжылдық бағдарламасының алғашқы жылы болатын. Оның қорытындылары да осал болған жоқ. Қазір Қызылжарда тұратын Қайрекеңмен күнде дерлік кездесіп жүргенде сұрағанымызда сол жолы айтылған болжамдардың орындалғанын ризалықпен атады. Ауа райының айнымалы мінезіне қарамастан әр гектардан 10 центнерден астық алған, облыс бойынша 8 центнер. 1996-1998 жылдарда 20-22 центнерден айналдырған. Жалпы шаруа қожалығы болғаннан бергі орташа көрсеткіш әр гектардан 11 центнерден. Өтпелі кезеңнің қиын кезеңдерін еске түсірсек, бұл жаман көрсеткіш емес. Жанар-жағармай болмай, жаңбыр селдеп құйған, ылғалы мол бидайды элеваторлар қабылдамаған жылдар

диқан жұрты үшін мүшкіл-машақат болғаны белгілі. “Жанғали” шаруа қожалығы сол сындардан да сүрінбей өтіп, нарық қысымынан қайыспайтын нық нұсқа танытты, жаңа заманда жаңаша еңбек етудің үлгісін көрсетті.

Ауылды жаңғырту бағдарламасының соңғы, үшінші жылы да ортасына жақындап келеді. Ауыл еңбеккерлері үшін ең шешуші шақ туып көктемгі дала жұмыстарының қауырт күндері басталды. Біз Қайрекеңмен мамырдың бірінші онкүндігінде әңгімелестік. Алматыда бір тұста оқыдық, елге келген соң да көз жазған жоқпыз, енді міне қалада бір көшенің бойымен жүреміз. Қайрекең қалаға көшіп келіп нағыз орталықтан ойып тұрып дегендей жақсы пәтер сатып алған. Анау-мынау емес, қаланың бұрынғы төрағасының өзіне әдейілеп салған үйдің үлкен бір шаңырағы. Бұл да біздің тәуелсіздігіміздің бір шапағаты ғой деп қоямыз. Жақында Қайрекең мен Кәмаш жеңгеміздің екеуінің жетпіс жасқа толған мейрейтойларын да дуылдасып достары, туыстары қуанышпен өткіздік. Жоғары білімді Кәмаш жеңгеміздің де ұстаздық еңбегі ең жылы лебізге лайықты.

Қайрекең қалада болғанмен, ойы да, көңілі де ауылда. Алтын бесік емес пе ауыл шіркін. Жиі-жиі солай қарай жолы түсіп тұрады. Әсіресе қазіргідей көктем қарбаласында диқан жүрегі мазасыз емес пе? Ол мамандығы зоотехник болғанмен, диқан еңбегін де еркін меңгеріп, терең игерген білікті басшы.

- Қайреке, күн қабағына, аспан аясына көп қарайсыз, ауыл жаққа алаңдап жүрген жайыңызды байқаймыз. Ауыл жылдарының соңғы кезеңі қалай болатын түрі бар? Алдымен көктем қайырлы болсын, - деп бір кездескенде сыр тарттық.

- Бұл сұрауың дұрыс. Ауылдың жайын халықтың біліп отырғаны жақсы. Өздерің де сол ауылдансындар ғой, -

деп Қайрекен ықыласпен ден қойып жауап беруге ыңғайланды. - Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы өзінің биылғы жылғы Жолдауында шаруа қожалықтарын ірілендіру қажеттігін айырықша атап өтті. Біз де шаруа қожалығын жауапкершілігі шектеулі серіктестікке айналдырдық. Жер көлемі ұлғайды. ЖШС мүшелерінің отбастарын есептегенде 280 адамды қамтыдық.

- Егістік қанша?

- 3200 гектар болды.

- Мұнша алаңды дер кезінде өңдеп, егін себу үшін күш жеткілікті шығар?

- Жеткілікті. Бұрынғы техникамызға тағы бір “К-700” тракторы, көптеген жер өңдеу, тұқым себу құралдары қосылды. 6 миллион теңгеге бір “Енисей” комбайнын сатып алдық.

- Механизаторлар да сайма-сай?

- Құдай қаласа солай. Жиырма механизатор бар. Бәрі де сайдың тасындай сенімді тарландар. Ауа райы мүмкіндік берсе көктемгі дала жұмыстарын дер кезінде, жоғары сапада орындауға күш жетеді.

- Жылда жанар-жағармай жағы жетпей айғай болушы еді ғой.

- Мен өзім ол жағынан осы күнге дейін қысылған жоқпын. Күн ілгері, баға арзандау, орнықты кезінде қамданып қоямын. Былтыр күзде бір тоннасы 29-30 мың теңгеден болғанда дайындап алғанмын. Қазір бір тоннасы 36 мың теңгеден. Оны да “Азық-түлік дайындау” корпорациясы күзде бір тоннасы 85 доллардан астық бересің деген шартпен босатады. Бұл нағыз қанаудың бір түрі осы. Былтыр күзде біз астықтың бір тоннасын 115 доллардан өткіздік. Корпорацияға сатсақ қаншама астықтан текке айырылатынымыз осыдан көрініп тұрған жоқ па?

- Қазір өзің тұратын Спасовкада неше шаруа қожалығы бар?

- Былтырдан бері “Норд-Целина” деген бірлестік келіп Тауағашты, Сарманды, осы Спасовканың біразын қарамағына алып, жер үлестеріне ие болды. Техникалары түгел шетелдікі. Мықты сияқты, бірақ былтыр жұртқа мандытып ештеме бере алмады. Олар жиған-тергенін алдымен сыртқа жібереді ғой. Жұрттың біразы бізге сұранып жатыр. Бірақ бізде олардың бәрін қабылдауға әзір күш жетпейді. Жыл сайын ептеп өрісті кеңейте берсек түбінде бізге келеді ғой.

- Халық нарықты түсініп келе жатқан шығар?

- Түсінді деуге болады. Алғашқыда әркім өз алдына шаруа қожалығы боламыз деп адасыңқырады. Жалғыз кісі ештеме бітіре алмайтынын кейін түсінді. Бұл олардың емес, жоғарыдағы басқарушылардың қателігінен болған кемшілік қой. Қазір түзелуге бет алдық. Ең бастысы сол егістік жерді тіпті көпшілік қожалықтар жыртпай, өндемей тұқым сеуіп бүлдіріп алды ғой. Енді сол жерді қалпына келтіруге біраз уақыт кетеді. Дегенмен бәрі түзеледі, орнына келеді. Әркімнің өзінің туған жері емес пе, жанын салады.

- Ауыл жүдеді, жағдайы нашар деп байбалам салушылар бар? Солардың сөзі не?

- Ауыл түзеліп келе жатыр деу керек. Беталыс дұрыс. Дүниежүзілік тәжірибеден байқап отырсақ, халықтың дені қалада болып, 10-15 пайызы ғана ауыл-селода болуы керек. Бәріне бірдей ауылдан жұмыс табылмайды. Сондықтан бірте-бірте қалаға көшіп жатса одан шошынудың қажеті жоқ екенін кейбіреулер түсіне бермейді. Менің үлкен балам Жамбыл қалаға орнықты. Ауылдағы шаруаны енді екінші ұлым Қайрат басқарады. Ал Жамбыл қалада ауылдан келген астықты, мал өнімдерін өңдейтін, оларды одан әрі ілгері өткізетін кәсіпорын ұйымдастыруды, оған да ауылдан келген адамдарды тартуды ойластырып отыр.

Ал, ауылдағы адамдардың жайын да ұмытпаймыз. Ауыл адамдарының көбінде жекеменшік жеңіл машина, дүкендері, басқа қосымша кәсіптері бар, балалары қалада тұрады. Міне осы жағын ойластырып жаңа 30 орындық автобус сатып алдық. Бұрынғы автобус 15 орындық еді. Қазір қалаға бару, сауда-саттық жасау жағы жеңілдеді. Жұрт ренжімейді.

- Ауыл проблемасы түгел шешіле қойған жоқ шығар әлі?

- Әрине, бізді көп қинайтын мәселе ауыз су және жол проблемасы. Ауылды жаңғыртудың үшжылдық бағдарламасы осы мәселені шешеді ғой деп ойлап едік. Біраз жерлерде шешіліп жатқанын естиміз, бірақ бізге әлі жететін емес. Жуырда ауданның жаңа әкіміне кіріп шықтым. Осы проблемаларды айттым. Ол да түсіністікпен қынжылыс білдіреді. Бірақ мәселені шешу ауданның қолынан келмейді. Мәселе тағы да келесі жылдарға сырғып тұр. Ауыз су да, жол да тағы біздің мойнымызда қалады. Амал бар ма, қанша қиналсақ та бұрынғыдай жегілеміз.

- Қайреке, елді басқарып, туған жерді құлпыртамын, жайнатамын деп ұзақ жыл маңдай терді төккен едіңіз. Әлі де сол міндеттен сырт қалған жайыңыз жоқ, енді жоғары білімді, іскер балаларыңызбен бірге білектесіп күш-жігер жұмсап, бел буып кіріскен екенсіз. Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев, облыс әкімі Тайыр Аймұхаметұлы Мансұров қолдап отырғанда ел бағына еңбектеріңіз жемісті болып, ойға алған істеріңіз орындарына жұрттың кәміл сенері анық, деп біз де Қайырбай Қожбанұлының көктемгі егіс жорығына аттанған сапарына игі тілек арнадық.

2005 жыл.

САЯЛЫ БАҚТА

- Апырай, осы кісінің еңбегі далаға кетпей ме? Қараңызшы, - деді де ол маған бұрылды. - Есік алдына шыққан сайын байқап жүрмін, түйтің-түйтің етіп дамыл таппайды. Таңның атысы, күннің батысы осылай. Не болса да еңбеккер жан, еңбектен жаралған жан. Дүкен ашайын деп жүр ме өзі?

- Білмедім, солай шығар, - дедім мен де енді ғана назар аударып.

- Орны қолайсыздау ма деп ойлаймын да. Көлденең де тұрады ғой, жұрт өтетін жерден бұрыс әжептәуір. Бұл дүкенге кім әдейі бұрылып келіп жүреді дейсің. Және де қыста ана алдын қар алып қалмай ма? Боран соқса дәл қарсыдан бұрқыратады да тұрады. Соны ойластырмаған екен.

- Ия, солай... - деді де ол екеуміз де бір сәт үнсіз әлгі оң қанатта көлденең тұрған бес қабатты құрастырмалы панель үйдің орта кезінен бүйірін тесіп төменгі терезе тұсынан есік жасап жатқан құрылысшылардың қимылына көз салып тұрдық.

...Жаздың жаймашуақ күндерінің бірі еді. Кешкі мезетте біздің үйдің алдында көршілеріміз есік алдына шығып, күндізгі ыстықтан кейін тынысты кеңейтіп жіберген салқынға рахаттанып, қала өміріндегі жаңалықтарды, естігендерін бір-біріне айтысып, әңгіме шер-

тісіп тұрды. Балалар жүгірісіп, ойын қызығына мәре-сәре. Бір мезетте әлгі балдырғандар шуылдасып, жапа-тармағай лап қойып жаңа ашылған дүкенге қарай жөнкіді.

Дүкеннің баспалдағынан тез көтеріліп, ішке кірген олар ілездің арасында қолдарына бір-бір балмұздақ ұстап, дуылдасып қуанып бері қарай келе жатты. Есік алдына жеткенде ата-әжелеріне, шешелеріне мақтанысып жатты.

- Дүкеннің үйдің қасында болғаны қандай жақсы.

- Алысқа жүгірмейміз.

- Дәл үйдің қасы. Есіктен шыға жүгірсең дүкенге жетесің.

- Іші қандай тамаша. Толып тұр.

- Керегінді ала бер. Балалар жарыса дәттеп жаңа дүкеннің өздеріне жаққан рахатына мәз болысады.

- Ақшасыз жай бере ме? - деді күліп үлкендердің бірі балалардың мына қуанышын қызықтап.

- Ақшаны атам береді.

- Маған әжем береді,- десіп те секіріп таласады балмұздақтан аузы босамаған кішкентайлар.

Жаңа дүкен балаларға ұнаған екен, ендеше жұмысы да жаман болмас, - деді маған бұрылып көршім Матвеевич.

Дүкеннің иесі мықты, деп әлгі сөзді естіп қалған тағы бір көрші бізге қарай бұрылды.

- Коммерсант па? Қай тұрғыда мықты? Бай ма? деді Матвеевич.

- Жоқ, бай емес. Мен ол кісіні білемін. Папамның орынбасары болған. Тамаша адам, - деп әңгімеге қосылған әлгі көршім өзінің дүкен иесі туралы жақсы сөзін айтқысы келгенін аңғартты. Ол көршіміз бізбен бірге осы үйде тұрған бұрынғы облыстық тұтынушылар одағының төрағасы Михаил Максимовичтің баласы еді.

Бұл кезде жаңа дүкеннің ашылғанына да бір қыс, көктем өтіп, жаз жетіп біраз уақыт болып қалған. Дәл

мандайшасына «Дана» деген аты да жазылды. Матвеевич көршімнің күдігі де сейілді. Бір қызығы, әлгі айнала батпақ деген сөзі де ұмытылды. Есігі де, баспалдағы да әдемі, жарқырап тұр. Алдына өрнектас төселіп, тіпті жеңіл машиналар, жаяу адамдар табанына шаң да жұқпай үлкен жолға кете алатын қысқа ғана асфальт жол да тартылды. Есіктің кіреберісіне төселген өрнектас жолдың қос қапталындағы саздауытқа көң төгіп жал-жал етіп жүйелеп, оған гүл көшеттерін бабымен бөлеп отырғызып тастады. Әр тұстан балапан ағаштар да отырғызды.

Осылай болуы керек. Осы ауладан ашылған дүкендердің бірі де дәл осындай тиянақты болған жоқ. Мына дүкенге балалар да, үлкендер де жүгіреді. Мен әуеліде саздың ортасында қалады-ау деп өкініп едім, енді міне ғажап. Істі білетін кісі қолға алса осылай болады, - деп Матвеевич көршім енді есік алдына шықса мақтанудан жалықпайтын болды.

- Иесі кім сонда бұл дүкеннің? - деп сұрады бірде қасындағы зейнеткерлердің бірі. Расында да қыста да терезелері электр жарығының оюлы, өрнекті кестелерімен жарқырап тұрады.

- Надежда Сағындықовна, - деді жастардың бірі.

- Ол кім?

- Біздің мұғалім болған. Қазір зейнетте. Қала бойынша ең таңдаулы мұғалім ретінде қалалық әкімдіктің алдында суреті құрмет тақтасында бес жыл тұрды. - Жас жігіт те ұстазының мерейін мақтан ете үн қатты.

- Бәсе, сондай бір білгірдің, жақсы адамның қол таңбасын танимын.

- Жарайды-ақ.

- Не деп отыр, тамаша. Нарық қысты деп салы суға кетіп мойны салбырап отырғандар толып жатыр. Осылай тірлік қылу керек, - десіп жатыр әңгімеге құлақ түргендер.

Заман өзгеріп, аласапыран бір хал кешкен сонау бір тұста жұрттың әңгімесі де қатқыл шығып, соңы ащы сөздерге айналып, қатаң қабақ танылушы еді. Енді міне ел еңсесі жазылған бір шақ сәулесі жылытқан көкіректе үміт ұшқыны жылтырағаны анық. Сөздер де түзу, көңілдер де кірбіңнен сейіле түскен.

Менің де жүрегімде жылы қан шымырлап, жаңа дүкен жаққа қызыға қарадым. Оның иесін мен де білетін болып шықтым. Өзімізбен күнде көрісіп жүрген досым, мектепте, Алматыда бірге: мен университетте, ол зоотехникалық-мал дәрігерлік институтта оқыған Еркін Сақтағанов екен. Жаңағы Надежда Сағындықовна оның зайыбы, қаладағы орта мектептің биология пәнінің мұғалімі болған Нұрикамал Сағындыққызы. Қазір екеуі де құрметті еңбек демалысында. Еңбек демалысының өзінде тыным таппай тірлік жасап, нарықтың қатал заңын меңгеруге ұмтылып қарманғандары сырт көздерді де қызықтырды. Мына менің көршілерім олардың қадамдарын құптап, жылы лебіз арнағандары, тіпті жас балалардың балмұздаққа тамсанып, қуанғандары да кешегі бір жылу да, жарық та әлсіреп жыпылықтап қалған қиын күндерді мүлде ұмыттырып жібергендей болды.

Көп істе тез қозғалып, ілгері басып кететін орыс ағайындардан қалыспай қандастарымыздың да қатарласа қол созып, көптен кейін қалып кешікпегеніне, тіпті бейтаныс жолда кейде озып та шығып жатса көңілің өсіп, күпілдеп қаласың-ау шіркін. «Жарайсындар, Еркін-Нұрикамал» дедім ішімнен...

* * *

Еркін екеуміз Еңбек орта мектебінде бірге оқыған едік, одан кейін Алматыға аттанып ол зоовет институтқа, мен университетке оқуға түсіп тағы бес жыл бірге болдық. Өмірдің үлкен жолында бала күнгі достарыңмен қатар

жүрген де бір қымбат кезең екен. Ерекен мектепте оқып жүргеннің өзінде белсенді балалардың бірі еді, оқушылар комитетінің төрағасы, комсомол ұйымының да жетекшісі, әйтеуір мұғалімдердің көмекшісі болып жүгіріп жүретін. Сол кездің өзінде ұйымдастырушылық қабілетінің ұшқыны білініп, көзге түсетін. Сабақты кілең беске оқыды.

Институт бітіріп келгеннен кейін Еркінді өзіміз мектебінде оқыған ыстық ұя Еңбек ауылына зоотехник етіп жіберді. Ол мұнда екі жыл істеген соң Ильич атындағы кеңшарға (өз ауылының қасындағы Ильинкаға) бас зоотехник болып көтерілді. Жоғары оқу орнын қызыл дипломмен бітірген жас жігіт бірден жігерлі жұмысымен көзге түсіп ауызға іліге бастады. Біз газет тілшісі болып, облыстағы түрлі жиналыстарға қатысып жүреміз, сонда бірде облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының бастығы жаңа құрылған Ильич атындағы кеңшардың жақсы қадамын атап тұрып, бас зоотехник Еркіннің атына жылы лебіз айтты. «Жас келсе - іске» деген, жастар осылай батыл кірісуі керек, Сақтағанов асыл тұқымды сүтті сиыр фермасын, құс фермасы, жылқы фермасын ұйымдастырып жатыр» деп одан үлкен үміт күтетінін де жасырмады. Көп кешікпей өзі сүйіп таңдаған мамандығына бел шешіп, білек сыбанып кіріскен жап-жас бас зоотехник облыстық партия комитетінің кеңшарлар бөліміне нұсқаушы қызметіне шақырылды. Арада бір жыл өткенде Алматыға Жоғары партия мектебіне оқуға жіберілді. Партиялық басшылық баспалдақтарымен өсу жолы осылай басталған еді.

Алматыдан оқу бітіріп келгеннен кейін Еркін Сақтағанұлы Булаев өндірістік ауыл шаруашылығы басқармасы бастығының бірінші орынбасары болып тағайындалды.

Ол тұста облыстағы беделді басшылардың бірі Әнуарбек Нәжіметденұлы Шманов болды. Алматыдан Қазақстан компартиясы орталық комитетінен келген, әуеліден обкомның идеология жөніндегі хатшысы, кейін екінші хатшысы болды. Өте терең білімді, орысша-қазақша ағып тұрған шешен адам еді, бірден облыс жұртшылығының ықыласына ие болды. Өмірден өтіп кетсе де қазірдің өзінде республика бойынша мәдениеттің өркендеуіне көп еңбек сіңірген қайраткер ретінде Ілияс Омаровтан кейін аталып жүр. Сол кісі облыс журналистерімен кезекті бір баспасөз мәслихатын өткізгенде біздің Еркін туралы көңілге қонымды жоғары пікір айтып баспасөз қызметкерлерінің назарын аударды. «Экономика мен мәдениетті өркендететін цифрларды теруге, оларды ойнатуға сіздер көп әуессіздер. Цифрлар олар өсу көрсеткіштері, цифрларды жіліктеп шағып қорытындылар жасайсыздар, ойлар айтасыздар, мүмкін ол бір қарағанда дұрыс шығар. Бірақ сол цифрларға қол жеткізіп жатқан, соған себепші болған басшыларды, адамдарды ұмытпаңыздар. Әсіресе жастарды ұмытпаңыздар. Мен сіздерге Булаевта жұмыс істеп жүрген, жақсы көрінген Еркін Сақтағановтың есімін атайын. Оның қадамында, ісінде жаңалық, ізденіс, жігер, қайрат бар. Тіс қаққан дүрдей директорларды мойындатып, тізгінге көндіріпті. Тоқпақпен емес, біліммен, біліктілікпен, ақылмен, парасатпен, іскерлікпен тіл табысыпты. Мен сол ауданға талай барып осындай жақсы сипатты көрдім», деген еді тыңдаушы жүрегіне бойлап кететін толқулы үнімен. Осы сөзден кейін журналистер Еркінмен кездесуге, әңгімелесуге ұмтылды. Бұл заңды құбылыс еді. Мен де телефон шалып, қуанышымды Ерекеңе жеткізіп, барғым келетінін айтып жаттым. “Асықпасайшы, әлі ерте” дейді сонда ол.

Осылай «асықпасайшымен» жүргенде Ерекең тағы да бір баспалдаққа көтеріліп Преснов аудандық партия ко-

митетінің хатшысы болып сайланды. Бұл 1967 жылы еді, арада бірер жыл өткенде екінші хатшы болып көтерілді. Ал 1973 жылы Преснов аудандық атқару комитетінің төрағасы болып сайланды. Осы қызметте он жыл істеді. Осы уақыт ішінде аудан активінің, тұрғындарының ортасында ол туралы бекемді бедел қалыптасты, абыройы биіктеді. Бесжылдықтар қорытындылары бойынша еңбегі бағаланып, Отан наградаларымен де марапатталды. Оның омырауына Еңбек Қызыл Ту, екі «Құрмет Белгісі» ордендері, төрт медаль тағылды. Қазақ ССР Жоғарғы Советінің Құрмет Грамотасымен марапатталды. Ауданның ыстық-суығына бірге күйіп-пісіп, тоңып-жаурап бір сапта жауап беріп жүрген үзеңгілес әріптестері де тәжірибе, біліктілігі мол адамдар еді. Аудандық партия комитетінің бірінші хатшылары болып В. Н. Войнков, И. П. Рыбников, А. С. Сергеев істеді. Біріншісі облыстық кәсіподақтар кеңесінің төрағасы болып, екіншісі Қазақстан компартиясы орталық комитетінің хатшысына дейін жоғарылап кетті. Үшіншісімен де «тарысы піспеген» жері жоқ сияқты еді. Ауданда еңбек еткен он жыл ішінде экономикада да, мәдениетте де қол жеткен табыстар баршылық. Ол туралы облыстық деңгейдегі жиналыстарда талай рет марапатпен айтылды, жарыс жеңімпазы болып, облыстық басқару органдарының ауыспалы Қызыл туларын да жеңіп алды. Осындай оң өзгерістерде, игі істерде аудан басшыларының бірі Еркін Сақтағановтың да үлесі бар екені сөзсіз еді.

Бұл ауданның облыстың басқа өңірлеріне қарағанда тағы бір айырықша ерекшелігі бар болатын. Мұнда Қазақстанның аса көрнекті қаламгерлері Сәбит Мұқанов, Ғабит Мүсірепов, Иван Шухов туып, өскен. Олар туған жеріне келіп, кеткенде қарсы алып, шығарып салып, елді аралату, оқырмандармен кездестіру де үлкен жауапкершілік жүктейтін, жоғары мәдениеттілікті, жан-

жақты білімді талап ететін. Осынау ұлылардың жанында жүріп әңгімелерін тыңдау, оларға ауданның жай-жапсырын жеткізу, бүгін мен болашағын дәнді дәттеу шеберлікті, нық ұстанымды талап ететін. Жас баспы сол талап биігінен көрініп, даңқты жазушылар тарапынан ықыласқа бөленді.

1967 жылы аудандық партия комитетінің хатшысы болып қызметке енді-енді төселе бастаған кезде Сәбит Мұқанов сапармен келіп қалды. Қасында «Жазушы» баспасының директоры, белгілі ақын Қабдікәрім Ыдырысов бар.

Сол бір сәтті еске алып Еркін мен Нұрикамал күліп отырып бізге қысылғандарын әңгімеледі.

- Мына Еркіннің үй шаруасын ойламайтыны бар. Үйде жаңа сойып әкелген соғымның қазысы жұқалау, - дейді жұбайы. - Қатты қиналды. Алматыдан әдейі келген ұлы жазушыға туған жерінде жұқалау қазымен табақты қалай тартарсың. Жерге кіріп кете жаздадық.

- Шіркін-ай, ағалардың үлгісі-ай десейші, - деп Ерекен сондай ризалық көңілмен көршісі, сол кезде аудандық атқару комитетінің төрағасы болып істеген Төке Аяғанұлы Аяғановты еске алады. - Кәне, етті көрейік деп менімен бірге үйге келді де, соғым етін қарап көрді де, телефонға жармасты. Рая, деп жеңгейге әмір беріп жатыр. Ана соғымның ең сүбелі қос қазысын Еркін үйіне әкел деп жатыр. - Әлгіндей болмай Рая жеңгей етін сүйрелеп жетіп келді де, Нұрикамал екеуі ас қамдауға кірісті.

Сәбең серіктерімен біздің үйден тамақ ішкен соң бірінші хатшы мен аутком төрағасы қонақтармен мені қосып жіберді. Сәбеңнің ауылына тартып кеттік. Міне осыдан бастап он жыл бойы келген сайын Сәбеңнің қасында болып жүрдім.

Дана адам ғой. Біз сияқты жастарды бауырына тартып тұратын. «Партияның тура жолымен аумай, адал жүрсең

мұратына жетесің, айналайын. Менің ауылымды мұнтаздай етіп тазалап, жарқыратып қойыпсыңдар. Оларыңа рахмет. Бірақ, жалпы халықтан асырып, айырықша қамқорлық жасаған артық болар. Көршілес ауылдардың халқы ренжіп жүрмесін. Оны да байқандар» деп ақыл айтып аттанды қалаға қайтарында. Кейін Алматыға Сәбеңнің жетпіс жылдық тойына облыс делегациясының құрамында бардым. Басшымыз Әнуарбек Нәжіметденұлы Шманов болды. Ол кісі Абай атындағы опера және балет театрында өткен салтанатты жиналыста облыс атынан, мен Сәбеңнің үйінде өткен тойда аудан атынан сөз сөйледім.

Ерекең ауданның бір тізгінін нық ұстап, өзіне тапсырылған шаруаны үйіріп әкетіп, алдағы күндерге арналған жоспарларды жүзеге асыру жолдарын тереңнен ойланып, алаңсыз қызмет бабына беріле толғанып жүрген шағында жұртты дүрліктірген бір тосын оқиға болды.

Күтпеген жерден, аяқ астынан аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы орнынан босатылып, оның орнына И. Базелев сайланды. Әдетте мұндай оқиғаның алдынан өсек-аяң сыбыс естілуші еді. «Жел болмаса шөп басы қимылдамайды» дегендей біріншінің білектің күшіне салып жіберетін кейбір дәрекіліктерінің дүңк-дүңк дыбысы ғана шығып артынан басылып жататын: «Ой, оған түк те қылмайды, облыстағы бірінші мұның досы» деп күңкілдесетін де қоятын ренжігендер. Сол сөздің де жаны бар ма деп ойлайды жұрт кей-кейде. Өйткені аупартком пленумында орнынан алыну себебі анық ашылып айтылмады да. Жалпылама кемшіліктермен жаба салғандай әсер қалды.

Сол тұста: «Еркін Сақтағанұлы орнында қалды, ол кісі не болар екен?» деп біреулер дүдәмал айтса, екіншілері: «Ол әлі жас емес пе, әлі көтеріледі. Білімді, жігерлі, халықпен тіл табыса алады. Тамаша жігіт» дескен нық

пікірлер тілеулестерінің арасынан да, қарапайым еңбеккерлер арасынан да естіліп жатты. «Әй, қайдам...біздің облыста қазақты бірінші қоюы екіталай. Орыстар көп, қазір халықтың процентін есептеп жүр ғой. Қазақтың саны аз екен, соған қарай басшылықта да саны аз болуы керек. Бұл бір жаңа шыққан теория. Осындай да қынжылысты үндер оңашада ғана айтылатын.

Арада екі ай өткенде Еркін Сақтағанұлы облыстық партия комитетіне шақырылды. «Өсіретін шығар» деген үндер гу ете түсті тағы да. «Басқа бір ауданға бірінші қылар. Әйтеуір өсіреді, жігіт жақсы» десті көбі.

Обкомдағы әңгіменің ыңғайы онша емес. «Резервте тұрасың, жоғарылатамыз», «Әлі жассың, орныңнан қозғады деп ренжіме. Бір ауданда он жыл отырсың, партияда кадрларды ротациялау, ауыстырып отыру тәртібі бар», «Ертең сессияда сізді ауыстырамыз, одаң кейінгі хабарды бізден тос». Бірінші хатшы қабылдамады, қалған обком хатшыларының шығарыпсалмасы осындай еді. Тек өзін жақын тартып жүретін басшылардың біреуі ымға ұқсас сыбырмен білдіріпті: «Анау орнынан түскен біріншің қиғылықты салып кетті. Ауданның екі басшысының біреуін түсіріп, екіншісін неге алып қаласыздар. Мен айғайласам істің мүддесі үшін, жұмыс жүрсін деп айғайлаймын» десе керек біріншіге. Соның дүмпуі сені қозғаған».

Ерекең Қызылжарға ауысып облыстық тұтынушылар одағы төрағасының орынбасары қызметіне тағайындалды, одан кейін сауда және тұтыну кооперациясы қызметкерлері кәсіподағы облыстық комитетінің төрағасы болып істеді. Құрметті еңбек демалысына осы жерден шықты.

- Ереке, партияның жолы адал деп ұрандап жүрдіңдер, сол партияға сенімге селкеу түскенін қашан сездің? - деп сұрадым бірде.

- Тура жолмен ағып келе жатып, сүрініп кетіп есінді жиғанда барып ойланады екенсің. Обкомдағы шығарып-салма сөзден кейін қатты ойландым. Партияда да құй-тырқылық мол болғанын іш сезетін, айта алмайтынбыз».

* * *

Тәуелсіздік таңы атқан соңғы жылдары Қызылжар көшелерінің ажарына да ұлттық әр кіре бастағаны байқалады. Сенбі, жексенбі күндері топ-топ болып қазақтар қонаққа бара жатқанын көрер едіңіз. «Біздің қазекендер шақырыста жүр», «Соғымның омыртқасына ма, әлде бір тойға ма, әйтеуір бір шақырыс» деп мәз болысамыз. Тұрмыстың беті түзеліп, өмір жарасымды қалыпқа түсе бастағанына қуанамыз.

Сондай бір шақырыста Ерекең үйіне жиналды. Шағын топ. Бір көшенің бойында дерліктей жақын тұратын көңілдес жақын дос-жоралар еді. Әдеттегідей әзіл-қалжың ашық аңқылдап, әңгіме-дүкен гулеп-дулап жүре берді. Ортамызда бұл досжар топта бұрын болмаған бір бейтаныс адам бар еді. Әрі-беріден соң ол да мына қатар-қатар отырған кешегі маңғаз бірінші басшылар-бүгінгі ақсақалдардың үнінен, тыныс-демінен ескен кең пейілдің жылы лебін сезіп кеш ырғағына тез бағынып жүре берді. Қарағандыдан келген профессор, ғалым екен, сыйлы қонақ, ешкімді жатырқамайтын жайсаң жан.

Дастархан мәзірі мол, тағамның түр-түріне толып тұр. Оның нық ортасына семіз соғымның үш елі қазы, қарта-сы, жал-жаясы үймелеп салынған үлкен табақ орнықты.

- Пай-пай, қазағым-ай.

- Соғым қайырлы болсын. Игілікке жегізісін.

- Жақсылап тұрып семірткен екенсің, - десіп жатыр Ерекеңнің кешегі үзеңгілестері.

- Қарағандыдағы ағайындар аман ба? - деп жаңа қонақ-қа да сұрақ арналды.

- Құдайға шүкір, осындай тоқшылық біздің елдің дастарханына да кірді. Мына соғым қайырлы болсын, қуаныш-қызыққа жегізсін, - деп профессор да тілегін айтты.

Ет туралып, тұздығы құйылған соң қонақтар дәмге бұрылып, табаққа баппен ғана қол созысып отырды да, рөмкелерді соғыстырып, тілектер айтысып, осы ортаның жылы райына үйлескен әсем де әрлі әңгімені жалғастырып жатты. Сыңғырлаған рөмкелердегі мөлтілдеген ішкіліктер ақырын ғана көтеріліп еріндерге болар-болмас тиеді де дастарханға қайта қойылады. Ішіндегісі ащы су ма, тұщы су ма белгісіз, ешкім сұрамайды да, алып қойыңыз деп қиыла қолқалаған үн де естілмейді. Еленбейді. Тіпті бәрі бірдей әлгілерді ауызға апарып төңкере салғандай жүздеріне күлкі жүгіріп, дауыстары да көтеріңкі естіле бастайды. Сыйлас көңілдің кеңдігі сезіледі, жүректе сондай бір жайлы да жұмсақ шарапат шымырлағандай болады.

Әдемі әпсәна, күлдіргі қызықтар да өріс тапты, енді бірде бүгінгі саясаттың бақшасынан да сыр шертісіп, ойлар бөлісті. Өздерінің емес балаларының, немерелерінің алдағы өміріне көз жіберіп толғанысты.

Осы кештің көркіне көңілдері разы. Бір-біріне ілтипат, ықылас, сыйлас пейіл үндерінен де, жүздерінен де анық танылып отырыстың шырайына сондай бір жанға жағымды жібектей жұмсақ сырлы ырғақ қосқан еді. Әсіресе профессор жаңа пікірлес серіктер тапқанына тәнті кейіпте. Тек ғана жақсы сөздер естіп, орамды ойлар түйгеніне мәз болған сыңайы сәт-сәт сайын сезіледі. Ара-арасында күлкіге, әзілге араласады.

Ендігі бір мезетте үзілістің кезегі келіп, қонақтар орындарынан көтеріліп екінші бөлмеге ауысқанда әңгіме тіпті жақындасып, Еркін профессор қонағына жағдайын таныстырып жатты.

- Балалар өсіп, өз қолы өз аузына жетіп, өз еңбектерімен өз үйлерін сатып алып, отау болып шыққан соң төрт бөлмелі пәтерді сатып жібердім де, бәйбішеміз екеуміз осы шағын үш бөлмеге көштік, - дейді Ерекең.

- Қайырлы болсын, жарайды екен, - дейді профессор.

- Құдайға шүкір дейін, бұл үйдің мына еврожөндеуін түгел жасатып тұрып қызым Зурәш сыйға тартты.

- Оның қызметі жақсы екен.

- Алматыда американ компаниясында қызмет істейді, екеуіңе қартайғанда ермек болсын деп шағын азық-түлік дүкенін ашып берді, ақырын-ақырын осылай күн көріп жатырмыз. Ал енді, қонақтар, демалыңыздар, балалардың ән-күйін тыңдайық, - деп Ерекең қонақтарын жайғастырды, балаларын, немерелерін шақырды.

Облыстық аурухананың хирургия бөлімінде істейтін, жоғары санатты қолы жеңіл, шипалы оташы ұлы Қабдырахман, кішкене немерелері бірінен соң бірі ән салып, шағын концертті шалқытты. Оларға екінші қызы, келіні, күйеу баласы да қосылды. Қонақтар қайта-қайта қол соқты...

- Ұлын, қызың өсіп, панаң болса саялы бағың, Ереке, Нүрекең екеуің бүгін саялы бақта қолтықтасып отыр екенсіздер, осы қуаныштарың ұзағынан сүйіндірсін. Аман-сау болып, бірге ұзақ өмір сүріңдер, - деп ақ тілек айтты профессор қонақ.

Құтты қонақтың жаңа сөзі, жақсы тілегі бізді қызықтырып, сүйсініп қалдық. Рас-ау, балалардан көрген рахат ата-анаға саялы бақ емес пе?!

Ерекең мен Нүрекең немерелерінен де үнемі үлкен үміт күтеді. Үлкені Аида биыл мектеп бітіріп, алдағы уақытта заңгер болуды армандайды. Айтуары мен Данасы жастайынан би өнерін үйреніп, байқауларға қатысып жүрді. Қазір Айтуар спортпен ықыласты айналысып, облыстың құрама командасына алынды. Ақтау, Астана,

Қарағанды, Түмен, Омбы қалаларында өткен боксшылардың ірі жарыстарына қатысып жүлделі оралды. Кенже немересі Әсия «Шығыс» сайысының құпиясын меңгеру жолында жаттығулардан жалықпайды.

* * *

Менің көршім Матвеевич бұрынғы қала әкімінің қайын атасы еді. Тоғыз қабатты үйіміздің алдында тұр тағы. Ерекеннің дүкеніне қарап қынжылысын тағы қайталайды:

- Күйеу баланы біреу қуғандай кеткенін қарашы.

- Қазір қайда, әнеукүні осы үйдің алдында көріп едім, - дедім. Мәскеудің түбінде бір аудан орталығында 60 километрдегі қалада тұрады. Қызметі Мәскеуде. Таңертең 6-да тұрып электричкамен тартады екен, түнде 10-да қайтып келеді. Күнде солай, не сор десейші.

- Өкінбей ме?

- Әрине. Тек үндемейді. Анадай бір дүкен ашып алып, зейнетке шығып осында отырса ғой. Әне ана Сақтағанов ақылды. Солай болу керек... Бәйбішесі екеуі дүкенмен алаңсыз күн көріп отыр, тағы да үш кісіге екі дүкенші мен есік алдын сыпырып, күтушіге жұмыс тауып беріп отыр. Жақсы емес пе?!

Мен қуанып қалдым.

2003 жыл.

«Бәйтерек» БАУЛАНА

Астана қаласына шақырылып, арнайы келген семинардың күн тәртібіндегі мәселелері толық талқыланып, түйінді қорытындылар айтылып, соңғы нүкте қойылатын мезет те жеткен еді. Залда жиналғандар республиканың түкпір-түкпірінен келген осы банк филиалдарының бастықтары болатын. Бәрінің қожасы «Центркредитбанк».

Таңертеңнен бері бір орында тапжылмай отырып, мінбеден айтылған әрбір сөзді қағыс жібермей мұқият тыңдап, ынта-ықыласпен берілген көпшілік қалжыраған да болуы керек. Мәселенің соңы жақындағанын сезіп бәрі қозғалақтай бастады. Семинарды жүргізуші «Центркредитбанктің» бастығы Бақытбек Ырымбекұлы Байсейітов «сіздердің шаршағандарыңызды түсінемін, сәл сабыр етіңіздер» дегендей салмақты жүзбен шола қарап, ақырын ғана қолын көтерді.

Ал, енді бір өтініш бар. Бәріміз де бір кісідей топталып, бытырап-шашылмай, осы жиналудың күн тәртібіне өзіміз әдейі қосқан бір мәселені орындайық. Бәріміз Астананың бүгінгі бір көркі «Бәйтерек» мұнарасының басына шығайық. Мен де сіздермен бірге барамын. «Бәйтеректің» басында тұрғанда ақшаны қалай есептеуді, қалай үнемдеуді, қалай көбейтуді, қалай тиімді

жұмсауды, қайда жұмсауды бір сәт ойлаңыздаршы. «Бәйтеректің» басында тұрып, Астанаға бір көз салсаңыздар, - деді сөзінің соңғы жағында жұмсақ мінезбен күлімсіреп.

- Поездан қаламыз...

- Самолеттен...

- Күн кешкеріп қалды, - деген үндер естіліп еді, оның бәрін түсінетінін, бұл әншейін серуен секілді нәрсе емес, семинардың хаттамасына тіркелетін мәселе екенін баса шегелегендей басын шайқады. «Барамыз, ешкім жолдан кешікпейді, бәрі есептеліп, ескерілген» дегенді ұқтырып өзі де жедел жиналып сыртқа шығуға беттеді...

Облыстардан келген банк филиалдарының басшылары алғашқыда «Бәйтеректің» басына көтерілуге онша ұмтылыса қойған жоқ шыны. Үйлеріне жетуге асығады. Анда-санда осылай асығыс соғатын Астанада жиын-кеңестің соңында қайыра салатын ұсақ-түйек шаруалары да болатыны белгілі. Ал енді үлкен бастықтың өзі алға түсіп «Бәйтерекке» бет алған соң бәрінің де бұлтараарға шамасы жоқ. Тобы сетінемей түгел көтерілді көкке шаншылған шынар сынды сымбаты сұлу ғаламаттың биігіне.

Бәйтеректің сиқырлы қанатында Астана аспанында қалықтап тұрғандай бәрі. Үнсіз таңырқасып, тыныстарын тартып, жанарлары жанып қаланың үстіне көз салғанда көкіректерінде ыстық толқынды асқақ сезім тулап өткендей болды. Төмендегі таңғажайып құбылыс таңырқатып, қызықтыра қадалтады. Астана қаласының құс қанаты талар биіктен қарағандағы келбет-көркі өзгеше әсермен жанарды жандыра түседі. Көшеде келе жатқанда ескінің жұрнағындай жапырайып, мыжырайған мұқыл тамдар кейбір қалтарыстарда қатарласып ұштасқан ұялы ұсқындарымен ренжітіп-ақ тастайтыны бар ғой. Кейбір тұйық көшелердің батпақтары да

балақты былғайтыны рас-ау әлі. Мына биіктен үңілгенде соның бәрі жоғалған. Самсаған, анталаған, биікке бойлаған, аспанмен таласқан сәнді, салтанатты үйлер тізбегі оюлы, өрнекті суреттер болып көзге басылып, көңіл шалқытады. «Жиырма бірінші ғасыр қаласы», «Тамаша, ғажап» деген ойлар осы биікте тұрған әркімнің жүзінде толқып, тұла бойды әсем әсермен шымырлатқан еді.

Осы тұста үлкен бастық оң қолын Президент қолының таңбасы түсірілген ұяға салып, сәл басыңқырап еді «Менің елім, Қазақстаным менің» әнінің асқақ әдемі әуені шалқи жөнелді...Көңілдің тағы бір сиқырлы пернесін басқандай ол да мына топтың жақсы шырайына үйлескен нұр төккендей еді...

- Көп уақыт алғамыз жоқ қой. Бекер асықтыңыздар. Бұл да бір тамашамыз. Мына биіктен қарасаңыздар еліміздің ертеңі көз алдарыңызға елестейді. Уақыт тауып, отбасына да, ұжым мүшелеріне де «Бәйтеректі» көрсетіңіздер. Ал, жолдарыңыз болсын! - деді Бақытбек Ырымбекұлы қоштасарда. - Енді сіздерден Бәйтеректі көркейтетін жобалар, ұсыныстар тосамыз...

* * *

Жаңа жобалар, ұсыныстар... «ЦентркредитБанктің» Солтүстік Қазақстан облыстық филиалының директоры Александр Николаевич Федоров Астанадан шығып іңірлете Қызылжарға бет алғанда Бәйтерек биігінде тұрғанда айтылған оқыс сөздер ойынан бір сәтке де арылмады. Тікелей бастығының қадап айтуға лайық нұсқауы бұл жолы әзілі, тіпті әдемі сейілі араласқан үйлесімді үрдіс үстінде жанға жайлы жағымды ыңғайда жеткізілсе де, салмағы нық, сұрауы да мүдіртпес екенін ұғып отыр. Қазір бос сөзді ұнатпайтын, тек істі ғана тосатын, әрекет-қимылдың қапысыз қорытындысын ғана

қабылдайтын мігірсіз мезет екенін әсіресе банк қызметкерлері мүлтіксіз түсінеді. Семинардың бір үзілісінде жұртпен араласып жүріп, жақын ұшырасып қалған сәтте Байсейітов: «Александр Николаевич, сен өнерінді сал, анау ірі қорғаныс зауыттары Петропавлда көптен қозғалысқа келмей тұр, соларға киліксең бір ұтымды ұсыныс шығар ма деймін, соны байқашы. Баяғыда АҚШ-тың бақылаушылары жұмыс істеген «ПЗТМ» зауыты ракеталар шығармаушы ма еді. Нағыз алыптың бірі емес пе?» деп Федоровқа жылы қабақпен өзімсініп бір жобаның жөнін де сілтеген. «Байқап көрейін» деді филиал директоры. «Байқап көріп қана қойма, қолға ал, менен көмек қажет болса, әзірмін» деді бастығы.

Көңілі көтеріңкі Александр Николаевич жаратылысында еңбексүйгіш, тынымсыз жан еді. Жаңалыққа, жаңа бастамаға ұмтылуды ұнатады. Бірсарынды ескі сұрлеумен тепендеуді құлқы сүймейді. Ізденіп, бір соны соқпақ салғысы келетін әдеті жас күнінен қалыптасқан. Қарағандыда туып, мектеп бітіргеннен кейін көп құрбылары сияқты гуманитарлық оқу орнын іздемей бірден есеп-қисапты ұнатып, СССР Мемлекеттік Банкісінің Қарағандыдағы есеп-кредит техникумына оқуға түсіп, оны бітірген соң Петропавл қаласына жолдама алды. Мұнда қалада, кейін Бескөл, Булаев аудандарында банктерде қызмет істеп жүріп, Алматы халық шаруашылығы институтының ақша айналымы және кредит факультетін бітірді, өмірлік жары Шолпанмен қол ұстасып отау құрды.

Осы аз уақыттың өзі өмірдегі айқын жолын, өз таңдауын табуға арналған ізденіспен, тынымсыз ұмтылыспен өткені қызықты болатын. Банктерден кейін Бескөл аудандық партия комитетінде нұсқаушы, «Мир» совхозында партия ұйымының хатшысы болатын. Асаново селосын-

да тұрып ауыл шаруашылығы өндірісіне тікелей араласты.

Бәрі жақсы еді. Бағыты дұрыс болатын. Тек бүкіл дүниені аң-таң еткен оқиға СССР сияқты алып елдің көзді ашып, жұмған бір сәттей уақыт ішінде шаңырағы ортасына түсіп, күл-талқан болуы алдымен баршаны шошытты. Әйтеуір мылтық атылған жоқ, бәрі у-шу-дау-дамайдың бірте-бірте сабасына түсіп, тыныштыққа ұласуымен шешіліп әркім өз жөнін табуға бет бұрды. «Өз күніңді өзің көр», «Не істеймін десең өзің біл» деп дағдарған, дел-сал болған заман да туды.

Өтпелі кезең деп аталған қиын-қысталаңның зіл-батпаны да халықтың арқасына аяздай батты. Айлап жалақы берілмеді, зейнетақы кешікті, колхоз-совхоздар, кәсіпорындар жұмысы тоқтап, таратылып, жабылып жатты. Жылу, жарық та болмай қала, ауыл-село тұтас тығырыққа тірелген шақтар да естен кетпес.

Осындай бағыты беймәлім, арпалысы аласапыран күндерде бір топ жоғары білімді жас жігіттер жиналып, тірлік жолында бірлікпен іздестіру амалын ақылдасқан. Бастаушысы Александр Николаевич бұл кезде, тоқсаныншы жылдардың басында Солтүстік Қазақстан сауда үйінің бас бухгалтері болып қалаға орналасқан еді. Заман ыңғайына қарай құрылған бұл кәсіпорынның да жұмысы жөнге салынып, жанданып кете қоймаған күмәнді тұсты. Оның сенімді серігі Жұмабек Мұхаметқалиұлы Құсайынов облыстық атқару комитеті төрағасы орынбасарының көмекшісі, жоғары білімді құрылысшы болатын. Ол апақ-сапақ қым-қуыттан жол іздеп облыстық кәсіподақтардың әлеуметтік қауіпсіздендіру қоры дирекциясын басқаруға ауысқан. Екеуі ақылдасып маңына тағы да білімді, жігерлі жігіттерді топтастырып, бірдеме құруды ойластырды.

Алғашқы қадамдары батыл болды.

- Саша, сен банк жүйесін жақсы білесің ғой. Негізгі мамандығың банкке байланысты. Жекеменшік банк ұйымдастырсақ қайтеді? - деп достары Федоровқа салмақ салды.

- Ақшаны қайдан табамыз? Кім береді?

- «Өз күніңді өзің көр». Капитализмнің қағидасымен күн көреміз енді. Үкіметтен қайыр жоқ.

- «Адам бір-біріне қасқыр». Капитализмнің моралі осы. Бірінің етін бірі жұлып жей береді.

- «Адам бір-біріне дос, жолдас, бауыр» дегеніміз далада қалды ғой сонымен. Ойланайық ендеше. Біреуге жем болмайық. - Осылай олар банк ұйымдастыру міндеттерін бөлісіп айнала жүгірісті, жанталасты. «Саша, сен білші, банк ашу үшін қанша қаржы керек екен?» - деді Жұмабек. «Білдім. 5 миллион рубль. Өз ақшамызды ортаға салайық, қарыз сұрайық. Тек бәрі тез болсын. Әйтпесе инфляция сан соқтырады. Екі күн ғана уақыт. Әйтпесе, құрыдық» деді Федоров.

Ия, екі күн өткенде бұлар өздері ұйымдастыратын банктің жарғылық қорына 5 миллион рубль жинаған еді. Қуанысып, жанталасып құзырлы кабинеттерге жүгірді. Бастықтарға жалынып, жалпайып бас иді. Бірақ, болмады...

Инфляция бір күнде үміттерін үзді. Ақшаның құнсызданғаны сондай екі-үш күн ішінде жарғылық қор деңгейі 5 миллионнан 40 миллион рубльге дейін көтеріліпті. Ұлттық Банк 5 миллион рубльмен банк ашуға рұқсат бермеді.

- Не істейміз? - деп Федоровтың жігіттері тағы тығырыққа тірелді.

- Болмас.

- Біз инфляцияға ілесе алмаймыз. Шама жоқ, - десті кейбіреулер.

- Мен Алматыға барайын, алған беттен қайтпау керек.

Центрбанкті айналдырып көрейін, - деді Александр Николаевич.

- Нар тәуекел, тарт ендеше, - деп алдымен Жұмабек қолдады.

Бүкіл құжат қағаздарын қолтықтап Алматыға тартқан Федоров «Центрбанк» акционерлік коммерциялық банкісінің басқарушысы Бақытбек Байсейітовтің кабинетінен бір-ақ шықты. Ол кісінің әкесі Ырымбек ақсақалдың республика банкін ұзақ жыл басқарғанын, тамаша адам екенін көп естігені бар еді. Бақытбек Ырымбекұлы Қызылжардан келген жігітті жылы қабылдап, біраз әңгімелесіп, құжаттарын сүзгіден өткізгеннен кейін мәселені оң шешіп берді.

- Ақшаларың көп болсын, уайымдарың жоқ болсын, оң сапар, жолы болар жігіт екенсің, бір сағат кешіккенде үмітің үзілетін еді. Енді қатардан қалмауыңа тілектеспін, бара сала хабарыңды жеткіз, - деді қолын қысып. Александр Николаевич күліп жіберіп қазақша сөйледі.

- «Жолы болар жігіттің жеңгесі шығар алдынан» демей ме қазақ. Сіз сияқты ағам алдымнан шыққаны Алланың бергені. Көп рахмет сізге.

- Александр Николаевич, сізді түсінбей тұрмын. Түрің қазақ, сөзің қазақ. Бір бауырсың ғой. - Ол да күлді. Қолын тағы қатты қысты. Аса мәдениетті кісі ғой, әрі қарай қазбалап сұрамады. - Жолың болсын.

Сол жолы 1992 жылғы желтоқсанда Федоров Алматыдан «Центркредит» акционерлік коммерциялық банкісінің Солтүстік Қазақстан филиалын ашу лицензиясын әкеліп сәтті боларына үміттері үзіліп бара жатқан достарын қатты қуантты. Қызылжарда екінші деңгейдегі тағы бір банк филиалы осылай қаржы рыногының айдынында өз желкенін көтерген еді.

Алғашқы қадамның кідіріс, мүдірістері болмай

қоймайтыны белгілі. Сол қалыптасу белестерінен Федоров бастаған команда да аман-есен өтіп, нарық заңдарының қысталаңдарынан буыны бекіп, нысаналы биігіне нық сеніммен көтеріліп келеді. Әуеліде облыстық кәсіподақтар ғимаратының бірінші қабатында сол жақ қанатты қоныс еткен еді. Қазір сол орынға үстінгі екінші қабатты да қосып алды. Өріс кеңейіп, қаржылық қуаты толысқан, салымшылар қатары күннен-күнге көбейіп, сенімділік мәртебесі биіктеп келе жатқан дәстүрі бар. Қазір бұл мекеме «ЦентркредитБанктің» филиалы деп аталады.

Өз саласы бойынша республика көлеміндегі абырой-беделі де бітімді, жарыс қорытындылары шығарылғанда алдыңғы лектен танылып жүрген салты да соңғы кезде бұзылмай келе жатқаны біраз еңбектің жемісін аңғартары сөзсіз. Бұлардың алдына түсіп кетіп, алғашқы позицияларды тұрақтап алғандар Алматы, Астана, Атырау филиалдары, кейде таласып жүріп олармен үзеңгі қағыстырып қатарласып алға түсіп кете жаздайтын жаужүректігі де бар. «Әй, сен жаужүрексің, анау үшеуі де астана: біріншісі-оңтүстік, екіншісі солтүстік, үшіншісі мұнайлы астана, ақшаның астанасы емес пе, олардың қапталына қатарласамын деп қабырғанды сындырып алып жүрме», десіп әріптестері әзіл қосып күлісіп те, ұмтылысына сүйсініп те қояды. Қызылжар өңірі онша үлкен де емес, қаласы да орташа ғана халық саны, өнеркәсібі жағынан. Ақшасын банктің қоржынына тыққыштайтындай емес, халқының қалтасы да жұқа, орта айлық жалақы республикалық орта көрсеткіштен әлдеқайда төмен. Сонысына қарамай Федоров басқарған филиал астана аты бар алпауыттармен таласып биікке ұмтылады. «Жарайсың, күш атасын танымас» деген осы десіп әріптес достары ақ тілекпен қостап, қуанысады.

«Жарайсың» деген жақсы сөз Федоровтың атына

Қызылжарда құрметпен айтылады. Бәрі оның біліктілігін, терең білімін, кәсіби шеберлігін, қоғамдық белсенділігін, ұйымдастыру қабілеттілігін жоғары бағалайды. Ол екі рет облыстық мәслихаттың депутаты болып, халық қалаулысы атанды. Облыстық мәслихаттың сессиясында тұрақты комиссияның төрағасы болып сайланды.

Ал, «ЦентркредитБанк» филиалының бүтінгі қызметіндегі оң сипаттар заман талаптарына сай өсу, кемелдену үстінде. Мұнда жоғары технологияларға кең жол ашылып, электронды жүйе еркін игерілуде. Компьютерлердің барлық буындарға бөгеліссіз енгізіліп, қызметтің бүкіл өрісінде пайдаланылуы еңбектің бейнесін өзгертті, мүлде жеңілдетті, оңтайландыруды, сонымен бірге біліктілікті талап ететін күрделі жүйе қалыптасты. Облыс орталығының әр тұсынан төрт жерде есепайырысу-касса бөлімдері ашылды. Олардың үлкенінде 4-6, шағынында 2 қызметкер жұмыс істейді. Сондай-ақ төрт банкомат орнатылды. Осының бәрі клиенттерді көптеп тартуға, оларға барынша жақсы қызмет көрсетуге арналған.

Осыдан екі жыл бұрын жылдық қорытынды шығарылғанда «ЦентркредитБанк» жүйесі бойынша Солтүстік Қазақстан филиалы бірінші орын алып, А. Н. Федоровқа 50 мың теңге ақшалай сыйлық берілді. Банкир-әріптестерінің әзілдерін жарастырған да осы қуанышты оқиға болатын.

Астанада біраз ұзағанда тақтайдай теп-тегіс жаңа асфальт жолдың үстімен заулаған жаңа «Волганың» жұп-жұмсақ жайлы жүрісі әлдилеп ақырын ғана тербеткендей болып Александр Николаевичті көз шырымына еріксіз икемдеген. Күні бойы бір сөзді, бір цифрды қағыс жібермей бар бейілімен, ынта-ықыласымен берілетін тыңдап, керекті жерлерін қаламсабымен алдындағы

блокнотына түртіп алып отырған ол шынымен шаршап қалыпты. Машинаға отыра сала тез қалғып кеткен...

Бурабайдың бауырында жыпырлаған оттар жыпылық-жыпылық етіп түн құшағында маржандай тізіліп, үйлердің тасасынан бір көрініп, бір жоғалып ойнақ салып, төгіліп тұрған бір сәтте ғана ол кірпіктері жабысып қалған көзін ашты.

- Қай жердеміз? - деді шоферға даусы қарлығыңқырап. Артқы орындыққа жайғасқан еді, қозғалақтап жөнделіп отырып жатыр. - Құстай ұшқансың ба? Астанадаң жаңа ғана шыққан сияқты едік қой?

- Заман өзгерді, жол да өзгерді, түзелуге айналды. Алматыдан Астанаға, одан Бурабайға дейін жолды қатырып тұрып түзеген жоқ па?! Міне соның рахаты бұл, Александр Николаевич. Халықаралық стандартқа сай деген. Соның өзі. Тіпті машинаның сырғығаны да білінбейді, байқайсыз ба? - деді шофер мәз болып.

- Қаншамен жүрдің сонда?

- Бұл жолда күндіз мен 150-160 -пен жүремін, біреулер 200-ге де апаратын көрінеді. Ондай жүріс тым есерлік. 130-140 жарайды ғой. Мен кейде ғана көрейінші деп 150-ге апарамын. Ал түнде 100-110 жарайды.

- Бәсе. Байқа. Жақсы жолдың еріксіз жетелеп әкететін сиқыры болады дейтін білімпаздар.

- Білімпаздар емес, қызу қандылар солай дейді. Біз салқынқанды сақпыз, Александр Николаевич.

- Жарайды онда. Осыдан бір жыл бұрын осы жолда тоңқылдап шаршайтын едік. Жағдайдың түзелгені осы емес пе?! Аманшылық болса Қызылжарға, одан әрі Ресеймен шекараға дейін осындай болады. Қарқын жаман емес.

- Өмір түзелуге бет алды. Халықтың көңілі түзелді, Бұрынғыдай емес.

Оның рас, деп қысқа қайырды да бастығы енді терезеге көз салды. Шофер да өз жұмысын біліп, алдына қадала үңіліп сөзден тыйылды.

Ертеңіне қорғаныс зауыттарының тамырын баспақ болып Федоров қалың ойға шомып, үлкен бастығының ұсыныстарына жауап іздейді. «ПЗТМ» дегені дұрыс. Бастық біліп отыр. Онда АҚШ-тың бақылаушылары жұмыс істеген. Континентаралық ракеталар сонда жасалған. Американдықтар сол ракеталарды бақылайтын. Бір кезде Мәскеуге тікелей бағынған құпия зауыт еді. «Оның директоры генерал, арнайы самолеті бар, жоғарғы жақтан қоңырау соғылса кез келген уақытта Мәскеуге ұшып барады» десетін қаланың сыпсыңға әуесқойлары. Міне сол алып зауыт та быт-шыты шығып, бөлініп кеткенін біледі. Заказдар жоқ, тоқтап тұр. Оның бас директоры қазір Альберт Айтқожаұлы Акеев деген қазақ жігіті. Бірнеше рет телефон шалып еді, ол қызығарлық ештеме айта алмады. Жақында бір жаңалық болуы тиіс деді тек қана.

Александр Николаевич облыстық мәслихаттың депутаты ретінде қорғаныс зауыттарының жағдайымен жақсы таныс. Петропавлда соғыс кезінде Мәскеу, Ленинград қалаларынан, Украинадан көшіп келген алты әскери зауыт болса, солардың бәрі бұл күнде тоқтап тұр. Оларды жүргізудің жайын ойлап Премьер-министрдің орынбасары бастаған онға жуық үкімет комиссиясы арнайы Қызылжарға келіп, талай қызылкеңірдек талқылаулар өткен. Бірақ нәтиже шамалы. Түптеп келгенде бәрі Ресейдің белсенділігіне тіреліп тұр. Көп әңгіменің, үкімет комиссиялары сапарларының соңы осылай аяқталатын.

Бас директордың осыдан бір апта бұрынғы сөзі үміт сәулесінен сынық сепкен сияқты. Үні де бұрынғыдай

реніш серіппесін соққандай емес, жұмсақ, жағымды естілді. Қалаға жеткенше сол үнді тағы еститіндей асықты...

* * *

Ертеңіне ол қалалық әкімдікке кіргенде «ПЗТМ»-ның бас директоры айтқан болуы мүмкін жаңалықтың шет-жағасын құлағы шалып қалды. Қызылжардағы қорғаныс зауыттарының қуатын, инженер-конструкторлар күшін Атырау мұнайшыларына, өзіміздің теміржолшылар мен ауыл шаруашылығына көмектесуге жұмылдыру қажет. Үкімет комиссиясы бірінен соң бірі Қызылжардағы қорғаныс зауыттарына қайта-қайта келіп, терең зерттеп, жағдайды саралай екшеп осындай шешімге келіпті. Ең күрделі жоба мұнайшылар ұсынысы екен. «Бұл сірә сіздер мен ПЗТМ-ға тапсырылатын шығар жобалауым бойынша, деді қала әкімінің индустрияны басқаратын орынбасары. Енді барлау жасап, жағдаймен танысып, жауапқа дайындалу үшін Акеевпен сөйлесіп алғаныңыз да дұрыс болар». «Өзім де солай ойлап тұрмын», - деп ол ауыр машина жасау зауытына жөнелді.

Жайшылықта құпиялық ережесінің әлібін бұзбай безектеп зауытқа жедел кіргізе қоймаушы еді, бұл жолы банкир Федоровты бас директор Акеев тосып отырғандай кідіріссіз кіргізіп құшақ жая қарсы алды.

- Енді іздеп жатқанымда өзің келіп қалдың. Жолымыз болады екен. Сәті түссін дейік. Менен техникалық творчество күші, инженерлік тапқыр шешім, сенен қаражат жағы, күшің жете ме, бірден айт? - деп Альберт Айтқожаұлы шындықты ешқандай бұлталақсыз жайып салатын ыңғайын танытты. «Саудаласып, бір-бірімізді сынап, сығымдағанның сәні жоқ. Бұл мемлекеттік тапсырыс, ел мүддесінен туындаған мәселе» дегендей кесімді ойды бұлтақсыз білдірген кейпі бар.

- Көлемі қанша? Несие ғой? - деп сұрады Александр Николаевич.

- Әрине несие. Көлемі қомақты. Ол жағын жариялы етуге болмас. Қорғаныс кәсіпорнымыз ғой. Бірер цифрды айтсам өзін де шамаларсың.

- Айтып көріңіз.

- Біріншіден мұнай теңіздің түбінде. Оған жету үшін бұрғы қондырғысын жасау керек. Ол қондырғы бұрғылаған құбырлар кемі, яғни бір салғанда екі-үш километр тереңдікке жетуі тиіс, сонда барып мұнайдың исі мұрынға білініп, қауарлы қуатпен атқылайтын шығар. Осындай долы күшті былқ еткізбей мұрындықтап ұстап, нокталап алатын мықты бұрғының қауқары қандай болатынын шамалап көріңіз.

- Түсінемін. Орасан.

- Біздің зауыттың қуатын шамалайтын шығарсыз?

- Ол да орасан.

- Міне осы алып зауыт ол қондырғыны жасап шығару үшін 5-6 ай уақыт кетіреді. Салыстырыңыз.

- Ия, қондырғы да орасан. Түсінемін.

- Ендеше облыстық әкімдікте сөзіміз бір жерден шықсын, келісеміз ғой.

- Келісеміз.

Екеуі қол алысып, келісімнің халық мүддесіне, елдің ертеңін көркейтуге қызмет ететінін түсініп барып, ертең облыс әкімдігінде бір үлкен шаруаны оңтайлы бітіріп, алаңсыз отыратындарына сенімді болатын.

2003 жылдың басында қолға алынып, тиянақты шешімін тапқан бұл жоба өндіріске қабылданып, зауыт ұжымы мұнайшылар тапсырысын орындауға кірісті.

Мұндай МБУ-125 деп аталатын алып мобильді бұрғылау қондырғысын жасап шығару әрине өте қиын жұмыс, жауапкершілігі де үлкен. Бұрын қондырғылар

шетелдерден сатып алынған екен, енді олар сатпайтын болып тоқтатылыпты. Ресейде мұндай қондырғы бар, бірақ өздерінен артылмайды. Басқа мұнайлы елдер де бұл жағынан тапшылыққа тіреліп отыр. Біріншіден тереңге сүңгітін мұнай бұрғылау қондырғысын жасап шығару әркімнің қолынан келе бермейді, екіншіден өте қымбатқа түседі. Бұл экономикалық әлеуеті мығым елдің ғана бұғанасы былқ етпей көтеретін салмақты жүк. Міне Қазақстан осындай жауапкершілікті мойнына алып Петропавл ауыр машина жасау зауытында МБУ-125 қондырғысын қолға алған еді.

Александр Николаевич миллиондаған теңге несиенің тағдырына толғанбай тұра алмайды. Зауытқа бірнеше рет барып істің беталысымен танысып отырды. Әйтеуір көңілі жұтаң емес. Бас директор да, инженер-конструкторлар да, жұмысшылар да жауапты іске аса мұқият ден қойып, сапасы діттеген деңгейден көрінуіне бар өнерлерін, шеберлік, ынта-жігерлерін жұмсап дамыл таппайды.

Бұл аса маңызды Үкімет тапсырмасының орындалу барысы дәйім үкіметтің де, министрліктің де бақылауында болды. Бөгеліс, босаңсу, кідіріс, күрмелу де жоқ сияқты. Екпінді еңбекке жұмылған шабыт, жігер, ұмтылыс тұтаса толқып қуатты ырғақпен ілгері басқан сайын көкірекке жып-жылы қуаныш лебін құйғандай болады.

Бірде Астанадан бастығы телефон шалып әйгілі қондырғының жағдайын сұрады.

- Сенің әйгілі қондырғың қалай, бітетін бе? - деді ол аса жауапты істің дәйім бір бүйірінде жүретінін аңғартып.

- Менікі ме екен? - деп Федоров күлді.- Қашан бітетіні белгісіз.

- Ақшасына сен үлес қосқан соң сен де қатыстысың. Мында біз ақшаны берген сен деп, сенің мәртебенді көте-

ріп жатырмыз. Астанадағылар қашан бітетінін біледі, сен неге білмейсің? Сенің қондырғың дүниежүзілік деңгейдегі дүние, назардан шығарма, бәрін біліп отыр.

- Түсіндім, тапсырмаңызды орындаймын, - деп телефон трубкасын қойған соң ол ойланып қалды. «Расында да бұл бір байқамай аузымнан шығып кеткен сөз болды. Бәрін біліп отыруым керек еді-ау. Бас директормен бүгін сөйлесейінші», деп іштей күбірлеп өкінген қалпымен орнынан тұрды...

Арада біраз күндер өткенде көп күткен жаңалық та жария болып, бүкіл облысты ғана емес, тіпті республика көлемін дүңк еткізіп баршаны қуанышқа бөледі. Телеканалдар да, радиотолқындар да, сан алуан газеттер де Петропавл ауыр машина жасау зауыты, бүркеншік аты осылай аталған бұрынғы континентаралық ракеталар шығаратын зауыт, бір кезде халықаралық келісімге сәйкес АҚШ бақылаушылары қырағы күзетте тұрған қорғаныс кәсіпорыны мұнайшылардың зәру жабдығын МБУ-125 (орысшасы мобильная буровая установка) қондырғысын жасап, дайын етіп, үкімет тапсырмасын мерзімінен бұрын жақсы орындап шықты. Бұл мақтануға тұрарлық еңбек жеңісі қатарында аталып арнайы митинг өткізілді. Оған Астанадан Индустрия министрінің орынбасары Ләззат Қиынов бастаған мамандар, Атыраудан заказ иелері мұнайшылар келді. Облыс, қала басшылары қатысты. Түмен облысынан да мұнайшылар шақырылды.

Қуанышты оқиғаға арналған жиында айтылған лебіздердің жылы толқыны жүрекке нұрлы нәр құйғандай болса, кәдуілгі сан өлшемімен жеткізілген деректер алыптың тұлғасын танытып таңырқатады.

Біздің конструкторлар мен инженерлер творчестволық шабытпен еңбек етті. Бар өнерлерін жұмсады. Ендігі

сөз мұнайшыларда, солар береді бағасын, солар айтады сапасын. Біз жарты жыл жасадық бір қондырғыны. Енді оны темір жол платформаларына тиіп жеткізу, кен орнына қондыру, іске қосу, сынақтан өткізуі бар тағы біраз уақыт алып, сонан соң барып бағасын естиміз, деді Альберт Айтқожаұлы. Мұнайшылар атынан сөйлеген өкіл тапсырысты тез орындағандары үшін зауыт ұжымына алғысын айтып, қондырғыны қабылдап алды. Атырау облысының әкімі болған, ірі мұнай компанияларын басқарған Ләззат Қиынов тебірене сөйледі сонда. Зауыт ұжымына сүйсінгенін, ақжарылып алғысын айтты.

Мынадай ғаламат қондырғыны жасау кез келген елдің қолынан келе бермейді. Іргесі мықты, күші орасан ел ғана осындай орасан қондырғыларды қиналмай-ақ, бүгіліп, шөгілмей-ақ еркін меңгеріп жасайды да, ұршықтай үйіріп әкеліп теңіздің айдынына қондыра салады. Біздің ел бүгін өзінің сондай сипатта екенін танытты. Қызылжардың құрыш қол шеберлеріне рахмет, Акеевтей басшыға, Федоровтай банкирге рахмет, деді ол. Ду қол шапалақталды. Тебіреністі сәт еді. Қондырғының алып тұлғасы мына жиналғандардың көз алдына туған ел Қазақстанның әлем танып келе жатқан айбынынан да елес бергендей болатын...

Зауыт шеберлері алып қондырғыны үш блок қылып жинақтады да, үш теміржол платформасына мықтап орнықтырып, кешіктірмей Атырауға аттандырды. Ол «Каз-МұнайГАЗ» Барлау өндіру» компаниясының филиалы «Өзенмұнайгаз» еншісіне беріліп, сонда орнатылмақ. Қондырғы тиелген үш теміржол платформасы біраз бұралаң жолдарды айналып Атырауға жеткенде Қызылжардан оны құрастырып, монтаждаушылар командасы ұшақпен жетпек.

Бұл жаңалықты Федоров сол күні кешке Астанадағы бастығы Байсейітовке қуана жеткізді.

- Қондырғы жұмыс орнына бет түзеді. Бәрі жақсы болар беталысы бар, Атыраудан келген мұнайшылар да, олардың Түменнен келген әріптестері де жақсы атасып жатыр. Ендігі хабарды Атыраудан тосамыз, деді Александр Николаевич.

- Дұрыс-ақ. Бұл сенің де жеңісің. Енді жақсы жүріп кетсе, өзіміз жасап шығарғандай қуанбаймыз ба?

- Ия, солай, Бақытбек Ырымбекұлы. Жол нұсқаған сізге рахмет. «ПЗТМ»-ның тамырын дәл басыпсыз.

- Құны қаншаға түседі деп отырсың?

- 680 миллион теңге. Германияның «Бентек» фирмасының көмегі бар. Алғашқының аты алғашқы ғой. Көп уақыт, көп қаржы кетті. Енді Қызылжар шеберлері өздері ойланатын шығар.

Солай болуы тиіс. «Алтын шыққан жерді белден қаз» деген қазақтың мақалы бар. Александр Николаевич, сен енді осы нысанадан айырылма, - деп бастығы да шегелеп жатыр.

- Өзім де солай ойлап отырмын.

- Саған сенемін.

Ол бастығының жылы сөзіне жаны жадырап, мәз болып қалды. Осы тапсырыстың соңында біраз жүгірген жанталастың есесі жаңа қайтқандай жаны жайылып жүре бергені де рас. Конструкторлар мен инженерлердің жарты жылдай қабақтары тас түйіліп, қалың ой құшағында арпалысып, ізденіс толқынында талмай құлаш ұрған қауырт шақтары да артта қалып, бір сәтте көкте күн күліп жібергендей болғаны ғажап еді. Бәрінің де жүздерінен қуаныш сәулесі төгіліп, күлгендерінде үндері жарқын шығып жатты.

- Үкіметке рахмет сенім артқаны үшін.

- Мына алып зауытты жайратып далада қалдырмай бізді жинап алып, жұмысқа жұмылдырғанына рахмет. Біз

сенімді ақтаймыз. Тапсырма мүлтіксіз орындалды, - десіп олар мәз-майрам болысып, балаша мақтанышпен қуанысады. Зауыттың цехтары қаңырап бос тұрғанда, станок зырылы, темір тарсылы естілмей тып-тыныш мүлгігенде көкіректері мұздап, түнеріп кетуші еді бұлар. Қазір қарасаңыз тіпті қызық қалыпта, қуаныштан жанарлары жарқ-жұрқ жарқылдайды.

- Ендігі тапсырысты толық өзіміз істейміз.

- Қолдан келеді. Бері салғанда 3-4 есе арзанға түсіреміз. Сапасы асып түспесе кем болмайды, - десіп жатыр гуілдесіп. Бір есептерді ауызша соғады, өз жобаларын айтады.

«Жаңа жобалар, ұсыныстар» деген міне осылар емес пе?! Зауытта ештеп қан жүтірген қозғалыстың белгісі байқалып еді, еңбекті аңсаған адамдар білекті сыбанып жіберіп белсене кірісіп кетті-ау. Мақтаулы аталған шетелдік техниканың осал тұстарын да айтып-айтып салды. «Адамдар да қалай өзгерген» деп таңырқап та, сүйсініп те тұрды ол. «Біздің істегеніміз шетелдікінен артық» деген сөз батыл айтылды. Өскен өре осы ғой...

Облыс, қала басшылықтары үлкен салтанатпен Атырауға аттандырылған МБУ-125 қондырғысының хабарын асыға тосты. Қанша айтқанмен есіл еңбек, қаншама қаржы жұмсалды десеңізші. Соның қайтарымы қызықтырады әрине. Зауыт басшылары Атыраумен жиі сөйлесіп, жағдайды білісіп жатыр. Әзір қондырғыны орнату барысы ойдағыдай. «Ресейдің БУ-75» қондырғысынан жақсы, әрі өнімді, әрі мықты, 125 тонналық қуаты ғажап, ыңғайлы, оңды екен» деген жақсы сөздер жетіп жатыр бұл жаққа. Ұжым мүшелері осындай хабарды естіген сайын қуанысып, көңілдері көкке көтеріледі.

Он жылдай тоқтап тұрып бәрімізді жерге қаратқандай болып еді, бір-ақ күнде төбемізді көкке жеткізейін деп

тұр ма өзі, деп жұмысшылардың зейнет жасына жақындаған мосқалы мұртын сипап күлімсіреді. Зейнетке шығарда қалтамыз ақшаға толса жаман болмас еді. Зауытымызға заказ көбейсе бәрі болар, ақша да болар, көңіл-күй де болар. Міне көрдіңіз бе бір қондырғының өзі бір көтеріп тастайын деп тұрған жоқ па?!

Басқалар да осы жақсы лепесті әрі жалғап, зауыттың бүкіл ұжымы шырайы жарасқан әңгімені: басшы да, инженер де, конструктор да, слесарь, токарь да, қайсы болсын, кеңсе қызметкері де, тіпті күзетші де бүгін үйіне жетіп, табалдырығын аттай бергенде аңқылдап айтары анық. Банкир Федоров та үйіне жеткенше асығады.

* * *

- Біз үлкен мемлекеттік тапсырысты орындадық, мойнымыздан ауыр жүк түскендей болып отыр. Уһ деп жаңа ғана арқамыз жазылғандай. Бізге қонаққа келіндер, қуанып жатырмыз, қуанышымызды бөлісіндер, - деп Александр Николаевич даусы қатты естіліп, кешегі жеңістерінің жайын айтып жатыр телефонмен. Қатты айғайлағанына қарағанда алыстан сөйлесіп хабарласқан жақындарының бірі.

- Папа, Түмен бе?

- Орынбайлар ма? - десіп балалары да, зайыбы Шолпан да жүгіріп келісті. Олар да жүздері жайнап қуанған қалыпта. Түмен деп Александр Николаевич басын изеді. Онда Шолпанның інісі тұратын. Анда-санда осылай хабарласып, амандық-саулықты білісіп, екі жақ та шер тарқатып, мәз болысатын әдеттері бар еді. Туыстар емес пе, шекара сызығы бөліп, екі мемлекет болған соң қарым-қатынас та қиындап осылай телефонмен сұрасып, білісіп, күлісіп бір жасап қалады қашанда.

- Папа, оларды шақыр Бәйтерекке бірге барайық.

- Папа, біз олардан озып кеттік, оларда Бәйтерек жоқ, Астананы көрсін. Папасы мен мамасының екі балапаны

Альмира мен Альбина екі жағына қолқалап, тыпыршып тұр.

- Келе ме? Келсін, - дейді Шолпан да.

- Ойланайық. - дейді Александр Николаевич телефон трубкасын аузынан алыстатып зайыбына арғы жақтың сөзін жеткізді.

- Ойланып уақыт өткізбесін, бүгін жетсін. Ертең сенбі, тағы бір жұма тосып, келесі демалысқа қалдырамыз ба? Балаларға берші телефонды. Балалар айтса жүгіреді, сағындық десе болды, нағашысы емес пе? - деп Шолпан күліп еді, сол екі ортада телефон трубкасын Альбина алды да:

- Ата, біз тосамыз. Томирис пен Жанар да келсін. Астананы, «Бәйтеректі» көрсетеміз. Бізде мереке, папамдар жеңіске жетті. Тосамыз...

Бұл жолғы балалар тілегінің жөні бөлек болатын. Екі отбасы аса сыйластық, туыстық жағынан тым жақын жандар, Астанаға арнайы сапармен барып, жаңа қаланы көріп, қызықтап қайтуды қыста олар осында келгенде уәделескен. Ол ойдың бастамашысы Федоров еді. «Біздің Астана керемет болып өсіп, құрылысы кең құлаш жайып келеді, жиырма бірінші ғасырдың ең көрікті қалаларының бірі болады. Балаларды алып келіндер. Тарихи Отанының жаңа Астанасын көрсін олар», - деп күліп Александр Николаевич орынды ұсыныс айтқан. Түменде полиция капитаны болып істейтін Орынбай, оның зайыбы Зәуреш, қыздары Томирис пен Жанар бәрі түгел қостап, қуана келіскен. Екі үйдің балалары да шамалас, тату-тәтті туыстар, төртінші-алтыншы сыныптардың оқушылары. Олар тіпті ду ете түсіп, секіріп шаттанды.

- Біз Қазақстан туралы жақсы сөздерді осы жаққа барып келген көрші-қолаңнан, бірге қызмет істейтін адамдардан естиміз. Бәрі мақтап келеді, анда-санда кел-

генде Қызылжарды, мұндағы тұрмысты өзіміз де көріп жүрміз ғой, өте жақсы. Ал, Ресей газеттері Қазақстан туралы аз жазады, - деп таңырқағанын айтты Орынбай әңгіме үстінде. Балаларға көрсеткеніміз дұрыс болар.

- Астананы көру керек. Дүниежүзі көз тігіп отыр, - деп үй иесі мақтанышын жасыра алмады...

Енді міне түмендіктер шақыруды қуана құп алып Қызылжарға тез жетті. Таңертең ертемен екі жеңіл машинамен Астанаға аттанып кеткен екі отбасы Есілдің жағасында салынып жатқан осызаманғы ғаламат ғимараттар шоғырын тамашалап таңырқап қайтты, қуаныш нұрына шомылып оралды. Әсіресе балалардың шаттығы үлкендердің көкірегінде үнсіз толқыған мерей, мақтаныш-сенім сезімдерімен араласып сөйлеген сөздері де сәуле пашқандай ашық, еркін естіледі. Әкешелері жүздері мейірге толып балаларды тыңдауға ықыласпен берілген. Олардың ой өрісі, білуге ұмтылысы, сан алуан деректерді қабылдауы, қайта айтып берулері, көргендерін тамашалап дәттеуі қызықтырады.

- «Бәйтеректің» биігінде біздің Президент Назарбаевтың оң қолының нобайы басылған ойманы басып едік «Менің елім, менің Қазақстаным» әнінің әуені естілді. Тамаша емес пе!

- «Бәйтерек» мұнарасы дүниежүзіндегі екінші осындай мұнара. Биіктігі 100 метр. Біріншісі Латын Америкасында, солай ма, папа? - десіп қызылжарлық балалар түмендік балаларды қызықтырады.

- Өте әдемі.

- Сурет сияқты.

- Ертегі.

- Бір жылдан кейін тағы келейік, папа, - деседі түмендік балалар.

- Астана туралы шығарма жазамыз.

- Мұғалім тапсырма берген.
- Мен «Бәйтеректі» көрдім деп жазамын.
- Бәйтерек деген ағаш па, папа?
- Ол ең биік қасиетті ағаш. Ол мәңгі тұрады. Киелі ағаш. Оның төбесіне шыққан адам бақытты.
- Қазақ өз спутнигін ұшырады.
- Оның аты да «Бәйтерек», - десіп жарыса, қуана дәттейді Альмира мен Альбина.

- Оһ.!
- Жерде де, аспанда да «Бәйтерек»!
- Қазақстан да қалмайды Ресейден! - десіп Томирис пен Жанар да бірге қуанысады.

Балалар осылай сан алуан сұрақтар қойып, бәрін білгісі, үйренгісі келеді. Әке-шешелері де осы сапардың соншалық қызғылықты, ғаламатты ғибратты әсерлермен

жан жылытатынына разы раймен балаларын бауырларына тартып, маңдайларынан иіскеп қояды.

* * *

«ЦентркредитБанктің» Солтүстік Қазақстан фирмасының директоры Александр Николаевич Федоров Астанадағы бастығы 2004 жылдың жобасын сұрағанда жақсылықты хабарларды жеткізді. «Былырғы МБУ-025 қондырғының сапасы жоғары болды. «ПЗТМ» биыл бес қондырғыға тапсырыс алды. Несиені біз береміз. Ауыл шаруашылығы өнімдерін ұқсатуға: ет, сүт өнеркәсібіне 200 миллион теңге несие ұсынып отырмыз. Троллейбус паркі Башқұртстаннан былтыр бір троллейбус алған еді, жақсы екен, биыл тағы алмақ, несие береміз. Автобус паркіне де көмектесеміз. Берілген несиенің қайтарылуы проблема емес. Сот арқылы тәртіпке шақыру мүлде азайды».

«Осылай тізгінді мықты ұста, бауырым» деп Байсейітов бірақ ауыз сөз айтты. «Былылдаған бос сөз емес, осындай бір-ақ ауыз сөз айту керек қой банкир бастық. Ақшаны шашпа дейді, сөзді де шашпау керек қой. Түйіп айт, сүйіп айт. Сол жетеді», - деп бастығына риза болған жігерлі жүзбен ол орнынан көтерілді.

2003 жыл.

«БІЛГІЛІК» ЖҮЛДІЗЫ

...Қақаған қаңтар. Сыртта сары аяз сақылдап тұр. Терезелер қалың қырауға қапталып түтіккен тәрізді. «Қысың қатайып кетті», деп үйге кірген қонақтардың бәрі суық сорып нарттай жанған беттерін уқалайды. «Кеш жарық!» дескен үндері жарқын естіледі. Қазанда бүлкілдеп былқып пісіп жатқан семіз жылқы етінің исі мұрынды жарып, тоқ тұрмыстың лебімен шарпығандай болады.

«Шіркін, қазағым-ай, қонақ шақырудан, қонақ сыйлаудан артық арманы да, мұң-мұқтажы да жоқ. Аңқылдаған ақ көңілің-ай» десіп жатады осындайда төрге жайғасқан қонақтар өзара мәз-майрам болысып. Бәрі разы райлы. Ата дәстүрі соғымға шақыру, соғым етінен дәм таттыру еді бұл. Сыйластықтың, татулықтың, бірліктің, тірліктің белгісі. Жылдағы әдет. Әр шаңырақтың маңдайына жазылған ғажап ғұрып. Осылай сыйлы шақырылу, өзі осыларды сияпатпен шақыру санатынан сөгілмей жүргенін мәртебе, мерей, шүкіршілік санайды көңілі толып күлімсіреген әр қонақ.

Үй иелері құрақ ұшып жүр. Келгендерді қуана қарсы алады. Киімдерін іліп, төрге оздырып, амандық-саулық сұрасып мәре-сәре. Жұрттың соңын ала кірген толық денелі, жарқын жүзді қараторы әйел мен оның момын пішінді, тұйық мінезді жолдасы әуеліде сыпайы

сәлемдесіп, әдеп сақтап, үстел басына елеусіз ғана орныққан-ды. Аз-маздан соң үй иесі бәйек бола бастады. «Әсия, сен демалсаң қайтеді? Балалар бөлмесі бос, қонақтар жиналғанша көз іліп алсаң да болады», деп әлгі әйелдің құлағының түбінен сыбырлады.

Енді үй иесі үстел басына оралып отырғандардан кешірім сұрағандай болды:

- Біздің кәммерсанттарымыз ғой, - деді ол жымыып. Сүйсіну сыңайы бар. Қонақтар елең ете қалды.

- Солай ма?

- Біздің қазақтардан да кәммерсанттар шығып көбейсінші өзі.

Кеулеп келе жатқан әңгіме арнасы саябыр толқынға көшті. Үй иесі осы сәтті пайдаланып, әлгі кәммерсанттар кіріп келгенде соншама бәйек болғанына кешірім сұрағандай сол қылығының мәнін түсіндірмек ыңғаймен қонақтардың қасына отырды. Ол өзіне қадала қараған көп жанарлардың арғы түкпірінен секемді сұрақтар самсағанын да ұқты. «Мына кісілер кәммерсанттарға ұқсамайтын сияқты? Жастары да келіп қалыпты, қопарып тастағандары да шамалы шығар, ә? Не тындырады өздері, немен айналысады, аты-жөндері кім? Кейбіреулерінің фамилияларының өзі қаланы дүңкілдетеді ғой?» Үй иесі кәммерсиялық құрылымдардың біреуін басқарып жүрген пысық азаматтардың бірі еді. Әлгі сауалдардың жауабын салмақтап сабақтай бастады.

Әсия анау колхоз базарында ет сатқан саудагер Қарабалиннің қарындасы, не жақыны емес. Ол татар еді, бұл қазақ, өзіміздің туысымыз. Ал Жоламан шынында да Мәкеннің, Мәжкен Ғаббасовтың інісі. Екеуі де Есіл ауданындағы Жекекөл ауылынан. Осы қаланың қиыр шетіндегі базасында екеуі білекті түріп тастап, күні-түні, тіпті қонып жатып шіріген капуста, картопты іріктеп сазға белшеден батқандарын талай көріп едім. Адал

еңбектің ащы терін маңайдан шып-шып сорғалатып, басшылардың сеніміне ие болды ғой. Өздерінің адалдығын, іске берілгендігін қажыр-қайратпен, есіл еңбекпен мойындатқан адамдар. Сол көкөніс шіріп, сасыған қоймада балаларымен бірге жүрді ғой. Балалары да еңбек көрігінде қайнап, піскен. Мен өзім осындай адамдарды ұнатамын. Нағыз еңбек кәмерсантаары, алдау, арбауы жоқ. Ниеттері, ықыластары адал. Алдымен Бензостройда «Көкөніс» дүкенін жалға алды.

Заманның өзгергені-ай десеңізші. Бір кезде райкомның бірінші хатшысының аузына қарап, соның қасында отырғанға мәз болушы еді жұрт. Енді міне қонақтардың қайсы болсын қыбын тауып кәмерсантаардың қасына жақындағасы келіп тұрады. Кәмерсантаардың сөзіне құлақ түреді, солардың сөзіне күлімсіреді, солардың ілтифаты ауса елжіреп жүре береді. Қызық-ау. Жоламан да, Әсия да тым кішіпейіл, тым қарапайым, сүйкімді жандар екен. Кәмерсантаарпыз деп кеуде көтерудің салқыны да сезілмейді түрлерінен. Әңгіме-дүкен қыза жөнелді. Дастарханға, үй иелеріне арналып тілектер айтылып жатыр. Сөз кезегі Әсияға да келді. Отырғандар тына қалған. Бәрі орнынан күлімсіреп ақырын ғана көтерілген кәмерсантаар әйелге бұрылыпты. Ол ойлы. Жүзінде тереңдегі бір тұнық сырын ақтарғысы келген адамның толқуы бар. Үнсіз. Бір сәттен кейін ғана қолына рөмкесін алып, тамағын кенеп жөткірінді де, сөзін бастап кетті.

- Алдымен сіздерден кешірім сұраймыз, жаңа есіктен кіре сала үй иесі бәйек болып, тынығындар деп ала жөнелді, - деп ол айнала қонақтарды бір шолып жұмсақ үнмен сыпайы тіл қатты. Кәмерсияға кіріп кетіп, шынымызды айтайық, бұрылуға, тынығуға уақыт болмай қалды. Жанталасқан бір өмір, жүгіріп, жұлынып жүрмесең болмайды. Есеп кетіп қояды. Оның үстіне қазақ емеспіз бе, осындай қонаққа шақырыстан да қалмаймыз,

ағайын-туғаннан ажырасуға бола ма?! Барғымыз да келеді. Жұмыс, қонақ, бала-шаға, немере деп шапқылағанда кейде сүрініп, жығыла жаздаймыз. Кешіріңіздер, шаршап жүріп артық сөйлеп қойсам. - Әсия күліп, бар сырын ақтарып жатыр. Қонақтар бар ынта-ықыласпен өзіне бұрылғанын, бәрі де бір қызық әңгіме әуенін тосқанын аңғарып еді. Жүзінде толқу өзі жүтіріп өтті.

- Шынымды айтайын, осы кәмерсияға түсерде мың толғандық. Жоламан екеумізді намыс буып кетті. Намысқа берілдік. «Қазақ байғұста қайрат жоқ па, жігер жоқ па? Әнекей орыс та, татар да, шешен де, өзбек те дүкендерді, қоймаларды қотара сатып алып талап әкетіп жатыр. Біздің бауырлардың біреуін көрмейсің солардың арасында. Жоламан, неменеге отырмыз осы, талап әкеткенде тақырда қалармыз. Қайрат қылайық, қазақ жері, қазақ дүниесі емес пе, бір пұшпағына жармасайық» деп жолдасыма ақыл қостым, салмақ салдым. Сөйтіп жүріп Бензостройдағы «Көкөніс» дүкенін, одан кейін мына мешіттің жанындағы Кәрім Сүтішев көшесіндегі тоғыз қабатты жаңа үйдің астынан бос орынды жалға алып «Хадиша» дүкенін аштық. Хадиша менің шешемнің есімі. Бала-шағамызбен іске кірісіп, ұйқы-күлкі көрген жоқпыз ғой. Ептеп ісіміз де алға баса берді.

Сөйтіп жүргенімізде газеттерді оқып отырып колхоз базарындағы «Дом быттың» аукционға түсетінін естідік. Нар тәуекел деп Жоламанға ой салдым. «Сол үйді сатып алайық» дедім. Алдымен барып жағдаймен таныстық, есеп-қисап жасап көрдік.

Сіздерге қызық көрінер айта кетейін. Аукцион дегеніңіз де бір қызық дүние екен. Бұрын мұндайды кім көрді дейсің, ақшамызды есептеп алдық та тайталасқа қойдық та кеттік.

Аукцион өтетін залдағы халықтың қара-құрасы белгілі. Коммерцияның маңында жүрген жылпос жан-

дардың төбелері көрінеді. Бірінен-бірі асып түсемін деген дүрлер емес пе?! Біреулер түксиген түсімен, біреулер шықырлатқан тісімен, біреулер жайпаған ісімен қорқытады дегендей қожырайған қақпақ жауырындар алдымызды жауып төр жақты көрсетпей тастады. Жүрегім лүпілдеп өзімді зорға ұстап отырдым. Екі самайым зырк-зырк, миым солқ-солқ етеді. Шыдай алатын түрім жоқ сияқты. Қанталаған көздер, қатулы қабақтар бірін-бірі аңдып, тінткілеп өтеді. Сондайда тіпті қойны-қоншындағы ақшаңа дейін баспалап, сипалап шығатындай болады. Тұла бойым бір ысып, бір мұздап отырдым-ау. Үндемейміз. Ондай залда ақылдасу, сөйлесу, күбірлесу, саудаласу, келісу жоқ. Сарт та сұрт ойын. Балғаның қаңғыр етіп соғылғаны, жаршының саңқылдаған даусы ғана естіледі. Тек өзіңе сенесің. Бәрін өзің есептейсің, өзің шешесің. Ұтсаң да, ұтылсаң да бір өзің жауап бересің.

«Дом быта». Алғашқы бағасы 5 миллион теңге! деп саңқ етті жаршы даусы. Ешкім қол көтермеді.

1 миллион 900 мың.

1 миллион 600 мың.

1 миллион 200 мың. Осылай баға бірте-бірте төмендей берді. Біз Жоламан екеуміз ақылдасып келіскен меже 800 мыңның тұсы болатын. Жүрегім лүпілдеп сол тұсты тосып отырмын.

1 миллион! дегенде жүрегім солқ ете түсті. Миым айналып жүре бергендей болдым. Мұндай азапты кім көрген. Ешқайда бұрыла алмаймын. Қатып қалыппын. Қимылдасам-ақ бірдемені бүлдіріп, қапыда қалатындай боламын. Ақырын ғана Жоламанға көз салсам ол да мен сияқты қыпылдап отыр. Қол көтеретін мен. Қолым да өзімдікі емес сияқты. Қозғалмайды. Тынысым тарылып, алқына бастадым. - Әсия сол сәттегі сезім-күйін дәл қазір қайталап кешіп отырғандай әсерленіп кетіпті. Ал бұл жолы жүзінде қорқыныш елесі емес, қуаныш нұры

ойнайды. Қонақтар да мына қарапайым әйелдің қайратына қайран қалып іштерінен тыныпты.

Содан әйтеуір, аруақтарға сыйынып, қайратқа міндім-ау әйтеуір. «Бір алла бар болсаң, жар бол, жебеп жібер» деп қоямын. Бір миллионға ешкім үндемеді. Мен таңданып қалдым. Шошыңқырадым. Бір құпия сыр бұғып жатқан сияқты. Қорқынышты, қатерлі сыр. Ешкімнің селк етпеуі соны аңғартады. Өйткені «Дом быт» сияқты алып ғимараттың 1 миллион теңгеге татымауы ақылға симайтын нәрсе. Бұл арада бір кәкірдің барын аукционға қатысушылардың көбі сезіп отыр. Содан барып үндемейді. Не болса да тәуекелге белді будым мен. «Қазақстанымның қайран дүниесі кім көрінгеннің қанжығасында байланып қолды-қолды болып кетіп жатқан жоқ па?! Бір қазақ табылмай ма осындай тайталаста, қолдай гөр мені ата-бабалардың аруағы!» деп сыйынып, дір-дір етіп отырдым.

728 мың теңге! деген дауыс шыққанда қолым қимылдап құлағым шыңылдап кетті. Қолымды көтерейін десем қорғасын ба дерсің. Көтердім-ау әйтеуір. Көзімнің алды тұманданып жүре берді. Құлап қалатын шығармын деп ойладым.

Біреу! деген жаршының даусын ғана естідім, маған керегі де сол еді. Басқа жоқ. «Дом быта» сатылды.

Тым-тырыс. Құлаққа ұрған танадай. Жұрттың бәрі бұрылып маған қарап қалған. Күтпеген, ойламаған жай. Таңдану, таңырқау басым. Манағы дүрдиген жігіттердің шаштары тікірейгендей.

Орындарынан атып-атып тұрды.

Не болса да аукционда жеңіп шықтық. Орнымнан тұрайын десем аяғым қозғалтпайды. Біреулердің ойын картасын бұзып, тас төбелерінен сілейте соққанымды білдім. Қатулы жүздер, ақиған көздер соны айтып тұрды. Бойдағы намыс оты тұтанып кетіп, ештемеден қаймық-

қан да, тайсалған да жоқпын. Сенделсем де қарсы жүрдім. Қарсы алдымнан қара дауыл ызғары соққандай еді. Қасымда Жоламан. Жанымды шүберекке түйдім де, бәрін бір Аллаға тапсырдым.

Соңымнан ұйтқыған сөздерді естісеңіздер. Сес. Айбат. Қаһар. «Райыңнан қайт, сен бұл істі жүргізе алмайсың, шамаң жетпейді» деп алдымен ақыл айтты. «Байқандар, бұзықтарды өшіктіріп алып жүрмеңдер, қойсандаршы» деп қорқытқандар да болды. Белді будым да бірінші Құдайға, екінші Жоламанға сендім.

Ағайындарым, бауырларым, міне осылай коммерцияның қиын жолына қадам бастық, өмір сүру оңай болса үйде отырар едік, қиын болған соң жолға шықтық. Бізді қолдап, тілектес болғандарыңыз үшін алып қойыңыздар.

Жұрт ду ете күліп, қол шапалақтап жіберді. Бәрі рөмкелерін түгел қотарып тастапты. Қонақтар гуілдеп жөнелді.

- Жаса, Әсия.

- Сенің қайрат-жігерің үшін алып қойдық.

- Қазақ қыздарының бәрі осындай болсайшы.

- Сіздерге, тілектеріңізге рахмет. «Көп тілегі қорғай жүреді» деуші еді шешеміз. Сіздердің тілектеріңіз періштенің құлағына шалынсын, - деп Әсия тағы орнынан көтеріліп жымып тұр. Тайталаста шайқасу оңай ма, сол жолы үйге жете сала ұшып түстім. Қан қысымы көтеріліп, төсекте он күн жаттым. Коммерция оңай дүние емес, ағайындар. Қазір біз Жоламан екеуміз түнгі екіде тұрып, өзімізше үйде планерка өткіземіз. Ертеңгі жұмысымызды талқылап, қағазға жазып аламыз.

... Біз қонақтан сондай көңілді тарқадық. Дастархан басында жоқтан өзге бос сөзді қаужаламай Әсияның ғаламат әңгімесін тыңдадық, ғажайып әсерге бөлендік. «Қайда жүрсің, қазағым» деп кейде көшеге шыққанда

күніреніп қалатын едік-ау. Енді кеудеміз жылы нұрға бөленгендей аяғымыз жедел басады. Қатыгез, қатал дейтін кәрі сайтан нарық бізді де қызықтырады. «Ыңғайын, ебін білмеген соң сойқан көрінеді екен-ау» дейміз ішімізден. Ой тастайды, ойландырады...

Арада біраз уақыт өткенде Әсия мен Жоламанның сатып алған «Тұрмыстық қызмет үйін» көруге бардық. Осыдан жиырма шақты жыл бұрын салынып пайдалануға берілген бұл ғимарат бір кезде қаланың мақтанышы болған еді. Қазір оның қожалары өзіміздің қандастарымыз Әсия мен Жоламан.

- Бұл үйді дұрыстап жолға қою үшін көп қаржы қажет, көп шаруа тындыру керек, дейді Әсия бізді ғимараттың барлық қабаттарын аралатып таныстырған соң. Өзіміздің қарамағымызда 50 жұмысшы бар. Олар бухгалтер, сантехник, вахтер, дайындаушы сияқты адамдар. 80 арендатор орналасқан. Осы ғимаратты ұстап тұру үшін айына жылуға 160 мың, жарыққа 20-30 мың, суға 10-15 мың теңге жұмсаймыз. 70 орынды асхана бар. Түскі тамақ тегін беріледі. Жалпы тамақ арзан.

Балаларымыз да өзімізбен бірге жұмыс істейді. Үлкенім Болат қазір өзі жеке коммерциямен айналысуға ұмтылып, «Жұлдыз» балабақшасын сатып алды. Жолдасы Сәуле дәрігер. Екінші ұл Қайрат ішкі істер органдарында қызмет істейді, аға лейтенант, келінім Қарлығаш осында бухгалтер. Қызым Гүлбаршын Омбы технология институтын бітірген, әйелдер киімі жөніндегі маман. Қазір асхананы басқарып жүр. Күйеу балам Марат мемлекеттік қауіпсіздік комитетінің қызметкері.

Ілгеріде бәріміз «Жұлдыз» балабақшасына көшеміз деп отырмыз. Сонда тұрамыз. Сонда наубайхана, сәнді киім ательесін ашпақпыз. Гүлбаршын соны басқарады.

Әсияның әңгімесінен нақты істі ұқтық. Бос сөз, құр

қиял емес. Бүгін-ертең тындырар шаруалар нық нобайымен танылады.

Ғимараттың дәл төбесіне ең биікке «Биғайша» деп үлкен әріптермен жазып, электр жарығымен түрлі-түсті етіп жарқыратып қоямыз. Биғайша Жоламанның шешесінің есімі. Жазда ғимараттың маңындағы тратуарларда 35 палатка құрып базар аштық. Келесі жазда оны кеңейтеміз. Одан басқа да жоспарлар бар, оны келешек көрсетер, Президент Жолдауы алдымыздан жаңа көкжиектерді ашқандай болады. Біз еліміздің болашағы көрікті бола-рына сенеміз, - деп ол болашаққа да көз жібергендей болды.

Иә, Қызылжар аспанында түн шымылдығы түсірілгенде «Биғайша» жұлдызы жанып қала тұрғындарын мінсіз қызметімен қуантарына біз кәміл сенеміз.

* * *

Осыдан жеті жыл бұрын газетте жарияланған осы очеркімді оқыған жұрт телелефонмен дамылсыз қоңырау шалып, сүйсінген лебіздерін білдіріп жатты. «Қызылжардың дәл жүрегінде тұрған жақсы үйді алған екен, жарайды-ақ. Қуанып жатырмыз. Жақсылықты жеткізіп бізді қуантқан саған рахмет. Төбеміз көкке жеткендей болды. Қызылжар аспанында қазақ әйелінің есімі жарқырасыншы бір», деп қариялар ақ тілектерін жаудырып жатты. Шіркін намыс-ай десеңізші. «Аға, ауылдан шыққан нағыз қазақ қызы мен қазақ жігітінің мынадай қиын замандағы қайрат-жігерін жазғаныңызды оқып үйішімізбен қуанып қалдық. Әсия мен Жоламанды біз көптен білеміз. Көкөніс дүкенінің қоймасында шіріген капуста мен қияр, помидорды тазалап екеуі белшесінен батпаққа малынып тұрушы еді. Сол еңбектерінің қайтатынына сенемін. Екеуі де еңбекқор. Балалары да солай. Әке-шешесіне көмектесіп олар да сол қоймада кірқожалақ болып жүрді-ау. Құдайдың көзі түзу, шіркін-

дердің сол еңбегін көрген ғой. Өздерін алдап кеткен бастықтар да болды», деп сол жолы қонақта бірге болған үйдің иесі Ермек Мусин де газетте жазғанымды оқып шынымен қуанғанын аңқылдап жеткізді. Ол автотранспорт кәсіпорнында көптен еңбек етіп, басшылық ортасына араласып жүрген іскер азаматтардың бірі болатын. Жұбайы Галя да өзіне лайықты серік болып қосылған ғажап жан, өткірлігі де, сыпайылығы да бірдей жарасып жарқырап тұрады. Орысша да, қазақша да таза сөйлеп, бүгінгінің заң-зәкөнін де, кешегі күннің салт-дәстүрін де зирек біліп, қиыстыра-қабыстыра ой өрбіткенде жүйелі сөзден жаңылмайтыны да аңғарылады. «Әттең екеуі ілгерілеп оқымаған екен, әйтпесе табиғатынан текті жаралған жандар. Ондай болмаса, қандарында бір от болмаса анау аңғарадай «Дом бытқа» таласып тайталасқа түсе ме?! Ойлаңызшы өзіңіз. Олар осылай сол керемет үйді сатып алады деп осы Қызылжарда ешкім ойлаған жоқ. Әсияны бауырымдай жақсы көруші едім, әттең қасында болмадым сол аукционда. Қасында болсам құшақтап тұрып бетінен сүйіп алар едім. Қазақ әйелінің жұлдызы жанды деп қуандым. Құдай Тағаланың қолдағаны осы емес пе?!» деген Галяның сөзі де үлкен ой салды.

Жылы лебіздер, сүйініштер көп болды. Ақ тілектер, жанашыр үндер... Бәрі қатардағы қарапайым еңбек адамдарының, нарық атты бейтаныс ағынның асау толқынына күмп періп қойып кеткен ауылдан шыққан еңбекқор жұбайлардың батылдығына таңданады, қостайды, қолдайды. «Тәуекел түбі желқайық, өтерсің де кетерсің» деп атамыз қазақтың жақсы іске аттанарда қобалжыған көкіректі арқаңнан қаққандай орнықтырып, жебеп, жігер қосып жіберетін нық сөзі бар емес пе?! Көп тілеулерестер осындай оң сәттілікті шын жүректен ақтарып арнайды.

Көшеде кездесе қалғанда таныстарымның бәрі дерлік осындай әңгімені қозғамай кеткені жоқ қой деймін сірә.

Расында да көкөніс қоймасында жұмыс істеп жүрген, бұрын көзге түсе қоймаған қазақ әйелінің қаладағы ең үлкен «Дом бытты» саудаға салған аукционда жарып шығуы қаладағы ең керемет жаңалық болды.

Қандастарымыз қызық халық қой, бәрін білгісі келеді. Сұрамайтыны жоқ. Жобалап соғады біраз нәрсені. «Сен ол кісілерге жолығасың ғой, менің мына кеңесімді айта баршы» - деп тоқтатып алып, өз ойларын да соғады.

- Аукционға Әсияның өз атынан алушы болып түсуі ең дұрыс жол.

- Тактикалық тапқырлық. Шахматтағы жақсы жүріс сияқты.

- Қазақ әйелінің де қолынан іс келетінін жұрт көрсін.

- Жоламан жақсы тапқан әдіс. Қағазда басшы болып Әсия тұрсын. Әйелмен айтысуға, тартысуға әркімнің батылы бара бермейді.

- Жиналысқа анда-мында Әсияны жіберіп, тізгіннің түбін өзі ұстап, нағыз қайнаған жұмысты өзі басқаруы керек қой.

Қаламдас достарымның бірі тіпті әріге сілтеп жіберді.

- Мына очеркіңізден бір кітаптың сұлбасы көрініп тұр. Кітап неге жазбайсыз? - деді ол.

- Қиын-ау.

- Неге? Социалистік Еңбек Ері Сәруар Байсарина туралы кітап шығардыңыз ғой? Ойланыңызшы.

- Нарықтың заңдарын білмеймін. Жұрт нарыққа жаңа кіріп жатыр. Ақыры не боларын ешкім білмейді. Несін жазамын.

- Жақсы очерк жаздыңыз. Соныңызбен-ақ бүкіл жұрттың назарын аудардыңыз. Жоламан мен Әсияның аукциондағы жеңісіне сіз де қуанып тұрғаныңызды жазғаныңыздан таныдым. Қуанбасаңыз жазбайсыз ғой. Меніңше, олар да қуанды, оқыған жұрт та қуанды. Ендеше олар ілгері басқанда сіз де ілгері басуыңыз керек. Кітап

жазуыңыз керек. Олардың алған беттен қайтпайтынына, табысқа жету жолындағы табандылығына, қайсарлығына сіз сеніп тұрсыз, мен жазуыңыздан соны ұқтым. Ендеше сіз де оларды қолдауыңызды жалғастырмайсыз ба? Мен сізге сенемін, - деп ол ойын тіпті тереңдете түсіп, күлімсірей қарады. Мені қызықтырған, қолдаған қалпы бар. Шын ниетін, дос пейілін төгіп тұр. Ойландырмай қоймайтын адал сөздерін ақтарды.

Біреу жыл өтсін. Ә дегеннен дабылдатпайық, деп айтқан ойларының дұрыстығына ден қойғанымды білдірдім.

- Е, бәсе, - деп ол да көңілі жай тапқандай болды.

Бірде кездесіп қалған Ермек Мусин де тоқтай қалып: «Аға, Жоламан мен Әсия туралы тағы да жазыңыз, олар жазуға тұратын адамдар. Ақжүрек, адал. Қолға алған істерін орта жолда қалдырмайды», деді.

Ия, үлкен ойларға жетелейтін, қаламды қолға алдыратын жақсы сөздер көкіректе қорланып, мезгіл-мезгіл толқып қойғанмен қызмет бабы еркін босатпай салмақты дүниелікті жобалауға уақыт таптырмады...

Бірақ, жұрттың аузынан шыққан жылы сөздер бір сәт ойымнан кетпеді. Демалыс күндері колхоз базарына бара қалсам «Дом бытты» бір айналып өтіп, қандай өзгерістер бар екен дегендей көз салып, үлкен ғимараттың тұла бойынан жаңалықтар, жақсылықтар іздеймін.

«Биғайша» тұрмыстық үйі жылдан жылға көркейіп, өрісі кеңейіп, қуаты толысып келе жатқаны сыртынан-ақ байқалады. Айнала маңайында жыпырлаған дүкендер, жаймалар қанат жайған. Құж-құж қайнаған халық. Абыр-сабыр. Жанталасып жүтірген жандар. Асығыс. Қан базар бұрқ-сұрқ сарқылдап тасып жатқандай. Колхоз базарының үстінен көп көтеріліп, бой көрсетіп тұратын ғимараттың тұла бойы өзгерген, көп жөнделген. Алуан бояулы жарнамалар да жарқырап көз тартады. Бәрі жақсы.

Ішке кірсеңіз де осындай әсер. Жаңа заманға сай жасанған, кірген жанның жанарын жаулап, жанына жақын тартқысы келген жарнамалар бірімен-бірі таласады. Сауда-саттық сәнімен салтанаты бар байлық, бар кереметін алдыға тосып, «мынаны көрші, мынаны алшы» деп еріксіз жетелеп тұрғандай ақырын басып жақындай түскеніңізді байқамай қаласыз. Жаңа заман лебі, тыныстірлігі нық орнағаны айқын танылады.

Көңіл толардай өзгеріс көп. Жоламан мен Әсияның еңбегі жеміс бере бастағанын байқағандай болдым. Тек бір ғана жай алаңдатты. «Биғайша» деген үлкен жазу ғимарат төбесінде әлі жоқ. Осының себебін сұрайын деп талай оқталдым. «Бір сәтін тосып отырған шығар, оны ұмытуы тиіс емес» дедім ішімнен.

Журналистің оқырман достары әрдайым қырағы. Оқыған нәрсесін әсте ұмытпайды. Әсіресе жанашырлар жағы телефон шалып, көңіліне жайлы жақсы әңгімені өрбіткен бір тұста мен ұмытты ма дегендей бір сұрақты еске салып қояды.

«Биғайша» жұлдызы жарқырап тұрады деп газет бетіне жазып қойған соң оқырмандар тарапынан қойылған сұраққа мен де ыңғайсыздана бастадым. Алғашқы қадамдарына, батылдықтарына сүйсініп, үлкен істі үрдіс бастайтындарына үміттеніп, менің де көңілім көлдей тасып есімдерін елге жайып едім ғой. Енді мүлде ұмытқандай болғаным жараспас, сырттан байқап, әрбір нық қадамдарына қуанып жүргенімді қайдан білсін, тағы да таза көңіл, ізгі тілегімді білдірейін, екіншіден, «Биғайша» атының аспанға көтерілмей тұрған себебін сұрайыншы» деп Жоламан мен Әсияның кеңсесіне кірдім.

Ия, ғимараттың сырты қандай көркейсе, іші де сондай сәні жарасқан сымбатқа бөленіпті. Ал, кабинеттері асып, тасып жарқылдап, түрлі түспен құбылып жалт-жұлт еткен артық дүниелерден ада. Бәрі өздерінің мінездеріне

лайықты таңдалғандай орнықты, жайлы, жұмсақ жиһаздармен жасандырылған. Екеуі де орындарынан ұшып тұрып, жылы жүзбен күлімсіреп, «бір келмей қайда жүрсіз» дегендей ықыласты бейілмен «ағалап» қарсы алып жатыр. Расында да жаңа бастаған істің жағдайын білуге келмегеніме мен де қысылыңқырадым.

Амандық-саулық сұрасқан соң іске көшіп, шаруа жайына ойысып, бос сөздермен уақыт алмауды жөн көрдім. Кәсіпкерлердің уақыты аса қымбат екенін білемін ғой, сұрақтарымды да қысқа қайыруды ойластырдым.

- Мына үлкен шаңырақтың іші-сырты бүгінгі талапқа сай көркейіп, көз тартып келеді екен, бәрі қайырлы болсын, - дедім.

- Тілегіңізге рахмет, аға.

- Қолға алған соң, бөгелу болмауы керек. Тек ілгерілеу, өсу, өркендеу - нарық заңы. Әйтпесе бәсекелесіңнен қалып қоясың, - деп өзіңіз бір сөзіңізде айтып едіңіз ғой. Газетте солай жазып жатырсыз, аға.

- Қалып қойсаң құлдырау деген сөз, аға, - десіп жатыр екеуі де.

- Нысана нақты екен. Міне сол дұрыс, - дедім де сұрағыма көштім. - Менің бір сұрайын деген бір үлкен шаруам мынау еді: осы үйдің төбесіне аты неге жазылмай тұр? Жұрт менен сұрап жатыр?

- Бұл сөзіңіз дұрыс. Бөгеліңкіреп қалды. Бір жағдайлар болды.

- Оны жасай салу оңай шаруа емес екен. Алғашқыда қаржы жағы қол байлау болды. Бір фирмамен сөйлескенімізде екі миллион теңгеден аса сұрады.

- Былай қарағанда оп-оңай нәрсе сияқты, бірақ машақаты біраз болды.

- Қазір дайын тұр. Өріптерінің биіктігі бір метрден. «Биғайша сауда орталығы» деп жазылады. Жақында ілеміз, десіп екеуі де бәйек болысты.

- Онда дұрыс екен. Ең үлкен шаруам бітті.

- Асықпаңыз, шай дайындалып жатыр. Бүгін сенбі, уақыт бар. Сенбі, жексенбі күндері кеңсеге келушілер азаяды. Жұмыс күндері босамаймыз, - деп Жоламан әңгімеге уақыт табылады дегендей ыңғай танытады.-

- Қазір, мен шайды... деп Әсия бұрыла беріп еді, оны тоқтаттым.

- Шайды тоқтата тұр. Мен өзі кеңседе шай ішуге мүлде қарсымын. Шәшкені ұстаймын ба, қаламсапты ұстаймын ба? Соңғысы дұрыс болар. Маған қымбаты әңгіме болар, журналист болған соң жаза отырайын.

Біз осылай келістік те әңгімеге ыңғайластық.

Төрде директордың үстелі, оның үстінде бергі шетінде мына үлкен шаңырақ иесінің аты, әкесінің аты, тегі жазулы. Жоламан сонда отыр. Оның бергі жағындағы үстелде «жеке кәсіпкер» деп жазылған. Онда Әсия. Үстелдердің үсті кеңселік керек-жарақтарының бәріне толы. Жоламан осында кіріп-шығып жүрген бірең-сараң кісілердің шаруасынан босамай, ақыры тығыз жұмыспен шығып кеткен соң Әсиямен сөз жалғадық.

- Аға, ғимараттың ішкі алаңы өзгере қоймайды ғой. Әрбір нысанның орналасуы, безендірілуі, халыққа, келушілерге барынша ыңғайлы болуы ескеріліп өзгерістер жасалып жатады, - дейді ол.- Қиыншылықтар алғашқы кезеңде, қалыптасу барысында болды. Олардың бәрін бастан кештік. Енді міне даму кезеңіміз. Бұл өте жауапты. Бәсекелестік заманы емес пе? Ұйқы-күлкі көрмей бәсекелестіктен қалмауды ойлайсың (ол күлді).

- Онсыз бола ма? Ілгері жылжымасаң клиент келмейді ғой.

- Солай. Ал енді мен сізге бүгінгі шаруамыздың көлемін айтайын. Мұнда 14 ірі дүкен, 10 шағын дүкен, 16 қызмет көрсету бөлмелері (оның ішінде шаштараз, косметика сияқтылары), 4 ателье, 15 киоск, 2 зергерлік дүкен,

жиһаз дүкені бар. 100 орындық асхана жұмыс істейді.

- Осы үйдің маңымен ғана шектелген жоқ шығарсыздар? Әуелгі жоспарлар өмірдің ағымына, нарықтың сұранымына, жаңа технологиялардың, ғылым мен техника жетістіктерінің өндіріске жедел енгізілуіне байланысты өзгеріп жаңа жобалардың туындауы заңды нәрсе. Осы турасында не айтар едіңіз?

- Аға, біз алғашқы қадам жасағандағы жобалардың, ойлардың бәрі бірдей сол қалпы орындалған жоқ. Көп өзгертулер енгізілді, жаңа өзіңіз айтқан жаңа технологиялар мен ғылым, техника жаңалықтарына сүйенбей, нарықтың талабын, базардың сұранысын есепке алмай болмайды екен. Жаңалықтарға ұмтылу бірінші талап.

- Өте жақсы екен.

- Қазір бізде әртүрлі 52 павильон, он шақты дәмхана жұмыс істейді. Тағы да кеңейткелі отырмыз. Қалалық бақшаның нағыз жақсы жерінен орын алып дәмхана салып жатырмыз. Атын «Эстрада» деп ойлап едік, «Дани-Эл» деп отырмыз. Балалардың атынан алынған. Немерелердің біреуінің атын Даниал Ахметов облыс әкімі болғанда іскерлігіне сүйсініп, сәби ертең өскенде сол ағасына тартсын деп ырымдап едік. Екіншісі Әлішер. «Дани-Эл» дегеніміз осыдан.

- Қай жерден салып жатырсындар?

- Ашық эстрада алаңы маңында пушка орнатылған бір төбешік бар еді ғой?

- Ия, ия...

- Соның үстіне...

- Е... бәсе, түсіндім. Жарайсындар. Ана қара топырағы шығып жатқан төбешіктің төбесіне пушканы не сәнге қойды деп жұрттың бәрі таңырқаушы еді, жараспай тұрған өзі. Жақында көрдім. Әп-әдемі болып көтеріліп қалатын түрі бар. Дәмхана ғой зады.

- Сексен орындық дәмхана.

- Өте жақсы, жарасып кетер. Іске сәт. Бақшаның көркі болсын.

- Жаман болмас деймін. Қаланың бас сәулетшісі Федор Алексеевич Кравченко өзі жобаны көрсетіп, қайта-қайта тәптештеп ретке келтірді барынша. Жобаның авторы сәулетші Ольга Борисовна Прудовикова. Телевизордан неше түрлі әдемі көреміз, шетелдерде болғанда біразын тамашаладық. Солардың біразын суреттеп сәулетшіге айтып бердім, түрлі журналдардан үлгілер көрсеттім. Қазақ ою-өрнек, зерлерін де жинап әкеліп бердім. Қағазға түсірген үлгілері өзіме ұнады. Жаздың ортасында бітіп те қалар деймін.

Міне осындай жобаларды жасап қойдық, Алла қуат берсе жүзеге асыруға кірісеміз.

- Жоламан екеуің тікелей басшылық жасап, жанталасып жүгіріп жүргендерінді байқап отырмыз. Ал, балалардың үлесі қандай? «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» деген қазақ мақалы осы отбасында да жемісін беріп жатқан шығар деп ойлаймын.

- «Алдыңа қарап пікір айт, артыңа қарап шүкір айт» деген бір сөз бар екен қазақта. Осы бір терең сырлы, тағылым түйер сөз. Алдыма қарап, озған балаларды көріп, «әне аналар қандай, сен де сондай бол, одан кем емессің» деп балаларыма естіртіп, ақыл-пікір айтамын, ал артыма қарап, адасқан балаларды көріп, көзіме жас толып, балаларыма естіртпей шүкір айтамын. Алла бергеніңе тәуба, шүкір деймін. Балалар бізді тыңдайды. Бұрын біз ақыл айтсақ, енді білім алып бізге ақыл айтатын шамаға жетті.

Ұлым Қайрат ағаш өңдеу цехын ашқан, қасында 4-5 ағаш шебері бар, әжептәуір жұмыс істеп, өз жоспар, жобасымен өз бағытын тапқан.

Қайрат пен Қарлығаш жараса алмай ажырасып кетті, оған да алты жыл болып қалды. Балалар өздері біледі. Бі-

неуіне де ештеме айта алмаймын. Қарлығаш осы қалада ұрмысқа шықты, одан туған немереміз Айна төртінші йтірді, біздің мойнымызда, еркелеп келіп иіскетіп, құпактап кетеді. Музыка мектебіне барады, фортепиано, юкал топтарына барады, қазақша ән салады. Кішкене ұлыным емес пе, «сені ұзатарда құдалар алдымен маған телсін» деп осы бастан құлағына құйып қоямын. Қайрат пен екінші келінім Гүлстан Сәбина атты немере сыйлап

қазір біздің бауырымызда, бес жаста, екі жастағы ұлдары Рауан өздерінде. Фамилиясы Жоламан. Рауан Қайратұлы Жоламан деп күлісіп жатамыз. Қазақшаға әбден көшейік дегеніміз ғой.

Қызым Гүлбаршын лимонад цехын ашқан, Труд көшесінде, 63-ші үйде орналасқан. Онда 25 адам жұмыс істейді. Цехтың құрал-жабдықтарын шетелден сатып алғанбыз. Оның өнімдері өзіміздің дәмхана, асхана,

киоскілерді қамтамасыз етеді, басқа нүктелерге де өткізеді. Өмір талабы деген осы екен. Соған ыңғайланып мамандығын өзгертті.

Алладан тәуба деп тілеп отырамын, өзің жар бола көр, қолдап жүр қызымды Жаратқан деймін. Қыз баланың жөні бөлек қой. Гүлбаршын алғырлығымен, іскерлігімен, еңбекқорлығымен көңілімді нықтайды. Аманшылық болса, осы бетінен таймай талпына берсе ірі кәсіпкер болады. Күйеу бала Марат кеден күзетінің бастығы, фамилиясы Берденбеков. Өз баламдай көремін. Тамаша бала, қызметте де абыройлы. Әлішері үшіншіде оқиды, Даниал алты жаста.

Ал Болатым...(Ол көзіне жас, кеудесіне өксік толып бір сәт үндей алмай қалды). Тым болмаса тіл қата алмай бұл дүниеден өте барды. Жоламан екеумізді қажытып, әлсіретіп кетті...

Ия, Болаттың қазасы әкесінің де, шешесінің де көкіректерін қарс айырып, аңыратып қатты соққы болып тиді. Жоламан үйге кіре бере аяғын баса алмай оң жағына құлап түсті. Өңі бұзылып, үнсіз жатқаны жиналған жұртты шошытты. Келіні Сәуле атасының ауыр халын бірден сезіп жедел жәрдем шақыртты да, өзі тез жеңіл машинаға мініп өзі қызмет істейтін облыстық ауруханаға тартты. Содан орын дайындап, қарсы алмақ.

Жедел жәрдем машинасы облыстық ауруханаға келгенде Жоламанға арналған палата, төсек, қажетті дәрігерлік іс-амалдардың бәрі дайын тұр екен. Ақ халатты дәрігерлер, медбикелер Сәулеге көмектесіп құрақ ұшып жүр. Жанары жасқа толы Әсия келіні Сәуленің жанталасып, лапылдап жүгірген қимылынан, жүзіндегі жанашыр мейір, пейілден жүрегі жылы қанға толып, «Шіркін, Сәуле, алтыным-ай, атаң сені қызындай көруші еді, сен де әкендай аялап жаны-құтың қалмады ғой, айналайын-ай» деп өксікпен булығып тұр. Дәрігерлер «инсулт» деп диагноз қойды.

Әсия да қан қысымы көтеріліп қатты ауырып қалды. Атасын да, енесін де шипалы қолымен бар өнерін салып емдеген Сәуленің еңбегі де еш кеткен жоқ. Миға да, тілге де мүкістік әсерін білдірген ауыр сырқаттан Жоламанды арашалап алып, үш ай ішінде аяғынан тік тұрғызған дәрігер Сәулеге папасы Жоламан да, мамасы Әсия да шын жүректен ақтарылған шексіз алғыстарын білдіріп айналып-толғанып жатады. Екеуі ғана емес, ақ тілек ризалықты басқа ағайын-туғандары да, осы үлкен шаңырақтың бар жаны да риясыз білдірісті...

Көңілі босап, ауыр күрсініп алған Әсия әңгімесін әрі жалғады.

Маған келінім Сәуле өз қызымнан бірде-бір кем емес. Құдай өзі бергенін өзі алды, жазуы солай болған шығар. Болаттан айырылды, оған амал жоқ. «Айналайын, әлі басың жас, дұрыс адам кездесе, бізден жасқанып іркіліп қалма, рұқсат. Сен де бір балам едің, біз үшін өміріңді зая қылма» дедім. Бізге деген жаны бөлек, қатты сыйлайды айналайын. Бір алтын бала.

Ертең бұл өмірден біз де өтеміз, уақытың келсе еш амалың жоқ. Осы бастан балаларға Сәуле келінімнің ақылын, адамгершілігін, еңбекқорлығын үлгі етіп айтып отырамын. Атасын, біздің Жоламанды аман алып қалған Сәуле құлыным емес пе?! Оның шешесі менің бірінші құдағиым Қорлығайын қалаға көшіп келді. Көңіліміз, сыйластығымыз бұрынғы қалпы. Ол да сыйластыққа лайықты адам.

Әсия кәсіпкерліктің қыр-сырын қапысыз үйренуден жалықпаған жан ғана емес, үлкен шаңырақтың жан жүрегі іспетті бүгінгі мен ертеңді қатар ойлап, терең толғап отыратын ақылы терең ана. Бала-келіндерінің қызын-күйеу баласын, немере-жиендерін түгел ойлаудан мүдірген емес. Келіні Сәуленің айтқан өтінішін орындап үш бөлмелі жайлы пәтер әперген. «Қызметте жалғыз жаяулап-

жалпылап бару қиын болар» деп «Форд» жеңіл машинасын тағы сыйлаған. Оны Сәуле өзі жүргізеді, гаражы да үйдің қасында. Болатымның ұлы артында қалды. Аты Дамир, он жаста. Ертең ол да жігіт болғанын білмей қаламыз әлі.

Қалалық бақшада біз салып жатқан дәмхана жанында бассейн бар...

Былтыр құстарға арналған көл болған ғой, қазір бос...

Ол жер құсқа лайықты емес... Қазір бос қалды. Қалалық әкімдіктен соны сұрап отырмын. Жалға берсе ұзақ жылға, кейін сатып алсам... жерін, бәрін... Жаз би алаңы, қыс балаларға мұз айдыны болса. Осызаманғы талапқа сай жөндеп, құлпыртып қоямыз ғой. Сәуле келініме соны икемдесем деймін. Екі дәріхана ашып беріп едім, қолы тимей оны сатып жіберді. Біз жоқта балалар тарықпасын деген ой ғой...

- Облыстың жаңа әкімі Тайыр Аймұхаметұлы Мансұров қаланы көркейтуге назар аударып жатыр. Осы мәселе сіздерді де толғантпай ма?

- Өте дұрыс мәселе. Тайыр Аймұхаметұлының сөзін көгілдір экраннан тыңдап жүрміз. Осы уақытқа дейін қаланың бас жоспары жоқ дегенге таң қаламыз. Қызық екен. Кемшіліктерді қопарып жарыққа шығарып, тұрасын айтып жатыр ол кісі. Айтқанының бәрі дұрыс. Ал қаланы көркейтуге үлес қосуды біз де ойлаймыз. «Дани-Әл» дәмханамыз бақшаның бір бедерлі көркі болса дейміз.

Үлкен бір жобамыз да бар. Қаланың Володар және Жамбыл көшелерінің қиылысында 24 сотық жер алып қойдық. Сол жерге бір көрікті кешен салып, «Хадиша» деп атасақ дейміз.

- Өте дұрыс. Қалада қазақша атаулы көрікті сауда орталықтары, мейрамхана, дәмханалар аз.

- Хадиша менің шешемнің аты еді. Әкем қайтарының

алдында: «Әсия саудамен айналыссын, бізге сауда жағалды» деп өсиет етіпті. Шешем маған соны тапсырған. Бізді бизнеске Алла Тағаланың өзі жөн сілтеген шығар деп ойлаймын кейде.

- Нендей қызметтер көрсетеді?

- Қаладағы бір әдемі демалыс орны болса екен деген мақсат қой. Өзіміз де, балалар да ұсыныс айтып жатыр. Түрлі қазақи дәстүр-салттарды, мүмкін құдалықтарды, үйлену тойын өткізетін салтанаттар залы, мейрамхана, дәмханасы, саунасы, билльярд залы, кішірек аквопарк, бассейнi болса, оған кішірек мейманханасы қосылса.

Міне осындай жобаларды жасап қойдық, Алла қуат берсе жүзеге асыруға кірісеміз.

Осылай тірлік қылып, талпынып жатқанымыз тәуелсіздіктің арқасы деп білеміз. Балаларым, шүкіршілік етемін, әке-шешесін тыңдайды, өз алдарына тірлік қылуға да бейімделіп жатыр. Өздерінің үйлері бар, машиналары бар, тағы да бәрімізге ортақ микроавтобус бар. Бір-біріне көмектеседі, қолға алған шаруаны тоқтатпауға, ілгері жылжыта беруге ұмтылады. Тоқтау, тоқырау, жайбарақаттық болмауы керек. Нарықтың осындай қатал заңына үйреніп келеміз.

- Кәсіпкерлерді құқық қорғау орындары тарапынан түрткілеп, тексере беруге Назарбаев мораторий жариялағаны белгілі. Осы жарлықтың көмегі қалай болды?

- Шағын және орта бизнесті дамытқан осы Жарлық деуге болады. Құқық және салық органдарының тексерулері біріншіден, көп уақыт алады, екіншіден, істің ырғағын бұзады, бір шаруаны қолға алсаң сол бөгеле береді, ақырында тоқтап та қалады. Мораторий кәсіпкерлерге көп көмек берді, ол үшін Президентке алғыс қана айтамыз.

- Сіз кәсіпкерлікті қолға алғанда осы қалада қазақ қыздары да көрініп еді, қазір солар білінбейді. Бәсекеге шыдай алмады ма қалай?

- Ол мүмкін. Кәсіпкерлік қайратты, қайсарлықты, төзімділікті талап етеді. Толып жатқан қағазды, рұқсатты алу үшін шенеуніктердің алдына бәленбай рет бару керек. Әбден жүйкені құртады. Осыған шыдау керек. Әйтеуір қазір ондай жұмысқа біз бармаймыз, балалар барады, үйренді олар да.

- Қағаздың бәрі дұрыс болса рұқсатты әдейі тоқтата бермейтін де шығар?

- Әрине. Бұл арада көп заңдарды, құқықтық-нормативтік актілерді, ережелерді білмейтініміз де бар. Ол шындықты да айтқан дұрыс. Қағазың дұрыс болып тұрса шенеунік те жөнсіз қайтара бермейді ғой. Оларды да түсіну керек. Сол үшін өзіміз де білімнен сырт қалмай, шұқшиып оқып та отыру қажет. Бұл бүгінгі өмірдің бір заңы.

- Сіздер туған ауылдарыңыз Жекекөлге көмектесіп, ағайындарыңызға қамқорлық жасады деп естіп едім. Соның жайын айта кетсеңіз?

- Ауыл қаңырап бос қалды, ауылдан жұрт көшіп жатыр. Біз жұтап отырмыз деп ауылдан келген ағайындар жылап-сықтай берген соң біз де шыдай алмадық. Өзіміз туып, өскен Жекекөл Жоламан екеуміздің алтын бесігіміз емес пе. Ақылдаса келе қол ұшын беруге бекіндік. Бір жағынан балалар да жер емшегін емуді үйренсін, ағайын-туғандар арасына барып бауырмал болсын деп ойладық. Біз бір көмектесіп, демеп жіберсек, өздері де ұмтылып кетер дедік қой.

Жанталасып ауылға бардық, ағайындармен ақылдастық, бәрің бір кісідей көтеріліп жабылып кірісейік деп ақыл қостық. Көктемгі егіске дайындық кезінде іске кірісіп, өз қалтамыздан 60 мың АҚШ долларын ауылға көмекке бердік. Жанар-жағармай, тұқым, техника дайындауға қолдан келгенше көмектестік.

Айтып-айтпай не керек, ақырында есіл еңбек далаға кетті. Ауыл адамдары қолдауды іліп әкете алмады.

- Кәсіпкерліктің тағы бір міндеті сияқты парызы бар. Міндет дейміз бе, әлде парыз дейміз бе? Жоқ-жітікке, кедей-кепшікке...дегендейін. Бұл жағын да ұмытпайтын шығарсыздар?

- Қайырымдылық ол үкімет жүктеген міндет емес, адамгершілік парызың. «Қолың ұзын болса, қолы қысқаға көмектес», «Өле жегенше бөле же», «Жетім көрсең жебей жүр», деп аталарымыз бала жасымыздан кеудемізге ақыл құйып отыратын. Қарттар күнінде, мерекелерде ондайларға, аз қамтамасыз етілгендерге көмектесеміз, асханадан ыстық аспен тамақтандырамыз, ақшадай да береміз. Ондай қайырымдылықты ұмытпаймыз. Балаларға дейін айтып, естеріне салып отырамыз.

Қалада, облыста өткізілетін түрлі шараларға да демеушілік көрсетеміз. Астана қаласында Солтүстік Қазақстан облысының күні өткенде көмектестік, бір қарттар үйіне түрлі-түсті телевизор апарып бердік, басқа жабдықтарына үлес қостық. Астанада сол жолы демеушілік көмегім үшін Президент Н.Ә. Назарбаев қол қойған Алғыс хат тапсырылды маған.

- Жұмыс бөлісу жағын қалай ұйымдастырдыңыздар?

- Аукционға менің қатысқанымды білесіз ғой. Тұрмыстық үй қазір «Биғайша сауда орталығы» деп аталса, соның барлық құжаты маған жазылған. Мен ыңғайсызданып едім, Жоламан болмады. Қағазда сенің атың тұрсын, ертең жиналыстарға, әкімдіктерге, салық комитетіне шақырғанда сен жүгір. Мында жұмыста мен қалайын деп бекітіп қойды. Онысы дұрыс та екен. Мындағы жұмысшыларды ұйымдастырып, жұмсау, техниканы жүргізу, жан-жақпен сөйлесу, су тоқтаса, жарық сөнсе айғайлау нағыз ауыр жұмыс оның бәрі ер адамның жұмысы ғой.

Идеялар менікі, орындау Жоламандікі. Үйренген сияқтымыз.

Бір ырғаққа түстік.

Жақында «Ақ жол» партиясы мейрамханаға шақырып, кәсіпкерлер конкурсының қорытындысын шығарды, сонда «Күшті әйел» номинациясы бойынша Бас жүлдемен марапаттады. Қуанып қалдым. Арнайы шақырумен іскер әйелдер тобында Екатеринбургке барып қайттым.

Бұрын қазақ қызының бұйығы мінезімен шегіншектеп, ілгері ұмтыла қомай, Жоламанның алдын орамайыншы деуші едім ішімнен ұялшақтап. Жоламан өзі ілгері ұмтылдырды. «Бизнесмен шегіншектеуді білмейді, ұмтылады алға. Түп қазықта мен тұрғанда жалтақтамай жүгір. Әйтпесе несіне киліктік мынадай іске» деп шегелеп айтты.

Айтқанын түсіндім. Қазақтың жайлаудағы жайбарақат күндерін ұмыту керек екен. Оларды ұмыттық та расында.

Екі үстелдің үстіндегі екі телефон да шылдырлап жатыр. Ашық тұрған есіктен естіп, тез жеткен екен. Телефон трубкасын құлағына тосып: «Ия, ия, мен ғой. Уақыт жоқ. Демалыс болмайды бізде...» дейді.

Әсияның құлағында ұялы телефон. Үстел үстіндегі телефон да безілдейді. «Қазір жүремін. Екатеринбургке. Ертең түнделетіп таң ата оралармыз. Демалысқа шығамыз күзге қарай. Тайландқа барамыз. Жоламанмен» деген қысқа-қысқа жауабы асығыс қалпын аңғартады...

Мен де асыға бастадым. Онымды көзі шалып қалған Әсия бері бұрылды:

- Аға, асықпаңыз,- деп телефонды өшіріп тастады...

Балалармен сөйлескім келіп еді. Олар да қасымыздан ерсілі-қарсылы өтіп жүр. Бірдемелерді біресе Әсиядан, біресе Жоламаннан сұрайды. Қысқа-қысқа. Жұмыс... Жұмыс... Әңгімені жалғай беретін мен ғана сияқтымын. Оларға біртүрлі шығар. Ал мен қаламым ақ қағазда жортақтап ойымда сұрақтар сапырылады. Тағы бірде... ия солай... Ғажап адамдардың ғаламат еңбегіне ризалық

жүзімді дуылдатып тұрғандай еді...

... Жақында Алтын базардың маңынан өтіп бара жатып Әсияға жолықтым. Қалалық бақшаға қарай асығып бара жатыр екен. Тоқтай қалды.

- Асықсам да, аға, сізді көрген соң қуанышымды айтайын деп тоқтадым, - деп ол қашаңғы ақжарқын ашық көңілімен күлімсіреп маған қарай шапшаң бұрылды.

- Асығыс болсаң жолыңнан қалма. Кәсіпкер адамды кешіктіру қиянат, - деп мен де күлдім.

- Сізге жаңалығымды айтайын. Телефонмен таба алмадым. Кездескеніңіз қандай жақсы болды.

- Онда айта бер.

- Қуанышымды айтайын дегенім ғой.

- Ие, қайырлы болсын ендеше...

- Бізге облыс әкімі Тайыр Аймұхаметұлы келді, Алғашында қатты қорқып едік, артынан қуандық.

- Қуанышың ұзағынан сүйіндірсін ендеше.

- Ғимараттың алдына тоқтай қалды да, айналасына шола қарап: “Мыналарың не, қаптаған палаткалар бір-біріне жабысып жапырайғаны несі? Мынауыңыз кешегі қиын кезеңді, тарыншылық тұсты еске салып тұр ғой. Түгел сыпырып тастаңдар да, жарқыратып тұрып жаңа заманды, жаңа қазақтардың жайнаған заманын паш ететін, көркі көз тартатын дүңгіршіктер қатарын қатырып тұрып салыңдар. Мынадайды көрсетпе көзіме! Қаржыларың бар ма? - деді.

- Бар, - дедім.

- Жете ме шамаларың?

- Жетеді, - дедім.

- Ендеше ертерек кірісіндер. Әдейі көру үшін тағы бір келемін. Сонда мына былықтарды көрмейтін болайын.

Әлгі кісі ішке кіргенде тағы да шошып, таңырқады да қалды.

- Мыналар кімдер? Не сұрап алақан жайып тұр?

- Хауіпсіздендіру компанияларының агенттері.

- Бұлар ақша сұрап келген кісілерді қорқытады ғой. Мына әдемі үйге кірген кісі әдемі дүние сатып алатын, әдемі оймен қуанып аралайтын болсын. Мыналардан шошып кейін бұрылып қашпасын. Бұларды басқа жерге орналастыр. Бұлар да керек шығар. Бірақ әрбір қызметтің өз орны болады. Мына фойенің қызметі жұртты ілгері тарту, қызықтыру, қуанышпен қабылдау болмақ. Соны түсін, - деп ол кісі кесіп айтса да, ара-арасында күлкі араластырып нарықтың заңдарын аса жетік білетінін ұқтырды. Қанша айтқанмен Мәскеуде көп жыл қызмет істеген, дүние жүзін аралаған адам емес пе, қай мәселені болсын терең түсінетін, терең білетін ғұлама екен.

Дұрыс екен. Әлемдік деңгейдегі адам ол кісі, - деп мен де Әсияның айтқандарына, өз атына айтылған сындарды қалтқысыз ұққанына разы болып жатырмын. Бәсе “Биғайша сауда орталығы” деген үлкен жазу биікке көтерілгенінен-ақ жақсы өзгерістің белгісін таныдым.

“Дани-Әлді” білесіз ғой. Онда да келді ол кісі. Онда мен Қорған облысының делегациясын қонақ еттім. Солардың алдында жылы сөздер айтып мерейімізді бір көтерді. Жоламан, балам Қайрат, қызым Гүлбаршын ғой сол мақтаудың иелері. Әкімнің іскерлігіне разы болдық. Алғашқыда қатал сияқты еді, адамгершілігі де мол екен.

Көңілі көтеріңкі Әсия асығып тұрып аз сәттің арасында көп жаңалығын ақтарып, қуанышын айтты да: “Аға, “Дани-Әлға” бара жатырмын, келіп көріп кетіңіз тағы да” деп жөніне бұрылды...

“Жаңа қазақтардың” жанталасып жүрсе де жақсы сөзінен жаңылмағанына, жарасымды адамгершілік қасиеттері жарқырай түскеніне көңілім толып, қуанып қалдым.

- 2005 жыл.

СӘНІМ ҚАНАТЫНДА

Алматыда Абай атындағы педагогика институтын қызыл дипломмен бітіріп елге алып ұшып жеткен жас маман әдеттегі тәртіппен алдымен облыстық оқу бөліміне кіріп жоғарыдан алған жолдамасын ұсынды. Ондағылар іздегенге сұраған сау ете түскендей ойланбастан-ақ Преснов ауданына жіберді. Өзінің туған ауданына жол тартқанына қуанып қалды. «Сәті түсті, жолым болды-ау» деп іштей қуанып, толқыған көңілі басылғандай болды. Аудандық оқу бөлімінің меңгерушісіне кіргенде ол да жылы жүзбен қарсы алып, институт бітіріп қызметке келуімен құттықтап, біраз жағдайын сұрап әңгімелесіп отырды да, тамырын басып, ыңғайын сезіп, құжаттарымен танысып болған соң:

- Майбалық жетіжылдық мектебіне директор болып барсаңыз? - деп жұмсақ үнмен ұсыныс айтты.

- Тым ерте... әлі... Мұғалім болып істеп көрейін, - деп жігіттің даусы дірілдеп шығып, шошынғандай рең танытты.

- Ерте емес, меніңше қолыңыздан келеді, ойланыңыз, - деді айтқанынан қайтпайтын ыңғай аңғартқан аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі.

- Мектептің шаруашылығын білмеймін ғой. Отынды қайдан аламыз... дегендей. Әлі жаспын...

- Жас күш керек. Бәрін де үйренесіз. Сізге сенім артамыз. Қолдаймыз, көмектесеміз. Жас бала емессіз, жас жігітсіз ғой. Қиындықтан қорықпаңыз. Қиынға салса лапылдайтын жас қайрат керек бізге.

- Дегенмен... Әлі... Жаңа ғана...

- Дегенмен болғаныңыз дұрыс. Сізді жақсы білеміз. Баян орта мектебін алтын медальмен бітірдіңіз. Институтты қызыл дипломмен. Алтын медальмен, қызыл дипломмен кейіндеп қалуға болмайды. Алға ұмтылу керек, үлгі көрсету керек. Білім нық, неден қорқасыз. Сенім жүктеп отырмыз. Әркімге сенім артыла бермейді... Сенімнен қашқан кісі елеусіз қалады, оны менен де жақсы білесіз.

Міне осылай Алматының Абай атындағы педагогика институтының тарих-филология факультетін 1965 жылы бітіріп келген жас маман Таңат Сүгірбаев Майбалық жетіжылдық мектебінің директоры болған еді. Жүрек-сінгені тегін емес, алғашқыда қиыншылықтар кездескені де рас. Соның бәрін біліктілікпен, іскерлікпен, жас қайратпен жеңе білді. Мектеп ескі екен, екі жылдың ішінде ауданға, облысқа шапқылап жүріп жаңа мектеп салдырды. «Көз қорқақ, қол батыр» деген емес пе, мектеп басқару тізгінін қолға ұстауды тез игеріп, бірден үйіріп әкетті. Ұстаздар ұжымымен, ата-аналармен, ауылдың шаруашылық басшыларымен үйлесімді тіл табысып көпшіліктің құрметіне бөленді. Аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі оны әр жиналыста басқаларға үлгі етіп, жұмысын жақсы атап жүрді.

1971 жылы қаңтар айында Жамбыл ауданы құрылып, аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Мақтай Рамазанұлы Сағдиев қызметке шақырғанда да алғашында Таңат Айтмұқашұлы жасқанғаны шын.

- Бұрын партия қызметінде істеген жоқпын...- деп сыпайы жауап беріп еді, бірінші хатшы:

- Ешкім де партия қызметкері болып тұмайды. Бірге үйренеміз. Мен де бұрын бірінші хатшы болып істеген жоқпын. Сен маған үйрет, мен саған үйретейін. Жаңа аудан. Өзің туған аудан. Сен істемегенде кім істейді мұнда. Сенім артамыз. Сенімді ақтау керек. Сенім биігінен көріну керек. Талап осы. Қолыңнан іс келетінін білемін, - деп еркіне қоймай бірден қызметке нұсқаушы етіп алып жібереді...

Таңат Айтмұқашұлымен Майбалықта да, Жамбыл ауданының орталығы Жекекөлде де (Благовещенка) талай кездесіп, көп әңгімелескен едік. Адамға жақын, ашық-жарқын, жұмсақ мінезі адамды тартпай қоймайды. Қызмет бабындағы тәртібі, турашылдығы, тазалығы, адалдығы, жауапкершілігі тағы тиянақты, мінсіз. Осындай асыл адамгершілік қасиеттер туа біткен өз сыйы болып білінбей баурайды, жанарынан жылы сәуледей шашылады, демінен, тынысынан, сөзінен шым-шымдап қана әдеппен, әсемдікпен аңғарылады. Сонысы жарасымды. Сондайда әңгіме ағытылады, рахатқа бөленіп сыр ақтарасың. Сол себептен де Жамбыл жаққа жол түскенде Таңатқа соқпай кетпейтін болдым.

- Кеңестік кезеңнің тұсында үгіт, идеология күшті еді ғой, - дейді Таңат. Бір жерге жұмсағанда тартыншақтап отырасың да, «сенім артамыз», «сенімді ақта» дегенде жүйке босап жүре беретін. Халықтың сенімі, басшылықтың сенімі деген киелі сөздер ғой. Оған селсоқ қарауға болмайды. Бүгінгі жастар осы сөздің құдіретіне мән бермейді. Идеологияның бүгінгі босаңсығанын осыдан байқауға болады.

Бірде Жекекөлге келіп Таңатты іздесем:

- Ол қызметін ауыстырған, - дейді аупартком қызметкерлері.

- Қайда?

- Аудандық газеттің редакторы.

- Қашаннан?

- Жақында.

Редакцияға келсем Таңат қызметкерлерін жұмылдырып жанталасып нөмірге материалдар дайындатып жатыр.

- Бір минутқа кешірім сұраймын, мына материалды баспаханаға жіберейін, - деп машинкаға басылған хабарды шимайлап жатыр. Көптен осында істеген кәнігі журналист редактор сияқты. Білекті сыбанып кірісіп кеткен.

Бір мезгілде жұмысын жеделдетіп бітірді де, екеуіміз бір-бірімізге күлімсіреп қарадық. Менің жүзімдегі сұраулы пішінді қалтқысыз ұққан ол қызмет ауысуының мәнісін түсіндіре бастады.

- Бірінші хатшы осы қызметке еріксіз әкеліп тықты. Басқа мүмкіндік жоқ, қолайлы кісінің түрі көрінбейді. Қолға алып көрші, деген соң келіп қалдым. Журналистика ауыр екен, - деп қарап тұр. Ауданның кадрларға, әсіресе газет қызметкеріне тапшы жайын түсініп, ауыр жүкке арқа тосқан қалпы бар. Өзіне артылған үлкен сенімді сылқ еткізіп тастай салуға, карсылық білдіруге ар-ұяты жетпегені айқын аңғарылады. Өмір бойы қазақша сөйлеп, қазақша жазып, мектепте де, институтта да қазақша оқыған адамның орыс тілді газетке редактор болуы қиын екенін, осынау аса жауапты қызметті нар мінезбен мойнына алғанына әрине алғашқыда таңырқадым. «Қиын-ау» деп ойладым ішімнен. Бірақ ол ойымды сыртқа шығарып жасытқым келмеді, жігерін жебеп өзім білетін тәжірибе, ақыл-кеңес жағын жеткізіп бақтым.

Аудандық газеттің азабының көбі сол: алдымен білікті кадр, жөндемді техника жоқ. Таңат соның бәрін жеңе біліп, он жеті жыл бойы редакторлық қызметтің ыстықсуығына әбден шыңдалып, облыстағы сөзі де, ісі де өтімді мақтаулы редакторлардың қатарынан өз орнын ойып тұрып ала білді. Қазақстан журналистерінің екі съезіне

делегат болып қатысты. Бүгінде оны қалың қауым: майталман журналист, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі, деп біледі. Қоғамдық істің де әрқашан алғы шебінде. Бірнеше рет аудандық Советтің депутаты болып сайланды.

- Журналист мамандығын игеруді маған өмірдің өзі жүктеді, өмірдің өзі үйретті, дейді Таңат. Таңғы 3,4-ке дейін газет шығару амалымен баспаханада жүрдік қой. Еңбек далаға кеткен жоқ. Біздің редакцияда тәрбие алған Сергей Куянов қазір «Хабар» телеарнасында жетекші журналист. Президент Н. Ә. Назарбаевтың сапарларында ақпарат жүргізеді. Ахметжан Қуантаев облыс әкімінің баспасөз қызметінің жетекшісі, Сергей Плотников облыста белгілі журналист. Олар біздің кадрлар екенін мақтан етеміз.

Таңат Айтмұқашұлының еңбегі аудан тұрғындарына жақсы таныс: ол өзіне тапсырылған қызметтің қайсында болсын сенім биігінен көрінген айтулы азамат. 1994 жылдан бері Жамбыл аудандық мәслихатының хатшысы болып істеп жүр. Оны халық қамын ойлаған ізденіске, жаңалыққа, іскерлікке жетелейтін сайлаушылар сенімі екені де анық. Өтпелі кезеңнің он жылындағы қиындықтар халықтың жадынан оңайлықпен өшпес сірә. Жарықсыз, жылусыз қалған ауыл-селолар, қираған, қаңыраған клубтар, дүкендер, балабақшалар... солардың сорақы ұсқыны жұртты зарлатып жанарға жас әкелетін. Таңат Айтмұқашұлы сол халықтың ортасында жүрді, қиындықтарды бірге бөлісті, зарлағандарды жұбатты, сөзімен де, ісімен де ертең жағдай түзелетіне сендірді.

Өкілді билік органы аудандық мәслихаттың жұмысы соңғы жылдары жүйелі арнаға түсті деп айтуға болады. Қазір бізде 13 депутат бар. Олардың бәрі де қоғамдық қызметтің мәнін, маңызын жақсы түсінетін, іске адал берілетін белсенді жандар, - дейді аудандық мәслихат

хатшысы. Мәслихатта үш тұрақты комиссия: тексеру, білім, денсаулық, әлеуметтік мәселелер бойынша және халық шаруашылығы мәселелері бойынша комиссиялар жұмыс істейді. Халық нарық заңдарына түсініп, оларды игеріп келеді, соңғы екі жылда барлық бағытта ілгерілеу нышаны бар. Зейнеткерлердің зейнетақылары үзіліссіз беріледі, аз қамтамасыз етілетін отбасылар есепте, оларға да көмек беріледі.

Біз аудандық мәслихат депутаттарының жақсы бас-тамасының куәсі болдық жақында. Аудандық мәслихатқа депутаттар, кәсіпкерлер шақырылып, олармен Т. А. Сүтірбаев әңгіме өткізді. «Денсаулық жылында ауданның фельдшерлік-акушерлік пункттеріне нақты көмек көрсетейік» деген оның үндеу сөзі жиналғандарды қатты ойландырды. Үндеу аудандық газетте жарияланды. Кәсіпкер В. Ф. Сычев 50 мың теңге, депутат И. Д. Волков түрлі-түсті телевизор, «Голден Грейн» бөлім-шесінің басшы М. Еңсегенов үлкен тоңазытқыш, шаруа қожалықтарының басшылары Н. Кузнецов, В. Семенов бағалы сыйлықтарды аудандық ауруханаға, ауыл-село ФАПтарына тарту етті. Аудандық мәслихаттың осындай игі ісіне медицина қызметкерлері алғыс арнады.

Тәкең елге үлгі болар отбасының иесі. Жолдасы Дикән отыз жылдан бері кітапханашы, қазір аудандық кітапхана директоры. Үлкен ұлы Қанат Халық банкі филиалы директорының орынбасары, ортаншысы Манат Жамбыл аудандық ауыл шаруашылығы басқармасының бас зоотехнигі, кенжесі Жанат Халықтық банк зейнетақы қорының аға менеджері. Тәкең бүгіндері төрт немере сүйіп отыр.

Баспасөзде көп жыл қатар қалам ұстап, бірге жүрген соң, әрі жасы менен бірер саты кейіндеу болған соң өзімсініп Таңат десем, ресми ретке райласқанда Таңат Айтмұқашұлы, ал ел ортасында тұрып, тіл қатқанда Тәке десем соның қайсы болсын осынау текті азаматтың,

әріптес достың бойына жарасып тұрғандай, осы сөздің қайсысынан болсын екеуміз де бір-бірімізді жақсы ұғатындай боламыз.

Бүгіндері Тәкең алпыс жастың асқарына көтеріліп, кемелдік қырқасына шығып отыр. Күш-қайраты қалыбында, нық, қабілет-қажыры бабында, ендеше сенім биігінен табыла бер демекпіз.

2000 жыл.

Жас жігіттің жаңа ғана лапылдап жеткен көңілі тұнжырады да қалды. Таңырқап тұр. Басшылардың мінезін түсінсе бұйырмасын. Алғашында жас кадрды жап-жақсы қарсы алатын сияқты. Тіпті келгеніне қуанып қалғандай қабақ білдіріп, жадырап сөйлесті былтыр. Омбы ауыл шаруашылығы институтын бітіріп келген Болат Сағындықовты облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының бастығы Зарицкий: “Нағыз керек кадрсың, жақсы жерге жіберейін” деп Ленин ауданындағы “Явленка” кеңшарына жолдады.

“Менімен хабарласып тұр. Қиындық кездессе келерсің. Жас кадрларды біз назарда ұстаймыз” деп ол орнынан тұрып, қолын қысып шығарып салды. Ленин аудандық партия комитетіне келгенде бірінші хатшы Супрунюктің өзі қабылдап, әуеліде сыпайылық танытып жылы сөйлесті де: “Агроном емес экономист боласың” деді. Қарсы уәж айтқысы келіп еді қабағы түксиіңкіреп: “Үш ай істей тұр, сосын” деп бір-ақ қайырды. Бұл уәденің ақыры бір жылға ұзап кетті де, үміті үзілген жас жігіт жұмыстан өтініш беріп босанды да облыс орталығына тартты. “Зарицкий өзіме кел деген, өз мамандығым бойынша істейін”, деп түйді де, ол сол күні облыстық басшының қабылдауына жетіп барды. “Мінезің

қиқар ма, немене өзі, бір жыл болмай жатып жылы орыннан қашқаның қалай, ол ертеде құрылған мықты кеңшар еді” деді де, телефонды көтеріп кадр бөліміне нұсқау берді: “Бір орын тауып бер”, - деді. Бар қамқорлығы осы. Жас кадрдың жағдайын сұрау, сөйлесу жоқ. Асығыс. Басын изеп “бітті, бар” дегендей болды.

Жас агрономның тауы шағылып қалғандай есік алдында таңырқап тұрғаны осы еді. Жүгіріп кадр бөліміне жөнелді. Жаңағы бастықтың оған берген нұсқауы да дүбәра, шығарып салма. Ондағы бастықтың да жүзі салқын. Басын зорға көтерді.

- Орын жоқ, сізді қайда жіберерімді білмей отырмын, деді осы орында ұзақ жыл істеп қалған Кучяпина. Болат одан әрі ештеме сұраған жоқ, жалт бұрылды да, есікті сарт еткізіп шығып кетті.

“Мәссаған, міне кадрға қамқорлықтың түрі осы ма? Не істеймін енді?” деп ойланып тұрды да, облыстық партия комитетіне баруды ұйғарды. Сондағы екінші хатшы қазақ еді, ол туралы әркімнің жақсы сөздер айтқанын естігені бар. “Бір амалын таппай болмас, далада қалмайын” деп түйді де солай қарай жедел беттеді.

Обкомға кіру де оңай емес екен, дегенмен орысша судай ағып тұрған пысық жігітті милиционер жібергісі келмесе де: “Кеңшардан шұғыл шаруамен келдім, агроном-мын” деп куәлігін көрсеткенде барып, обкомның екінші хатшысы Ақпан Үкібайұлы Үкібаевтың көмекшісімен сөйлескен соң ғана кабинетінің жобасын айтып нұсқап берді.

Бойы ортадан жоғарылау қараторы дембелше жігіт маңдайы жарқырап күлімсіреген жылы жүзбен орнынан көтерілді де жас агрономды ықыласпен қарсы алды.

- Жоғарылат, жас агроном Болат Мағазұлы, - деп қол ұсынды, - мынадай көктем келгенде агроном жігіт жай

жүрген жоқ шығар деп ойлаймын. Шаруанды тындайын.

Ол Болатты қарсы алдына отырғызды да, бар ықылас-пейілмен ынта қойып жүзіне байыппен көз салды. Жанары да, жүзі де орнықты, жасқанбайды. Тура қарайды. Өзіне сенімді түр танытады. Сары жігіттің сырт пішіні салмақты.

- Бірден сізге жетіп келгеніме кешірім сұраймын, - деп ол алдымен сыпайылықпен сөз саптап барып, келген жайына ауысты. Келген жайым бір қарағанда онша қиын да мәселе емес, бірақ сол оңай шаруаны қиындатып отырған проблема ойландырады мені.

Болат Мағазұлы аз уақыт ішінде көрген шырғалаңын дәттеп беріп, осыны түсінбейтінін айтты.

- Мен өз басымның ғана шаруасын ойлап сізге сұранғаным жоқ, мен сияқты жас кадрлардың жолына осындай сілтемелер жасала берсе жұмыс оңа ма? Мен өзіме комфорт іздемеймін, мен институтта жақсы білім алдым, енді маған керегі тәжірибе. Бас агроном боласың ба деп сұрады. Онысына рахмет. Бірақ мен институт аудиториясынан жаңа шығып бас агрономның жұмысын бірден алып жүре алмасымды сеземін. Керек десеңіз мен ең нашар бөлімшеге агроном болып барғым келеді. Өз білімімді жұмсайын, күш-қайратымды көрейін деймін. Бар шыным сол.

- Дұрыс екен, Бөке, - деп ол жанарын тура қадап ағынан ақтарылған жігітке бір сәт іштей разылықпен қарады.

- Алдымен жұмыста көрсетейін өзімді, сосын ұсына жатар басқа қызметін.

- Жақсы онда. Қазір сөйлесейін кадр бөлімімен.

- Мен онда болдым. Жаңа айттым сізге. Орын жоқ екен.

Екінші хатшы телефон трубкасын көтергенде бірден

Зарицкий үн қатты. Үкібаев Болат Сағындықовтың жайын айтып еді, арғы жақтан жалпақтаған дауыс естілді.

- Бөке, былай болсын, қазір кадр бөліміне бар, - деді екінші хатшы телефон трубкасын орнына қойып. Бөлімше агрономының орны сегіз жерде бар екен, соның ішінен таңдағаныңды ал. Маған сөзің ұнады, білімнің жеткілікті, қайрат, жігеріңе де сенемін. Мынау туған жерің ғой, сендер сол жердің түлектерісіңдер. Туған жердің жаманы жоқ, топырағы асыл. Соны терең түсінетін азамат екенсің. Ісіңе сәттілік тілеймін. Жұмысты бұрқырат та сол жерге отау тік, жақсы келін тап.

- Келіңіз бар.

- Оны манадан неге айтпадың? Пәтер, тұрмыс жағдайын да...

- Бір ұлым бар, институттың екінші курсына үйленгенмін.

- Жігіт екенсің! Пәтер болады. Өзім көмектесемін.

- Рахмет сізге, - деп Болат орнынан көтеріле беріп еді, Ақпан Үкібайұлы да күлімсіреп жақсы адаммен танысқанына разылық бейілмен қолын созды...

Жолы оңғарылып, білікті басшының қабылдауында болып, оның өзін де, сөзін де ұнатып қалған Болат бірден Совет ауданына қарасты Чапаев атындағы кеңшарға жолдама алды. Мұнда келіп, ойланып-толғанып жатпай-ақ бірден іске кірісті. Кеңшар директоры Петр Михайлович Показаньевпен сөйлесті де өз тілегін ашық айтты. “Маған ең артта қалған бөлімшені беріңіз. Сонда барайын. Жас маман алдымен өз мүмкіндігін сынап көруі де керек қой. Мен сізге көмектесе аламын ба, жоқ па, осыны білуім керек, сіздің де талабыңыз солай болуы тиіс. Егер көмектесе алмасам, іс қолымнан келмесе, салбандап сонда жүре бергім келмейді. Жұмыс осындай принципке құрылсын”. Директор өз құлағына өзі сенбей қалғандай,

“не айтты” дегендей сөзі нық жігітке барлай қарады да: “Сөзің дұрыс. Кольцовкаға барасың. Бас агрономға айтамын. Сол кісі апарып таныстырады”, деді бұрын мұндай талапты естіп көрмеген ол.

Ертеңіне кеңшардың бас агрономы Болатты Кольцовка бөлімшесіне әкеліп таныстырды. Кеңшар орталығы Тоқшын селосынан 21 шақырым екен, бөлімшелердің ең алысы. Шаруасы қуанатындай емес. Әсіресе агроном үшін. Жерінің 65 пайызы сортаң, механизатор кадрлары жетіспейді, механикаландырылған қырман жоқ, агрономға арналған үйдің де қарасыны көрінбейді. Мұндай жұтаң жағдай жас агрономның жүзін шайлықтыра алмады. Әдейі осындай осалдықтарды ондауға ізденіп келгендей ол еркін сөйлейді.

Бас агроном екеуі бөлімше шаруашылығымен әбден танысқан соң ол осында орнығуға келісім берді...

Болат рұқсат сұрап Бесқұдыққа үйіне барып, ондағы жұмысын тапсырып, жаңа орынға сайланып кірісу үшін үйіне аттанып кетті. “Көктемнің келіп қалғаны мынау, жұмыстың жайы анау, алқам-салқам. Дайындықтан жоба жоқ. Әйтеуір директордың жобасы түзу. Сенетін адам сияқты”. Осындай ойлар қамшылап асықты.

Үйінде де бәрін тездетті. Жолдасы Мәрияшқа көктемгі егісті өткізіп, тұратын үйді ыңғайлап бір-ақ көшіріп әкелуге келетінін айтты. “Көктемгі егіс созылып кетсе не істейміз?” деп қыңқылдап еді. “Егінді тастап агроном ешқайда кете алмайды. Ол заң, оған да үйрен!” деп бір-ақ шегеледі...

Кольцовканың ертеректегі тарихи аты Қамыстау болып шықты. Оны осында тұратын төрт үйдің қазақ тұрғындары айтты. Жас агроном келуіне олар да құтты болсын айтып жатыр.

- Шырағым, сенің келгеніңе біз қуанамыз, ал сен

мұнда келгеніңе қуанып тұрған жоқ шығарсың, - деп үлкен-дерінің бірі үйіне шайға шақырып біраз әңгімелесіп, мән-жайды ептеп сұрасып алды.

- Ағасы, мен алғашқы қадамды қиыннан бастайын деп келдім. Тәуекел. “Тәуекел түбі желқайық, өтерсің де кетерсің” демей ме аталарымыз. Белді будым, қорқынышты айтып мені жасытпаңыз. Осыған өзім тілендім. Қостаушым болыңыз, - деп Болат өзіне-өзі қайрат берген қалыптан босаңсымайды. “Ісіңе сәт, сіздің тілеушіңбіз”, деп үй иесі де жас жігітке ақ тілегін арнап шын пейілмен қадамын құптады.

Күн райы жақсы шырай берген шақ еді. Тұқым себу басталып кетті. Алғашқы күні тракторшылар тоқтамай жұмыс істеп 60 гектарға дән сіңіріп үлгерді. Екпін жақсы деуге болатын. Бірақ, Болаттың көңіліне күдік ұялап, тыншу бермеді. Тракторшылар агрономның келуін тоспай сыдырта жортып шыққан сияқты. Күн екіндіге ауған мезгілде агрегаттарды токтатып, механизаторларды қасына жинады. Олар да жаңа агрономның себілген жерлерді шұқылап жүргенін алыстан көрген. Бір шатақтың шығатынын сезгендей секемді жүзбен үнсіз келіп тоқтасты. Болат та қатты толқып, айғай басталатынын біліп тұр. Бірақ алғашқы қадамнан адалдықтан айнымауға бекінді.

- Жолдастар, мына жұмыстарыңыз мені қанағаттандырмайды. Мені неге тоспадыңыздар? - деді қасына келіп тұрған механизаторларға көз жүгіртіп.

- Бәрі дұрыс. Біз алдымыз жиырма, соңымыз он жыл тұқым сеуіп келеміз. Сен не білесің, сеялқаны бірінші көріп тұрсың, - деді гүрілдеген біреуі.

- Бізді бала дедің бе?

- Өзің әлі баласың ғой. Байқа, бала, - десіп басқалары да әлгіні қостады.

- Міне қазір көрсетейін, тұқымның сіңірілуі екі-ақ сантиметр, сеялка дұрыс реттелмеген, бұлай себуге болмайды. Бұл жерде ертең егін шықпайды, - деп Болат еңкейіп топырақты алып, бетінде көрініп жатқан дәндерді көрсетті. Міне көріңіздер. Сіздерге жала жауып, өтірік айтсам, көздеріңізбен көріңіздер міне. Сеялкаларды егістіктен шығарыңыздар. Бас агрономды шақырамын. Мына танапты қалай қабылдамақпын. Мен бес жыл институтта не оқыды дедіңіздер. Мыналарыңыз брак. Қайта себу керек.

- Ол болмайтын шығар. Баланың сөзін айтпа. Қаншама еңбек зая кетпейтін шығар. Үйде от басыларымыз ақша тосып отыр. Ойнап жүрген жоқпыз.

- Біз бұл жердікі емеспіз, көмекке келдік, еңбегімізді текке кетірме. Біздің тәжірибемізді сыйла... - Осылай механизаторлар кінәларын мойындамай дауласа жөнелді.

Өзінен үлкен адамдармен айғайға барған жоқ Болат. Мәселенің негізін жатқыза жөн сөзбен көз жеткізе отырып ұқтырды. Дәлелдері бұлтартпастай нақтылы, тұжырымды, түсінікті. Әбден құлаққа құйып ұқтырғандай болғанда аналар дауыстары басылып, бас изесіп тұнжырасады. Ал бас агроном келіп шаңдарын қағып, айғайды аспанға көтергенде бәрі жым болысты.

- Сендер Болат Мағазовичті бала деулерінді қойындар, ол Омбы институтын үздік оқып Қызыл дипломмен бітірген. Не айтса соны орындандар. Ал мына 60 гектар брақтың 80 пайызын мойындарыңа жазамыз, сендер төлейсіндер. Ертең бұйрық шығарып тақтаға іліп қоямыз. Осылай болмаса сөз өтпейді сендерге. Айтудай айтылған, тәртіпке шақырғанды тыңдадыңдар ма? Жоқ. Енді міне, Болат Мағазович, қолға алғаның өте дұрыс. Енді тізгінді босатпа, мен қолдаймын, - деп сөзбен төмпештеп-төмпештеп тоқтады.

Міне Болаттың алғашқы агрономдық қадамы осылай орынды айғаймен басталған еді. Орталықтағы басшылықтың даусын естімей алыста жүріп әбден еркінсіп кеткен механизаторлар жүген-құрық тимеген асаудай алдымен арындап, қыңырайып қырындап тулап көріп еді, келе-келе дұрыс жолдың жөніне қалай көндігіп, іркілмей емпелеңдеп кеткендерін өздері де аңғармай үйреніп алды. Агроном басшылығынсыз ешқайда бөгде бұрылмайтын болды.

- Ақыры қайырлы болсын, шекісіп алдыңдар ма? Дұрыс, бұларға осындай қамшы керек еді, - деп күлді тағы бірде шайға шақырған таныс отағасы.

- Ер шекіспей бекіспейді, ағасы. Мен өз жұмысымды істетіп жатқан жоқпын. Үкіметтің тәртібін талап етемін. Менікі қисық емес қой?

- Не деп отыр. Әбден дұрыс. Осы жолдан таймасаң, ертең бір шыбықпен айдайсың, жұмысың да алға басады. Саспа, балам.

Жас агроном қуанып қалды. Осы сөзді қазақтар ғана емес, осындағы орыстардың үлкендері де айтты. Бұйрыққа қол қойып жатып директордың өзі де риза болыпты. “Бұл жігіттің өнерін ертең күзде көрерсің” деп сүйсіне сөйлеген.

Айтқандай-ақ Қамыстауға үйін көшіріп алған Болат орақ қарсаңында бұл өңірде “астық жолындағы жорық” деп ерекше леппен аталатын орақ науқанына дайындыққа құяшынған қайратпен кірісті. Он бес комбайнның жөнделу сапасын өз көзімен қадағалап шықты. Комбайншылардың ортасынан табылды үнемі.

Жалындаған жас қайрат, терең білім, еңбектің жемісін көруге ұмтылған талап, таза көңіл тіпті күтпеген нәтиже берді. Есепшілер шотқа салып жіберіп қорытынды шығарғанда жері құнарлы мақтаулы бірінші бөлімше әр

гектардан өткен жылғы 15 центнер орнына 16 центнерден, ал жері сортаң, ылғи артта жүретін Кольцовка 12 центнер орнына 15 центнерден астық жинаған. Бір жылдағы өсім біріншісінде 1 центнер, екіншісінде 3 центнер болып шыға келді. Міне осылай жас агроном Болаттың есімі бір жыл ішінде жарқырап кеңшардың, ауданның құрмет тақтасында тұрды. “Қызыл диплом, үздік оқу, үздік еңбек” десіп Кольцовканың кешегі айғайшыл механизаторлары да отбасында, қос басында, мереке-лерде жас агрономды мақтан етіп ауыздарынан тастамайды, қайда болсын Болаттың қасынан ұзамай ұйымшыл мінез тауып үйіріле кететін жарасымды көңіл тапты.

Қуаныштың көгілдір сәулесіне жібектей жұмсақ кейістік көлеңкесі үйірілгені де қызық екен. Бір кісі емес, бір ауылдың қабағынан осындай ыңғайды аңғарғанда әлгі реніш рәуішті жұп-жұқа сезімнің өзі жып-жылы сияқты көрінеді екен. Кольцовканың тұрғындары бір жылдың ішінде жанталасып жүріп алқам-салқам шашылып жатқан дүниені тап-тұйнақтай тәртіпке келтіріп, қыrmанды тау-тау астыққа толтырған жас агроном Болаттың мақтауларын жеткізе айтады-ау, сөйтіп келеді де бастарын да шайқайды: “Бұл жігіт біздің маңдайымызға сыймайды, кара да тұр ертең-ақ өсіріп алып кетеді. Жаман Кольцовканы бір жылда құлпыртып жіберген жоқ емес пе?! Нағыз жігіт!” десіп осындағы қазақтар бір көтеріліп қалды.

Әйтеуір жұрттың тілегін ескергендей жоғарғы жақ іскерлігімен бірден көзге түскен Болатты Кольцовкадағы оң сыпатты орнықтырған соң барып, екі жылдан кейін Сергеев ауданындағы Бұлақ мал семірту кеңшарына бас агроном етіп тайғайындады.

Петропавл Сергеевка тас жолының бойында сол жақ қанаттағы танап үстінде тұқым себу агрегаттарын

тоқтатып мұқият тексеріп жатқан кез еді. Көктемгі егіс жаңа ғана басталған. Себуге жаңа кіріскен беттері. Болат сеялкаларды өзі байқап тексеріп жүр. Екі қолы білектеріне дейін қара май.

Бір уақытта жарқырап тұрған күн көзіне шағылысып жарқ-жұрқ еткен су жаңа үш-төрт “Волга” бұлардың тұсына таяп асфальттан түспей тоқтай қалды. Үлкен басшылар екені сезіліп тұр. Жүрістері маңғаз, кейіптері қоқырайған. Солардың ішінен аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Болатбаевты ғана таныды бұлар.

Жер құрғақ еді, асфальттан түсіп олар агрегаттарға қарай жақындады. Аудан басшысы қонақтарды таныстырып жатыр. Тың өлкелік партия комитетінің бірінші хатшысы Коломиец, облыстық партия комитетінің бірінші хатшысы Подгорбунский, басқалары олардың көмекшілері екен. Өлкеден келген басшы бастап бәрі жақын келді де, агрегаттардың дайындығын көрді, механизаторлармен тіл қатысты.

Болатбаев ретін тауып Болаттың құлағына сыбырлай қойды:

- Анау үлкенге қол беріп амандас.
- Қолым қарамай ғой.
- Сонымен қойып кет. Сеялқаны өзің қопарып жатқаныңды білсін.

Бас агроном Коломиецтің алдына жетіп барып қос қолын ұсынды.

- Болат Мағазұлы Сағындықовпын, бас агроном.

Ол да қос қолын ықыласпен қысты.

- Өте жақсы, - деді де үлкен бастық техниканың жайын сұрай бастады. Одан кейін тұқым жайына ауысты. Топырақтың құнарын да ұмытпады. Сұрамағаны жоқ, емтихан алған тәрізді болды. Институтты жаңа бітірген білімді маман мүдірсін бе, суылдатып берді.

- Егістік алаңы қанша?
- Бес мың гектар.
- Мынадай маманды жиырма бес мың гектар алаңға жіберу керек, деп ол Болатбаевқа қарады.
- Мұндай жігіттер бізде жететін, деп Ніл Әдғамұлы да қулыққа жүйрік адам емес пе, ауданда кадрлар қатары нық жасақталғанын сездіріп қойды...
- Жұлдызың жансын, агроном жолдас... Еліңді бітік егінмен қуант, - деп басшылар бас агрономға риза болысып аттанды.

Осы көктем расында да бас агроном Болат Сағындықовтың жұлдызды жолының бастауы болғандай еді. “Болатты өсіріп әкетеді екен, өлкенің бірінші басшысының өзі мақтады” деген сөз бұл өңірде тағы ду ете түсті.

Расында бұл сөз кешікпей шындыққа айналды. Ол басшылық баспалдағына еңбегімен, ізденісімен, ұйымдастырушылық талантымен көтерілді. “Заря” кеңшарының коммунистері Болат Сағындықовты партком хатшысы етіп сайлады. Одан кейін Булаев аудандық партия комитетінің хатшысы болды, Мәскеуде Жоғары партия мектебінде оқыды, Бескөл аудандық партия комитетінің екінші хатшысы болды.

Талантты маманның қиынға салса қайраттанып, жанып кететін мінезі болады. Болат та сондай тектіден. Тимирязев ауданының “Москворецкий” ауданында директор етіп тағайындалғанда мықты іскерлігін тағы бір дәлелдеп берді. 1976 жылы кеңшарда 15 мың гектар егіс алаңының әр гектарынан 22,4 центнерден алтын дән алып облыста үздіктер қатарында көрінді. “Москворецкий” кеңшары аудандық озат тәжірибе мектебі деп аталды. Ал, келесі жылы Болат Мағазұлы облыстық ауыл шаруашылығы басқармасы бастығының бірінші орынбасары болып тағайындалып, онда төрт жыл, одан кейін

он бір жыл “Озерный” кеңшарының директоры болды.

Бөкең туған елі тәуелсіздік алып, жаңа заман басталып, жаңа қоғамның іргесі қаланып жатқан өтпелі кезеңде де білекті сыбанып қалың дудың ортасында жүрді. 1991 жылы республикалық жоғары басқару мектебін, 1992 жылы Францияда Савой университеті жанындағы халықаралық агробизнес мектебін бітіріп, сертификат алды. Осылай жаңа өрістің білімі мен біліктілігіне қаруланып кәсіпкерлік жолына түсті. Зейнет жасы келгенде барып ол істі балаларына тапсырды. Қазір Бостандық ауылындағы “Мұрагер” және “Есмұқанов” шаруа қожалықтарын бір жиені мен бір інісі басқарып, туған жердің тұтқасы болып, ырыс-дәулетін ел игілігіне айналдырып отыр.

Бөкең сонау мектепте жүрген шағында жыр-тұлпардың жалына жармасып, облыстық “Ленин туы” газетінің беттерінде өлеңдері шығып тұрып еді. Енді міне құрметті еңбек демалысының шапағатына шалқып, “Дала жыры” атты өлеңдер жинағын баспадан шығарып оқырмандарына ұсынды.

Сонау Қамыстауда (Кольцовка) жүрген жастық жалынды жылдарында өлең жолдарын күбірлеп, қойын дәптеріне ақырын түртіп қойып жүретін. Сол дағдысын қырық жылдан асқан еңбек жолында да ұмытпады. Талант оты көкіректе маздап жанып, маржандай мөлдір шумақтар төккені де тамаша. Жан жары Күннәр сол туындыларын компьютерге басып, баспаханаға ұсынып, бүкіл жұмысын өзі атқарып, жарқыратып жинақ етіп шығарғаны да жарасып жатыр. Туған жердің асыл топырағын аялап баптай білген азаматқа сол алтын бесіктен дарыған қуат-құдірет қой бұл! “Туған жер!” деп тебіренеді ол шабыт құсы қанат қаққан шақта.

**ЕСІМДЕРІ
ЕЛ ЕСІНДЕ**

ЖҰРТТЫ ҚАДАМ

Алғашқы қазығы қағылып, уығы көтерілгеніне бір жылдан енді асқан «Майбалық» кеңшарының үш-ақ бөлмеден тұратын кеңсесі қашанда ығы-жығы халықтан бір босамайтын. Ішкі-сырты солай. Маңайы қаптаған машиналар, жеңілі де, жүк артқаны да осы араға соқпай кетпейді. Жолқағаздарын алып жан-жаққа аттанып жатады. Таңертеңнен кешкі іңір үйірілгенше осылай. Сол қарбаластың өзі қызу бір қарқынды жеделдетіп, жұртты тынымсыз еңбек ырғағымен үйіріп әкеткендей әсер беретін. Жаңа кеңшар, қаулаған жаңа құрылыс...

Көктемгі егіс дуы саябырлағанмен енді құрылыс қанаты кең жайылып, тағы да абыр-сабыр жалғасып шамырқанған шақ.

Қазақ айтқандай «үкіштей ғана үйге» орналасқан кеңсенің бір бөлмесінде директор мен партком хатшысы, екіншісінде бухгалтерия, үшіншісінде басқа бөлімдер. Бір қарағанда тіпті отыратын орын да жоқ. Сығылысқан, сапырылысқан не сән. Ал жұрттың жүзінде реніштің реңі де білінбейтін бір үн-түнсіз қозғалыс екінші бөлме жақтан ағылады. Бәрі де ертең-ақ кең сарайдай жаңа орынға көшетіндерін күтулі. Жаңа кеңшардың құрылғанына іштей разылықтары айқын аңғарылады. Жаңа кеңсе де эне-міне біткелі тұр.

Таңертеңгі кеңсе қарбаласы енді-енді тыным тауып,

нұсқау-бұйрықтарын алып, қара-құраның көбі жан-жаққа ыдырап болған мезетте аудан жақтан кедір-бұдыры селкілдеткен жолмен бұталақтап жеткен «ГАЗ-69» жеңіл машинасы осы тұстан өте шықты. Сырттан жолаушылаған жанның әдеп-әдетін жасап жүрісін бәсеңдетсе де кідіріс жасамады. Кеңсе алдында тұрған бір-екі адам таңырқап аңтарылып қалды.

- Мынау кім болды? - деп еді біреуі, екіншісі сүйінші сұрағандай саңқ етті. Қуанып кеткені анық.

Ойбай-ау, анау Сәбең, өзіміздің Сәбең, Сәбит Мұқанов қой алдында отырған. Өне ауылына тартты. Асығыс қой сірә.

- Тоқтамады.

- Директорға айтайық.

- Сәбең келгенде ол кісі де кабинетінде шалқайып отыра алмас, - десіп екеуі де жалт бұрылып кеңсеге кіруге асықты.

Олардың хабары бүкіл кеңсені дүрліктірді. Іштегі жандардың бәрі қотарылып сыртқа шыққан. Ал бұл кезде Сәбең машинасының шаңы да көрінбей кетті.

Жаңа кеңшардың директоры Баужан Шәкірұлы Ахметов пен партком хатшысы Михаил Владимирович Санников екеуі ендігі мәселенің жобасын келісіп, ақылдасып алысты да, кеңседен бірі қалмай шыққан қызметкерлерге бұрылды.

- Сәбит Мұқановты бәріңіз де білесіздер ме? - деп кеңшар басшысы қаумалаған қауымға шола қарады.

- Білеміз.

- Біздің жерлесіміз. Ол да тың игеруші. Тың игерушілер туралы бірінші жазған қаламгер, - десті әр тұстан шыққан дауыстар.

- Өте жақсы ендеше. Сәбеңнің келгені ырыстың келгені, оның қадамы қашанда құтты. Онда сіздер қызметке кірісіңіздер, біз хатшы екеуміз сіздердің аттарыңыздан

үлкен кісіге сәлем беріп, туған жерге келуімен құттықтап келейік, - деді де директор партком хатшысын ертіп машинаға қарай беттеді.

Бұлар келгенде шағын ауылдың бергі шетіндегі еңсели ағаш үйдің алдына тоқтаған «ГАЗ-69» машинасының маңы қаптаған адамдар еді. Сәбеңнің немере інісі, осы ауылдағы бөлімше басқарушысы Шәкеннің үйі бұл. Қонақтар ішке кіріпті, сыртта гулескен ауыл жұртының соңғы легі. Үлкендер үйге кіріп, Сәбеңнің қасына дәл төрге жайғасып алып, амандық-саулық сұрасып мәз-майрам қалыпта.

Сәбең төрде көрпенің үстінде кең жайылып отыр екен. Кеңшар басшылары кіріп келгенде қасындағы үлкендер де сырылып оларға қонақтың қатарынан орын ұсынысты. «Біздің басшыларымыз, біреуі директор, біреуі партком» десіп жатыр ауыл адамдары. Сәбең екі басшыны да көптен білетін адамдай қуана қарсы алып қасына отырғызып, ел-жер амандығын сұрап еркін әңгімеге жол ашты.

- Сәбе, келетініңізді білмей қалдық. Ешкім хабарламады, деді директор алдынан шығып қарсы ала алмағанына кешірім сұрағандай қысылыңқырап.

- Обкомға айтқанмын. Сіздер қысылмаңыздар. Біздің жұртымызды жаңғыртып, ел қатарынан қалдырмай жаңа кеңшар құрып жатыр екенсіздер құтты болсын айтайын деп соққаным ғой. Мәскеуден келе жатыр едім, әдейі бұрылдым. Кешігіңкіреп жеткеніме кешірім өтінемін, - деп жазушы үй толы ағайын-туғандарын күлімсіреп бір шолып шықты да, екі басшыға жүз тоқтатып, артынан қуып, шауып жетіп келгендеріне алғысын айтты.

- Сәбе, туған жеріңізде мына жаңа кеңшардың шаңырақ көтеріп, құрылып жатқаны да Сіздің шапағатыңыздың арқасы. Еліңіз де, біз де бәрін сезініп отырмыз. Үлкен жауапкершілікті түсінеміз. Сіздің осы сапарыңыздың

жоспарын білейік деп келдік. Сізге қызмет көрсетуге әзірміз. Кеңшар жаңа құрылып жатыр, жағдаймен танысыңыз, - деді директор аса қадірлі қонаққа көрсетер сый-құрмет пейілін ұсынып.

- Үлкенді сыйлай білген құрметтеріне рахмет, хабар жетпей-ақ балаша жүтіріп жетіп келдіңдер. Ондай жолды білу әркімнің қолынан келе бермейді. Соның жөнін білген адамгершілігіне алдымен саған рахмет, Бауыржан айналайын,- деді Сәбең разылықпен.

- Бауыржан емес, Баужан, - деп қалды қарттардың бірі.

- Баужан, солай болсын онда. Әлі ондап танысамыз ғой. Мен осында бірер күн боламын. Содан кейін жүріп кетемін. Әбігер болмаңдар. Асықпай тағы келемін ғой. Менің бұл жолғы бірінші мақсатым өздеріңмен танысу, қолдарыңды қысып жаңа қызметпен құттықтау. Қызметтеріңнен қалмаңдар. Ертең өзім кеңселеріне кіріп шығамын. - Ол асықпай, әр сөзін өлшеп, пішкендей сал-мақтап жеткізді.

- Онда, Сәбе, таңертең өзім келіп алып кетейін құрылыс шаруасының бастауымен таныстырайын, - деді Баужан Шәкірұлы.

- Жоқ, олай болмайды, - деп осы тұста үй иесі Шәкен шыр ете түсті. - Енді сіздерді жібермеймін, бүгін осында Сәбеңмен бірге боласыздар.

- Жағдайларыңа қарай көріңдер, - деді Сәбең ақырын ғана.

- Біз Сәбеңмен бірге болуды өмір бойы аңсап жүрген адамдармыз. Бүгін осында боламыз. Ал қазір кеңсеге барып келейік. Онда Сәбеңнің келгенін біліп, хабар тосып отырған адамдар бар ғой.

- Онда, Баужанның айтқаны жөн. Кеңседегі адамдар қаңтарылып хабар тоспасын, - деді жазушы. - Ал, кешке тосамыз өздеріңді...

Сәбит ауылынан шыққан «ГАЗ-69»-дың рөліндегі

директор да, оның қасындағы партком хатшысы да біразға дейін өз ойларымен арпалысқандай үнсіз келе жатыр еді, Михаил Владимирович бірінші болып көңілінің олқы тұсын айтып салды.

- Мен біздің басшыларға таңырқап отырмын, Сәбит Мұқанович сияқты үлкен жазушы келгенде бірінші, немесе ауатком төрағасы еріп келмей ме? Себебін сізге айтқан жоқ па? - деп ол сұраулы жүзбен жауап тосты.

- Мен де өзің сияқты таңырқап отырмын. Бірінші маған телефон соқты. Сәбит Мұқанов келеді, қарсы алыңдар деді. «Сіз келесіз бе?» - деп едім, жұмысты қайда қоямыз, біз үшін біреу істей ме, егіс біткенмен шөп шабу, мал бар емес пе, жұмыстарыңды біліңдер. Жазушы өз шаруасымен жүр, - деді де трубканы тастай салды.

- Қызық екен. Кешке барамыз ба?

- Жұмыстан кейінгі уақыт өз еншімізде ғой. Барайық. Келеміз деп айтып кеттік қой. Ауылдың бүгінгі иесі біз емеспіз бе? Сәбең келгенде қасында болмағанымыз жараспас, - деп директор үлкен жазушыға, ел қадірлісіне құрмет көрсетуден жаңылмайтынын білдірді де, сөз ретін жалғады. - Жай қыдырып жүрген жазушы емес, қайраткер адам, Қазақ ССР Жоғарғы Советінің депутаты, Қазақ ССР Жоғарғы Советі Президиумының мүшесі болды, осы ауылды Қостанай облысынан алып біздің облысқа қосуға күш жұмсаған осы кісі. Енді міне ауылдың жайын біліп, бір көмегін тигізгісі келетін шығар. Бұл келісі тегін емес. Егер біз бармасақ, біз шаруаны сылтау етіп қашқалақтап жүрсек, мына ауыл адамдары, кеңшар халқы ренжиді ғой. «Көмектесемін деп Сәбең келіп еді, оның сөзін тыңдай алмады, немесе өздері бір ауыз сөз айта алмады» - деп мына жұртымыз бізге өкпелер.

- Дұрыс айтасыз, Баужан Шакирович, кешке барайық.

- Кешке барамыз да әңгімелесіп отырамыз, сөзін тыңдаймыз, асығыспын деп отыр ғой, онда ертең күндіз кең-

шармен таныстырамыз, егер қаласа, мектепке, кеңсеге апарамыз.

- Кеңсенің қай жеріне отырады?

- Ол кісі бәрін көрсін, Сәбең жер таңдамайды, біз Алматыда партия мектебінде оқығанда талай рет кездесуге келген, нағыз халық жазушысы, оған халықпен кездесу, әңгімелесу бәрінен қымбат, менің түсінігім бойынша сол дұрыс.

- Міне осы дұрыс.

- Ал кешке біздің үйде қонақ болады. Қазақтың жолы солай, Сәбеңе үйді көрсетпей қалу ешқандай ұлттық ғұрыпқа жараспайды.

- Мен де шақырайын, - деді партком хатшысы да ер көңілмен.

- Оны өзің біл. Ол кісі асығыс қой. Дегенмен айтқаның дұрыс. Айтқаныңның өзіне риза болатын қарапайым адам ол.

- Ия солай болсын. Жаңа бізді қалай қарсы алды десеңізші. Тіпті ғажап қарапайым. Бізді көптен білетін адам сияқты ішкі-бауырына тартып алды. Осындай ұлыларды бір көргеніңе қуанасың, балаларым да, зайыбым да қуанып қалар еді.

- Әрине, Михал Владимирович, ертең біздің үйге зайыбың Вера Антоновнамен бірге келесің.

- Рахмет, Баужан Шакирович, тұздалған қияр, помидор бар еді, соларды ала барсын Вера Антоновна.

- Бізден де табылар, - деп директор серігінің балаша аңқылдаған көңіліне разы болып күлді.

- Онда маған басқа қандай тапсырыс бересіз?

- Сен тың игерушісің, тың игерушілер туралы айт. Екеуіміз кеңшардың бүгіні мен ертеңі туралы айтамыз. Сәбеңе ең керегі сол ғой...

«ГАЗ-69» кеңшар кеңсесінің алдына тоқтағанда бұл арада да біраз кісі тосып тұр екен. Екеуі машинадан түсе

сала Сәбеңнің сапары туралы сұрасып жатыр бәрі. Екі басшы жазушыға сәлем беріп келгендерін, ертең ол кісі осында болатынын айтты да, бүгінгі жұмыс жайына, құрылысшылар, пішен дайындаушылар мәселесіне ауысты...

* * *

Шәкен үйінде Сәбеңмен болған кеш кеңшардың екі басшысын ұлы жазушымен тіпті жақын таныстыра түсті. Екеуін екі жағына төрге отырғызып алды да, ол әңгімені селдей ағытты. Туған топырағын, ет жақындарын, қымбат бауырларын аса бір сағынған ақжарқын, аңқылдақ пейілмен ақтарыла сөйлеп, әзіл-күлкісін әдейі араластырып еркін көсілді. Осы өңірдің өткенінен де, бүгінінен де сыр ақтарды. Әр сөзі тарих, әр сөзі ғибрат, әр сөзі өсиет болып көкірекке ой салады, жүректі толқытады.

Бір мезетте: «Өзіңді таныстырмадың ғой, Баужан айналайын», - деді Сәбең бұрылып. «Сіздің алдыңызды орап өзімді айтып жатқаным жарамас, Сәбең өзі бір ретін келтірер, сұрайтын шығар деп әдептен аспай отырғаным ғой», деді директор.

- Ендеше іркілме, сөзің дұрыс. Осал жерден емессің-ау деп ойлаймын, - деп Сәбең мәз болып күліп алды.

- Руым қарауыл, атам Төлек. Туған жерім Жалғызтаудың түбі, Бұлақ ауылы, - деуі мұң екен жазушы бір олжасын тапқандай қуанып кетті.

- Ойбай-ау, өзіміздің туыс екенсің ғой. Ақан сері, Үкілі Ыбырай еліненмін де. Ендеше тегін болмадың. Текті жерден екеніңді түрің айтып тұр.

- Ақан мен Ыбырайдың сарқыты, - десіп бір тұста отырған ақсақалдар қауқылдасып, дуылдап қалды.

- Бәсе, мен білсем, аталарыңнан сілекей болса да бірдеме қалған шығар, домбыра әкеліндерші, деп Сәбең үй ішінде отырған үлкендерді тіпті желпіндіріп жіберді.

Бұрышта сүйеулі тұрған домбыра да қолдан қолға тиіп ілезде Баужан Шәкірұлының алдына келді.

- Кеңшар жайын, шаруа мәселесін ертең оңаша отырғанда түгендеп алармыз. Ал енді ән салып жібер. - Осымен жұрттан тыныштық сұрағандай жазушы үнсіз тына қалып, енді енді тосқан қалып танытты.

- «Қыз Жібек» операсынан Төлегеннің ариясы, - деді де директор ақырын жөткірініп алып, мына тыңдаушыларын таңдандырған әсем дауыспен әнді баяу сызылтып бастай жөнелді. Үй іші сілтідей тынған. Сәбең сүйсінген жүзбен қатып қалғандай. Сондай сұлу тенор жан-дүниенің балқытып, тұла бойды шымырлатады. Кең тыныс. Ән қалықтап биікке көтерілгенде де іркілмей, қысылмай еркін де нәзік тербеліп, жүрек пернесін дәл басқандай ыстық толқын шашып, ойнақ салып, бүкіл жүзінді аямалап өтеді. Ән аяқталғанда барып, тыңдаушы жұрт ғажайып қиял халінен ояңғандай рахаттанған қол соқты. Сәбең де басын шайқап, разы болып, қол шапалақтап жатыр.

- Бәсе, біздің елді осындай таланттар басқаратынына сеніп едім. Көп рахмет, айналайын, еңбегің де осындай биіктен көрінсін. Мынадай дауыспен ауылда қалай қалып қойғансың. Расында да Ақан ағаңнан, Ыбырай төкпеден бірдеме жұққан екен. Өзің менің жанымда жүруге лайық екенсің. Сүйсінгенімнен айтып жатырмын ғой. Басшы осылай жан-жақты өнерлі болуы керек.

- Мына совхоз құрылғаннан бері міне бір жылдан асты Баужан қарағым жан салып жүтіріп жүр. Жанталасқан әбігер, қолға алған ісін бітірмей тыным таппайды. Күн келеді, түн келеді, шаршамайды. Рахметімізді айтып жатамыз, - деп ауылдастарының алғысты сөзін білдірді ақсақалдардың бірі.

- Ал, енді, Баужан айналайын, менің де жеке басымда бітпей тосып тұрған шаруам көп. Бастап қойып, әрі қарай

жылжымай жатқан кітаптар да бар, - деп Сәбең мына туыстарына, екі басшыға арнаған бір салмақты сөзін саралап алғандай болып, толғаулы ойын ақтарар ыңғай танытып орнында қозғалақтап қойды. - Анау «Аққан жүл-
дыз» романы да тоқтап қалды. Қол тимейді. Соған қара-
мастан келіп отырмын.

Мына біздің еліміз өмір бойы Қызылжар, Омбы деп, осы бағытқа қарап өскен, көшкен, күн көрген. Тарихи шындық бұрмаланбасын деп өз ауылымның Қызылжарға қарауын Қостанайдан ауыстырып заңдастырып алдым. Өйткені туған, өскен, ержеткен, қалам тербеген асыл топырағым Есіл бойы, Қызылжар өңірі, туыстарым да түгел осы бетте. Ертең мені тарихтан іздеп Қостанайға сабылмасын дегінім ғой. Әйтеуір республика басшыла-
ры қолдады, түсіністікпен қарады. Дінмұхамет Ахметұлы Қонаевқа айтып едім, міне кеңшар да құрыл-
ды. Ендігі міндет өздеріңе жүктеледі, туыстарым. Міне басшыларың да жақсы кісілер, еңбек студен жалықпаң-
дар. Жағдайды түзетіп жұрт қатарлы болыңдар.

- Дұрыс сөз, Сәбе.

- Айтқаныңызды орындаймыз.

- Өзіңе рахмет. Елді ойлайсың алыста жатсаң да.

- Сәбе, міне халқыңыз сізге алғыс айтып отыр. Аман-
шылық болса, бүкіл ел болып жұмыла кіріссе бәрі де түзеледі,- деп директор Сәбеңе ауылының жағдайын, ал-
дағы тындырылар істің жайын тәптештеп айтып беруге кірісті. - Ауылдың бүкіл шымнан салынған үйлері жойы-
лады, оның орнына қарағайдан, кірпіштен үйлер салына-
ды. Мектеп, клуб саламыз. Соның бәріне қаржы бөлінейін деп жатыр. Машиналар күн сайын Түменнің тайгасына аттанып бөренелер тасуда. Жұмыс қызу. Облыстық ауруханадан дәрігерлер бригадасы келеді, көшпелі рентген аппаратурасы орнатылған автобус келіп, ауыл тұрғындарын түгел тексеруден өткізеді. Бар-
лық дәрігерлік көмек жасалады. Облыс басшылары біз-

дің кеңшарға көмектесуді тапсырған. Жағдай түзеледі, Сәбе. Алаңдамаңыз.

Тиянақты, тындырымды сөзге басын изеп мақұлдаған құп көңілмен разы болып Сәбең де Баужан Шәкірұлынан көз алмады. Ықыласпен тыңдап қалған.

- Е, бәсе. Жарады.

- Біздің бастық та жай жүрмеген екен ғой, - десіп ауыл ақсақалдары да өзара күбірлесіп жүздері жадырап қалды.

- Сәбе, рұқсат болса біз тұрайық, Сіз дем алыңыз, жол соғып қалжыраған шығарсыз. Ертең таңертең алып кетеміз. Директор да, партком хатшысы да орындарынан көтеріле бастады.

- Жолдарың болсын, - деп Сәбең де далаға шығуға ыңғайланды.

Кеңшар басшылары жүріп кетті.

* * *

Ертеңіне директор «ГАЗ-69»-бен жалғыз өзі келді де, Сәбеңді орталыққа алып кетті.

- Жаңа совхозға неше ауыл-село қарайды? - деді жолшыбай әңгімені де жалғастырып, таныса беруді ойлаған жазушы.

- Майбалық, Түлкіойнақ, Бақырлген, Ольговка, Жаңажол. Сіздің ауыл.

- Көп жерді алып жатыр ғой өзі.

- Салған егіміздің өзі жиырма мың гектардан асады.

- Көп екен. Күш жете ме?

- Бізді екіге бөліп тағы бір совхоз құруға болады.

- Солай болар жобасы. Ғабит та елін ойламай ма, бөлініп бір совхоз болатын шығар?

- Біз де солай ойлап отырмыз. Кеңсеге кіресіз ғой, Сәбе,- деді ол Түлкіойнақтың көшесіне кіргенде.

- Ат үстінен халыққа амандасып шығайын, келесі көктемгі егісте осында болатынымды айтайын. Мектепте ба-

лалар болса кіріп шығайын. Уақыт тығыз. Екіндіге қарай қалаға жүріп кетейін, - деді ол.

Сол күні жазушыны қасына отырғызып алған директор кеңшардың біраз жерін көктей өтіп, көп адамдармен кездесіп, әңгімелесіп біраз жайға қанығып та қалды. Сәбең разы. Әсіресе мектептегі әңгіме ұнады. Мұғалімдер мен оқушылар қуанысып, қарсы алдынан шығып гүл шоқтарын ұсынды. Дала төсінің қызғалдақтары жұпар иісін аңқытып көкірекке кәусар құйғандай болды. Жазушы шығармаларынан көрме ұйымдастырып қойыпты. Балалар бір-бір кітапты ұсынып, қолтаңба қойғызып алып жатыр.

- Мына біздің Бәкең мектепті бір жарылқап, Қызыл-жардан сіздің кітаптарыңызды - алғызды, деп мосқал жастағы мектеп директоры Сәбең де, директорға да жақсыатты көрініп қауқалақтайды. Шынында да осы су жаңа кітаптарды қаладан әдейі алдырып, мектепке сыйлаған Баужан Шәкірұлы еді. «Сәбеңнің кітаптары мектепте, кеңседе, әр үйде тұруы керек. Жазушы енді жиі келеді, сонда кітабын көрсете алмасақ оған не бетімізбен қараймыз» деп осындағы мұғалімдерге біраз тапсырма берген. Балаларға жазушының өмірі мен шығармалары туралы әңгіме айтып, өмір жолымен таныстыруды сұраған. «Реті келе кетті-ау, Сәбеңнің келіп қалатынын қалай білгенсіз, бір күнде кешікпей кітаптардың жетуін қарашы», деп әсіресе партком хатшысы бір үлкен істің басы қайырылғандай қуанды.

Мектептен тура директор үйінің алдына келіп тоқтаған машинадан түскен Сәбең асыға бастады.

- Алдымен жолдың шаңын кетіріп, бет-ауызды бір шайып алайық, содан соң біразырақ оңаша отырып, көрген-білгенімді дәптеріме жазып тастайын. Керек дүние ғой, - деп ол есік алдында сәл кідірген еді, иығында ақ беторамалы, қолында су құйылған үлкен құманы бар

елгезек сары бала жүгіріп шықты. Қонақтың қолдарына су құйып қызмет қылмақ талаппен Сәбеңнің қасына жетіп барды.

- Атың кім, балақай? - деп жазушы балаға қарай ыңғайланып жақындап қос қолының алақандарын жайып еңкейе берді.

- Яша, - деді ол орысша.

- Қазақша сөйле, қазақша айт, - деп әкесі күліп Сәбеңе қарады. Бүгінгі балалардың бәрі орысша сайрап тұр. Қазақша айт атыңды.

- Жас-улан, - деді ол бір сөзді зорға екі бөліп.

- Атың жақсы екен, үлкен жігіт бол. Мені білесің бе? - деп жазушы күлімсіреп баланы сынап көрді.

- Білемін. Сабит Муканов.

- Қазақша үйрен, айналайын.

- Білемін.

- Қандай кітаптарын оқыдың? - деді Баужан Шәкірұлы.

- «Балуан шолак», «Пресновские страницы».

- Біледі екен. Екінші кітап кімдікі? - деп жазушы қулана күлімсіреді.

- Шуховтікі, Габит, Сабит, Иван Шуховпен кездеседі бала күндерінде,.. - деп Жасұлан да білгенін айтып жатыр.

- Үйге кірген соң жазушы бір сәт директор мен хатшыны қасына алып, қойын дәптерін алдына жайып тастады да сұрақтар қоя бастады.

- Алдымен от басын таныстыр, Баужан келіннің аты кім?

- Гүлсім, осында мектепте мұғалім. Үлкен балам Бақыт, «Ленин туында» істеген, қазір Целиноградқа ауысты. Ол үйленген, ана жүрген жас бала келінім Дәмелі, анау кішкентай тұңғыш немерем, аты Сәуле, үлкен қызым Бағыш аудан орталығында тұрады, одан кейінгі

балалар Бақша, Серік, әлгі Жасұлан, ең кенжем Жеңіс. Оқушылар олар. Үлкен қызымның жолдасы Жұмабек ауданда прокурордың көмекшісі, Қызылорда жігіті. Міне осылай тұрып жатырмыз.

- Дұрыс екен, - деп Сәбең бәрін жазып тәптештеп қойды.

- Михаил Владимирович қай жақтың жігіті?

- Украинадан. Тың игеруші.

- Дұрыс екен. Онымен де бірер сөз сұрайын, - деп ол хатшыдан да сұрап, біраз нәрсені жазып алды.

- Сәбе, совхоздың орталығы анау көлдің арғы жағындағы дөңге орналасады. Анау ақ қайыңды шоқтың бауырында болады. Түлкіойнақтың мына тұрған жері ойпаң, қыста қар алып қалады. Орталық қоныстың бас жоспары жасалып, бекітілген. Қазір онда тұрған үйлер де салына бастады. Үш қабатты орта мектеп, мәдениет үйі, балабақша салынады.

- Дұрыс екен. Мана тың игерушілермен де біраз әңгімелестік қой. Көңіл-күйлері жақсы екен. Баужан айналайын, менің көңілім риза. Жұмыстың барысы жаман емес. Басталуы жақсы, іске сәт деп өздеріңе сенемін. Мен де келермін. Хабарласып тұр. Алматыға келгенде үйге соқ. Енді жолдың жәйын да ойлап, асығыңқыраған дұрыс болар, - деп Сәбең дастарханға қарай бұрылды. Үйеме табак семіз қойдың еті басымен бірге буы бұрқырап үстелде тұр. Мектеп директоры да пышағын жалақтатып ет турауға кірісіп кетті...

- Бұл орталықта қазақ тілінде мектеп бола ма? - деді Сәбең осында келгелі көңілін мазалаған түйткілді қозғап.

- Бұл жағынан ұяттымыз, Сәбе. Қазақ мектебін ашуды айтасыз, осы облыста жабылып жатыр. Өзіміздің қазақ баласын орыс мектебіне береді. Бұл бір қасірет болмаса жарар еді. Айтуға да аузым бармайды, - деп директор жазушыға ғана арнағандай көкіректе тұншыққан ойын үзіп-жұлып зорға жеткізді. Сәбең де үнсіз ғана ұғып бұл турасында онша әңгіме сабақтамады...

Бұрын келіп жүргенде туған ауылдың жадау-жүдеу жайы көңілге қаяу түсіруші еді. Бүгін міне келгеніме қуанып тұрмын. Ауыл өзгеріп жатыр. Қайнаған өмір келіпті, - деп бүгінгі көргендерін жинақтап бір түйіп тастады. Ал, өзін аяғыңды сылти басасың. Соғыста болғансың ғой сірә?

- Өзім о баста техникаға үйір едім. Колхозда жұмыс істедім. Соғысқа кеттім. Ауыр жараланып ауылға оралдым. Педучилищеде оқыдым, мұғалім болдым. Совхозда партком хатшысы, аудандық партия комитетінің екінші хатшысы болдым. Сәбеңнің елін түзеу керек, аса жауапты тапсырма деп осында жіберді. Аманшылық болса тапсырманы орындаймыз.

- Оған сенемін. Бәрі қайырлы, құтты болсын, - деп ақ тілек айтты Сәбең.

Дәм ішіліп, дастарханға бата беріліп, ақ тілек айтылған соң Сәбең бастаған топ қотарыла көтеріліп далаға шықты. Ендігі беттері Сәбит ауылы...

Мен Түлкіойнаққа келгенде Сәбеңнің аттанып кеткеніне екі күн болған екен. «Әкем үлкен жазушының батасын алсын» деп Целиноград, Петропавл редакцияларына телефон шалып мені іздеген. Әттең үлгере алмай өкініп қалдым. Сәбеңнің сапарын маған партком хатшысы кеңседе әңгімелеп берді. Үйге келсем мұндағылар да жадырап, құтты қонақ келгеніне қуанысып маз-майрам. Сәбеңнің: «Құтты қадам» деген бір ауыз сөзі жаңа совхоздың бүкіл жұртын қуанытып кеткендей көтеріңкі көңіл көшелерді де көркейткендей еді...

...Әттең әкей Сәбең елін көркейтсек деп құлшынғанмен соғыс салған жара адымын аштырмай басшылықтың ауыр жүгінен өз өтінішімен босанды да, көп ұзамай өмірден өтіп кетті.

1970 ж.

АЛТЫН ӘРЖІМ ЕСІМ

Біз кеше ғана Жамбыл ауданындағы Жаңажол аулында қазақ әдебиетінің жарық жұлдыздарының бірі, ұлы сөз зергері Ғабит Мүсіреповтің туғанына 90 жыл толуын ұлы думан, ұлан той етіп атап өттік. Енді міне екінші Жаңажол ауылында көрнекті қазақ ақыны, Ғалым Малдыбаевтың туғанына 90 жыл толуы мерейтойының салтанатына жиналып отырмыз. Ғабең қазақ әдебиетінің көшбастаушысы, көсемі болса, Ғалекең көрнектісі, көсіле сілтер қаламгері болып, олар өз есімдерін туған әдебиетіміздің тарихына алтын әріптермен жазды.

Ұлы Қазан төңкерісінен кейін қазақтың кең даласында ұлы өзгерістер толқыны өріс алып, жаңа өмірдің екпінді белгілері бой көрсеткені аян. Әдебиетте де, мәдениетте де жаңа қаламдар қаулап, жаңа үндер естіле бастады. Сәкен Сейфуллин, Ілияс Жансүгіров, Бейімбет Майлин, Жүсіпбек Аймауытов, Мағжан Жұмабаев, Ахмет Байтұрсынов, Мыржақып Дулатов, Мұхтар Әуезов, Сәбит Мұқанов, Ғабит Мүсірепов сынды көркемсөз шеберлерінің есімдері халық аузында аңыздай жатталып, олардың жаңа туындылары қараңғылықтан оянған халықтың жүрегінде ой тербеп, қиял самғатып жатты.

Осы талантты дүлдүлдердің дүбірі сайын даланың

құшағын тулатып, туған халқының көкірегін оятып, жаңа өмірге, жақсылыққа, жақсы күнге шақырып атой салды. Осындай алыптардың ізін басып, олармен бірге халық мұңын, халық қуанышын, халық шаттығын жырлап, шабыт туын көтерген ақын-жазушылардың ең ортасында біздің жерлесіміз Ғалым Рахметұлы Малдыбаевтың болғанын бүгін біз орынды түрде мақтан етеміз.

Бүгінгі таңда қазақ елі мүлде жаңа өмірді бастап отыр. Еліміз егемендік алып, өзінің бейбіт күнді көксеген көк туын жоғары көтерді, бүкіл әлемге өзінің еркіндік аңсаған асқақ тұлғасын танытып жатыр. Міне осы тұста біз байлығымызды, барымызды алға тосып, ешкімнен кем емес, өнер-білімнен кенде емес бар болмыс-бітімімізді паш етуіміз заңды құбылыс. Біз халқымыздың бетке ұстары болған, өнерін өркендеткен, әдебиетін асқақ көтерген ұл-қыздарын бұл сәтте алдымен ауызға аламыз.

Бүгін мерейтойын атап отырған Ғалым Малдыбаев міне осындай халқы ардақтаған жұлдызды перзенттеріміздің бірі болды.

Ғалым Малдыбаев 1902 жылы 14 мамырда Ақмола облысының Көкшетау уезіне қарасты І-ші ауылда кедейдің отбасында туды. Ол ауыл қазір біз ақын тойын өткізіп отырған осы Жаңажол ауылы. Болашақ ақынның балалық шағы жоқшылық пен таршылықтың бейнетін белшеден кешкен зарлы заманда өтті. Ол буыны бекіп, бұғанасы қатпай жатып жалшылық қамытын киді, байлардың малын бағып, бақташының ақ таяғын ұстады.

Жасынан зерек, алғыр болып өскен ол ауыл арасында жүріп, ауыз әдебиетінің асыл мұраларын жаттап өсті, қариялар айтқан қиссаларды, қилы-қилы хикаяларды ауыздан қағып алып қайталап, мүдірмей жырлайтын жүйрік майталман атанды. Небір асыл сөз маржандарын түйдек-түйдегімен термелеген жыршы бала келе-келе өзі де өлең

отымен тұтанып ақындық ақбозатының жалына жармасты. Ауыл арасында өлең шығарып ақын бала атана бастады.

1920-шы жылы осы өңірге келген белгілі революционер-ақын Баймағанбет Ізтөлин жас Ғалымның таланты мен талабын бірден аңғарып ілгері оқуға қол ұшын береді, Қызылжар қаласында мектепке оқуға түсуіне көмектеседі. Баймағанбет сынды ақиық ақынның аруақты қолы демеген бозбаланың жігерлі қайраты қанат қағып, үлкен өмір жолына нық қадам басқаны бірден танылды. Ғалым Малдыбаев ауыл мектебінде мұғалім, Төңкеріс болыстық комсомол комитетінің хатшысы болды, 1925-1927 жылдары ол Қызылжар қаласында партия-совет мектебін бітіргеннен кейін облыстық “Бостандық туы” газеті (қазіргі “Ленин туы” газеті) редакторының орынбасары болып тағайындалды.

Осы кезеңнен бастап Ғалым Малдыбаев республикада баспасөздің өркендеуіне белсене араласып, қайраткерлікпен кіріскенін аңғарамыз. Ол өзінің өмірін газет жұмысына арнап, күні-түні редакция үстелінде жазу-сызудан бас көтермей, баспахана цехтарында көз ілмей, қайнаған қиын еңбекке жұмыла кірісті. Оның еңбек жолынан мынадай деректерді оқуға болады. Ғалым Малдыбаев 1928 жылы “Еңбекші қазақ” газетінің ауыл секторының меңгерушісі, 1929 жылы Ақмола уезінде “Жаңа арқа” газеті редакторының орынбасары, 1930 жылы Орал облысында “Қызыл ту” газетінің редакторы, 1931 жылы Павлодар облысында “Колхоз” газетінің, 1932 жылы осы облыста Баянауыл ауданында “Ленин жолы” газетінің редакторы болды.

Мен бір кездескенде Ғалекеңнен жыл сайын осылай республиканың бір қиырынан бір қиырына ауыса берудің мәнісін сұрағанымда, ақын күлімсіреп қоңыр үнмен:

“Ауысуға құмар болғамын жоқ. Журналист кадрлар жоқ еді ол кезде. Мен тәжірибелі маман ретінде жаңа ашылған газетті шығаруды ұйымдастырып жолға қойған соң басқа жерге жоғарғы жақтың нұсқауымен ауыса бердім”, - деген еді.

Енді бүгін ойлап қарасақ Ғалым Малдыбаев республикамызда баспасөздің қалыптасып орнығуына елеулі үлес қосқан газетші қайраткер екен.

Кейінгі жылдарда Ғалекен облыстық “Ленин туы” газеті редакциясының бөлім меңгерушісі, республикалық “Социалистік Қазақстан” газетінің Солтүстік Қазақстан облысы бойынша меншікті тілшісі, облыстық “Ленин туы” газетінің Октябрь ауданы бойынша меншікті тілшісі болып қызмет істеді.

Қызмет істей жүріп оқып, үйрену, талмай іздену Ғалым Малдыбаевтың сүйегіне сіңген әдеті болатын. Ол 1933-36 жылдары Мәскеуде мемлекеттік университеттің шығыстану факультетінде оқыды, ал 1939-42 жылдары Алматыда Қазақ мемлекеттік университетінің журналистика факультетін бітірді.

1945 жылы Ғалым Малдыбаев Октябрь ауданына қарасты Ленин ауылына орнығып, осында құрметті демалысқа шыққанға дейін кітапханашы болып істеді.

Осы қызметтердің қайсында болсын Ғалекен іскерлік, жауапкершілік, адалдық, принциптілік таныта білді, жаңа өмір үшін күресте алғы саптан көрінді.

Ғалым Малдыбаев ақындығы, шығармашылық жолы жөнінде сөз етер болсақ, біз ауылдан шыққан жалшы баланың ауыз әдебиетінің асыл қазыналарынан сусындай жүріп поэзияның биік шыңына көтерілуде зор еңбекқор, талмас ізденімпаздық, терең білім, жалынды шабыт танытқанын алдымен атар едік. “Менің қолыма қалам алғалы пір тұтқан ақыным Абай мен Мағжан.

Әсіресе Мағжан Жұмабайұлының өлеңдері мен дастандары өзіне ғашық еткен. Ал тікелей маған қол ұшын берген кәдімгі Бейімбет Майлин”, - деп жазды кейін Ғалекен.

Поэзияның қасиетті де киелі шаңырағына Баймағанбет Ізтөлин жетелеп әкеліп табалдырық аттатса, кейін Сәбит Мұқанов, Бейімбет Майлин қамқорлығына алып, әрдайым қолтығынан демеп отырды. “Алғашқы сүрлеуін Сәкен Сейфуллин Октябрь күндерінде салған қазақ совет әдебиетінің кадрлары тек советтік дәуірде ғана көбейді, солардың елеулілерінің бірі Ғалым Малдыбаев”, - деп жазды Сәбит Мұқанов.

Ғалым Малдыбаев поэзиясының негізгі тақырыбы қазақ даласына бостандық таңын әкелген жаңа өмір өзгерістері, еркіндік, теңдік алған кедейлердің қуанышы, шаттығы, қазақ даласының жаңарған бейнесі болды.

Алтын күннің нұрын берген,

Жер жүзіне балға-орақ.

Теңсіздерді шын теңгерген,

Балға-орағым жалғыз-ақ.

Балға-орағым балқытады,

Қатып қалған шеменді.

Көгендегі ағытады,

Көгендеулі көп ерді, - деп ақынның асқақ дауысы екпінді естілді.

Ғалекеннің алғашқы өлеңдер жинағы “Балға-Орақ” деген атпен 1930 жылы жарық көрді. Одан кейін “Доңғалақ”, “Таңдамалылар”, “Қырым қызы”, “Желдірме”, “Поэмалар мен өлеңдер”, “Сарыарқа”, “Таңдамалы шығармалар” деп аталатын жыр кітаптарын қалың оқырман қолына ұсынды. Бұл жыр жинақтары ақын Ғалым Малдыбаевтың қаламы қуатты, қиялы ұшқыр, шабыты

арынды, ойлары тасқын, өлең жолдары - кестелі маржан екенін паш етіп, оқырман жүрегінен лайықты орын тапты.

Ғалым Малдыбаев поэзиясының биік шыңы “Қырым қызы” поэмасы екені айдан анық. Сонау 1933 жылы тұсауы кесілген бұл дастан бірден жұртшылық назарын аударып ақынның зор мүмкіндігін әйгілеп берді. Сәкен Сейфуллиннің “Көкшетау”, Сәбит Мұқановтың “Сұлу-шаш”, Иса Байзақовтың “Құралай сұлу” сияқты атақты дастандарымен өкшелес дүниеге келген “Қырым қызы” поэмасы өзінің көркемдігі, жоғары сапасы жағынан да осы асыл текті дүниеліктер мен терезесі тең түсіп жатты.

*Қырымға дүниеде жер жете ме,
Өзге тау көңілді ондай тербете ме,
Қырымның тауы, гүлі сыр шертпесе*

Көзден жас, көкіректен шер кете ме, - деп алғашқы шумақтарымен-ақ сиқырлы әлем дүниесіне жетелей жөнелетін бұл поэманың поэзиялық күші кімді болсын арбап алатыны сөзсіз. Сол жылдары “Қырым қызы” дастаны мектеп оқулықтарына кіргенін, оны біздің ағаларымыз бен апаларымыздың тұтас бір ұрпағы жаттап айтып жүргенін біз жақсы білеміз. Бұл поэманы Ғалекен өзінің алдындағы дүлдүл ақындармен жарысып, бәсекеге түсіп, шабыт бәйгесінің жалауын көтеріп жалындап жазды. Қиыннан қиысқан ұйқастар, тіл үйіріп тамсантар көркем кестелер, айшықты теңеулер оқырманын әсте алдамай құпиялы сырларына жетелей береді. Бұдан кейін ақын “Шахтёр”, “Қажымұқан”, “Қошан қарттың әңгімесі”, “Батыр туралы дастан”, “Ақ келін”, “Ана әңгімесі” атты поэмалар жазып, алуан тақырыпқа қалам тербеді. Бұл сүбелі туындылардың қайсын болсын кезінде оқырман қауым жылы қабылдап тиісті бағасын берді.

Ғалым Малдыбаев поэзия алқабында ғана емес,

әдебиеттің басқа жанрларында да жемісті еңбек етті. Оның “Кекті шабуыл” атты повесі, әңгімелері жарық көрді. Сондай-ақ Қарағанды шахтерлері туралы романын еңсеріп жазып тастағанын бір кездескенде маған айтқан еді. Сонау 1927 жылы “Үй тұтқыны” атты пьеса да жазып жариялады. Қай жанрға қалам тартса да көркемдік, шеберлік оның ең бірінші серігі еді. Сондықтан да Ғалекеңнің шығармалары бірден жарық көріп, оқырман көңіліне ұялап жатты.

“Мен Ғалекеңмен бірсыпыра жылдар қызметтес, қаламдас болдым. Менің алғашқы өлең-жырларымның ұстазы Ғалекең. Ғалекеңнің шәкірт ақын-жазушылары бір мен ғана емеспін. Жұмағали Саин, Есмағанбет Ысмайылов, Абдолла Сәдуақасов, Қалижан Бекқожин, Зейін Шашкин, Зейтін Ақышев және тағы басқалар Ғалекеңнің ағалық жәрдемін көргенбіз,”- деп жазды қазақтың көрнекті ақыны Диқан Әбілев. Міне осы пікірдің арғы астарына үңілсеңіз Ғалекеңнің ірі тұлғасын көзге елестетуге болады. Әлгі аталған ақын-жазушылар қазақ әдебиетінің дарынды таланттары. Біздің Ғалекең соларға ұстаздық етіп, үлгі көрсеткен, жыр жазуды үйреткен, бала қырандарды шырқау биікке самғатып баулыған. Осының өзі де Ғалекеңнің әдебиеттегі орны үлкен екенін тағы бір дәлелдей түседі.

Поэзия көгінде кең құлаш сермеп, қаламды шарықтата ойнатуға денсаулығы мұрша бермеген Ғалекең өмірінің көп бөлігін ауылда өткізді. Төсек үстінде отырғанда да қаламына тыным бермей ұдайы жазу үстінде болды. Ол ғажап еңбеккер, тынымсыз, ізденімпаз, жазудан жалықпайтын қаламгер еді. Ғалекең өмірінің көп жылдары біздің “Ленин туы” газетімен байланысты болды. Біздің редакцияда ол редактордың орынбасары, бөлім меңгерушісі, меншікті тілші болып қызмет істегенін жоғарыда

айтып өттім. Ал, соңғы қырық жылдай ауыл тілшісі болып мақалалар, очерктер жазып тұрды. Әрине, ақынның редакцияға жолдайтын ең сүбелі дүниелері поэзиялық туындылар-поэмалар, өлеңдер болды. Ақын өмірдің ең ортасында отырып, жүрек тербеген өзекті тақырыптарды жырына арқау етті. Ол қырмандарда диқандар ортасында, фермаларда малшылар арасында, мектептерде мұғалімдер мен оқушылар алдында өлеңдер оқып, әдебиет туралы сырлы әңгімелер шертті. Өмірінің соңғы күндеріне дейін Ғалекең әдебиетке ақниет, адал көңілмен жан сала қызмет етуден айныған жоқ. Ол ақындық қаламын әрқашан нық ұстап, тынысы таусылғанша өлең құдіретіне имандай беріліп, жыр жолдарын кестелеуден бір тынбады. Мұны да ақын ағамыздың азаматтық ерлігі деп білуіміз керек. Ол артына халқы қастерлеген қымбат мұра қалдырды. Бүгінгі ұрпақ Ғалым Малдыбаевтың тамаша туындыларын мерей етіп, қымбат қазынаға балары да анық.

“Өлді деуге бола ма ойлаңдаршы, өлмейтұғын артына сөз қалдырған” деп ұлы Абай айтқандай кейінгі ұрпаққа мирас етіп асыл мұра қалдырған ақын әрқашан біздің ортамызда бірге жүреді. Бүгін міне Жаңажол ауылының құшағында, көк Есілдің көк шалғын алқабында - осыдан біраз жыл бұрын Ғалым Малдыбаев жыр тербеген мына қасиетті топырақта бүгін тағы да ақын дауысы асқақ естіліп тұр. Ақынның өзі өлсе де сөзі өлмейді деген өмір шындығы емес пе. Ғалекең өзінің мейлінше кішіпейіл, қарапайым, қоңыр үнді қалпымен күлімсіреп қана бүгін де ортамызда отырған сияқты.

Ақын жырлары бүгін де талай ұрпақты тамсантип, талай көкіректі тербете бермек. (Ақынның туғанына 100 жыл толуына арналған тойда жасалған баяндамадан).

ЖЕҢІРЛАРЫ ЖҮРЕК СЫРЛАРЫ

“Ақынның өзі өлсе де сөзі өлмейді, өзі дүниеден өткенде оның екінші өмірі басталады, оның артында қалған мұралары халық қазынасына айналады. Ақынның жырлары жүректен төгілген сырлары, ол сырлары өткен күндерді еске салып, көкіректе күмбір қағар әлі. Ақын әрқашан бізбен бірге”, деп сөйлеп едік облыстың халық ақыны, республикаға белгілі өлең сөздің жүйрігі Ахметжан Нұртазинді соңғы сапарға аттандырған қоштасу сәтінде. Содан бері отыз жылдан аса уақыт зырлап өткен, өмір өзгерген, заман да басқа, қоғам да іргетасын жаңалап, елімізде егемендік, еркіндік нұры шалқып, тәуелсіздік туы желбірегеніне де он жылдан асып кетті.

Ия, “ақынның сөзі өлмейтіндігін” паш етіп біздің облыстың жұртшылығы облыстың халық ақыны Игібай Әлібаевтың жүз жылдық, педагогика қызметінің үздігі, ақын-жазушы Сейтен Сауытбековтың тоқсан бес жылдық әдеби мерекелерін атап өтті. Осы жақсы үрдістердің ізін суытпай Ахметжан Нұртазиннің туғанына 95 жыл толуы да ақынның жарқын бейнесін ұмыттырмай, толқынды жырларымен көкіректі тербетіп сағынышты сырлар сыйлап отыр.

Ақынның бүкіл творчестволық өмірі біздің “Ленин туы” (қазіргі “Солтүстік Қазақстан”) газетімен тығыз байланысты болды. Қандай өлең, поэма жазсын сиясы

кеппей тұрып алдымен өзі “сүйікті газетім, өз газетім” деп атаған бізге жолдайтын еді. Сондықтанда маған ол кісімен көп кездесіп, талай сырлы сұхбат, әңгіме-дүкен ортасында болуға тура келді. Жаңа жазғандарын қойын дәптерінен бірінші болып оқып, болашақ дастандарының желі-құрылысын қызу талқыласып жүрдік. Алматыдан шыққан жыр кітаптарының алғашқы даналарының бірін ағалық ыстық ықыласпен қолтаңба жазып беріп сыйлаушы еді. Ақын ағаның сол бір шумақ жырлары бүгіндері қандай қымбат десеңізші.

*Қашаннан бір туғандай болған інім,
Жүректің жылы лебі “Орман сырын”.*

*Ескерткіш етіп ағаң әдейі арнап,
Сізге деп беріп отыр қолдан бүгін.* - деп “Орман сыры” кітабының алғашқы бетіне жазса,

*“Көк тоғай” көңілімнің күмбезіндей,
Жыры бар жылы тиер күн көзіндей.*

Өмірден ұзақ сапар кете қалсақ,

Көрінер ағаңыздың бұл да өзіндей, - деп көзі тірісінде соңғы шыққан “Көк тоғай” кітабына қоштасқандай жүректі шымырлатып өлең өрнегін тізген.

Ақаң алдымен халқын ойлаған үлкен жүректі адам еді. Осыдан отыз бес жыл бұрын ол директор болып істейтін Октябрь орман шаруашылығында оның алпыс жасқа толуы атап өтілгені бүгінге дейін ұмытылмайды. Сол той сәтінде болған кездесулерде Ақаңның ақындығымен бірге азаматтық тұлғасы ерекше айтылды. Ол үлкенге ілтифатты іні, кішіге қамқор аға бола білген ғажап адам-ды. Облыс өңірінде ширек ғасырдан аса орманшы болып қызмет істеген уақытында оның басшылығымен отырғызылған ағаштардың өзі бір миллион түптен асыпты. Туған жерді түлетті деп айтарлық мақтаныш осы емес пе?!

Затында даңғырап бос сөйлеуді ұната қоймайтын Ақаң дәнді ойы бар мәнді сөз кезіксе елең етіп елпілдеп, жүзі

жадырап жүре беретін. Ондайда оңтайланып өзі де кенеске араласып, мәйекті әңгіменің арқауын жүйе-жүйесімен тарқата жөнелетін. Алдымен ойланыңқырап алып, содан соң “Қызығын таптым” дегендей күлімсірей қозғалақтап қоңыр үнмен көсіле шертетін әңгімесін. “Жігіттер, былай еді” деп қайдағы бір қуақы, қыздырмалы кенестің кілтін ағытады. Солай күлдіріп отырып көңілдің ажарын ашып жіберетін де, түпқазығы нысаналы ойға көшетін. Бірде осындай әңгіме үстінде ойланып отырып:

- Осы өңірімізде талай ардагерлер өтті. Мына Қара Мұқан Совет өкіметі үшін күрес құрбаны болса, анау Молдахмет ақын қандай еді. Солардың зиратында бір белгі жоқ-ау. Соны неге ойламаймыз, ұмытып жүрміз бе, уақыт жоқ па? - деді.

Әңгімені осылай бастаған Ақаң арада көп уақыт өтпей өзі бас болып, жаңа алған “Волгасымен” ерсілі-қарсылы шапқылап, жұртшылықты ұйымдастырып, ауданның белгілі екі адамының басына да ескерткіш орнаттырды. Сол ескерткіштердің ашылу салтанатына қаладан бізді де шақырды. Ескерткіштер түбінде митингілерде Ахметжан Нұртазиннің атына қаншама алғыс айтылды десеңізші. Ол халық алғысы еді. Халық алғысына бөленген адам ешқашан ұмытылмақ емес қой.

Ахметжан Нұртазин өлең өлкесіне кенжелеп келген адам. Қайнаған өмір, шұғыл шаруалардың өзі қиял қуып, қалам ұстауға мұрша бермеген сияқты. Ертеректе ауызекі шығарып тастаған өлеңдері қойын дәптерде ғана жатады екен. Бертін келе облыстық партия комитетінің идеология жөніндегі хатшысы, халқымыздың бір туар азаматы Ілияс Омаровтың бастауымен облыста халық ақындарының айтыстары ұйымдастырыла бастаған тұста көкіректе тұнған талант қыран қанатын қомдай дүр-дүр сілкініп жыр көгінде жарқылдап шыға келді. Ақаң бірнеше айтыстарға қатысып, талай рет жүлделерге

ие болды. Гүлденген өмірді, құлпырған өңірді, тамаша еңбек адамдарын жырға қосты.

Ол тұстағы айтыстың өмірдің өзінен туған бір ерекшелігі болатын. Қазақ тілінің қағажу көріп, қазақ мектептері жабылып, қазақ өлең, жыры, соның ішінде айтыс сахнадан сырылып, ұмытылып бара жатқан кез еді. Тіпті қырқыншы, елуінші жылдардағы буын айтысты кітаптан оқып қана көзге елестетті. Суырып салма ақындар жоқ, ұмытылған, соған қарамастан әуелі қағазға жазып алып, сол жазғанын жаттап айтысқандар да болды. Міне сол тұста қандай қиындыққа қарамастан айтысты қайта жандандырып, халқына жыр маржандарын сыйлаған Ахметжан Нұртазин, Игібай Әлібаев, Самархан Жұмадиев, Темірғали Қасеновтер еді. Осы еңбектері үшін оларға облыстың халық ақыны атақтары берілді.

Ақаң аса еңбекқор, ізденгіш, сырттай маңқиған момын болғанымен іштей тынымсыз, тебіренісі тез тұтанғыш жайсаң жан еді. “Полковник қызы” поэмасын жазарда көп толғанды. Редакцияға бірнеше келді. Алдымен материалдарын жинап алып, өзін таңдандырған хикаяны бізге айтып берді, содан соң поэманың желісін әңгімелеп, артынан біткен нұсқасын оқып, ақылдасып отырды.

Сонда байқағанымыз, Ақаң ақындықты аса асқақ өнер деп бағалап, әр сөзіне биік талғаммен қарады, талмай ізденді. “Қарағым, менен қысылма, жарамаған, ұнамаған жерін сыз да таста. Сен өлең түзелсін деп сызасың ғой, сенің сызғаның жүрегіме майдай жағады, бұл сызу мені үйретеді ғой, ертең оқушы сызып тастап жүрмесін”, деп өлеңдерінің үстіне түсіп жанын үзіп отырушы еді. Бүгін сызылған жолдарды бір түнде қайта жөндеп ертеңіне редакция столына жайлап тастап: “Енді оқып көрші” деп күлімсірейтіні бар-ды.

“Полковник қызы” поэмасын Алматыға Сәбит Мұқановқа жіберіп, оқып көруін өтінді. Сәбең шіркін жаңа

көрінген қалам иесіне жаны-құты қалмай көмектесуді, ақыл-кеңес айтуды, қанатынан демеп, көкке самғатуды асыл парызы санайтын абыз дана еді ғой. Көп кешікпей жауабы да келіп, жалпылама жалпақшешей ақыл айтпай әр шумағына дейін түртіп-түртіп, жеке сөздердің астын сызып, бір тарауын алып тастап, кемшіліктерін де, ұнаған тұстарын да нақты-нақты көрсетіпті. Ақаң Сәбеңнің осындай жанашыр ағалық ақыл-кеңесіне қатты риза болып хатын бізге көрсеткен еді. Осыдан кейін көп кешікпей “Полковник қызы” кітап болып “Жазушы” баспасынан шықты. Ақын ағамыз жыр жинаған бізге ұсынып қуанышы қойнына сыймай балаша қуанып шалқығаны жарасып тұрды. “Неткен ұлылық, алыстағы ауылдан жолдаған менің жазбамды қолына тие сала оқып шығып іле-шала жауап хат жіберіпті. Жай көз жүгіртіп оқымай қаламды батырып, шимайлап жіберіпті. Ғажап адам-ау, неткен кішіпейіл-ділік, неткен қарапайымдылық, қамқоршылық. Тіпті Сәбең жанымда тұрған сияқты, жүрегімнің лүпілін баса алмаймын”, деп жанары суланып, жымыңдай берді.

Біздің облысқа Алматыдан бет түзеген ақын-жазушылар алдымен редакцияға телефон соғып, “Ақаң орнында ма?” деп сұрап алатын. Сәбең Мәриям апаймен, Қалижан Бекқожин, Мұзафар Әлімбаев, Ғафу Қайырбеков зайыптарымен келіп қалың қарағайға көмілген Ақаңның қара шаңырағына ат басын тірегенде мына жақтан Ғалым Малдыбаев, Жылкелді Мұқанов ағаларымыз, Ермек Қонарбаев, Жарасбай Нұрқанов сынды ақын-жазушылар қарсы алып, Аютас алқасында кішігірім әдеби мереке дуылдап қалатын. Соның бәрін ретіне, сәніне келтіріп ғажап ұйымдастыратын Ақаң еді.

Ахметжан Нұртазин шығармашылық жолы туралы айтар болсақ бүгінгі оқырманға мынадай деректерді дәйек етуге болады. Ақаң ширек ғасырдай орман шаруа-

шылығының директоры болып, басшылық жұмысымен күнделікті қауырт қарбаластың ортасында жүрді де, көкірегінде толқыған сырларын өлең етіп өрнектеуге мүмкіндік жете бермеді. Анда-санда ғана қойын дәптеріне мөлдіретіп төгетін. 1957 жылдан бастап “Ленин туы” газетінде өлеңдері жариялана бастады. 1965 жылы сәуірде “Қазақ әдебиеті” газетінде көрнекті ақын Қалижан Бекхожиннің алғысөзімен Ахметжан Нұртазинді республикаға таныстырған жыр топтамасы жарияланды. Ақын көзі тірісінде үш жыр жинағын оқыр-мандарына ұсынды: “Полковник қызы” (1966 ж.), “Орман сыры” (1969 ж.), “Көк тоғай” (1972 ж.).

Құрметті еңбек демалысына шыққаннан кейін Ақан шығармашылыққа алаңсыз бет бұрып, жаңа жырларын редакцияға жолдап тұрды, олары газетте шығып та жатты. “Есіл тасып келеді” деген жыр жинаған дайындап жүргенін айтты. Әйтседе алыстан жолдаған әр хатында сырқат сызы сезіліп тұратын. 1972 жылдың сәуірінде өлеңмен маған мынадай хат жолдады:

*Хат-хабарсыз қарағым жатып алдың,
Мен белшемнен ауруға батып алдым.
Алатауға аңқылдап барамын деп,
Жүрегіме бір жүкті сатып алдым.*

*Жүрегімнің соғуы әлсіз болып,
Көңіл шіркін жүр әлі мәнсіз болып.
Өзімсінген інілер ұмытты ма,
Сөзімдағы бара ма дәмсіз болып.*

*Көңіл күйі келмесе көсіле ме,
Татымды сөз келмейді есіңе де.
Бір ауру жабысып алды маған,
Білмеймін үнімді де өшіре ме? - деп біраз жыр термелепті. Бұл ақынның Алматыдан қатты ауырып қайтқан*

кезі болатын. Ауыр сырқат көңіліне көп қаяу салғанымен шабыт шіркін жыр жолдарын ақтарып тастаушы еді. Ақаң шын мәнінде мықты суырып салма да ақын болды. Әңгімелесіп отырып бір-екі ауыздан өлеңді ағытып сала беретін. Ал сонысы кейбіреулердің әлек-шәлегі сияқты сылдырма болмай бітімі сом сымбатты, шымыр соқпалы шығатын. Әдемі кестелі, көркем зерлі көрінетін.

Ахметжан Нұртазин 1973 жылы қаңтар айында өзі ұзақ жыл директорлық еткен Октябрь орман шаруашылығының орталығы Ровное селосында 65 жасында дүние салды. Өзі көп толғанып, әбден шыңдап барып “Есіл тасып келеді” деген атпен “Жазушы” баспасына өткізген жинағын көре алмады, ол 1979 жылы ғана Ғафу Қайырбековтың алғысөзімен көрікті болып шықты. Ақынның зайыбы 1993 жылы қайтыс болды. Үлкен қызы Дариға Петропавлда тұрады, зейнеткер, екінші қызы Зылиха Алматыда “Хабар” телерадиокомпаниясында бөлім бастығының орынбасары. Ұлы Қайрат Солтүстік мал шаруашылығы және ветеринария ғылыми-зерттеу институтында ғылыми қызметкер, күйеу баласы Тілеу биология ғылымының докторы, ғылыми қызметте, келіні Күләш Петропавлда Сәбит Мұқанов атындағы №32 мектепте мұғалім. Ақын атасының шығармаларын халқына танытуда көп еңбек сіңіріп жүрген тамаша насихатшы-әдебиетші. Ақаңның атын айтсаңыз-ақ лапылдап жүгірген жанашыр елгезек.

Ақын бұл фәниден көшкенмен артында ұрпақтары, қалың оқырманы қолына алып, сырлы шумақтарына үңілетін жырлары қалды. Енді ақын жырларымен бірге жасай бермек. Оның өмірі ұзаққа жалғанды. Осындай ұзақ ғұмырлы бақытын өшпес өлең отымен лаулатқан ақында арман жоқ.

ҒАЗІСАР АҚЫН

Біз бүгін облысымыздың белгілі ақындарының бірі болған, өткен ғасырдың, ия өткен ғасыр деп ауыз толтырып айтқанда алыстағы бір заман болып көрінгенмен, біз үшін кешегі өмір сияқты, ғасырлардың бір-бірімен жалғасуында тұруымыздың өзі бір ғажап екен, міне сол біз үшін кешегі сияқты болып отырған өткен ғасырдың жетпісінші-сексенінші жылдары облыс өңірінде өткен қандай мәдени мерекелер болсын жырымен жарқылдап ортасында жүретін ақын ағамыз Уахит Әбжанұлы Темірбековтың туғанына жүз жыл толуын атап өтуге жиналып отырмыз. Міне осынау ақын ағамыздың мерейтойы тағы бір көңіл көркейтіп, қуаныш шалқытар тағы бір елеулі оқиғамен нұрланып отыр. Уақанның ақындық жолда шабыт толқынымен тербеліп көкіректен селдетіп ақтарған жырларының үлкен топтамасы «Бір өліп, бір тірілдім» деген атпен еліміздің кіндік қаласы Астана қаласында әркімнің қанша созса да қолы жете бермейтін ең биік мәртебелі баспаларының бірінен кітап болып шығып отыр. Шығарушы Қазақстан Республикасы Сенатының депутаты Тасбай Қабашұлы Симамбаев.

Бұл арада Тәкеңнің мұндай қайырымдылығының құтты қадамына, демеушілік көмегіне ризашылық білдіріп, әдебиет сүйген қауымның атынан алғыс айтуы-

ма рұқсат етіңіздер. Біздің өңірден Парламентке бірнеше депутат сайлағанымыз белгілі. Міне солардың ішінен жалғыз Тасбай Қабашұлы ғана тағдырдың тәлкегіне ұшырап, қалам ұстаған қолы темір кісенмен шідерленіп айдалып абақтылардың қараңғы қапасында зарлы жырлары, мұңды сырлары тұншығып, он сегіз жылдан кейін әрең дегенде бостандық есігін аттап бел жазған Уахит ақынның өлеңдерін томағасын сыпырып көк биігіне қырандай қанат қақтырды. Рахмет сізге сенатор Симамбаев!

Менің бұлай толқып, тебіреніп қуанышпен көтеріңкі сөйлеуімнің де өзіндік себебі бар.

Біріншіден, Уахит ағамыздың, Есіл өңіріне танылған белгілі ақынның көкірегін жарып шыққан өлең-жырлары, асыл мұралары іздеуші інілері, жанашыр қамқоршылары болмаған соң «Ленин туы» газетінің сарғайған беттерінде көміліп, архивтің қалың қабаттарына сіңіп бара жатыр-ау, халқына арнаған асылдары арманның ақ қанатында көтерілмей келместің кемесінде кеткені ме деп ойлаушы едім. Жалғыз мен емес, осы өңірдегі әдебиет сүйген қауым, өзіміздің ортамызда кеше ғана думандатып айтыстың ақтаңгері атанған ағаларымыздың жырлары жоғалғаны ма деп толғанушы едік. Олай емес екен. Тәуелсіздіктің таңы атқанда Тасбай Қабашұлы сынды халық қалаулысы Президент Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Мәдени мұра» бағдарламасын жүзеге асыру ісіне сүбелі үлес қосып ұмытылып бара жатқан ақын Уахит Темірбековтың жыр жинағын көркем безендірілген кітап етіп жарыққа шығарып, бәрімізді қуантты.

Екіншіден, осы кітаптың бірінші бетінен бастап мен қызыға оқып, тебірене толқып ақын ағамызбен сырласқандай болдым, оның өмірбаянынан жаңа жолдарды оқып өзіме жаңалық аштым.

Уахит Әбжанұлы Темірбеков 1904 жылы Петропавл округіне қарасты №12 Қуандық ауылында туған, бұл жерді қазақтар «Бөрілі» деп атайды. Ол жөнінде Уахаң былай дейді:

*Қырық бес жыл бұрын бұл жерде,
Бөрліде қоныс етіп, тұрған елде.
Келіпін жарық көріп дүниеге,
Біледі осы жайды таныс пенде.*

Бұрын бұл жер Шал ақын ауданындағы Сухорабовка ауылдық округіне қарасты Неждановка селосы мен Шортай ауылының маңы еді. Қазіргі кезде Шортай да. Қуандық та жоқ, тек жұртының орындары ғана жатыр. Бірақ жер аты «Бөрілі» ел аузында әлі күнге дейін сақталып қалған.

Әкесі Әбжан Темірбекұлы білімдар, сауатты адам болыпты, молдалық құрған, ауыл старшыны, одан кейін уездік жер басқармасына мүше болған. Кеңес өкіметі тұсында ол алашордашылар жағында болды, Қытай агенттеріне қосылып үкіметті құлату ниетінде болды деп айып тағылып айдалды, қамауға алынды. Сол кеткеннен мол кетіп, хабар-ошарсыз жоқ болды. Осы күнге дейін ол кісі қандай күйде болғаны, қайда кеткені белгісіз.

Уахит Әбжанұлы жас кезінде молдадан сауатын ашып, кейін жетіжылдық білім алады. Покровкадағы (Ақжар ауылы Есіл бойындағы, Явленканың арғы жағындағы) ауылшаруашылығы техникумын бітіріп, арнаулы орта білім алады. Бұл 1926 жылы. Жиырмасыншы жылдардың ортасында кулактарға қарсы күреседі, байлардың мал-мүлкін кәмпескелеуге қатысады. Әуелі, 1924 жылы комсомол қатарына өтіп, аудандық жастар одағы басшыларының бірі болады. Одан кейін партия қатарына өтеді.

1927-1928 жылдары Айыртау аудандық милиция бөлімінің бастығы болып қызмет атқарады. Әкесі Әбжан

ұсталғаннан кейін іле-шала 1930 жылы Уахит та «халық жауы» деген жаламен ұсталып, түрмеге жабылады. Жалғыз-ақ кінәсі: «алашордашылдың баласы болғандығы» Сөйтіп, тағдырдың тәлкегіне түсіп 18 жыл айдауда, қамауда жүріп, 1948 жылы ғана босап шығады. Айдауда, түрмеде болған жерлері: «Беломорканал» құрылысы, «Колыма», «Карлаг» (Қарағанды) тұтқындар лагерлері.

Өмірбаянның мынадай жолдары кімді болсын ойландырмай қоймайды. Алаштың арыстары деп танып, қазір тарихтың төріне қойып жүрген дүлдүлдеріміздің өмірбаяндарына үнілсеңіз де дәл осындай жолдарды оқыр едіңіздер. Молданың баласы, оқуға құлшыныс, азамат болып елге қызмет етуге талпыныс, Уақаң жетіжылдықты, техникумды бітірген. Сонау жиырмамыншы жылдары бұл үлкен жетістік, комсомолға, партияға өтеді. Мұндай анкетамен ауданды, облысты басқаруға көтеріліп кеткен тұлғаларды да білеміз. Уақаң да қатарына қарап үлгі алып, құрыш қайратпен ұмтылған шығар бәлкім. Жігері жалындаған жас жігіт лапылдап қанат қаққанда эттең топшысынан қырқылды. «Молданың баласы», «халық жауының баласы» деген қара таңбалы пәле маңдайына басылып, түрме топалаңына тоғытылып кете барды. Жас өмірі осылай өтті.

Ақын айдауда көрген азаптарын да өлеңмен өріп, жыр жолдарынан қуат алғандай, рухын көтергендей болады. Мына кітапқа аты беріліп тұрған «Бір өліп, бір тірілдім» атты өлеңді тебіренбей оқу қиын.

*Градус елу алты болған сонда,
Таймырдың соғып тұрған жел ызғары.
Жүргенде қиын-қыстау ұзақ жолда,
Тар есік, тар босаға темір торда.*

*Келгелі бұл арада төртінші жыл,
Жайымды түгел айтсам бірталай жыр.*

Кездескенім мұншама ауыр жағдай.

Оған қоса Гитлерің көрсетіп қыр.

Мұндай өлең жолдарын жүрек мұздап, жан түршігіп оқымау мүмкін емес. Тұтқын лагерінің тамұқтай азабынан аман-есен жан сақтап, тәлтіректеп елге жеткен Уахаң көкіректегі шердің ауыр жарасын жаза алмай алғашқы жылдары үй маңындағы тыныштықтан ұзай қойған жоқ. Колыманың, Таймырдың сақылдаған сары аязы сүйек-сүйегін әбден сірестіріп тастағандай қырыс-тырыстары біразға дейін жазылмай, шабыт құсы да кешегі тұтқынның қатып қалған жүрегінен жылу сезбей, алыстан ғана қанат қағып, ақынның иығына қонар жер таппай жүрді. Есілдің жағасындағы Ивановка селосында өзі талай жыл алыста жүріп сағынған ерке қылықты, мөлдір тұнықты өзеннің жар қабағынан үй салып, көк шалғынның жұпарын жұтты, жылқы өсіріп балдай тәтті шәрбәт қымыздың қуатымен көңілі көркейіп қолына домбырасын алды. Уахаң гүмпілдетіп домбыра тартпаса да дыңғылдатып отырып шабыт шақыратын, арқасы қозып, түсі бұзылып қолына қалам алатын. Міне осылай ақын өмірден жаңа туғандай жанары нұрланып, жүзі жайнап, желпіне түсіп жыр тербетті.

Жыр арқауы алтын дән,

Алтын дән қымбат алтыннан.

Айналам да толғанам,

Диқан болған халқымнан, - деп Уахаң міне осылай шабыт құсының талай жылдар бойы тұтқында тас қатып қалған томағасын сыпырып аспандатып айхай, шірікінге басты. Ақынның тұғырында дүр сілкініп, жаңа қуат-қарқынмен қанат қаққан, көкіректе күркіреген жыр тасқынын селдеткен асқақ дауысы еркін ашылып, жаңа биікке самғаған шымыр серпініне отбасы қуанды, ақын әріптестері қуанды, оқырман достары қуанды. Соңтүстік Қазақстан облысының өңірінде облыстың халық ақында-

ры Игібай Әлібаев, Ахметжан Нұртазин, Самархан Жұмадиев сынды таланттардың қатарына Уахит Әбжанұлы Темірбеков қосылды.

Халық творчествосының өрлеуіне, орыстанып бара жатқан, айтыс атты өнердің болғанын ұмытып бара жатқан біздің өңірде осы ғажап жыр жарысының сөнген отын тұтатып, қалың жұрттың жүрегінде айырықша қуаныш толқынын тулатқан тарихи оқиғаны да атаған орынды.

1956 жылғы коммунистік партияның XX съезі жеке адамның басына табынушылықты әшкерелеп, бүкіл қоғамды темір шеңгелмен тұмшалаған, ешкімге еркін сөйлеу әдетін бермеген тәртіп бұзылып, орысша айтқанда «Хрущевский оттепель» деп аталған «жылмық» заман, жанға аздап болса да жылу әкелген дәуір туды. Кешегі халық жаулары ақталып, түрмеден, айдаудан босатылып жатты. Мағжан, Сәкен, Ілияс, Бейімбет сияқты ұлылардың есімдері халқына қайта оралды.

Міне осындай ұлы жаңалық Уаханның да көкірегіне күн сәулесін түсіріп, шабыт тұлпарының жалына қайта жармасуға мүмкіндік берді.

Он сегіз жыл темір торда өткен өмір адамның бүкіл болмысына, мінезіне, психикасына өз әсерін тигізбей қоймайтыны белгілі. Елге оралған алғашқы жылдары ол өзін тым тұйық ұстап, ашылып сөйлесіп, аңқылдап сыр ақтару сынды айналасына еркін араласып кететін мінезін де біразға дейін қайта қалыптастыра алмай жүрді. «Ленин туы» газетінің редакциясына алғаш есік ашқаны да әлі күнге дейін менің есімде. Жасқанып кіріп, жазған жырларын именіп ұсынғаны да көп жайды аңғартқан сияқты болатын. Ал редакция қызметкерлері Уақанды құшақ жая қарсы алып, өлеңдеріндегі жылтыраған ұшқынды үрлеп, жөнге келтіріп, қырлап-сырлап, жарыққа шығаруды азаматтық, журналистік асыл парыз санады.

Сол кезде ақындардың қаламына қанат байлап, көкіре-
гінде шабыт толқынын шалқытқан тағы бір жайды айта
кеткен дұрыс болар. Қазақ халқының асыл перзенті ірі
мемлекет және қоғам қайраткері ретінде өз есімін Қазақ-
стан тарихына алтын әріптермен жазған Ілияс Омаров
1957-1959 жылдары Солтүстік Қазақстан облыстық
партия комитетінің идеология жөніндегі хатшысы болып
қызмет істеді. Облыстың мәдени өмірінде ол кісінің қал-
дырған қайраткерлік ізі осы күнге дейін ұмытылмайды.

Ілияс Омаров қазақ әдебиетінің көрнекті өкілі, жер-
лесіміз Ғалым Малдыбаевтың, жас жазушы Зейнел-Ғаби
Иманбаевтың, орыс жазушысы Борис Петровтың, жазу-
шы Жәнібек Мұзафаровтың шығармаларының жарық
көруіне, тұрмыс жағдайларын жақсартуға көмек қолын
ұсынды. Петропавлда Қазақстан жазушылар ода-ғының
бөлімшесі ашылып, ол солтүстіктегі бес облысты қамты-
ды. Уахит ағамыздың жырлары осы бөлімшеде де талқы-
ланып жылы лебіздер білдірілді.

Ілекең халық ақындарына айырықша көңіл бөліп,
Қызылжарда көптен бері ұмыт болған айтыс өнерінің
сахнаға шығуына бастамашы болды. Игібай Әлібаев,
Ахметжан Нұртазин, Самархан Жұмадиев, Темірғали
Қасенов сынды ақындар айтысқа шығып тыңдаушы
көпшілікті бір желпіндіріп тастағаны қуанышты еді.

Ілияс Омаровтың ұсынысымен облыстың халық ақы-
ны деген атақ белгіленіп, ол атақ айтыстарда үздік шық-
қан Игібай Әлібаевқа, Ахметжан Нұртазинге, Самархан
Жұмадиевке берілді.

Міне осындай серпіліс ақын Уахит Темірбековті де
көлеңкеде қалдырмады. Ол да айтысқа шығып, жүлделі
биіктерден көрінгенін мақтан етіп жүрдік.

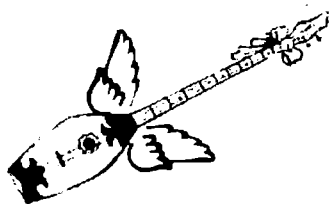
Біздің облыстағы ол кездегі айтыстың құрылымы,
табиғаты бөлек болатын. Ұмыт бола бастаған айтысты
жандандыру мақсатында түрлі амал-әдістер де іздесті-

рілді. Мәселен, жазбаша өлең шығарып жаттыққан ақындар бірден суырып салуға үйрене алмады. Міне осыны ескере отырып, қазылар алқасы айтысатын ақындарды күні бұрын белгілеп, олардың өздері айтысатын ақындардың ел-жұртына барып фактілер жинауына, текстті алдын-ала жазып алуына мүмкіндіктер берді. Тіпті жасы келіп қалған ақындардың қасына әншілер беріп, олардың айтыс-жырларын жаттап алып айтып шығуына рұқсат берді.

Тоталитарлық жүйенің тоқпағының әсері болар: айтысатын ақындардың жырлары редакцияда күні бұрын бастырылып цензурадан өткізіліп, содан кейін барып сахнадан шырқауға жіберілетін.

Бүгін мына жиналған қауымға таныстырылып отырған Уахит Темірбековтың «Бір өліп, бір тірілдім» жинағында осы айтыстардан үзінді беріліп отырғаны ақын ағамыздың поэзия көгінде қанат қаққан өрелі биігін көрсетсе керек.

«Өлді деуге бола ма айтындаршы, өлмейтұғын артында сөз қалдырған» деп ұлы Абай атамыз айтқандай бүгін облысымызға белгілі ақын Уахит Темірбековтың туғанына жүз жыл толуын және жыр жинағының жарық көруін атай отырып Уахит Темірбековтың есімі халқының жүрегінде жырларымен бірге сақталады деп мақтан еткіміз келеді. (Ақынның туғанына 100 жыл толуына арналған кеште жасалған баяндамадан).

СЫРЛАСЫМЫЗ ӘРҚАЗМАН

Қазақ әдебиетінде жарқ етіп бір көрінгеннің өзінде ұмытылмас із қалдырып, талантты қадамымен танылған жерлесіміз жазушы Ермек Қонарбаевтың туғанына бүгін 65 жыл толып отыр. Редакциямызға жиі келіп тұратын, осы қаладағы № 6 қазақ орта мектебінде кітапханашы болып істейтін жазушының қызы Жанар бізге осыны хабарлады. “Айналайын, өзім де осы хабарды тосып отыр едім. Кеше ғана үйде Ермектің кітаптарын, маған жазған хаттарын ақтарып, өзімен біраз сырласқандай болып едім,” дедім.

Ермек екеуміз Алматыда бір кезде оқығамен, ол Абай атындағы ҚазПИ-де, мен ҚазМу-да оқыдық та онша көп араласқан жоқпыз. Елге келіп қызметімізге кіріскен соң ғана бір-бірімізді шығармаларымыз арқылы ұғысып, сондай ыстық, адал дос көңілмен табысып кеттік.

Алғашқы кезде ауылдағы қызметі алысқа ұзатпай қалаға келе алмай жазғандарын хат арқылы жолдап жүрді. Оның әңгімелері ол тұста “Ленин туы” деп аталған газетіміздің беттерінде кешіктірілмей үнемі жарияланып тұрды. Бірден талантты жазушы боларына кәміл сендік. Газет оқырмандары да, редакция қызметкерлері де оның шығармаларына жылы лебіздер арнап жатты. Ол өзі туған ауылды айрықша сүйетін, сол маңайдан ұзамады. Ленин орта мектебінде мұғалім болды. Одан кейін

совхозда комсомол комитетінің хатшысы, аудандық партия комитетінде нұсқаушы, ”Новопокровка“ совхозында партия ұйымының хатшысы қызметтерін атқарды.

Алпысыншы жылдардың басында Ленин ауылы творчество адамдарын магниттей тартып тұратын. Мұнда белгілі ақын Ғалым Малдыбаевтың даңқы бәрімізді үйіріп әкететін. Оның айналасына прозашы Ермек Қонарбаев, ақын Жарасбай Нұрқанов, әдебиетші әрі өнерпаз әртіс Жылкелді Мұқанов, көрші ауылдан халық ақыны Ахметжан Нұртазин топтасып, дуылдасып әңгіме-дүкен құрғанда кімді болсын қызықтыратын, сондай бір көркем кештер өтуші еді. Ермек міне осындай ортада сөз өнерінің керемет құдіретті қасиетіне шомылып, іштей ширығып, шыңдалып, биікке қанат қондап талпынып толысты.

Ауылдағы қызмет жас жазушыға көп мүмкіншілік жасаған сынды. Ол ауыл өміріне жіті үңіліп, өзінің болашақ кейіпкерлерін зерттеген. Әңгімелерінде осынау алтын бесік саналатын ыстық мекенге деген сүйіспеншілік лебі есіп, ауыл адамдарының тамаша қасиеттерін, аңқылдақ, ақжарқын мінезін, адал көңілін әдемі кестелеп, ерекше айшықты нақыштармен зерлеуге ұмытылды. “Туған жер”, “Сақау” деген әңгімелері біздің газетте жарияланғанда редакцияның ілездеме кеңесінде журналистар шын көңілімен сүйсініп, біраз талдап разылық білдіргеніміз әлі күнге есімде.

Бір күні кешкісін біздің үйге келіп, қуанышын айтып, бәріміз мәз болғанымыз бар. “Түнгі от” жинағы “Жазушы” баспасынан басылып шыққан екен. Үйімізбен құттықтасып жатырмыз. Ол кезде Алматыдан кітап шығару алыстағы ауыл адамына қияметтің ең қиыны. Осындай машақатты кешіп жүріп алғашқы жинағын шығарған Ермектің бұл қадамы шынында да жас қаламгер үшін үлкен жеңіс еді.

Сол кездесуде екеуміз көп әңгімелесіп, әрине әдебиет жайлы ойларымызды айтып мәз болыстық. Ермек терең білімді, қай мәселеде болсын өз пікірі қалыптасқан тура сөзді болатын. Біраз дүниелері жинақталып қалғанын, енді соларды баспаға дайындайтынын, әттең шіркін жоғарыда баспада бір қамқоршы, қолдаушының жоқтығын айтып қынжылыс білдіріп, өкініп қойып отырды. Комсомол қызметінде, партия жұмысында біраз ойлар түйіп, өмірдің қыр-сырын терең үңіле зерделегенін аңғардым. Сөз саптасы, ой толғауы ауыл өмірінен көлемді туындыға әзірлік жасап жүрген жайынан белгі берді.

Ауылдағы қызмет, үйдің шаруасы көп уақытын алып, өзі сүйген әдебиетіне еркін құлаш сермеп сүңгіп кетуге мұрша бермесе де Ермек қаламын қаңтармады. Шабытты шақтарда шағын әңгімелерін үзбей жазып тастап, редакцияларға жолдап жатты. Оның жаңа дүниелері республикалық газет-журналдарда жарық көріп, сыншылар тарапынан жылы лебізге де ие болды.

Алғашқы жинақтан кейін әңгімелерін топтастырып “Жол басы”, “Тиек” атты тағы екі шағын кітаптарын шығарды.

Совхоз басшыларының бірі болып, кайнаған еңбек ортасында жанталасқан құрыш қол диқан жұртының жан сырын терең ұққан, бүкіл болмысын аса жіті зерттеген, содан орасан зор қымбат қазынаға баланар қалам құнарын тапқан жазушы оңашада ой толғап, қиялына қанат қақтырып, шабыт шалқарында шамырқана құлаш сілтеуді аңсаған сияқты. Ермек партия ұйымы хатшы-сының қызметін де өз өтінішімен тапсырып, “Ленин туы” газетінің Сергеев ауданы бойынша меншікті тілшісі болып ауысты. Жазуға біржола берілуді аңсады да тұрды. Бірақ газет жұмысы жазушы қаламын бір ізден шығармай жаттанды жолға түсіріп жіберетінін біраздан соң барып түсінді де, Белоглинка мектебіне директор болып

орнықты. Табиғаты да, адамдары да тамаша, жазушының жан қалауына лайық жақсы мекен еді бұл. Ермектің жазушылық таланты бар қырымен жарқырап, біраз туындыларын шабытпен өндіре жазды.

“Соңғы жылдың жүгі“, ”Қайрақ“, ”Ең сүйікті кейіпкер“ атты үш повесть Ермектің қаламы барынша ұшта-лып, биіктерге қанат қаққанын қапысыз танытқан еді. Бұл шығармалар оның өзі басынан өткізген хикаяларды көркем кестелерге түсірген іспетті. Бірінші повесте совхоз директоры Нұрсипаттың зейнетке жетер табалдырыққа бір жыл қалған тұстағы бейнесі берілсе, ”Қайрақ“ повесінің эпиграфы етіп ”Парасатты парторг, Совет одағының Батыры Ысқақ Ыбыраевқа ескерткіш” деген сөздер жазыпты. Ысқақ ағамыз ел-жұртына айрықша қадірлі болған, Ермекке ұстаз сыпатты ғажап адам. Осындай ірі тұлғаның бейнесіне сүйсіне көз сала отырып қаламын жеңіл жорғалатып, іркілмей, кібіртіктемей ықыласпен сілтегені аңғарылады. Үшінші повесте ”Ең сүйікті кейіпкер“ де жазушының еркін меңгерген тақырыбын қозғап, жүрекке жылы әуенмен сондай тартымды жазылған. Мектеп өмірінің ыстық лебі ескендей болады. Жоғары класс оқушылары ”Менің ең сүйікті кейіпкерім“ деген тақырыпқа шығарма жазып, мектеп бойынша жарияланған бәйгеге қатыспақ. Жюри төрағасы әдебиет пәнінің мұғалімі Жармағанбет. Оқиға ”Тереңсай“ совхозында өтеді. Жазушы бұл туындысын өз ауылының өмірінен алып жазғаны көрініп-ақ тұр. Өз басынан өткен, өз жүрегін жалынмен шарпыған оқиғаларды жазу қызғылықты да әрі жеңіл. Ермектің көркем сөзбен салған суреттері сол себептен де жарқын баяулы, айтар ойлары, ұсынар ғибраттары шапағатты.

Жазушының өміріне сондай қолайлы, тып-тыныш, жайлы мекенге орнығып, көңілі жұбаныш тапқанмен енді Ермектің денсаулығы еркін бой жаздырмауға айнал-

ды, ыңқыл-сыңқылы көбейіп кетті. Маған жазған хаттарында сол жайын жабыға жеткізуші еді. Күнделікті тіршіліктің, қызмет қарбаласының ағыны зырқыраған қалыбынан адамды бір босатпайтыны бар емес пе? “Ақбалшыққа” (Белоглинка) бір келсейші, Дәмелі, Мәйкен төртеуіміз әңгіме-дүкен рахатына батып бір отырайықшы” деп Ерекең талай рет қиылып шақырғаны бар. Әттең деп осы күні өкінесің әрине. Қызметтен қолым босамай бара алмадым. Өкініш орны толмас.

Ермек өте сабырлы, сөзге сараң, жарқылдап көзге түсуді ұнатпайтын, іштей қайратты, нағыз нар мінезді жайсаң еді. Көңілі түскен сәттерінде әзіл-күлкі араластырып әңгімені әсерлі шертетін, күліп-ойнап, шешіліп ақтарылатын мінезі де жарасымды болатын. Жоғары мәдениетті еді, қандай қиналса да, тығырыққа тірелсе де ешкімнің мазасын алғысы келмейтін. Тіпті ауруының асқынғанын да айтпады, күзде Қызылжар ауруханасына түскенін де дабырламады. Біреуден хабар айтқан екен, сол кезде “Қайрақ” повесін газетімізде жариялап үлгерген едік соларды жинап алып жеттім. Қуанып қалды.

Соңғы хатын кеш алдым. “Нансаң, осы хатты жазуға Петропавлда жатып, төрт күн күштендім. Диспансерге жатуға келіп едім, враштар қабылдамады, осы бір ай ішінде мен қатты жүдеп, әлсіреп кеттім. Тамаққа көңілім шаппай қойды. Енді Сергеевкаға барып, соның ауруханасында ем алып, шама жетсе күшею керек. Автобуспен кетуге күн суық әрі менің халім келмеген соң, ертең бір машина тосып жатырмын...

Әттең осы денсаулық мені қатты алаңдатып тұр-ау, Бақыт! Нағыз жазатын кезде аурумен әуреленіп жүрген түрім мынау. Тыңайсам Сергеевкadan хат жолдармын. Сәлеммен Ермек. 1.XII.84.” Осы соңғы хатты поштамен алғаннан кейін бір күннен соң оның қайтыс болғанын естідік. Қарашаның аяғында қалаға ауруханаға әлі кет-

кенде барып келген екен. Дәрігерлер еш дәрмен істей алмайтынын туыстарына айтқан. Қайран талант-ай десейші, соңғы деміне дейін артында қалар мұраларын ойлап жатқан.

Ия, талантты жазушы досымыз Ермек Қонарбаевтың өмірі асыл мұраларымен бүгінге жалғасып жатыр. Біз оның кітаптарын қолға алып онымен әрқашан сырласамыз. Жазушының кітаптары оқырман қолынан түспей сырласар досына айналып кетсе бұл да оның бүгінгі күнде қалған бір бақыты.

Кейде талантты адамдарды тірісінде танымай өлген соң ғана өкінішпен еске алатын жаман әдет бар. Бұл ыңғайсыз жай қазаққа ғана емес, барлық халыққа тән сарқыншақ. Орыстар да, басқа ұлттар да ұлыларына дейін, ол дүниеден өткен соң өкініп, опынып жоқтап жатады. Ермек те көзі тірісінде бүгіндері оның творчествосына арналып айтылып жатқан жылы лебіздердің нағыз салмақтыларын ести алмай кетті.

Жазушы Ермек Қонарбаевтың есімін елге танытып, әдебиетімізге жас толқынның нық қадам басып, дарын гүлін жайнатып толық аша алмай арманда кеткенін ұлағатты ұстаныммен жеткізген Сафуан Шаймерденов ағамызға мың алғыс айтқанымыз абзал Ермектің асыл жары Мәйкен жазушы жолдасының басылмай қалған дүниелерін жинап алып Алматы баспаларынан өткізе алмай жүргенде Сафекең көмектесіп асыл текті ағалық қамқор қолымен бар мүмкіндікті жасаған. Сөйтіп, Е. Қонарбаевтың бір томдық шығармалар жинағы “Қас қағым сәт” деген атпен “Жазушы” баспасынан 1988 жылы шықты. Сафекең “Ауыл өмірінің шыншыл жыршысы” деген тақырыппен алғысөз жазып Ермектің шығармаларын әдебиетті сүйген қалың қауымға жас таланттың шымырлап қайнаған шеберлігіне “боз басын иіп” тағзым етіп таныстырды. Бұл алғысөз республикалық газеттерде

жарияланды. Ағаның аяла алақанымен Ермек жазушы ретінде жалпақ жамағаттың жүрегіне жол тапты.

Ермектің шаңырағында да оты өшкен жоқ. Мәйкен балаларды жеткіземін, әкесін жоқтатпаймын деп жанталайсып жүріп дүниеден өтіп кетті. Қазір шаңырақ иесі жалғыз ұлы Жансерік. Қарындастары Әзкен, Нәзкен, балалары Жанар, Нұрлыгүл, күйеу балалары, немере, жиендері Ерекең есімін есте қалтыру шараларының бәріне белсене қатысып, оның талантын қастерлеп, құрмет тұтады. Біреуіне әке, біреуіне аға, нағашы, ата болған ол өлмес асыл мұраларымен бәріне ақылшы, сырлас болып мәңгілікке олардың ортасында.

ТЫҢДА ЖАМБЫЛ

Былыттың жылы елімізде тың игерудің жарты ғасырлық мерекесі аталып жатқан кезең тұсы еді. Кеңестік дәуірде “тыңға шабуыл” десіп ауыз толтырып айырықша атаған елеулі оқиға болатын ол. Тың игеруде көзге түскен ерен диқандар, білікті басшылар есімдері құрметпен аталып, жылы лебіздер арналғанын да естідік.

Қызылжардың көшесінде келе жатыр едім Жамбыл ауданы жақтан келген қартандау адам мені танып кездесе кетті де, амандықтан соң бірден тілегін айта бастады. “Тыңның елу жылдығы аталғанда ортасында жүрген шығарсың, өзің тың игеруге қатысқандар туралы кең жаздың да, сол мерекеде біздің Төке Аяғанұлының аты аталмады. Сонау 1953 жылғы қыркүйектегі партияның атақты пленумынан кейін Баян МТС-іне бас агроном болып келіп, 1954 жылғы көктемнен бастап тың игеру жорығына белсене қатысқан адам еді. Тың төсінен түлеп ұшып, басшылық қызметтерге көтерілген білікті де іскер, халқы сүйген азамат еді”, - деді ол.

Ақсақалдың айтқаны рас. Төке Аяғанұлы Аяғановты мен де жақсы білетінмін. Шынында да облысқа белгілі адам, облыс экономикасы мен мәдениетін көтеруге, өркендетуге өз үлесін қосқан белсенді іскер жандардың бірі. Бұрынғы Ленин ауданындағы Бірлік ауылында

туған. Ағасы Дүйсен Аяғанов “Бірлік” колхоз басқармасының төрағасы болып ұзақ жыл еңбек еткен ауыл қадірмені болған жан еді.

Сол бір соғыстың қара бұлты ауылға дейін төніп, ызғары соғып тұрған шақ болатын. Жасөспірім Төке көршілес Еңбек ауылында орта мектепте оқып жүріп, жоғары кластар оқушылары қатарында колхоз жұмысына араласып, қарттарға, әйелдерге көмектесіп егін себуге, шөп шабуға, астық жинауға қатысты, ел-жұртпен бірге соғыс жылдарының ащы дәмін татып, қиын күндерді көріп шынықты. Мектеп бітіргеннен кейін оқу іздеп алысқа ұзай алмай іргедегі Покровкаға барып ауыл шаруашылығы техникумына оқуға түсті.

Техникумды үздік бітірген жас жігіт ілгері талпынып 1947 жылы Алматы ауыл шаруашылығы институтына қабылданып, оны да жақсы тәмамдап, ғалым-агроном дипломын алып шықты.

Соғыстан кейінгі халық шаруашылығын қалпына келтіру жылдары ауыл шаруашылығын басқаратын білімді мамандарды талап етті. Жоғары білімді жас агроном туған өңіріне оралғанда оны облыстық ауыл шаруашылығы басқармасының басшылары қуана қарсы алып Петропавлдағы облысаралық колхоз кадрларын қайта даярлау мектебіне оқытушы етіп жіберді. Онда бастауыш, жетіжылдық деңгейде ғана білімі бар колхоз басқармалары әр облыстан келіп оқып жатқан еді. Жас ұстаз соларға дәріс беріп, ауыл шаруашылығы ілімінің негізін таныстырды. “Төке Аяғанов пен Жақсылық Ысқақов институт бітіріп келген жас жігіттер. Біз де қартайып тұрған жоқпыз, олардан 5-6 жас қана үлкенбіз, соғыстан келген, елде колхоз басқармасы болған жігіттерміз ғой. Екеуі бізді қазақша оқытты. Оңтүстіктен келгендер орысша түсінбейтін. Сонда жап-жақсы білімнен

нәр алып, әжептәуір ысылып, үйреніп, көп мәселеден тәжірибе алып шықтық. Біз, курсанттар, сонда осы екі жігіт ертең ел басқарады, тамаша басшылар болады деп өзара әңгіме ететінбіз” деп еске алады сол кездегі оқуын бұрынғы «Айтуар» колхозының басқармасы Қожа Си-банов, көріп кел болыппыз, артынан Төке бізге Преснов ауданына келіп менің бастығым болды».

«Тыңға шабуыл» дабылы соғылып 1954 жылы білікті мамандар алыстағы өңірлерге аттанып жатқанда Төке Аяғанов та облыстық партия комитетінің жолдамасымен Преснов ауданындағы Баян МТС-іне бас агроном болып жіберілді. Оның басшылық баспалдақтарына жолы осылай басталған болатын. Облыстық партия комитетінің хатшысы арнайы қабылдап әңгімелескенде: «Жас қайратыңды тың игеруде көрсет. Тыңда таныл. Білімінді, іскерлігіңді танытсаң ертең-ақ көтерілесің» - деп ақ тілек арнаған-ды.

Тың игеру жорығына бас агроном болып араласуы жас маман үшін жақсы ырым болды. «Астық молшылығының кілті сенде, бас агроном» дейтін сол кезде әртүрлі деңгейде өтетін жиналыстардың бәрінде. Төке Аяғанұлы осы талаптан танылу жолында бар білімін, қайрат-күшін жас жігермен жалындап жұмсай білді.

Ол кісімен журналист ретінде көп әңгімелестім. Тың игерудің алғашқы жылдары туралы, сол кездің қиындықтары жайлы сұрағанымда ақырын ғана жымыып қойып әңгімесін дәмдеп саспай жеткізетін. «МТС-тің аумағында 11 елді мекен болатын, жүріп-тұру қиын. Көлігіміз ат. Машина директорда ғана. Петропавлға жету бір қиямет. Жол жоқ. Қыста бір боранда «ГАЗ-69» машинасымен қаладан ауылға дейін үш күнде зорға жеттік қой. Кейін МТС таратылды. Соның аумағында ірі 4 совхоз құрылды. Әйтеуір күні-түні жұмылған еңбек

нәтиже берді. 1956 жылы республика Отан қамбасына 1 миллиард пұттан аса астық кұйғанда дүние жүзін шулатқан жоқпыз ба?!» - деп бір қуанып қоятын.

Бір қарағанда Төке Аяғанұлы жұмсақ мінезді, қарапайым, кішіпейіл көрінетін. Ал қызмет бабында жұрт оны біліктілігі, әділдігі, адалдығы, турашылдығы, адамгершілігі үшін өте жоғары бағалайтын, сыйлайтын, құрметтейтін. Ерінбейтін еңбекшіл болатын. Халықтың тікелей ортасында болып, көп мәселені сол жерде шешіп беретін.

МТС-тер тарағаннан кейін ол «Жамбыл» совхозының бас агрономы болып істеп жүрді де, кешікпей отыздан жаңа аса берген жас жігіт Булаев аудандық партия комитетінің хатшысы болып сайланды. Бірер жылдан кейін Мәскеу Жоғары партия мектебіне оқуға жіберіліп, оны бітірген соң Булаев аудандық партия комитетінің екінші хатшысы болды.

1965 жылдың басында Төке Аяғанұлы Преснов аудандық ауыл шаруашылығы басқармасының бастығы болып тағайындалды. 1967 жылдан 1972 жылға дейін осында аудандық атқару комитетінің төрағасы болып істеді. Аудан экономикасы мен мәдениетін дамыту жолында оның сіңірген еңбегі зор. Екіншілік пен мал шаруашылығын ғылыми негізде өркендету, озық технологиялар мен жаңа әдістерді кең қолдану өріс алды. Кеңшарлардың орталық қоныстары мен ауыл-селоларда құрылыс қанат жайып, жаңа тұрғын үйлер қатары сән түзеп молая түсті.

Күзгі орақ басталар сәтте редакция тапсырмасымен Преснов совхозына барғанымызда Төке Аяғанұлын осында жолықтырдық. Бұл совхоз іргесі ертеде қаланған, шаруашылығы жан-жақты мықты дамыған озаттардың бірі еді. Облыс, аудан бойынша түрлі семинарлар осында

өткізіліп, тәжірибесі басқаларға үлгі ретінде ұсынылатын. Ауатком төрағасы Аяғанов бұл жолы ораққа әзірлік мәселесімен жүр екен.

Орақты ең қысқа мерзімде әрі ысырапсыз өткізу жөнінде осы совхоз бастама көтермек облыс бойынша, соған арнап семинар өткіземіз, - деп ол жағдайды егжей-тегжейлі айтып берді. Бізге түсінік беруге, суреттер түсіруге көмектесуге бас мамандарды жинаттырды. Өзі соларды басқарып бірге болып, мәселенің бүкіл жай-жапсарын тиянақты баяндап беруге көмектесті. «Тың алқабында егіншілік мәдениетін көтеруде, егін өсіруде біршама төселіп қалдық, басқаларға үлгі көрсетуге, тәжірибе үйретуге де жағдайымыз бар, ендігі мәселе өсіргенді ысырапсыз жинап алу. Семинар осыған арналады, деп Төкең бізге барынша түсіндіріп бақты. Төлебай Мұстафин, Иван Яненко, Петр Симонов секілді Социалистік Еңбек Ерлеріміздің тәжірибелері, ұмтылыстары ешкімнен олқы түспейді». Одан әрі ауданның астық шаруашылығы туралы терең ойлар айтып, перспективаларды да ашып көрсетті.

Артынан семинарға келгенімізде бір топ журналистерді өзі жинап алып ауатком төрағасы баспасөз мәслихатын өткізді. Бүгінгі әңгіменің негізгі мақсатын әңгімелеп берді. Мақсат өсіргенді шашпай-төкпей жинап алу. Ал мұның өзі біздің жердің жауын-шашынына ұрынбай шапшаң жинап алу деген сөз. Ал шапшаң жинау техника сайма-сай болуына байланысты, мүлтіксіз жұмыс істесе тасымал тоқтамайды. Осының бәрін Төке Аяғанұлы бес саусақтай санамалап дәттетіп берді. Астық үшін айқастың осы осал буынына баршаның назарын аударуды ұсынған өзі еді.

- Бәрі түсінікті.

- Баспасөз мәслихаты міне осылай болуы керек.

- Кейде мәслихатты айтасыз, басшыны таба алмайсыз.
- Әрине осылай ұйымдастырылуы керек.
- Бұл Төке Аяғанұлының бастамасы. Осылай журналистер де төрағаның ұйымдастыру жұмысына разылық арнап жатты.

Сол жолы семинарда айтылған сенімді сөз де орындалды, аудан орақты облыста бірінші аяқтап, егінді ысырапсыз жинап алды. Төкең бұл жаңалықты да журналистерге хабарлап қуанышын білдірді. «Бұл табыста сіздердің де үлестеріңіз бар» деп қуанды ол.

Төкең 1972 жылдан зейнет демалысына шыққанға дейін облыстық ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындау және сапасын тексеру инспекциясын басқарды.

Еліне сіңірген адал еңбек Төкеңнің омырауында зейнет белгілері болып жарқырады. Төрт орден, алты медальмен наградталды.

Төке Аяғанұлы өмірден өтсе де оның қара шаңырағы өзі бардағыдай оты маздаған қалпы. Қырық бес жыл отасқан асыл жары Райхана, балалары мен немерелері асқар таудай болған Төкеңді ешқашанда ұмытпайды.

ӨЗІМІЗДІҢ АДАМ

Газетіміздің редакторы Құрмантай Меңдіғожин отбасының жағдайына байланысты сұранып, Алматыға Қазақстан Журналистер одағы басқармасының жауапты хатшысы болып кетті де, біршама уақыт редакция бірінші басшысыз қалды. Мұндайда әр саққа жүргізетін әңгімелер өрбитіні белгілі ғой. «Анау болуы мүмкін, мынау болуы мүмкін» деген тұспалдар күн сайын қоздап жатады. Әркім құлағы шалған сыбысты жеткізуге асығады. Қалам ұстаған жігіттер коридорда тұрып алып, гуглеп сан-сақтан ой қайырғанда «шіркін-айлап» бір өкініштің қызығына орала беруші еді. «Өзімізден бір кісі шықпады-ау. Редакторлар түгел шеттен келеді» десіп күлісетін де, ренжісетін де. Расында да, партия билеген сол тұста тіпті облыстық газеттің редакторы да басқа жақтан әкелініп жүрді. «Ленин туы» (ол кезде осылай аталды) жарыққа шыға бастағаннан бергі редакторларды санап шықсақ солардың ішінен бірер жыл ғана (1929-1930 ж.ж.) басшылық еткен Сәбит Мұқановтан басқасының бәрі шеттен келген адамдар екен.

1969 жылдың күзінде міне тағы да редакторды шеттен тосып жүрдік. Сондай күндердің бірінде өзіміздің Тұрсынбай Кәкімов ағамыз редакцияға жүгіріп кіріп, естіген жаңалығын жанталаса жеткізіп жатты. «Жаңа

редактор келіпті, мейманханада жатыр, көрдім, әңгімелестім», - деп мәз-майрам.

- Кім өзі?

- Қай жақтан келіпті?

- Қашан? - дескен сұрақтар жауып жатыр.

- Уәп Рақымжанов деген жігіт, университетте бірге оқығанбыз, жаза білетін журналист, өзіміздің адам, - деп Тұрсекең көзілдірігін бір көтеріп қойып, жымың-жымың етті.

- Қандай қызметтерде істеген?

- Көкшетаудың жігіті. Ақтөбеде істеген.

- Ақтөбеге қайдан барып жүр?

Тұрсекең шылымын құшырлана бір сорып алып, жігіттерге жаңа редактордың өмірбаянын айта бастады. Жасы Тұрсекеңдермен тетелес екен. Университеттің журналистика факультетін бітірген соң Көкшетау облыстық газетінде істепті. Ал 1963 жылы сәуірде тың өлкесінің орнында болған бес облыстық қазақ газеттері жабылғанда Ақтөбеге ауысқан. Журналистік қызмет баспалдақтарының бәрінен өткен, еңбек жолын әдеби қызметкер болып бастап, редактордың орынбасарлығына дейін өскен «Өзіміздің адам» деп Тұрсекеңнің қуана жымыңдауында да бір сыр бар болатын. Сол кездегі партия басшылығынан, әсіресе журналистер қауымы көп жапа шекті. «Партия басшылығы» деген желеумен газеттерді журналистік мамандығы жоқ, редакцияның маңын көрмеген, әйтеуір обкомның, горкомның төңірегінде жүрген адамдардың бәрі басқара берді. Бүкіл КСРО елі бойынша осындай дәстүр қалыптасқан. Журналистер үшін ең үлкен қасірет осы деп түсінетінбіз-ді. Уәп Әшімұлы Рақымжановтың «Өзіміздің адам» ретінде қабылдану себебі енді айқын болуы тиіс. Ол қаламы ұшқыр журналист, білікті ұйымдастырушы екенін кейін жазғандарымен де, істерімен де дәлелдеп берді.

Көп ұзамай Уәптің бойынан нағыз журналистке тән қасиеттерді көре бастадық. Ол шығармашылық ұжымның әрбір мүшесімен түгел әңгімелесіп, мән-жағдайға әбден қанықты. Әркімнің қабілет, мүмкіндігін шамалағандай болды. Облыстың әр ауданын кезек-кезегімен аралап, адамдарымен, экономикасымен, табиғатымен бүге-шегесіне дейін танысты. Иссапарға жиі барып жүрді. Және де басшы екенмін деп қасына қосшы, хатшы ілестіріп, солардың еңбегін пайдаланбай өзі жазып, үлгі көрсете бастады.

Бір күні Сергеев ауданына барып келгеннен кейін мені кабинетіне шақырып алып, көрген-білгенін, әсерлерін айта бастады. Арада екі-үш сағат өткен соң қайта шақырды. Алдында машинкаға басылған он шақты беттей материал жатыр екен.

- Творчествоның аты творчество емес пе. Мына материалды түні бойы ұйықтамай жазып келіп едім. Оқып шықшы. Дүдәмал жерің болса түзет, менің көңіліме қарап, жеңіл-желпі оқыма, - деп Уәкең өзінің қоңыр даусымен жұмсақ сөйлеп, ақырын ғана жымиып, сынағандай барлай қарады. Қысылыңқырап қалдым. Сонымды аңдады да, сөзін әрі жалғастырды.

- Редактордың жазғаны екен деп қаламыңды құр жүгірте берме, кей жерлерінде батыра түс.

- Ыңғайсыздау ғой, Уәке, - дедім баспының мұндай қарапайымдылығын, кішіпейілдігін бірінші көрген басым.

- Көзіңе көлтектетіп айтпайын, сен республикаға белгілі журналиссің, сенің алдында редактор да, әдеби қызметкер де бас июі тиіс. Өзіңді өзің бағала. Байқауымша өзіңді өзің бағаламайтын сияқтысың. Ойланып көрші. Ал андағы материалды адал көңілмен оқып шығып, кемшілігін аямай түзет, - деді де ол қолындағы жазғанын маған ұстатты.

Қызмет баспалдағының биігінде тұрған редактордың

бөлім меңгерушісі болып істейтін маған мұндай сөз арнауы, материалын оқуға беруі бұрын өз басымнан өткізбеген тосын оқиға еді. Редактордың кабинетіне кіруге жасқанатынбыз. Бұрын редактор жазған дүниелерді газет бетінен бірақ көріп отыратынбыз. Белмеме келген соң мен де ойланып қалдым. Біріншіден, кеше іссапарға барып келіп, соның ізін суытпай түні бойы жазып, материалды таңертең машинкаға ұсынуы ұнады. Мұндай жеделдік сирек кездеседі ғой. Әсіресе басшылар тарапынан. Екіншіден, жазғанын қатардағы журналистің сынына ұсынуы да кішіпейілдік белгісіндей көрінді. Үшінден, творчествоны, шығармашылықты бағалау біз үшін үлкен жаңалық тәрізді сезілді.

Редактордың жазғанын оқып шықтым. Сөз саптасы кәнігі қаламгердің сілтеу сыңайын танытып тұр. Жұмсақ стилі жеңіл оқылады, сөздік қорға, бедерлі бояуға, нәрлі ойға ден салыпты. Заман ағымын сергек сезінетіні бізге үлгі әрине. Әсіресе экономикалық талдау, тұжырымдар, журналистің өзіндік көзқарасы қызықтырды. Мен бұл материалды оқып отырып өзімнің осал тұстарымды аңғарғандай әсерде қалдым. Ешқандай түзету белгісін түсірмей редакторға қайта кірдім.

- Уәке, жақсы жазылған екен, - дедім шынымды айтып.
- Түзетпепсің ғой? - деді сұраулы кейіппен жымиып.
- Әйтеуір түзету кіргізу керек деп мақсат еткен жоқпын.

- Оның дұрыс. Дегенмен ұштай түсу, шыңдай түсу, кейбір сөздерді дәлдеу ешкімге артық болмайды.

- Айтуыңыз дұрыс.

- Бірақ, «сырын білмеген аттың сыртынан жүрме» деп тұрсың-ау, - деп ол күлді. - Мен де талай редакторларды көрдім. Енді өзім редактор болған соң газетке жаза білетін, істі білетін адамдар жан салса екен деймін. Творчество адамдарын көтермелеу керек.

Иә, Уәкең өзінің редактор ретіндегі осы сөзін күнделікті басқару әрекетінде де бекіте түсті. Ол келгеннен кейін газеттің ажары да, мазмұны да өзгере бастады. Оның журналистік сатылардың барлық өткелдерінен өткені көрініп тұрды. Әсіресе секретариат жұмысын жақсы білетіні аңғарылатын. Алдымен газеттің макетіне көңіл бөлді. Өзі «Көкшетау правдасы» газетінде жауапты хатшы, редактордың орынбасары болып істеген екен. «Бірінші бет пен соңғы бет бірден көзге түсетін болуы керек. Өйтпейінше оқырманды қызықтыра алмайсың. Алдымен оқырман газеттің сыртына қарайды, сосын барып кейін жайланып отырып ішіне үңіледі» дейтін де секретариат қызметкерлерін үйретуден жалықпайтын.

Уәп Әшімұлы «Ленин туы» газетіне жиырма жыл редакторлық етті. Осы жылдар ішінде газет те үлкен өсу, өрлеу жолынан өтті. Редакцияның творчестволық құрамын толықтыру да оңай іс болмағаны анық. Алматы университетінің журналистика факультетін бітірген мамандар солтүстік өңірге сескене келетін, келсе де тұрақтамайтын. Ал, жергілікті мектептер негізінен орыс тілінде оқытуға көшірілгендіктен қазақ тілінде жазатын журналистер біздің жерден сирек көрінетін. Сондықтан редакцияға қажетті қызметкерлерді көбіне мұғалімдер қатарынан толықтырып, кейін олар университетті сырттан оқып бітірді. Бұл жұмысты ұйымдастыруда да Уәкең көп еңбек сіңірді. 1982 жылы «Ленин туы» газеті Мәскеудегі Бүкілодақтық көрменің медальдары мен сыйлықтарына ие болды. Содан кейін газетіміз жақсы көркемделгені және безендірілгені үшін республикалық конкурста жүлдегер атанып, Қазақстан Журналистер одағының сыйлығын алды. Редакция қызметкерлері әр жылдарда республикалық конкурстардың жеңімпазы болып жүрді. Осындай игі істердің бәрінде редактор атқарған роль ерекше болғанын атаған орынды.

Еңбектің арқасында Уәкең құрметке де бөленді. Ол екі рет «Құрмет Белгісі» орденімен марапатталды, бірнеше рет облыстық кеңестің депутаты болды, Қазақстан журналистерінің бірнеше съезіне делегат болып сайланды.

Жоғары жауапкершілік, тәртіп, адалдық Уәкеңе тән қасиеттер еді. «Газетті қайткен күнде көрікті, мазмұнды етеміз, қайткенде тиражын көбейтеміз? «Ленин туы» әр үйдің, әрбір қазақ отбасының төрінде тұруы тиіс» деген мәселелер редакторды тынымсыз мазалайтын. Осы төңіректе ой қозғап, әрбір журналистің ізденуін, ұсыныс, пікір айтуын талап етіп отыратын.

Тоқырау тұсында журналистер атына «партияның алтын қоры», «партияның қолқанаты» деген тәрізді желдірме мадақ сөздер жиі айтылып жүрді. Ал шындығында дәл осы атауларға лайықты құрмет, ілтифат, ықылас газет қызметкерлеріне көрсетіле қойған жоқ. Әсіресе қазақ газеттерінің жайы мүшкіл дәрежеден оңалып кете қоймады. Жалақы аз, тұрмыс онша емес. Бірдеме айтпақ болып аузыңды ашуға ыңғайлансаң «тираждарың аз» деп бетке қаққандай төмендетіп тастайтын да мінез кездесетін. Ал талап күшті. Партия мен үкімет басшыларының бүгін сөйлеген сөздерін түні бойы газетке басып, таңертең ол газетті оқырман қолына тигізуің керек. Кешіксең жоғарыдан қабақ шытады. Бір жағынан бұл талап дұрыс, газет жеделдігін жоғалтпайды. Сонда былайғы жұрт бізге таң қалып жатушы еді. «Брежнев Мәскеуде түнде сөйлеп жатыр еді, таңертең газетке басып шығарыпсыңдар, қалай үлгердіңдер» десетін олар. Осындай лебіздердің өзі біздің мерейімізді өсіріп тастайтын. Тіпті түні бойы көз ілмей шаршап-қалжырағанымызды да ұмытып кететінбіз. Осындай қиын кездерде Уәкең бізбен бірге түн ортасына дейін баспаханада жүреді. «Уәке, демалыңыз, бізге сеніңіз, бәрін реттейміз, алаңдамаңыз»

десек, «Сендердің қастарыңда жүрейін, сендер көз ілмей шаршап жүргенде менің ұйықтап жатуым қалай болар екен?» деп күлетін. Қиын сәттерде редактордың қасымыздан табылуы бізге қуат беріп, жігерлендіріп жіберетіні де рас еді.

Дүниежүзілік есеп бойынша әртүрлі мамандықтың арасында өмірдің қысқалығы жөнінде шахтерлер бірінші орында тұр екен. Одан кейінгі екінші орында журналистер. Иә, кен қазу қандай қиын болса, ой қазу да одан кем соқпайтынын осы мысалдан-ақ көруге болады. Ұзақ жылға созылған журналистік ауыр еңбек Уәкеңнің денсаулығына да кінәрат түсіріп, ол соңғы кезде сырқаттың шеңгелінен шыға алмады.

- Алпысқа аман-есен жетсем құрметті еңбек демалысына шығып, тізгінді сендерге беремін де өзім аудармашы болып осы редакцияның бір бұрышында отырамын, - дейтін Уәкең.

Армандары көп еді. Облыстың шаруашылықтарын аралап келіп, жақсы әсерлерге әбден көңілі толған мәз-мәйрам сәттерінде кабинетіне мені шақырып алып көп әңгімелесетін. Көбіне шығармашылық туралы ой толғайтын. Бірде Сергеев ауданында болып тамаша еңбек адамдарымен кездесіп, әңгімелескеннен кейін маған ұсыныс жасады.

- Сен бір аптаға Сергеев ауданына бар. Лениннің жүз жылдығына арнап сол ауданнан бір нөмір шығар, - деді ол.

- Бүкіл газет бір ауданға ма? - деп таңырқап сұрадым бұрын мұндай батыл қадамға басып көрмегендіктен.

- Өркендеген аудан. Елі де, жері де көркейген. Газеттің бір нөмірі көптік етпейді. Барып көрші.

- Ойланайын.

- Ойлан да тез жүретін бол.

- Мүмкін кейін кітап жазарсың сол материалдардың

негізінде. Сен жазбағанда кім жазады. Осы облыстың озат шаруашылықтарын бөліп алып, әрқайсымыз кітап жазайық. Мен бір кітап жазбақшымын. Ал кітаптың шығуына мен көмектесейін.

- Уәке, біз кітап жазумен отырсақ газетті кім шығарады?

- Өзіміз шығарамыз. Кітапқа да, газетке де уақыт табамыз.

- Қазақ журналистерінің уақыты жетпейді ғой. Оны өзіңіз күнде көріп жүрсіз. Саусақпен санап қарапайым есеп жасайықшы, Уәке. Біз өмір жаңалықтарынан, кәсіби шеберліктен қалып қоймау үшін бүкіл орыс газетін, бүкіл қазақ газетін оқимыз. Облыстық жоғары органдардан түскен баяндамаларды, қаулы-қарарларды орыс журналистері оқымастан дайын күйінде баспаханаға жібереді, ал қазақ журналистері оларды үйде түні бойы аударып, таңертең машинкаға беріп бейнеткер құмырсқадай мықшындап жатады, дамыл таппайды. Орыс журналистерінен екі еседен артық жұмыс істейді. Уақыт қайдан табылады, -деп саусақтарымды бүгіп дәлелді сөйлеуге тырысып едім, аппақ болып бара жатқан қалың шашын қолымен сипалап басын изеді.

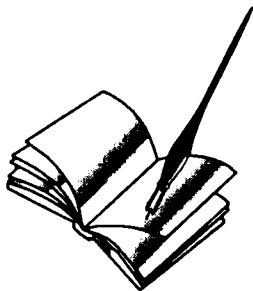
- Дегенмен ұмтылу керек.

- Бұл сөзіңіз дұрыс, деп екеуміз келістік те күнделікті газет жұмысына ауыстық.

Ол міне осылай адамдарға ой салып отыратын. Зейнетке шыққаннан кейін кітап жазуды көптен ойластырып жүруші еді. «Ленин туы» газетінің шежіресі туралы ойланатын. Біраз материалдар жинап, жүйелеп жүретін. Мәскеу, Ленинград, Алматы, Омбы, Новосибирь архивтерінен алынған хаттарды көрсетуші еді. Әттең, Уәкең ол арманына жете алмай кетті. Мендеген сырқат бой жаздырмай 1988 жылы желтоқсанда Уәп Әшімұлы Рақымжанов дүниеден өтті.

- Облыстық партия комитетінің пленумына өзім барайын, сен редакцияда боларсың, - деп ажалынан бірнеше сағат бұрын ғана телефонмен айтқан соңғы сөзі әлі құлағымда тұрған сияқты. Партиялық тәртіпке, жоғары жауапкершілікке әбден берілген адам еді. Төсек тартып жатып партиялық міндетті қаза қылмауға ұмтылған қайраты қайран қалдырады.

Біздің газетімізде, бүкіл тарихында он бестен аса адам редактор болған екен. Солардың ішінде ең көп редакторлық еткені Уәкең. Жиырма жыл. Бұл газет шежіресіндегі бір кезең. Оны өсу, өрлеу, жаңа сатыға көтерілу кезеңі деп сыпаттауға болады. Ал жиырма жыл облыстық газеттің редакторы болған Уәп Әшімұлы Рақымжанов қазақ баспасөзінің шежіресінде өзінің көрнекті орнын алады.

Ол қарсы алдында жайғасқан жас мұғалімге тағы бір жанар жүгіртіп өтті де, ойланып қалды. Әлгінде ғана төкпелеп сөйлеп, тереңдей ұқтырып, тәптештеп түсіндіріп отыр еді.

Тасқындап құйылатын қорлы сөзін іріккен. Бір сәт ой жетегіне ырық берген бейнеде. Үндеген жоқ. Екеуінің алдында жатқан дәптерге кезек жүгірген қаламы да қолында қаңтарылған қалпы.

- Биыл үшінші жыл ғой? - деді ол жас мұғалімнің мектепке келген уақытын сұрап.

- Ия.

- Жоспарларыңды қарап шықтым, - деп дәптердің парақтарын сұқ саусағымен сыдырта беттеп тағы бір сүзіп шықты. - Жақсы екен. Жаңалыққа ұмтылысың, талабың танылады. Сабақтарыңда да болдым. Енді ойланып қалдым. Ойлансам: бірінші жылғыдан көп ілгерілеп қалыпсың. Қадамың қуанарлық.

Қаладағы №2 мектеп-интернат директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары Мәриям Мырзатаева жас мұғалімнің календарлық және күнделікті сабақ жоспарларын алып, осының алдында қарап шыққан еді. Ендігі әңгіменің өрісі жоспарлар жайлы болып отырғаны да сондықтан. Бірі ұстаз, бірі шәкірт сияқты сөз сабақтасады. Ал, шындығы да солай болатын. Мәкең отыз бес

жыл бойы мектептің күміс сынғырлы қоңырауын көкірегінің қымбат күйіне санаған саңлақ санаттағы қадірменді ұстаз. Жас мұғалім оның кешегі өз оқушысы, шын мәніндегі шәкірті. Ұстаз мұғалім алдымен жылы лебіз білдіріп, сүйінген жайын жаны жадырай отырып жеткізді.

- Жаңалық дегенге таңырқап қалған жоқсың ба? - деп сұрады өзінің әдейі баса айтқан осы сөзінің сырына көңіл аударып.

- Солай сияқты, - деп мұғалім де ұяң ғана күлімсіреді.

- Ендеше айтайын. Біз жаңалық деген сөздің өзін жалаң түсініп жүргенімізді жасыруға болмайды. Жаңалық десек керемет бір жаңа дүние ашатындай түсінеміз. Ол дұрыс шығар. Бірақ, жаңалықтың бәрі бірдей жарқылдап көріне бермейді. Жаңалықтың үлкен, кішісі болады. Үлкен қашанда кішіден басталады. Ал, сол кішкене жаңалықтар күнделікті қызметімізде туындап жатса, біздің еңбегіміздің жанғаны. Міне сен сол кішкене жаңалықтарға өзіңше ұмтылыпсың. Оқушы жүрегіне жол іздепсің. Жүрекке жол! Осыны ұғын. Ол оңай нәрсе емес. Мұғалімнің өмір бойғы арманы осы. Оқушының жүрегінде жалын тұтанып, жанарында ұшқын лаулатсаң мұғалім мақсаты орындалғаны...

Әңгіме аяқталғанда жас мұғалімнің екі беті дуылдап, жанары жалт-жұлт етіп қоя берді. Көзінде ұшқын, жүрегінде от лапылдаған сияқты. Шебер ұстаздың шәкірт мұғалім жүрегіне де жол тауып терең бойлағаны анық еді. Ол жас әріптесінің жақсылығын ғана айтып нұрын тасытқан жоқ, кемшілігіне, әсіресе, көп қадалып, оны жоюдың жолдарын саралап берді.

- Рахмет сізге, тәтей! Бір мектептен өткендей болдым! - деп орнынан тұрды...

Мұғалім мақсаты! Жүрекке жол! Қандай құдіретті сөздер еді бұл. Айтылуы қандай асқақ болса, мазмұн-

мәні де сондай терең. Ұстаздық жолын қуған әркім-ақ нұрлы нысанаға ұмтылары анық. Мәриям Мырзатаева да өмір бойы сондай асыл мұрат қанатында. Ол облысқа, республикаға танымал ұстаздардың бірі.

Сонау Ұлы Отан соғысының отты жылдары сол ауыр кезеңнің дәмін татқан кімнің жадынан ұмытылар дейсіз. Сол шақта Мәриям Мырзатаева мұғалім де, оқушы да болып екі міндетті қатар атқарып жүріп, ұстаздық жолды қиын-қыстаулы өткелден бастаған. Әрине, бүгінгі ұрпақ «әрі мұғалім, әрі оқушы болғаны қалай?» деп сұрақ салып таңырқауы да мүмкін. Ия, ол бір ұмытылмайтын кезең емес пе?! Мектеп мұғалімдерінің бәрі де соғысқа аттанып, кластарда балалар ғана шулап қалды. Сонда балалар бірін-бірі оқытты. Таңертең тоғызыншы класта сабағын оқып келген Мәриям түстен кейін төртінші класты оқытуға кірісетін. Сондай қиындықты да қайыспай өткерді. Соғыс біткен соң өзі де оқуға құлшына аттанып, Қостанай мұғалімдер институтын, одан кейін Алматы қыздар педагогика институтын үздік дипломмен бітіріп шықты. Содан бері Солтүстік Қазақстан облысының мектептерінде ұстаздық етіп жүр. Еңбегі абыройлы. Мәриям Мырзатаеваны облыс жұртшылығы өз ісінің шын шебері, майталман мұғалім, ұстаздардың ұстазы ретінде біледі. Осындай жемісті еңбегінің белгісі болып омырауында «Құрмет Белгісі» ордені, «Қазақ ССР-і халық ағарту ісінің үздігі» значегі жарқырайды. Ол Қазақ ССР-нің еңбек сіңірген мұғалімі, облыстық мұғалімдер білімін жетілдіру институтының штаттан тыс методисі, мектеп-интернаттағы қазақ және орыс тілдері секциясының жетекшісі.

Мәкеңнің ұстаздық жолына үңілсеңіз үзілмес ізденісті, жаңалыққа ұмтылысты, творчестволық сыпатты айқын танып, разылық арнайсыз. Ол жыл сайын облыстық мұғалімдер білімін жетілдіру институты жанындағы

курстарда сабақ беріп, өзінің озық методикалық әдістерін әріптестеріне үйретіп отырады. Ол өткізетін ашық сабақтар үлгі, өнеге етіп ұсынылатыны да ғанибетті. Мектеп-интернатта С. Сейфуллин, М. Әуезов, Ж. Жабаевтың творчествосы мен қызметіне арналып ұйымдастырылған қызғылықты стендтер де, қазақ тілі мен әдебиетінің жақсы жабдықталған кабинеті де Мырзатаеваның еңбегінің бір көрінісі. Ұстаздық өнерді ғылыми зерттеумен ұштастырғаны тіпті тамаша. Мәкең республикалық Ы. Алтынсарин атындағы педагогикалық білімдер институтының және облыстық мұғалімдер білімін жетілдіру институтының тапсырмасы бойынша бірнеше жылдан бері «Оқушылардың шығармаларындағы тілдік кемшіліктер және оларды жою жолдары» деген тақырыпты арнайы зерттеп жүр. Осы мақсатпен Ақтөбе облысының Байғанин ауданының, Көкшетау облысының Көкшетау қаласының қазақ мектептерінде эксперименттер жасады. Құрмалас сөйлемдерді қолдану туралы кітапшасы, педагогикалық журналдарда көптеген мақалалары жарық көрді. Зерттеулерден, ой қорытудан әсте жалыққан емес. Қадала зерттеу жүрек қалауы, шабыт қанаты іспетті. Сол сарыла үңілудің бір үйір қорытындысындай етіп «Құрмалас сөйлемдерді оқыту методикасы» деген 300 беттік кітап жазып «Мектеп» баспасына ұсынды. Бұл да мұғалім мерейін өсірер өнегелі еңбек белгісі.

«Майталман», «шын шебер», «өнегелі ұстаз». Осындай айшықты атаулар Мырзатаеваның есіміне көп септеледі. Оның алдынан тәлім алған жүздеген түлектер, курстарда оқыған лекцияларынан тәжірибе ғибратын тыңдаған ұстаздар пікіріне құлақ қойсаңыз, оның бәрі әлгіндей парасатты пайымдауларды әйгілейді.

Біз Мәриям Мырзатаевамен мектеп-интернатта жолығып, қазіргі мектеп оқушыларының жалпы білім деңгейі, оқуға құштарлығы, талпыныс дәрежесі туралы пікірін

сұраған едік. Бұл сұрақ ұстаздың өзін де толғандырып жүр екен.

- Соңғы кезде кейбір мұғалімдер, ата-аналар тарапынан «қазіргі балалардың оқуға ықыласы аз» деген екі-үшты пікір естіліп қалып жүр. Сіз осы жайлы не айтар едіңіз?

- Әрине, кейбір мұғалімдер айтатын шығар. Айтса өз еркі. Ал менің өз тәжірибем бойынша қазіргі балалардың білімге ықыласы жаман емес, ал жалпы әзірлік өрісі, түсінігі, түйсігі бұдан жиырма жылғы оқушылардан әлдеқайда жоғары. Ғылыми-техникалық революцияның ықпалын анық танысыз. Балалардың білмейтіні жоқ қой. Қазіргі балалар сауатты, орфографиялық қате жоққа жақын. Бұрын орфографияға, сауаттылыққа көңіл бөлінуші еді, қазір бұл мәселе шешілді, енді лексикалық сауаттылықты мақсат етеміз. Сөйлеу мәдениетін жетілдіру бұрын зерттелмеген нәрсе болатын, қазір осыны қолға алып жатырмыз. Бұрын жазғанда грамматикалық қате жіберме деп қадағалайтынбыз, қазір ол кезеңнен өттік, қазір таза сөйле, ойыңды анық жеткіз, сөйлеу мәдениетің жоғары болсын деп күресеміз. Ал, балалар соған ұмтылады.

- Мұғалімдерге қойылатын талап та өсті ғой.

- Екі есе өсті. Бұқаралық ақпарат құралдарынан жаңбырдай жауған мол хабарларды оқушы да, мұғалім де қатар қабылдайды. Кейде қызметпен жүріп мұғалімнің уақыты болмай телевизия, радио, баспасөз жаңалықтарын оқушы көп естуі де мүмкін. Осындай жағдайда мұғалімнің қызметі шын мәнінде күрделілене түсіп, творчестволық сыпат алады. Оқытудың ескі тәсілі бойынша уақыттың көбі жаңа тақырыпты мұғалімнің түсіндіруіне жұмсалатын. Енді мүлде басқаша жай болып отыр. Мұғалімнің кітаптағы дайын білімді ұсынуы жеткіліксіз, ол балаға ештеме бермейді, баланы қажытады. Қазіргі

сабақтың негізгі мақсаты: балалардың ойлау қабілетін ояту керек, балаларға өз бетінше білім алуды, зерттеуді үйрету керек.

Мұғалім проблемалық сұрақ қойып, проблемалық ситуация тудырады, балалар сол проблеманы шешуі қажет. Міне осындай талаптар тұрғанда мұғалімнің үнемі іздену, жаңалыққа ұмтылу, дәйім ілгері танылудан басқа жолы болмақ емес.

Әр сөзі ой салады. Бүгінгі мектеп пен мұғалімге қойылатын өскелең талап оны қатты толғандыратыны сезіледі. Сол толғаныс ұстаз жүрегін тынымсыз творчестволық ізденіске толтырады кәміл сенесіз.

- Оқу жылы жақсы аяқталғалы тұр. Төрт оныншы кластағы балалардың бәрі де қазақ әдебиеті тілінен көңілдегідей баға алды. Енді ұландар ұядан қияға қанат қағады, - дейді Мәкең разы раймен. Иә, бәлкім қазір оның жүрегі шәкірттердің сәтті қадамына қуанған шұғылаға шомылып тұрған шығар. Оқушы ұланның әрбір ұмтылысы ұстаз жүрегінде із қалдырары анық. Оның жүзіндегі қуаныш нұры сол шапағатты іздің белгісі еді.

* * *

Мәкеңнің орны бөлек екен. Өмірден өткеніне де он жылға жақындап келеді. Халық ұмытпайды екен. Көшеде көрінсем бірге істеген мұғалімдер, алдынан оқыған шәкірттері ұмытпай еске алып, ұстаздық тағылымын, асқан білімін айтып жатады. Халқының есінде. Ал, енді сен ол туралы очерк жазып едің, өзі рахаттанып оқып отыратын. Балалары, немерелері ұмытпайтын болсын бір кітабына кіргізіші, - деп Сейпілмәлік ағамыз бірде қызмет орнына телефон шалды.

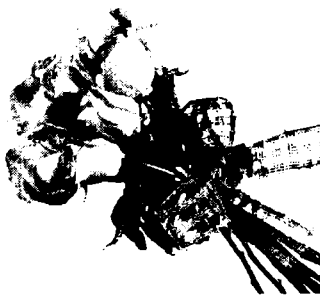
Сексеннің биігіне көтеріліп қалса да ежелден денесі жеңіл, сергек көңіл ағамыз әлі де тың екенін аңғартып аңқылдап сөйлейді. Қырық жылдан аса қаржы органдарында мінсіз қызмет еткен, Ұлы Отан соғысының қанды

шайқастарынан өткен құрыш қаһарман емес пе, тілегімен бірге қуанышын да жеткізді:

- Құдайға шүкір, тұрмысым жаман емес. Балалар, келіндер әлпештеп күтеді. Үлкенім Серік облыстық мемлекет мүлкі және жекешелендіру департаментінде бастық, одан кейінгі Ерік ауыл шаруашылығы департаментінде істейді. Немерелер өсіп келеді.

- Отбасында ғана емес, облыстық білім саласында Мәриям тәтеміздің орны бөлек болды. Тілегіңізді орындаймын, аман болыңыз асыл аға! - дедім.

2002 жыл.

ҚҰРЫҚТАН ЕДІ ҚАЗІРАТЫ

Заман аударылып, төңкеріліп кеше ғана бәріміз құлдық ұрып, құлдырап құшақ жайып, бар жақсылықтың жарылқаушысы санап жүрген кеңес өкіметі бір-ақ сәтте шаңырағы ортасына түсіп, күл-паршасы шыққан шатқыаяқ шақ естен кетпес әсте. Дүние дүрбелеңмен дүрілдеп, көшелерде, аландарда қалың жұрт қаптап, ереуіл, шеру, айқай-шу, дау-дамай, дабыра-дақпырт ду-ду етіп, сау кісіні сескендіріп, дүбірлеген бір қиын кезең еді-ау. «Тәуелсіз егемен ел» деген арманды сөздердің өзі сан-саққа сапталып, кейбіреулер оны қияңқы, қиыс қорқыныштармен қаралап, бүйректен сирақ шығарып тұра тартып жатты. Қылышын сүйретіп, қамшысын үйірген казактар көлбеңдеді, түрлі экстремистер шулады, қоғамды шайқалтып, шатақтың шаңын көтергісі келгендер де көрінді.

«Тәуелсіздік осы ма, зейнетақы жоқ, жалақы қайда, аш қалдық» дескен айбарлы айқайдың арасынан: «Қазақ тілі мемлекеттік тіл болсын» деген сөз де естілді. Бүкіл бір халықтың тілегі еді бұл, амал қанша, халықтар арасына от тастауға ұмтылған арандатушылар осынау ақ тілекті текетірестің тамызығы етуге тырысты. «Қазақ мемлекеті құрылып, өмірге келсе оның тілі де қазақ тілі болсын» деген айдай әлемге аян ақиқаттың аясында қаншама

қырқысқан пікірлер қақтығысты. Сөз семсерлері салғыласты десеңізші. Жүйке тамырлар солқылдады, дауыстар қарлықты, кеңірдектер созылды, қан қысымы көтеріліп, бас айналғаны да болды. Мінберлер босамады, шаршы топтың алдына қарсылық ызғары бетті қарыған қату қабақтардан қаймықпай жүрек жұтқандар көтерілді.

Сондай бір айтыс-тартыс ду-ду еткен үлкен бір жиында қалың топты сілтідей тындырып, салмақтап сендіре сөйлеген азаматтың сөзі баршаны елең еткізді.

- Мен ғұмыр бойы орыс ағайындардың ортасында еңбек етіп, бірге жүрдім, майдан даласында да орыс достарыммен бірге құшақтасып, оқ астында жаттым. Қазақ тіліне мемлекеттік мәртебе берілсін деген сөз орыс ағайындардың мүддесіне селкеу түсіру емес. Осыны ойлаңыздар. Қазақ тілі қолданудан шығып, өлімші халіне ұшырап бара жатыр. Осыны ойлаңыздар. Осыны ойлағысы келмеген адам ғана қарсы дау айтары сөзсіз. Біле-білсеңіздер, орыс достарым-ау, қазақ тілін неге шетқақпай қылдыңдар деп сіздер бізге наз айтуға тиіссіздер ғой. Интеллигентті, білімді Қазақстан ана тілінде сөйлей алмайды, бұл масқара емес пе?!

Ол ішінде тынып, көкірегінде кернеп қыжылдаған жан айқайын ашумен ақтарған жоқ, ойлы салмақпен, сабыр сақтаған нық үнмен ұқтыра жеткізді. Мына гу-гуі көп, шуылы қалың шұбар топты айғаймен ықтырып ырқына түсіре алмасын түсініп, қыңыр дауыстар бәсеңсіген тұсын тосып алып, сол сәтте сөзін ежіктегендей нықтап-нықтап ұқтыра, жеткізе сөйледі. Жасқанбады. Жалтақтамады. Қату қабақтардан қаймықпай қадала қарап тұрып, түсінуге тиіссің, арғы түкпірің түсініп тұр ғой дегендей ымыраға шақырғандай тоң-торыс ойларды оята үн тастады. Таза орыс тілінде төгіліп тұр. Кібіртіктемеді. Нысанаға дөп тиіп, түсіністікке, тыныштыққа тарта тіл қатады.

Арыны қатты қалың ду-дабыра дүм басыла қойсын ба, әртүстан қарсы қақпа сөздер де естіліп жатты.

- Мынау кім өзі?

- Сайрап тұр ғой.

- Орысша сұңқылдауы орыстан асып түспесе кем емес.

- Мұны да тыңдаған дұрыс.

- Сөз бермей ығыстыра беру жарамас. Жөн сөзі де бар, тыңдайық. - Орыс тілділер осылай бір мезгіл бәсеңсігендей де болды.

- Айызды қандырдың-ау, жарайсың азаматым.

- Топ жарған осындайлар шықпаса болмайды.

- Тәуелсіздік туын көтеретін осылар емес пе?! - десіп қазақ тілділер күбірлесіп қояды. Екі жақты да түсінуге болады. Екі жақ та түбінде әйтеуір түсіністік жағалауына жақындасарларын жан жүректерімен ұғынысар сынайлы. Осы топтың ішінде бір үйде бірге тұратындар да, бір мекемеде, бір кәсіпорында бірге істейтіндер де, көшеде бір-бірін күнде көрісетіндер де қатар тұр...

Жиын тарағанда жұрттың аузында: «Әлгі батырың кім өзі?» деп сан қайталанған сауал кетіп бара жатты. Біреулер сүйсінді, разылығын райланып айтты, біреулер таңырқады, «білімді қазақ» десіп бас шайқады, «Ол Қилаж Мағазұлы Мағазов қой, ол солай, тайынбай тұрасын қақ жарып айтатын азамат!» десіп білетіндер бас бармағын көрсетті.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алып, жас мемлекет алғашқы қадамдарын жасаған сол бір тұста азан-қазан айғай-шу көшелерге, алаңдарға шығып кететін. Зейнетақы, жалақы берілмей жатты, мемлекеттік тіл туралы талас-талқы дуылдады. Сол айтыс-тартыс толқынында Қилаж Мағазұлының азаматтық тұлғасы биік танылып, талай-талай сындарлы шақта, «мынау кім өзі» деп дұдамал қойылған сұраққа ісімен де, сөзімен де кесімді жауап беріп, елін, жерін, халқын жан-тәнімен

сүйген, сол жолға бүкіл өмірін, бар бітімін, өнерін, қызметін арнаған асыл азамат екенін паш етті.

Ол ел тағдырын, жер тағдырын, тіл тағдырын талқыға түсірген талай жиындарда, митингілерде, кездесулерде сөз сөйлеп, пікір таласына түсіп, елінің егемендігін, тәуелсіздігін қорғау жолында күресе білді. Баспасөз беттерінде мақалалар жазды. Қазір солардың кейбіреулеріне көз жүгіртсеңіз, оның жан дүниесін түсіну қиын емес.

«Спасение языка - не привилегия», «Час ответственности», «Это не должно повториться никогда», «Пресновское дело», «Кіші Октябрьдің зардаптары», «Қара таңба кімдерге басылды», «Осы мен өзім қазақтың» деген мақалалары қазақ және орыс тілдеріндегі газеттерде жарық көрді. Тақырыптарының өзі-ақ автордың позициясын, өршіл үнін, білімділігін, қайрат-жігерін аңғартып тұрған жоқ па?! Облыстық орыс газетінде 1992 жылы 9 қаңтарда шыққан «Час ответственности» атты мақаласынан қазақшаға аударылмаған мына жолдарды оқыңызшы: «Резко выступая против любого проявления экстремизма со стороны отдельных безответственных своих сородичей, не могу не возмущаться, не протестовать против экстремизма, сепаратизма со стороны некоторых представителей казачества. Волей судьбы и Его Величества Российских царей сотня тысяч казаков оказались в Казахстане, и они законно считают Казахстан своей родиной... Мы поддержали создание в нашей области Землячества Сибирских казаков Горькой линии и выразили надежду, что оно будет заниматься возрождением добрых казачьих традиций. После совещания казак, уважаемый в области человек, драматург, краевед М. М. Аверин сказал мне: «Вы правильно и объективно выступили». Сказал я тогда примерно так: «Приветствую создание землячества, свободное от сепаратизма Союза Сибирских казаков».

Ия, құдай қолдаса, заулаған уақыт ертең-ақ бізді бір

биікке көтереріне кәміл сенеміз. Президентіміз Н. Ә. Назарбаевтың басшылығымен жасалған «Қазақстан-2030» Стратегиясы жүзеге асырылып, еліміз көтерілген, көркейген, гүлденген ғажап заман да туар. Сонда жас ұрпақ жас мемлекет тарихының алғашқы беттерін ақтарып, елін, жерін қаскөй әрекеттерден аранды аласапыраннан қорғап жан ұшырған жалынды қаһармандарын еске алары сөзсіз. Сол сәтте тарихшылардың қаламына Қилаж Мағазұлы Мағазовтың есімі де біріншілердің бірі болып ілегіп, алтын әріптермен әспеттеп жазылары анық. Ол Солтүстік Қазақстан облысының шежіресінде өзіндік із қалдырған, осы аймақтың экономикасы мен мәдениетін өркендетуге, ұлтаралық келісімді нығайтуға бар күш-жігерін сарқа жұмсап, үлес қосқан, жас мемлекеттің іргетасына бір кірпіш болып қалануға ұмтылған адал жүрек, таза пейіл, құрыш қайрат, асыл текті азамат еді. Міне бүгін көзі тірісінде Қилыеке деп көп достары құрметтеген сол азаматымыздың туғанына 75 жыл толып отыр.

Қилаж Мағазұлы Мағазовтың өмір жолына көз салсаңыз өмірдің өзі талай талқысына түсіріп, қайратын шар болаттай шынықтырған екен. Ол қазіргі Қызылжар ауданындағы Бостандық ауылының тумасы. Отыз жетінші жылдың зобалаңы бала Қилаждың басына да қара таңба түсіріп, ауылдық кеңестің төрағасы болып жүрген әкесі «халық жауы» атанып, айдалып кете барады. «Халық жауының» баласы, әйелі, бүкіл үрім-бұтағы сол кезде қандай қасірет-қайғы, азап-тозақ көргенін бүгіндері айттып, жеткізу де қиын. Ал Ұлы Отан соғысының қалың өрті қаптаған жылы Қилаж жетінші сыныпты жаңа бітірген жас өрім еді. 1942 жылы Надежка селосындағы механизаторлар курсын бітіріп, ауылда комбайншы көмекшісі болып, егін жинауға араласты. Буыны бекіп, бұғанасы қатпаған балаң өрім көтерген жүк қандай ауыр болды десеңізші. Күнді-түнге, түнді-таңға ұластырған тынымсыз қайрат қимылы шетсіз, шексіз еді-ау.

Соның бәрі алдағы үлкен өмір белестеріне бет түзер жолға дайындық болған сияқты. Қилаж ағамыз екі жасты қосып жіберіп өзі сұранып 1943 жылы әскер қатарына алынады. Петропавл қаласында атқыштар полкында жеті ай дайындықтан өткеннен кейін майданға аттанады. Керчь, Севастополь, Батыс Украина, Польша, Чехословакия жерлеріндегі шайқастарда қанды қырғынды бастан кешіп жеңіс жолымен Берлин түбіне дейін жетті.

Мен Қилаж ағамызбен Алматыда таныстым. Ол кісі Жоғары партия мектебінің журналистика бөлімінде, мен ҚазМу-дің журналистика бөлімінде оқимыз. Кездескен сайын оқу жайлы әңгімеміз де үйлесе кетіп, біраз мәре-сәре болып қаламыз. Сонда-ақ Қилыекеннің орысшаға мықтылығына таңырқап, ой-өрісінің кеңдігіне, білімінің тереңдігіне қызығып, үлгі-өнеге алып жүрдім.

- Петропавл мұғалімдер институтының орыс тілі және әдебиеті факультетін бітірдім. Орыс тілін барынша игеруге тура келді. «Әкең халық жауы» деген пәле алдымнан көлденеңдей берген соң орыс арасында жүруге тырыстым, - деуші еді оңашада отырғанда.

Қилаж 1953 жылы Ленин аудандық партия комитетіне қызметке шақырылды. Бірақ бала күнінен маңдайынан қаға берген «қара пәле» тағы да кейін шегіндіріп, 7, 8 айдан кейін мектепке мұғалім болып қайта оралды. Тек 1958 жылы әкесі ақталған соң ғана оның өмірінде жарқын беттер ашылды. Ол Ленин аудандық «Ишим» газетінің редакторы болып тағайындалды, бір жылдан соң Алматы жоғары партия мектебіне оқуға жіберілді, оқуды бітіріп келгеннен кейін Преснов аудандық халық бақылау комитетінің төрағасы болды. 1967 жылы Возвышен ауданы құрылғанда аудандық партия комитетінің хатшысы, екі жылдан соң аудандық атқару комитетінің

төрағасы болып сайланды. Осы ауданда табан аудармасы-
тан 11 жыл қызмет істеді. 1977 жылы Қазақ КСР Жоғарғы
Кеңесінің Төралқасы өз мәжілісінде Возвышен аудандық
атқару комитетінің төрағасы Қ. М. Мағазовтың ауданның
әлеуметтік-экономикалық дамуы туралы есебін тыңдап,
іс-тәжірибесін мақұлдады, қол жеткізген табыстарын
атап көрсетті. «Қазақстан» баспасы Қилаж Мағазұлы-
ның осы тақырыпты тарқата кең өрбітіп, келелі әң-
гіме арқауына айналдырған кітабын басып шығарды.
1981 жылдан құрметті еңбек демалысына шыққанға
дейін облыстық тас жолдар басқармасының бастығы
болды.

«Адамды қызмет орны емес, қызмет орнын адам көр-
кейтеді» деген қанатты сөз бар халық арасында. Қандай
қызмет тапсырылса да Қилаж Мағазұлы зор жауапкер-
шілікті, халық сенімін терең сезініп, іскерлік, ұйымдас-
тырушылық, шеберлік, білімдарлық көрсетіп, үлкен
беделге ие болды, көпшіліктің құрметіне бөленді. Ол
сіңірген еңбегі үшін Октябрь революциясы, 3 «Құрмет
белгісі», 1 дәрежелі Ұлы Отан соғысы ордендерімен, 10
медальмен, 3 Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Төралқасының
Құрмет грамотасымен марапатталды.

Журналистік қызмет Қилаж ағамызбен талай рет
кездесіп, әңгіме-дүкен құруға мүмкіндік берді. Ол соңғы
кезде журналистикаға бет бұрып, жазуға көп көңіл бөліп
жүрді. «Боздақтар» кітабын шығарысуға араласты, газет-
тер редакцияларына жиі келіп, өзекті мәселелер көтерген
мақалалар ұсынды. Оның бойында көп журналистке
өнеге-үлгі болатын қымбат қасиеттер жарқырап тұратын.
Қашаннан қалыптасқан мінезінен айнымайтын тура-
шыл, ізденгіш, еңбекқор болатын. Маңдай термен, жан
жүрегімен жазылған дүниесіне қылау түсірмеуді
қалайтын. Не болса да ашық, кесімді айтуды ұнатады.

«Жазғанымның бір үтірін де өзгертпе, өзгертсең маған хабарла, менімен ақылдас, мен мұны көз майын тауысып, сарылып отырып жаздым. Соны ойла, жігітім», - дейтін. Турашыл, талабы орынды болған соң көніп жүрдік. «Мүлде өзгертпе, үтірін де қозғама дегеніңізге келісе алмаймын», - дедім бірде. Алдымен үнсіз суық қарап тұрды да күліп жіберді. Басын изеді. Сыйлағанына, түсіністік білдіргеніне мен де келісіп, жымыып тура қарадым. Бәлкім екеуміздің есімізге Алматыда оқыған, журналистика теориясын талқылаған кездеріміз оралған болар.

Ең соңғы сөйлескеніміз де Қилыекең бейнесіндегі бедерлі бояуды аша түседі. Ауруханадан шығып сауығып келе жатқан кезі еді. Үйіне телефон шалып, амандық-саулық сұрастым да: «Анадағы Мақтай Сағдиев туралы естелігіңіз ертең газетке шығып бара жатыр», - дедім көңілі көтерілсін, қуантайын деген оймен. Келісті. Арада бес минут өткенде телефон шылдыр ете түсті. «Газеттен мақаланы алып таста, мен қарсымын, автордың қақысы бар», - деді ағамыз. «Неге?» дедім. «Ол мақала кітапқа шықты, тағы біреулер газетке шығарып ақша тауып жүр деп сөз қылар. Одан да адал болайын» деді де кесімді үнмен трубканы тастай салды. Автордың қақысына бағынуға тура келді. Мақаланы алып тастап, газетті қайта беттеуге кірістік. Ағаның адалдық алдында бас иген бұл турашылдығы бізге де сабақ болғаны анық. Журналистік парызды терең түсінуге үйретті ол.

Қилаж ағамыздың өмірден өткеніне бір жыл да толған жоқ. Бүгінгідей мерейтой сәтінде оның асқақ тұлғасын, жарқын бейнесін еске түсіріп, артында қалдырған ізіне, ісіне разылық арнаймыз. Сәбира жеңгеміз, балалары, немерелері оның қара шаңырағын бұрынғыдай жылы, жарық, таза қонақжай қалпынан айнытпай ұстап, шүкіршілік еткен шақта. Қилыекең өмірі енді ұрпақтарымен бірге алғы күндерге жалғаса берсін дейміз біз де.

2000 жыл.

АСЫЛ АЗАМАТ

Ол да осындай алтын күз еді. Дала құшағынан дән теңізі тасып, ел қалың қарбаластың қауырт қам-қарекетімен жанталасқан мігірсіз мезет болатын. Қала-дала да сапырылысып ағындаған машинаға толы. Дүниенің бәрі орақ зырқымен зырлап, шырқ айналып тұрғандай тым екпінді, тіпті әрі-беріден соң көкіректі күдік шалып өтетіндей үрейлі де болатын бір сәт.

Осындай орақ ұраны аспандап тұрған қым-қуыт шақта басшыларда ұйқы-күлкі жоқ, күні-түні комбайн басында, диқанның қасында көбелектей ұшып жүретіні де өмір заңына, тіршілік тәртібіне айналған сияқты еді. Сондай қарбаласты күндердің бірінде аспаннан жарқылдаған жай оғындай суық хабар жүректі тіліп, жұртты шошытып жіберді. Орақ майданының ортасында жүрген облыс басшыларының бірі Мәркен Ахметбекұлы Ахметбеков автомобиль апатына ұшырап ауруханаға түсіпті. Арада көп күн өтпей дүниеден өтіп кеткенін де естіп, қабырғамыз қайысты, ел асыл азаматынан, қоғам қайраткерінен айырылғанына омынды, өкініш тұтты.

Сол қаралы шақта елі-жұрты Мәркен Ахметбекұлының абырой-беделі, еңбегі республика көлемінде танылған ірі тұлға екенін жұбаныш етіп, мұндай азаматтың есімі ел есінде мәңгі сақталатынын медет қылған.

*Жылап жатыр бүгін менің ауылым,
Мұң шалып тұр Жалғызтаудың сауырын.
Есіл, Көкше өңірінде ардақты,
Көзін жұмды інім, досым, бауырым, -* деп халқымыздың ақиық ақыны Кәкімбек Салықов ағамыз жырдан мұңға малынған маржан төккен.

Содан бері зырлаған уақыт он жылды артқа тастапты. Сондағыдай бүгін де алтын күз, шалқыған дән дариясы, орақтың отты лебі он жыл өтсе де жадымыздан ұмыттырмай Мәркен Ахметбекұлының бейнесін көз алдымызға әкеледі. Ол маңдайы жарқырап толқыған теңіз егіннің ортасында туған топырағының ыстық лебінен жүзі жанып, жанары жарқырап әлі жүрген сияқты...

Мәркен Ахметбекұлын еліне бірден танытып, есімін әйгілі еткен де алтын күздің бірі еді. Астық майданы от шашып тұрған жоқ. Егінді алқаптарда жосылған комбайндар. Дән тасқыны. Қырымандар алтын тауларға толы. Осындай дүбірлі тұста обкомнан “Ленин туы” (қазіргі “Солтүстік Қазақстан) газетінің редакциясына телефон шылдар ете түсті. Ол кезде обком десе жүрек лүпілдеп, дене дірілдеп тұратын кез емес пе, сасып қалдық. ”Бүгін газеттің бірінші бетіне обкомның бірінші хатшысы Василий Петрович Демиденконың “Ступин” совхозын құттықтауы басылады, совхоз директоры Мәркен Ахметбековтың суреті бірге беріледі” деді ауыл шаруашылығы бөлімінің бастығы.

- Бұл қандай жігіт?
- Қашаннан директор? - дескен сұрақтарға оны білетіндер жақсы жауаптар беріп жатыр.
- Жас жігіт, жаңа ғана директор болған.
- Көрерсіңдер, әлі облысты басқарады.

- Жарайсың, жігітім. Жарқ ете түсіп жанымды жадыраттың-ау, жарқылдаған қаракөзді көре алмай жүр едім, - десіп журналистердің төбесі көкке жетіп қалды.

Ертеңіне “Ленин туының” бірінші бетінен Мәркен Ахметбекұлының суретін, В. П. Демиденконың құттықтауын көріп оқырмандарымыз телефон шалып қуанысып жатты...

Орақты облыста бірінші болып бітірген, мол өнім алған, мемлекетке астық тапсыру жоспарын орындаған совхоздың директоры Мәркен Ахметбековтың есімі енді үлкен жиналыстарда, партия конференцияларында озаттар қатарында үлгі етілетін болды. Оның өмір жолы мен еңбегі де жиі айтыла бастады.

Мәкеңнің туған ауылы қазіргі Шал ақын ауданындағы Қаратал. Әкесі Ахметбек майданға аттанып, соғыста қаза болды. Шешесі Зейни үш баланы қанаттыға қақтырмай өсіріп оқытты. Ленин орта мектебін күміс медальмен бітірген Мәркен Алматы зоотехникалық-мал дәрігерлік институтына түсіп оны қызыл дипломмен аяқтады. Елге оралғаннан кейін кеңшарда зоотехник болып істеп жүрді де, 1970 жылы жаңа құрылған “Ступин” совхозына директор болып тағайындалды. Аз уақыт ішінде совхоздың егіншілігін де, мал шаруашылығын да дамытуда іскерлік танытып көзге түсті. Еңбегін ел бағалаған жас жігіт басшылық баспалдақтарымен биіктеп, аудандардың басшылығына жоғарылатылды Бескөл аудандық атқару комитетінің төрағасы, Жамбыл, Сергеев аудандық партия комитеттерінің бірінші хатшысы болып сайланды.

Сол кездегі ең мәртебелі жоғары оқу орындарының бірі КПСС Орталық комитеті жанындағы Қоғамдық ғылымдар академиясына қабылданып, Мәркен Ахметбекұлы оны да қызыл дипломмен бітіріп шықты.

Мәкең халық қалаулысы болып аудандық, облыстық советтерге, Қазақ ССР Жоғарғы Советіне депутат болып сайланды. Екі рет Еңбек Қызыл Ту орденімен марапатталды.

1989 жылы Мәркен Ахметбекұлы облыстық партия комитетінің екінші хатшысы болып сайланды. Қай қызметте болсын кішіпейіл, қарапайым, ақкөңіл мінезінен айнымаған Мәкең журналистерге жақын еді, ашық әңгімелесіп пікір алысатын. Екінші хатшы болып жүрген кезінде бірнеше рет қабылдауында болып редакцияның қиын жағдайын айтқан едім. Сол тұста КПСС Орталық комитетінің жабық қаулысы шығып, тиражы аз ұлттық газеттерді жауып, орыс газеттеріне қосу туралы ұсынысыңды айт деп редактор ретінде маған тапсырған болатын. Мәкеңмен осы жайды айтып, біраз әңгімелескен соң орыс және қазақ газеттерінің бірігуі мүмкін емес екенін білдіргенде ол да мені қолдады. “Бәке, бұл да бір бүйірден шыққан мәселе ғой, басылады, саспаңдар” деп марқұм сеніммен айтып еді. Редакцияға жеңіл машина жөнінде де көмектесетінін білдірген.

Ол өмірден ерте өтсе де оның тындырған істерін, адамдарға жасаған жақсылықтарын, облыстың экономикасы мен мәдениетін өркендетуге қосқан үлесін халық әруақыт ұмытпайды. Б.Ә. Әшімов Н. А. Айтқожина, М. Р. Сағдиев, К.С. Салықов, А. Қ. Қожанов, Қ. Т. Тәшенов сынды қоғамдық қайраткерлер жұртшылықтың сұрауымен Үкіметке М. А. Ахметбековтың есімін есте қалдыру туралы хат жазды. Бұл күнде Мәкеңнің есімі Сергеевка қаласының бір көшесіне, Шал ақын ауданы Ыбыраев ауылындағы мектепке берілген.

Асыл азаматтың қара шаңырағында отын өшірмей балаларын, немерелерін тәрбиелеп, одан әрі жеткізе тәрбиелеген жары Күләштің еңбегі де жылы лебізге

лайық, қазір құрметті еңбек демалысында. Үлкен ұлы Серік кәсіпкер, облыстық советтің депутаты болып та сайланған, кіші ұлы Бауыржан кеден қызметкері, қызы Сәуле қалалық оқу бөлімінде қызмет істейді.

Бұл күнде еліміз өрлеудің жаңа жолына түсті. Барлық салада тәуелсіз Қазақстанның жаңа бейнесі танылып жатыр. Тарихымыз да жаңаша жазылар. Сол жаңа белесте кеше ғана қатарда жүрген Мәркен Ахметбеков сынды қоғам қайраткерлерінің жарқын есімдері де ұмытылмақ емес.

ӘН ҚАНАТЫНДА

Осыдан үш-төрт жыл бұрын облысымызда ұлы жазушы жерлесіміз Сәбит Мұқановтың жүзжылдық мерейтойына әзірлік тұсында осы мерекені қайткенде құлпыртып өткізу, есте қалатындай етіп сән-салтанатпен жарқыратып-жайнатып, ғажап әдебиет пен өнер мерекесіне айналдыру жолында түрлі ұсыныстар мен ойлар айтылған алуан-алуан кеңес-жиындар жанталаса жүргізіліп жатты. Сондай бір жиында халық таланттарының есімдері аталып, әрқайсына жылы лебіздер арналып, талантына сыпаттамалар беріліп, сахнаға шығуға, қымбатты қонақтар алдында өнер көрсетуге лайықты танылып таңдауға түскенін талай тыңдадық.

Сонда облыстық деңгейдегі мәдениет қызметкерлерінің бірі отырғандарға тосын көрінген есімді атады.

- Кім дедіңіз? - Кеңесті басқарып отырған бастық ести алмай қалғандай аңырған кейіппен қайта сұрады. Ұсыныс иесі әлгі есімді қайталағанда жұрт тына қалды. Кеңесті жүргізуші «не айтып тұрсың» дегендей ләм-лим демей айнала көз салды. Тым-тырыс. Қостаған, «дұрыс-ақ» деген ешкімнің үні естілмеді.

- Ол кісі мәдениетті біраз жыл басқарды деп естимін, бірақ ән салды дегенді естігемін жоқ. Сіз бірінші айтып тұрсыз.

- Талантты әнші ол кісі.
- Талантты болса ән салып сахнада неге жұлдыз болып жанбады? Мәдениетті басқаруы қалай еді?
- Таяқпен емес талантпен басқарды.
- Сөзіңізде қотыр бар сияқты, оны қалай түсінуге болады?
- Творчестволық ұжым таяқты ұнатпайды, ал бастықтың өзі талантты болса басын иіп алдында құрдай жорғалайды. Соны айтқаным ғой.
- Уақыт жоқ, ондай пәлсәпаны кең отырғанда айтармыз, қазір асығыспыз... - Кеңесті басқарушы ұсынысты ұнатпай қалып, әрі қарай әңгімені басқа ырғақпен сырғыта жөнелді...
- Кеңестен шығып, әкімдіктің үлкен ғимаратынан алыстанқырап топ-топ болып ақырын ғана әңгімелесіп бара жатқанымызда әлгі мәдениет қызметкері де біздің қатармызға қосылып «бастықтың сөзіне қалай қарайсыздар» дегендей жүзбен бұрылып:
- Таяқпен емес талантпен басқарады деген сөзімді ұнатпай қалды-ау? - деді.
- Жалпы сұрағың өте дұрыс. Бастықтарға ой салады.
- Бірақ қалың көптің ортасында сол кісіге арналғандай болып естілді.
- Қайта ашпуланбады.
- Бұл кісі де есті адам емес пе, ел басқарған соң тегінде бірдеме бар ғой.
- Әй, қайдам артынан бір кезеңін тосып шоқпармен ұрғандай талдырып түсірмесе?
- Ондай да болады. Байқа, - деп бәріміз күлдік.
- Біз құралпы дәрежедегі қызметкерлер осылай ішке бүгілген сырларын үлкен ғимараттан алыстап бара жатқанда ақтарып ұштығын танытып қоятын әдеттері бар емес пе. Бір-біріне сенімді, көңілдері жақын, аңқылдап ақтарыла жөнелетін жандар еді бұлар.

- Ол кісі өзі әнші ме еді?
- Тіпті естіген жоқпын ән салғанын.
- Ол кісінің ән салған даусын естісеңіз таң қалар едіңіз!
- Солай ма?
- Ғажап! - Осылай бір топ болып кең көшеге түскен соң дабырлап келе жаттыр. - Ол кісіні бәріміз де білеміз. Сегіз жылдай облыстық мәдениет басқармасын басқарды. Таңырқап келеміз. Дәл қасында араласып жүріп әнін естімегенімізге таң боламыз...

* * *

Айтылған бір ауыз сөздің сырын білуге ұмтылу жорналшының кәсіби қасиеті емес пе?! Сол әңгіме айтқан мәдениет қызметкері екеуіміз оның қызмет бөлмесінде оңаша отырымыз. Одан мен бұрынғы басты-ғының әншілігі туралы сұрадым.

- Біраз уақыт өтіп кетті ғой, - деді ол. - Ол кісінің жаңа келген кезі. Оның алдындағы бастығымыз да керемет адам еді. Ол да талант болатын. Ол ғажап суретші еді.

Сіз де творчество әлемінің адамысыз ғой, творчество адамдарын басқару қиын ғой. Оларды басқару үшін творчествоның құдіретін түсіну, құрметтеу, сыйлау, бағалау керек. Ол бастықтың өзі талантты болуы керек. Менің түсінігім міне осы.

Облыс басшыларының бірі суретші бастықты ауыстырған жаңа бастықты әкеліп бізге таныстырғанда жиналған жұрт онша қол соға қойған жоқ. Өмірбаяны, қызмет жолы бізге жақын емес. Өнер отауына бұрылған кезі көрінбейді. Таныстырудан тым-тырыс тарқастық. «Ендігі жұмыс қалай болар екен?», «Суретші бастықтың жақсы ісін жалғастыра алса жарар еді» дескен ойлар көңілімізге көлеңке түсірді. «Петропавл мұғалімдер институтын бітіріпті, аудандық оқу бөлімінде инспектор, мектепте мұғалім, аудандық партия комитетінде нұсқаушы, хатшы, облыстық партия комитеті меңгерушісінің

орынбасары болған, деп сұрағандарға таныстыра келеді де, біздің жігіттер: «жалпы алғанда партократ» дей салды.

Жаңа бастық осылай бұрын бас сұғып көрмеген бейтаныс ортаға келіп іске кірісіп жатқанда оны обкомға шақырып: «Ұлы Октябрь мерекесіне керемет концерт дайындандар. Тікелей өзің басқар. Кабинеттен емес, сахнадан көрін. Мәдениетті басқаратын жаңа бастық келгенін жұрт білсін. Кім екенінді таныт. Кабинетке кіріп алып, шіреніп бұйрық беретін бастықтар жетеді бізде. Енді істің адамы керек» депті бірінші хатшы. Нағыз сын. Ол жігерлі қалыппен жанталасып білекті сыбанды. Орысша, қазақша ағып тұр. Сонысы ұнады. Іркілмей тұрасын айтады. Анау-мынау деп жұқалап, көлтектетпей, кемшілігінді ашық бетіңе басып, түзел деп бірақ түйеді. Кет, шық деп қорқытып, үркітуі байқалмады. Қабағы тез түйілсе де, енді бір бұрылғанда, ілездің арасында жүзі шайылып шыға келеді. Задында жанашырлығы, жақсылығы жақын жүретіні аңғарылады. Мерекелік кешке әзірлік қызып жүре берді. Алдымен қаланың, аудандардың мәдениет бөлімдерінің, шығармашылық ұжымдардың бастықтарын бір жинап алды да, бірінші хатшының өтінішін, барлық жерде мерекелік кештер жаңаша шыраймен көрікті өткізілуін баса айтты. Өзінің сахнадан көрінуі жөнінде ләм демеді. Ондай сөз, біріншінің тікелей тапсырысы сырттан жетіп жатты. «Қатаң талап екен, бастықтар да әртіс болып сахнада ән сала ма сонда», деп біреулер бас шайқап таңырқаса, «таланттарды басқару үшін өзінде де бір ұшқын болуы керек қой, талантты сонда танысың дегені шығар» десіп екіншілері жаңа бастыққа жаңа талап қойылғанымен келісіп құптасады.

Ол жеке өзіне берілген тапсырма туралы тіс жара қойған жоқ. Тек кешке қарай кабинетінде үнсіз ойланып көп отырады да, жұмыс аяғында театрға кетеді. Еміс-еміс

естиміз. Сонда мерекелік сахнаға шығуға дайындалып жүр екен. Сығалап жүріп естігендердің сөзіне қарағанда әншілік өнерден кенде емес көрінеді. Абай әндері, Глинканың романстарын, Фигароның ариясын орындап, жаттығып жүргенін естігенде көп білетін музыканттардың өздері ештеме айта алмай үнсіз қалды. Сенбейтін сияқты сезіледі... Ал өнер адамдарының көбі оның жауапкершілікті аса жоғары талаппен сезінуін, ұмтылысын ұнатады...

Көп күткен мерекелік кеш сағаты да соқты. Погодин атындағы драма театрының кең залында әуелі салтанатты жиналыс өтті де, содан соң барып үлкен концертке кезек тиді. Облыстың танымал әртістері, әншілері, бишілері, халық таланттары өнер көрсетіп жатыр. Әрбір нөмірде қандай болсын бір жаңа мәнер, жаңа тақырып танылады. Облысты мекендейтін негізгі ұлттардың әні, биі сұрыптап таңдалып, әдемі ажармен айшықталған. Ара-арасында шағын ұлттардың да жарқ еткен өнері қол соқтырады. Жарасымды үйлесім, сан ұлттың өкілдерін ұйытып, тұтастырып туыстырған асыл мұрат өзегіне өрілген қызыл жіптей достық идеясы нық тартылыпты. Дүркін-дүркін дуылдата қол соғылып жатыр.

Кең залды кернеген қалың көрермен жүздерінен мереке шырайы шалқиды. Жақсы кешке разы райда.

Концерттің нағыз таңдаулы нөмірлері лапылдаған жалынымен жұртты сілкіндіріп, енді бір сәт саябырлық сәнімен шымылдық ақырын сырылып қайта ашылып жатқанда сахнаға облыстық мәдениет басқармасының жаңа бастығы Еркебұлан Таспайұлы Жолболдин шақырылды.

- Абайдың әні «Айттым сәлем қаламқас», - деп хабарлады кешті жүргізуші.

Жаңа бастықты танымайтын жұрт тым-тырыс. Әр тұста осының алдында елпілдеп қол шапалақтаған біреу-

лердің ала-құла алақан сартылдатқандары ғана естілді.

Шынымды айтайын, менің де жүрегім лүпілдеп кетті. «Кемедегінің жаны бір» деген мақалы бар емес пе біздің казекеннің. «Апырмай, Абайдың әні ауыр болмаса жарар еді» деп көкірегімді қобалжытады қорқыныш. Жаңа бастығымыз әнді баяу ырғағымен нәшімен бастай жөнелгенде тұла бойым шымыр ете түсті. Ыстық от шарпып өткендей болды. Даусы жаман емес. Күшті баритон. Әуесқой әншілігі сезіліп тұр. Алғашқыда сәл діріл, жасқаншақ кіреуке бар еді. Ол да бірте-бірте сейіліп, көмейден сұлу ән әуені жан-дүниені ыстық сағыныш лебімен толқытып, көрермендер көкірегінің кілтін тапқандай. Әншіге қадала қараған жүздерді жалынымен шарпып ду-ду еткізгендей бір сәт еді. Ән асыл мұңын төгіп, қалықтап барып қайырылғанда кең зал шошып оянғандай сатырлата қол соғылды.

- Фигароның ариясы. «Севиль шаштаразышысы» операсынан. - Қол шапалақтау тіпті күшейіп кетті. Мына дауысқа дәл келетін ария дегендей қолдарын құшырлата соғады қалың тыңдаушы.

Біздің жаңа бастығымыз Фигароның ариясын орындағанда соңғы жағында бүкіл зал тік тұрып дуылдады. Мәзмайрам болып құттықтаған зал екпіні оны сахнаға еріксіз шақырып, тағы да Фигаро ариясын орындатты. Жаңа бастығымыз манағыдай емес сахнада еркін алшандайды. Енді Фигароны тіпті құтыртып шырқады. Алдыңғы жақта отырған облыс басшылары да қол шапалақтап бас изеседі.

Біздің жаңа бастығымыз мінекей осылай бір-ақ күнде жарқ етіп талантын танытты. Әншілігінде шүбә жоқ. Тек жарқырап көрінгісі келмейтін қарапайымдылығы бар екен.

Ол кісіні біз мәдениет қызметкерлері, өнер адамдары осылай анық танып, талантын мойындаған соң айырық-

ша құрметтеп, басшылығына мүлтіксіз бағынып, ұйымшылдықпен қызмет істедік. «Өнер адамдарын таяқпен емес, талантпен басқару керек» деген әлгі сөзімнің аузымнан шығып кеткені ол кісіге арналған бір құрметтің белгісі ғой. Мәдениет басқармасының бүкіл ұжымы ол кісінің басқаруымен сегіз жыл жұмыс істедік. Қазір ол кісі зейнетте болса да әлі де бізге кіріп, шыққанда қуана қарсы аламыз, мәре-сәре болып қаламыз...

Өз ісіне мығым, ойы салмақты, кейде қызып кетіп тұрасын ақ-әділімен айтып салатын, ежелден таныс, осындай кеңестерде кездесіп жүретін мәдениет қызметкерінің сөзі маған қатты әсер етті. Талант құдіретін, талантты қадірлей білетін терең ойлы, ыстық жүректі, сезімтал адамның іште қайнап жүрген толғанысын білдіргендей болды.

Ол кісіні мен де көптен білетін едім. Сонау алпысыншы жылдардың басында «Ленин туы» облыстық газеті жабылып қалғанда жорналшылар жан-жаққа бытырап, шашылып кеткенде мен Преснов ауданындағы Жамбыл орта мектебіне мұғалім болып бардым, бір жыл қызмет істеген едім. Ол кісі деп отырғаным есімін сол мезеттен бері тек қана жылы лебізбен атап, жақсы атына сыртынан сүйсініп жүретін ағамыз Еркебұлан Тасбайұлы Жолболдин болатын. Аудандық оқу бөлімінің инспекторы екен. Кейін Преснов аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі, аудандық партия комитетінің бөлім меңгерушісі болды. Өмір жолы кейін жігерлі, белсенді жасқа лайық белестерге жалғасты. Возвышен аудандық партия комитетінің хатшысы, облыстық партия комитеті бөлім меңгерушісінің орынбасары болды. Одан кейін ұзақ жыл облыстық мәдениет басқармасының бастығы қызметінде осы саланы өркендету жолында бар таланты мен өнерін жұмсады.

Жақында, осы қазан айының ішінде облыс жұртшы-

лығы Еркебұлан Тасбайұлының 70 жасқа толуын атап өтті. Міне сол салтанат үстінде адал еңбегімен, шын мәнінде сегіз қырлы бір сырлы талантымен танылған асыл текті ардагердің атына жүрек жылытар лебіздер, құттықтаулар айтылды. Ерекенді осы мерейтойына байланысты облыс әкімі Тайыр Мансұров қабылдап, құттықтады. Облыстық ардагерлер кеңесі, облыстық мәдениет департаменті, ағайын-туғандары, достары жеке-жеке салтанат өткізіп Ерекеннің еңбегін жоғары бағалап, айырықша атап көрсетісті.

Ерекен «Құрмет Белгісі» орденімен, алты медальмен, Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесі Президиумының Құрмет Грамотасымен, «Халық ағарту ісінің үздігі» белгісімен марапатталған. Мерейтойға арналған кештерде ардагер мерейін биікке көтерген қандай құттықтаулар айтылды десеңізші. Оларда әшекейлі, сылдырмақты сөздер емес, Ерекеннің облыс мәдениетін көтеруге, өркендетуге қосқан үлесін нақты деректер кестелеп жарқыратып көрсеткені ғажап еді. Артистер, әншілер, бишілер, кітапханашылар, клуб қызметкерлері, халық таланттары шын жүректерінен ақтарылып Ерекеннің іскерлігіне, басқару талантына бас иіп, алғыс арнады.

Ал бүгіндері облыстық ардагерлер кеңесі төрағасының орынбасары болып ортасында жүрген тұстастарының Ерекен атына білдірген құрмет, алғысы тіпті ерен. «Қарттар да қартаймайды, әлі де қатардан қалмайды» десті олар. Ерекеннің әлі де үлгі көрсетіп жүргенін сүйінішпен жеткізді. Еркебұлан Тасбайұлы енді тағы бір талантымен танылып отыр. Ол қолына қалам алып, көкіректе қордаланып, толқыған көп ойларды, ізденіс жемістерін қалың оқырманға жеткізу үшін жазумен айналысып жүр. Пресновка станицасында туып, ғұмыр бойы орыстар ортасында өскендіктен орыс тілінде жазып «Қазақтың салт-дәстүрлері» атты кітап бастырып

шығарды. «Северный Казахстан» газетінде қазақтың ұлы ойшылдары, Жібек жолындағы көне қалалар туралы мақалалар топтамасын жариялады. Осы газетте «Соғыс жылдарындағы әндер» атты айдармен әдемі шағын әңгімелер жүргізіп жүр.

Мерейтойға арналған кештерде Ерекеңнің таланты туралы өте дұрыс айтылып, асқақтаған әні оған қуат беретінін, ол өз әнін бағалай білетін тілеулестер ортасында жүзі жарқырап, жас күніне бір сәт оралғандай, көңіл шіркіннің лап еткен оты әлі де өше қоймай, қызыл шоқта қоламта қуаттан дүр ете түскенін қуана жеткізді көпшілік. Олардың өтінішін орындап Ерекең тағы да ән қалықтатты. Даусы әлі сол қалпында. «Әнің қалықтай берсін. Әнің сенің біз үшін амандығың, саулығың. Ептеп сырқаттанып едің, отбасы аман болып, реніштің бәрі артта қалсын» деп ақ тілек арнаған қалың қауым.

Ерекеңнің осы әнінен айырылмай достарын, туған-туыстарын, балаларын, немерелерін қуантып жүргені асыл жары Клара Рақымқызының еңбегі. Ол да мемлекеттік қызметтің адамы болған. Преснов аудандық комсомол комитетінің екінші хатшысы, аудандық атқару комитетінде бөлім меңгерушісі, облыстық мұрағат бөлімінің бастығы болып істеді. Қазір зейнетте. Балалары Серік, Марат өмірден өз орындарын тапқан, жеке отбасы, немерелері Мәдина, Ұлпан, Руслан мектеп оқушылары. Атасы мен әжесінің сүйсінер құлыншақтары болып жақсы оқуларымен, үлгілі тәртіптерімен қуантады әрдайым.

2004 жыл.

I

Таңертеңнен бері сібірлеп жауған жаңбырдың иінен иіні шылқып қалған дала дидары қазір тұнжыр. Аспан аясы шудасын сүйреткен қырыс қабақ қап-қара бұлтпен буылған. Тағы бір нөсер енді-енді төгіліп кетіп, төпелеп жөнелердей түйіле түсіпті. Әсіресе, анау терістік беткей булыққан қалпы кейін шегініп барады. Ұшқыр заулаған жолаушы поезы Амантайды терезеден үңілтіп, ілгері асықтырады.

Біздің жерге де жауып тұр екен, деп ақырын күбірледі де, жайланып орнына отырды. Алдындағы кітабы әлі ашулы. Мана Петропавл станциясынан вагонға мінгенінде шығарып салған жолдасына: «Он күннен бергі ұйқының өшін бір алайыншы, егіс кезінде шешінуге шама келмеген кез болды ғой, деп қоштасып еді. Бірақ полкада көлденең түсіп жатқаны болмаса жарытып көз ілгені шамалы. Соңсоң барып қолына кітаптарын алған. Поезд ырғағымен теңселе түсіп көз жүгірткенімен оған да қадалып қаныға алмады. Жаңбыр тамшылары қат-қат сатырлап, сумен шыланған терезелерге көзі түсе берді.

Ал кәне, астық молшылығы үшін алып қоялық, деген дауысқа жалт қарап еді, купелес екі серігі стакандарын соғыстырып жатыр екен. Өздерінше тауып сөйлегендей

тайрақай мінезбен тасырандайды. Жігіттің елең еткенін дәмеленіп қалғанға жорыса керек.

- Жігітім, бізбен дастарқандас болсаң қайтеді? Кәне, біреуін алып жібер. Жол амандығы үшін.

- Жоқ, рахмет.

- Өй, өзің бригадир емеспісің. Бидай көп болсын десен кәне.

- Ойбай, осыған қарап тұр ма екен. «Бидай көп бол-
сұнды» алақаныңды қолдыратқанда айт, - деп мырс етті
де Амантай теріс айналды. Орынсыз қолқаны ұнатпа-
ғанын аңғарып, қимылсыз қатып қалды. Жауырыны
қақпақтай қапсағай жігіт әлгілердің шінгірін шыбынның
ызыңы құрлы да көрмей маңғаз отыр. Таңертеңнен бері
осы екі жолаушы мазасын алды. Қайта-қайта шарап ұсы-
нып қолқалап-ақ біткені. «Керзі етікті кербез екенсің»
деп біреуі өзінше ренжіп қолын сілтеп таусылып отыр.
«Ауылдың қара топырағынан шығып, қайдан мәдениетті
бола қалдың» дегендей кітап ұстағанын кекесінмен кү-
бірлеп қағытып, қытықтап өткені шамына тиді білем.
Амантай алып денесімен еңсеріле бұрылды. Қабақ шы-
тып, дыз ете тіксінген жоқ, жай әншейін ғана байсалды
жүзбен: «Сенің де кейпінді көрейінші» дегендей сал-
мақтана көз салды. Анау шарабына шашалғандай бұ-
рышқа бұрылып тұқжындап кеткен екен. Қасын ептеп
қана керген, жалпақ бетті, мол бітімді мына жігіт сөз
есесін жібермей жітілігін аңғартып:

- Кербездіктің етігі қандай болады екен? - деді.

- Кешіріңіз, байқамай...

- Солай-ақ болсын.

- Дәмге шақырғанда келмегенге ренжігені ғой, - деп
екіншісі жолдасының ағаттығын ақтап жатты.

- Дәмге рахмет. Бәлсініп, кербезсініп тұрғаным жоқ.
Бірақ мұндайды табиғатым тартпайды. Оған ренжіме-
ңіздер. Мен үшін ойын-тойдың күні әлі алда. Алтын

дәнді судыратып қамбаға құйып алмай, арқадағы батпан жүтім босамас, - деп Амантай орнықты үнмен жағдайын жайлап түсіндірді. Алғашында әлгі әумесір сөздің ілгешегін қайырып, жігіттерді біраз «ақылға салып» тастағысы келіп еді. Бірақ өз әбестіктерін өздері тез түсінген соң, сөзді өршітпеді. Олар да сабасына түсіп, ендігі әңгіменің арнасын адастырмай ұстауға тырысты. Сабырлы азаматтың ақылды жанарынан ұшқындаған жұмсақ нұр өздерін еріксіз баурап алыпты.

- Сіздің әлгі сөзге намыстанбағаныңызға қайран қалып едім әуелінде, ал соныңыз дұрыс екен, деп манадан бері бәрін бағып үнсіз отырған бір көршісі іш тартып жақындай жанасты.

- Неге олай дедіңіз?

- Сізге кербездік жарасады екен. Шіренген тасыр кербездік емес, мынандай пыш-пыштарға пысқырмайтын асыл кербездік жарасады.

- Бәсе дегеніңіз, тым әуелетіп кеттіңіз ғой, - деді. Ыңғайсызданғаны сонша көпке дейін томсарып үнсіз қалды. Біраздан соң барып қана екеуі бір-бірін ұғысып, шүйіркелесіп кетті. Танысты.

- О-о, - деп қуанышын жасыра алмады анау Амантай Алпысовтың қайдан екенін білгенде.

- Быковский атындағы совхозданмын де. Космонавт қонған екен ғой. Ойбой сіздің жүтіңіз ауыр онда...

Амантай күлді. Дәл осы сөзді директоры мен партком секретары былтыр айтқан еді. Жүгерішілер звеносын басқарып жүрген механизатор жігіт совхоз басшылары кеңсеге шақыртқанда-ақ бұл сапардың мәнісін түсінбеген. Директордың кабинетіне кіріп амандасқан соң, екі басшы ортаға алып әңгімелескен. Өзі жұмыс істеп жүрген бригададағы еңбек тәртібі, жұмыс жайы туралы сұрап, көп тілектің түйінін тұжырымдағанда:

- Бригадир болсаң қайтеді? Жас коммунистің. Үлкен үміт артып отырмыз, - деген.

- Қиын ғой.

- Қиын екенін білеміз. Әдейі қиынға, қияға салып отырмыз жас қайратыңызды. Бригадада тәртіп нашар. Қай науқан болсын артта қалып жүр. Осыны түзеп, жолға қойсаңыз.

- Оқуға бөгет болады ғой. Қазір Целиноград ауыл шаруашылығы институтының төртінші курсында сырттан оқып жүрмін. Оқуға қолым тимей қалмаса, - деп Амантай да бригадирлікке құштарлық танытпады.

- Бұл партиялық тапсырма. Бүгіннен бастап бригадирлік тізгін қолыңа тапсырылады.

Орта мектепті бітіре сала еңбекке араласып, тракторшы, комбайншы болған, әскер қатарында азаматтық борышын өтеп шыныққан жігіт үшін бұл қолдан келмес тапсырма емес еді. Амантайдың қаймыққаны «сенімді ақтай алам ба?» деген күдік болатын. Әйтсе де сол өткен күзгі орақ аяқталған мезетте бригада басқаруды қолға алған ол бірден іске жігерлі кірісті.

Амантай үшін ең бір жауапты кезең биылғы көктемгі егіс болып еді. Бригаданың 3286 гектар егістігіне қыс бойы екі-үш ізбен қарды жалдап тоқтатып, көктем шыға арам шөппен күресті бастаған. Сол күрес тұқым себуді кешеуілдетуі де мүмкін болған-ды. Мамандардың кеңесі бойынша бригада бидай себуге 19 майда кірісті. Сонда кейбіреулер күдік айтып, «мерзімді уақыт 25 майға дейін бидай себуді аяқтап үлгіре алмаймыз» дескен. Ал кіл бір сайдың тасындай сайлаулы жігіттер бригадирдің бастауымен көктем дабылын дүрілдетіп, тұқым себуді жұрттан кеш бастап, ерте бітіргенде совхозда әркім-ақ қайран қалған. «Өнерлі жігіт, бригаданы бірден үйіріп әкетті» десіп сүйсінген лебіздер білдірді. Сол мерейді өсіре түсіп

жерлестері Амантай Алпысовты облыстық Советтің депутаты етіп сайлады. Бұл бригада совхоз бойынша алдыңғылардың бірі болып, дала кемелерін ораққа сакадай сай әзірлеп қойды. Жемшөп дайындауда да озық жүрген қалпы бар. Осы жуырда совхоз директорынан рұқсат алып, Целиноградқа келе жатқан беті еді бұл.

- Көктемде қол тимеді. Бесінші курстың біраз берешектерін өтеп қайтайын, - деп Амантай жолға шыққанда жұбайы Дәметкен де бірге жиналды. Мектепте мұғалім болып істейтін ол да Петропавл педагогикалық училищесінде сырттан оқиды. «Студенттерді шығарып салдың ба, жолдары болсын» десіп көршілері Әмина шешейге келісіп, қайырлы тілек айтысады. Амантайдың інісі Жақсылық та студент. Ол Целиноград ауыл шаруашылығы институтының екінші курсында оқиды.

-Сен емтиханға кірерде анау медальдарыңның бәрін тағып ал, сонда оқытушы да қаймығып қалар, - десіп достары әзіл арнағанда Амантай:

- Айламен құтылғанымнан да ағынан жарылып тұтылғаным артық, - деп кесіп айтқан.

- Тұтылуды айтпа. Аман тапсырып қайт емтихандарды. Той-тойға ұласатын болсын. Биыл егіннің бет алысы мынау. Міндеттеме әр гектардан 17 центнер еді. Енді жиырманы мұрттан күліп отырып сілтерміз. Артыңа алаңдама! - Діқан достары осылай жебеп жіберген Амантайды.

Поездың баяу ырғағы ойды әлдилеп, тынымсыз тербетеді. Бригадир жігіттің бар жайымен танысып алған әлгі серігі «жарайсың, кербезім» деп іштей сүйсініп отырған сияқты.

II

Дала қосына мана таңертең келген Амантай бүгіндікке осында бөгелді. Онысына өкінген де жоқ. Бар шаруасының етек-жеңі жиналып тындырылып келеді. Бүгін совхоздың орталық қосынан айдап әкелінген комбайндар әзірлік сапында сақадай сайланған қалпы тұр.

- Биылғы күз қиын соқпаса жарар еді. Егіннің ажары жақсы, базары қалың болса жарайды ғой, деп көпті көрген кәнігі механизатор Күзім Әлжанов әңгіме еңісін өрісті өзектен қозғап, еңбектес серіктеріне ой сала сөз қақпайлайды:

- Ағашқа күздің сарғайған сынығы да түспей тұр-ау.

- Егін әлі бурыл ғана.

- Енді бірер күн қыздырса шалғы шатырлап түсер еді шіркін, - десіп отырғандар күн райының биылғы бапсыздығын тынышсыздана еске алады.

- Жігіттер, - деп Амантай көптен толғанған толымды ойының ұшығын аңдатты. Біздің биылғы қарқынымыз жаман емес сияқты. Көктемде егін себуді қаншама кеш бастадық деп хауіптенсек те қатардан озып шықтық. Егіннің шығымы да жақсы. Ендеше күзіміз көркейейін деп тұр. Бізге енді әр сағат қымбат. Біздің табиғатпен күресімізде күн ғана емес, сағат та саналатын сәт туды.

Осы шақта сонау құба жоннан жосылтып келіп, мына дала қосына маңдай тіреген көгілдір «Волгадан» Сергеев аудандық партия комитетінің бірінші секретары Жақсылық Ысқақов түсіп, бері беттеген еді. Механизаторлар орындарынан тұрып сәлемдесе ұмтылды.

- Құттықтаймын, Амантай, енді бір қарғысаң институтпен де қоштасасың. Мемлекеттік емтихан ғана қалды ғой? - деп бірінші секретарь бригадир Амантай Алпысовтың қолын құшырлана қысты. Азаматтың зейнет болып жанған еңбегіне, талап-қайратына қатты разылық еткен шырайы бар.

- Рахмет, Жәке, мемлекетік емтихан ғана бар. Егінді аман-есен жинап алсақ. Ол сыннан да өтерміз. Қазіргі сынды айтсаңшы, Амантай күз ыңғайының аса бапты болмасын сезгендей қобалжи сөйледі.

- Е, бұл сыннан сүрінбеу міндеттің міндеті, бәріміздің азаматтық борышымыз болып тұр. Биыл тыңның жиырмасыншы орағы. Сендер құрыш қолмен қопарған тың биыл тасып, түлеп жатуы керек қой. Биыл ерекше жыл. - Бірінші секретарьдың жігерлі сөзі сабырмен айтылса да арғы түкпірінде нық екпінді леп жатқан үні диқандар көңілін желпінтіп өтіп, бойға қуат құйғандай болатын.

- Комбайндар әзір ғой? - деді Ысқақов қатар-қатар тұрған дала кемелеріне көз тастап бір кезде.

- Ораққа бүгін шықсақ та әзірміз, деп бригадир бірінші болып үн қатып еді, қаумалап тұрған достары оны қостап әкетті.

- Сақадай сай.

- Бізден қапы болмасын уәде етеміз...

- Ендеше бірінші күннің тапсырмасын қалай орындағандықтарыңыз туралы маған хабарлаңыз. Осыған келісейік, Амантай, - деп бірінші секретарь аса ілтифатты ықласпен, мына жігіттерге сүйсінген қалыппен уәделі сөзді серт етіп тағандай түсті. - Сөз бен істің арасында қаншалық қашықтық бар екенін сонда көрейік, солай ма, достар?

- Болсын-ақ.

- Уәде сол.

Бірінші секретарьмен бірге келіп осы әңгіменің ен ортасында бірге араласып тұрған совхоз парткомының секретары Валентина Григорьевна Медведева күлімсіреп бригадирге разылық арнады.

- Жарайсың, Амантай.

Көгілдір «Волга» бұл дала қосынан ілгері аттанып, қалың ағаштың қойнауына сіңіп бара жатқанда артқы

орындықта қатар отырған екі секретарь осы сөзді тағы да қосарлана қайталап еді.

- Жарайсың, Амантай. Механизаторлардың бәрі де бригадирдің сөзін екі етпей қостап тұр. Міне, мұндай коллектив дегеніне жетпей қоймайды. - Медведева бірінші секретарьдың әсерін бірге бөлісіп, жігіттерінің жалынды жігеріне көңілі тола түскендік білдірді.

Жаңағы сезімнен әлі де арыла алмай отырған екеуі енді әңгімені тереңнен толғап, көкейдегі көптенгі ойларын ақтарды. Соның бәрі Алпысовтың іскерлігіне тәнті болған тамсанудан туған-ды. Алдымен Ысқақов келелі кеңеске шақыра үн қатты.

- Бригадирлердің бәрі осындай болса ғой. Міне, бұлар, мына Алпысовтар шын мәніндегі тыңның түлегі, даланың кербезі. Бұлар тыңды түлетті, тың бұларды түлетті деп мақтануға әбден болады.

- Оныңыз рас.

- Қолынан да, тілінен де келіп тұр.

- Жақсылық Ғабдулинович, менің бір өтінішім, ертең тыңның жиырма жылдығына арналған мерекелерде Алматы, Москваға делегациялар баратын шығар. Сонда біздің Амантайды ұмытпасаңыз екен. Еңбегі бар.

- Еңбегінің жанғанын көрейік. Құрғақ мақтаумен ұзай алмайтынын білесіз ғой. Биылғы орақ бәрімізге сын болғалы тұр.

III

«Биылғы орақ бәрімізге сын болғалы тұр». Аудандық партия комитетінің бірінші секретары айтқан осынау сөзді Амантай бүгін сан қайталады. Күндіз дала қосынан үйіне қайтып келе жатқанда механизатор серіктеріне де айтып еді. Енді, міне, отауында оңаша отырғанда дастархан басында жұбайына базыналық сыр етіп шертті.

- Құлашты жаздырмай тұрғанын қарашы. Не болар екен, ә? - деп шайын ұрттап, сыртқа үңіледі

- Дәл биыл былығын қарашы,- деп жұбайы да тіпті қиналып, қабағы шатынай түседі. Ол да терезеге мойын созады. Терезе әйнектері жасаураған қалпы жаңбыр суына жуылып тұр.

- Сонау көкжиектен бір сөгілген сәуле көрінеді. Ашылып кетсе түнделетіп те ораққа шығамыз,- деді де Амантай үйден шығып кетті.

Амантай алғашқы сертінде тұрып еді. Ораққа түскен бірінші күні агрегаттардың бәрі де тапсырмаларын асыра орындады. Совхоздың орталық қонысында телефон арқылы Ысқақовқа осы жайды қуана хабарлады.

- Гектарынан қанша? - деп сұрады телефонның арғы жағындағы дауыс.

- 25 центнерден.

- Жарайсың, жігітім! Бәсеңдеме, биіктей бер!

Иә, Алпысовтың бригадасы орақ жорығының алғы сапында танылған болатын. Бірақ апталап аспанды құрсаулаған қалың нөсер адымды аштырмай, дала кемелерін қос басында көгендеп қойғанын қайтерсіз. Бір апта, екі апта, үш апта... Тіпті толас таппастай көрінді жаңбырлы жойқын. Бүгін кешкілік қана бұлт бауыры көтеріліп, алыс көкжиекке көш аудара бастаған. Жаңа бір өткінші ептеп қана жер бетін шылап өтті де, іле жел көтеріліп, ескек соқты.

Амантай дала қосына келгенде механизаторлардың бәрі де осында екен. Бейне бір бәрі де уәделесіп қойғандай қос басынан табылып, комбайндарының жанында тұқжандап жатты. Бригадирдің жүрегі жылы қуанышпен толқып жүре берді. «Жігіттер бабымен сайланып, серпін аңсап тұр екен», деді ол күбірлеп.

- Жаңбырдың бұлтты ауды. Жер дегдіген соң түн орта-

сында болса да десте бастыруға шығамыз. Әзір болыңдар. Машиналар келеді. Аспаздар да тамақ дайындайды. Ұйқыны ұмытсақ та өкінбеспіз, - деді бригадир жігіттерді жинап алып.

Ешкім де қарсылық білдірген жоқ. Дәл бір жорық заңына бағынған жауынгерлердей жасанып тұрған жайсандар тас-түйін қалып танытады.

Түн ортасы ауғанда айтқандай-ақ дала қосында комбайндар жарығы самаладай самсап, астықты алқапқа қарай қалың қол болып аттанысты.

- Екі норма орындамай тоқтау қиын, ұяттағы.

- Қып-қызыл бидайды қар астында қалай қалдырамыз!? Осындай серттер айтылған-ды. Сол ортада Амантай білекті сыбанған құрыш құймалы қалыпта танылды.

... Қырман басы дыбыр-дүбір әңгімеге толып, көңілді шыраймен толқып тұрған. Сонау қырқалардан қайтқан комбайндар да осында қаңтарылып салтанатты сәтті тосып тұр. Совхоз басшылары да жиналыпты. Дикандардың қоңырқай жүзінде шаттық шуағы шалқиды. Бүгін Қазақстан Отан қоймасына қатарынан екінші жыл миллиард пұт астық тапсырып, тамаша жеңіске жеткенді. Мынау салтанат соған арналмақ. Ал сол мол қазынаға осы совхоз қосқан үлес 1 миллион пұт болып отыр. Бұл еңбек тартуында Амантай Алпысов басқарған бригада үлесі де қомақты. Совхоз партком секретары жиналып жатқан жұрт ішінен Алпысовты іздеп еді, таба алмады.

- Алпысов қайда? - секретарь Амантай бригадасының жігіттеріне сұрау салды.

- Соңғы гектарды өз қолымен жинап жатыр.

- Бірінші сөзді бүгін Амантай айтуы керек. Шақырыңдар, - деді Валентина Григорьевна. Кешікпей брига-

дирдің өзі де комбайннан астық тартқан машинаның кабинасынан түсіп жатты.

- Кешіккенің қалай? - деді секретарь оған.

- Сөзіміз бен ісіміз бір жерден шықсын дегеніміз ғой. Енді міне, артқа алаңдамай, алға қарап сөйлеуге болады, - деді Амантай миығынан күлімсірей түсіп. Бұл оның соңғы екі ай жүзінде сондай бір шырайлана күлген шағы шығар. Тынысы да кең, күлкісі де кербез. Достары оның сол бір шапағатты, нұрлы жүзіне қарап қалыпты.

... Шіркін, кең даланың кербезі астық тауларын сапырып батыр тұлғасымен танылған тұста ел-жұртын өкіндіріп өмірден ерте өтіп кетті-ау.

1973 жыл.

МАЗМҰНЫ

Таза көңіл	5
Сәулелі сапар	11
Әлі де сапта	23
Өмірі өнегелі	35
Таңғы самал	47
Асыл мұрат.....	56
Үлкен жолда.....	69
Дән исі.....	74
Әділет шыңында.....	91
Аялы алақанда.....	105
Табылады қасыңнан.....	111
Ауылы - алтын бесігі.....	117
Саялы бақта.....	128
“Бәйтерек” биігінде.....	142
“Биғайша” жұлдызы.....	165
Сенім қанатында.....	192
Туған жер.....	199
Есімдері ел есінде.....	211
Құтты қадам.....	212
Алтын әріпті есім.....	226
Жырлары жүрек сырлары.....	234
Қайсар ақын.....	241
Сырласымыз әрқашан.....	249
Тыңда танылған.....	256
Өзіміздің адам.....	262
Жүрекке жол.....	271
Құрыштан еді қайраты.....	278
Асыл азамат.....	286
Ән қанатында.....	291
Кең дала кербезі.....	300

Таза көңіл. Б. Мұстафин.

2005 ж.

Редакторы: Ө. Әбілқайыров.

Корректоры: Д. Бектасова.

Дизайнері: С. Ахмадиева.

Теруші: К. Нұғыман.

2005 жылы теріліп, баспаға тапсырылған.

60x90. Әріп түрі TimesNewRoman.

Көлемі 19,5 баспа табақ.

Таралымы 250

Тапсырыс № 4705

“Полиграфия” АҚ басылды.

Петропавл қаласы, Конституция көшесі, 11

БАҚЫТ МҰСТАФИН - жазушы, публицист.

Әңгімелері мен очерктері жеті кітап болып

Алматы баспаларынан шықты.

Балаларға арналған әңгімелері Мәскеудің,

Алматының балалар журналдарында жарияланды.

«Балдырған» журналы жариялаған конкурстарда

бірнеше рет жүлделерге ие болды.

